

*Присвячується
пам'яті мого прадіда
Томаша Фатули, солдата
австро-угорської армії,
який загинув 1918 року
на Італійському фронті
Першої світової війни*

ЮРІЙ ФАТУЛА

ПОЛЕГЛИХ МИ ТАК І НЕ ПОХОВАЛИ...

Бойовий шлях
85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка
австро-угорської армії.

1914–1918

2-ге видання, доповнене

Ужгород • ТДВ «Патент» • 2019

УДК 94(4)"1914/1918":355.312(4)

ББК 63.3(4)6

Ф 27

Цілковите або часткове відтворення і розмноження у будь-який спосіб матеріалів, опублікованих у цій книзі, допускається виключно з дозволу автора.

Фатула Ю. М.

Ф 27

Полеглих ми так і не поховали... Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка австро-угорської армії. 1914–1918 / Юрій Фатула ; передм. М. Вегеша, Й. Кобаля. – 2-ге вид., доповн. – Ужгород : ТДВ “Патент”, 2019. – 348 с. : іл., табл., карти.
ISBN 978-617-589-162-9

Глибоке військово-історичне дослідження маловідомих і незаслужено забутих сторінок Першої світової війни допомогло вперше описати бойовий шлях одного з полків австро-угорської армії, 85-го Мараморосько-Угочанського, який формувався на території сучасних Угорщини, Румунії та Закарпатської області України. Використані маловивчені бібліографічні та архівні матеріали, унікальні фотографії та ілюстрації, в тому числі з приватних колекцій. Об'єктивність та змістовність книги посилюється тим, що опис бойових подій подається з різних сторін, в тому числі протиборчих, підтверджується свідченнями з мемуарів, спогадів, щоденників безпосередніх учасників тих драматичних подій. Наведений мартиролог полеглих містить 3211 прізвищ вояків полку, більшість з яких є прадідами нинішніх закарпатців.

Призначена для істориків, краєзнавців, військових, для всіх, кому не байдужа історія рідного краю, кому важливий і дорогий свій родовід.

УДК 94(4)"1914/1918":355.312(4)
ББК 63.3(4)6

ЗМІСТ

Передмова. М. Вегеш	7
Настав час повернення... Й. Кобаль	12
Вступ	13
Розділ I. Устрій австро-угорської армії у Першій світовій війні та участь українців в її збройних формуваннях	19
Розділ II. 1914 рік	33
Початок війни.....	33
Галицька битва. Бойове хрещення – бій за Павловку.	
Магеровські бої (26 серпня – 12 вересня 1914 р.)	36
Перший стратегічний відступ. (12–27 вересня 1914 р.).....	42
Контрнаступ на ріці Сян і другий стратегічний відступ (4 жовтня –15 листопада 1914 р.).....	46
Краківські бої (18–28 листопада 1914 р.).....	61
Події у Російській Польщі (30 листопада 1914 р. – 12 лютого 1915 р.).....	67
Розділ III. Зимова Карпатська битва	72
Карпатський фронт – “...у тому білому пеклі”	72
Штурм і оборона гори Манілова (28 лютого – 8 березня 1915 р.)....	81
Бої біля Рабе і відступ за Карпатський хребет (9 березня – 3 квітня 1915 р.).....	107
Бої на горі Борсук (4–18 квітня 1915 р.)	
Бої на гірських вершинах Козіалата і Гайдошік (19 квітня – 5 травня 1915 р.)	113
Військові поховання під Козіалатою і на Гайдошіку	122
Розділ IV. Горлицький прорив і звільнення Галичини	124
Літній військовий похід 85-го полку (10 травня – 13 вересня 1915 р.)	126
Бої за гору Гонтова (15–18 вересня 1915 р.)	132
Військові медики 85-го полка.....	135
Військові поховання на галицькій землі.....	150
Позиційні бої на річці Іква (25 вересня 1915 р. – 10 червня 1916 р.).....	152

Розділ V. Події під час Брусиловського наступу 1916 року	160
Бій за Тарнавку (15 червня 1916 р.)	161
Бої між Радзивіловим і Бродами (18–27 липня 1916 р.)	163
Оборонні бої біля Поніковиці (1–2 серпня 1916 р.)	178
Розділ VI. Позиційна війна та перемир'я на Російському фронті	180
Позиційна війна на оборонній лінії Висоцько – Поніковиця (19 вересня 1916 р. – 19 вересня 1917 р.)	180
Події під час перемир'я на Російському фронті	186
Навчальний батальйон у Ременов-Руданце	186
Відвідини 27-ї піхотної дивізії новим цісарем Австро-Угорської монархії Карлом	197
Перебування у Львові	199
Розділ VII. Італійський фронт та кінець війни	202
Позиційні бої на оборонній лінії Кол-Капріле – Монте-Асолоне (18 березня – 14 червня 1918 р.)	202
Участь у битві при Піаве. Штурм гірських вершин Кол-Мошин і Кол-Фенілон (15–16 червня 1918 р.)	205
Військове кладовище-меморіал на горі Монте-Граппа	209
Участь у битві при Вітторіо – Венето. Бої на плоскогір'ї Асіаго (18–30 жовтня 1918 р.)	210
Повернення з фронту (8–15 листопада 1918 р.)	228
Епілог. Зустріч через 22 роки	232
Післямова	234
Додатки	235
<i>Додаток 1.</i> Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка австро-угорської армії у Першій світовій війні	236
<i>Додаток 2.</i> Список полеглих офіцерів і солдатів (відомих) 85-го піхотного полка австро-угорської армії у Першій світовій війні	238
<i>Додаток 3.</i> Перелік населених пунктів з інформацією про кількість полеглих солдатів (відомих) 85-го піхотного полка австро-угорської армії у Першій світовій війні	333
Бібліографія	342
Список джерел, з яких використані фотографії та ілюстрації	345
Довідка про автора	346

ПЕРЕДМОВА

Про Першу світову війну написано багато. Монографії, спогади, науково-популярні книги, тисячі статей. Дослідники намагалися дати відповідь на такі проблемні питання, як причини і привід до війни, прагнули об'єктивно зробити аналіз головних бойових операцій, використання різноманітних військових тактик і стратегій, оцінити фатальні підсумки війни. Один із відомих сучасних істориків констатував, що серпень 1914 року став визначальним для новітньої історії. Тоді люди не усвідомлювали, що впродовж одного доленосного місяця сталося кілька подій, які призвели до спалаху війни – Першої світової війни. Війни, що змінить обличчя Європи та створить підґрунтя для наступного конфлікту, який за два десятиліття змінить світ. Через порівняно незначний проміжок часу в бойові дії було втягнуто нечувану кількість людей – 65 мільйонів. Всього у Першій світовій війні взяли участь 38 країн з населенням понад 1,5 млрд осіб, тобто три чверті населення планети. Реальну участь у воєнних діях брали на боці Антанти 12 країн, які мобілізували у свої збройні сили 47057 тисяч осіб. На протилежному боці воювали лише чотири країни, внаслідок чого цю коаліцію часто називають Четверним союзом. Вони мобілізували в свої армії 26300 тисяч осіб. Історики висловлюють різні підходи до висвітлення того чи іншого етапу війни, однак всі вони сходяться в одному – досі жодна війна не коштувала стільки людських жертв.

Коли спалахнула світова війна, українські землі опинилися в епіцентрі воєнних дій. Мільйони українців були мобілізовані в армії імперій, що воювали між собою. Австро-Угорська і Російська імперії, до складу яких входили тоді українські землі, були чужими для нашого народу. Необхідно погодитись із висновком авторів багатотомної “Політичної історії України” (Київ, 2002–2003 рр.), що “щодо України, то за будь-якого розкладу сил у війні вона була приречена на те, щоб опинитися між молотом і ковадлом. На перетині різноспрямованих економічних, геополітичних та інших інтересів вона була надто ласим шматком для будь-якого хижака, і обидві шойно згадані імперії будували свою стратегію на ідеї її “возз’єднання” за допомогою власних багнетів. У чималій кількості ці багнети мали опинитися в руках самих українців, змушених в ім’я незрозумілих для них цілей стріляти у своїх етнічних братів”. Підтвердилися слова Івана Франка, висловлені ним ще в 1889 році, що “на шахівниці політики Європи українці не є навіть нікчемною пішечкою”.

Загальна кількість мобілізованих у царську армію українців за різними методиками підрахунків коливається від 3,5 до 4,5 млн. Число українців, мобілізованих у цисарську армію, теж оцінюється по-різному – від 250 до 300 тисяч осіб. Вражає кількість мобілізованих на Буковині. Протягом основної і кількох додаткових мобілізацій австрійський уряд забрав до війська близько 200 тисяч осіб, тобто чверть наявного населення, а у віці від 18 до 53 років – майже всіх. Не обминула лиха доля і закарпатців, які компактно проживали в чотирьох адміністративних комітатах – Ужанському, Березькому, Марамороському та Угочанському. Вищеназвані комітати фактично перетворилися в мобілізаційні округи декількох полків австро-угорської армії, які пізніше брали активну участь в усіх без винятку фронтах – Російському, Італійському, Сербському та Румунському. Закарпатці, за словами Вікентія Шандора, “служили в армії, терпеливо переносили страждання військового життя і нітрохи не висували свої національні домагання, бо в часі війни це і було дуже небезпечно, ба, навіть і неможливе...”.

Участь закарпатців у лавах австро-угорської армії під час Першої світової війни майже недосліджена. Публікації, які видавалися в Україні та діаспорі, носили, як правило, загальний характер, не відзначалися конкретикою та використанням відповідної джерельної бази. Виходячи з вищенаведеного, треба привітати вдалу спробу Юрія Фатули привернути увагу громадськості до подій сторічної давнини, до часів Першої світової війни. Хоча автор без перебільшення унікальної книги “Полеглих ми так і не поховали...” не є професійним істориком та зовсім не претендує на глобальне і комплексне дослідження про Першу світову війну, проте вже давно себе зарекомендував як вдумливий дослідник, автор ряду змістовних праць з даної тематики. Він одним із перших у вітчизняній історіографії порушив актуальну проблематику історії військово-медичної служби австро-угорської армії у Першій світовій війні. Лікар за фахом написав серйозне наукове дослідження, в якому скрупульозно простежив бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полку австро-угорської армії від початку до завершення війни. Завдяки його книзі, яка опирається на малодоступні та вперше введені до наукового обігу джерела, ми, відкидаючи політику, маємо можливість подивитися на закарпатських вояків не лише як на гарматне м'ясо, але й як на досвідчених військових, мужніх і безстрашних людей, які щодня дивилися в обличчя смерті. Іншими словами, перед нами книга, яка на прикладі одного піхотного полку знайомить нас з усіма головними етапами Першої світової війни.

Хоча книга Юрія Фатули є надзвичайно конкретним дослідженням окремого австро-угорського полку, в якому воювали закарпатці, однак значне місце в ній відводиться устрою австро-угорської армії загалом. Читач

має можливість дізнатися про окремі військові формування, з яких складалася загальна (спільна) армія, що включала в себе цісарські й королівські збройні сили, а також відповідно австрійська та угорська армії. Перша була цісарсько-королівською територіальною обороною, друга – королівською угорською територіальною обороною. Як до першої, так і до другої входило ополчення. Маловідомі матеріали читач може почерпнути про особовий склад різних військових утворень, про роль в ній офіцерського та унтер-офіцерського складу. Привертає увагу і той факт, що в австро-угорській армії діяла душпастирська служба, було офіційно визнано сім релігій та конфесій: римо-католицька, греко-католицька, православна, євангельсько-лютеранська, юдаїзм та іслам. Варто погодитись із твердженням автора, що “дотримання такої кількості релігійних культів... не допускало виникнення релігійних конфліктів у військах”.

Юрій Фатула ґрунтовно дослідив структуру австро-угорської армії, проаналізувавши піхоту, кавалерію та артилерію загальної армії. Цікаві матеріали містяться в книзі про австрійський ландвер і угорський гонведшег, різноманітні добровольчі формування. Безперечно, закарпатських читачів зацікавить інформація про український добровольчий легіон, який підпорядковувався австрійському міністерству оборони і був частиною ландверу. Так, зокрема, Легіон Українських січових стрільців налічував 2500 військовослужбовців, розділених на курені, напівкурені, сотні, чоти та рої. До речі, справедливо відзначає автор, “демобілізовані з австро-угорського війська українці стали основою Української галицької армії – регулярної армії Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), яка у 1918–1919 рр. воювала за незалежну українську державу, розпочавши українські національно-визвольні змагання ХХ сторіччя”. Ці думки Юрія Фатули поділяють сучасні українські історики Микола Литвин, Богдан Якимович, Микола Кугутяк, Олександр Колянчук, Кім Науменко, які є авторами фундаментальних праць про історію ЗУНР та її збройних сил. Приємно, що наш закарпатський дослідник теж спричинився до висвітлення цієї важливої проблеми.

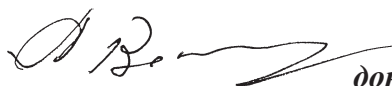
Книга Юрія Фатули складається з семи окремих розділів, шість з яких присвячені власне участі 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полку в Першій світовій війні: 1914 рік; Зимова Карпатська битва; Горлицький прорив і звільнення Галичини; Події під час Брусиловського наступу 1916 року; Позиційна війна та перемир'я на Російському фронті; Італійський фронт та кінець війни. Цей героїчний і в той же час трагічний шлях 85-го полку простежується на основі численних джерел, які зіставляються, перевіряються та уточнюються автором. Звичайно, що головним джерелом, про що у вступі до книги вказує вчений, є книга Шандора Матяша, яка по-

бачила світ у 1941 році. Велика заслуга Юрія Фатули полягає у складанні найповнішого на сьогодні списку полеглих у Першій світовій війні офіцерів і солдатів 85-го піхотного полка австро-угорської армії, який налічував відповідно 84 і 3127 осіб. Скрупульозний аналіз дав авторові можливість стверджувати, що 1401 загиблий був уродженцем Закарпаття: з теперішнього Тячівського району – 398, Хустського – 314, Рахівського – 250, Виноградівського – 202, Міжгірського – 126, Іршавського – 80, Свалявського – 20, Мукачівського – 5, Воловецького – 4. За підрахунками автора, найбільше загиблих були мобілізованими з Ясіня (66), Хуста (53), Діброви (45), Великого Бичкова (42), Вишкова (34), з Рахова, Богдана, Драгова, Дубового (по 32). 1749 чоловік були мобілізовані з населених пунктів, які нині знаходяться в складі Румунії, Угорщини та Словаччини.

У книзі використано чимало спогадів активних учасників Першої світової війни. Безперечно, вони висловлювали власні думки, передавали власне бачення подій на конкретній ділянці фронту. Доволі цікавими видаються мемуарні записки молодшого офіцера Артура Шимка, які дозволяють збагнути ставлення до війни самих її учасників: “Росіяни окопалися на вершині гори Козіалата не далі ніж на 150–200 метрів від нашого фронту. Ми не мали жодних укріплень. Перед нами не було жодних перепон, не було натягнуто колючого дроту, та ми його і не мали. Кожен з нас викопав собі примітивну яму і в ній лежав. Якщо викопав свою ділянку, то копав до лежачого вояка. Він був уже мертвий, або з простреленою головою, або замерзлий. **Полеглих ми так і не поховали.** Коли нас замінили, мав у своєму підрозділі лише 14 чоловік з 60. Росіяни лише там-сям стріляли декілька разів, але не атакували. У царському російському війську офіцери на фронті не з’являлися, командували лише молодші офіцери. Той російський підрозділ, що був навпроти нас, зовсім не був агресивним. Але якщо би вони пішли на нас, ми б здалися без пострілу. Не хотілося їм воювати, так як і нам...”. Щось подібне можна прочитати в спогадах росіян, які воювали в складі армії генерала Брусилова: “Это сражение, беспрерывно длившееся в течение месяца, было последнее, о котором я мог сказать, что в нем участвовала регулярная обученная армия, подготовленная в мирное время. За три с лишком месяца с начала кампании большинство кадровых офицеров и солдат выбыло из строя, и оставались лишь небольшие кадры, которые приходилось спешно пополнять относительно обученными людьми, прибывшими из запасных полков и батальонов. Офицерский же состав приходилось пополнять вновь произведенными прапорщиками, тоже недостаточно обученными...”.

Підготувавши до друку цю змістовну й потрібну для всіх нас книгу, Юрій Фатула розпочав складний процес повернення із забуття жертв –

учасників Першої світової війни. Колись, у радянські часи, популярним був лозунг “ніхто не забутий, ніщо не забуте”, хоча насправді ми до цього часу не можемо встановити прізвища мільйонів загиблих у Другій світовій війні. Ще важче це зробити, коли йдеться про страшну війну, яка відгриміла сто років тому. І нехай Юрій Фатула не може одноосібно встановити імена всіх жертв Першої світової війни, проте він цього домігся на прикладі скрупульозного дослідження історії 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка австро-угорської армії. Будемо сподіватися, що незабаром побачать світ і знайдуть свого читача нові наукові праці про окремі військові підрозділи, в яких під час різних військових конфліктів воювали і гинули закарпатці. І нехай їм доводилося гинути за чужі імперії та ідеали, але вони були українцями і сучасна європейська демократична Україна повинна знати і шанувати їх імена.

Микола Вегеш,
доктор історичних наук,
професор кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету

Настав час повернення...

Ця книга – про один з підрозділів австро-угорської армії часів Першої світової війни (1914–1918 рр.), про 85-й Мараморосько-Угочанський піхотний полк, понад третину складу якого становили прості закарпатські українці. Джерельною основою для її написання послужила монографія генерала Матяша. Проте автор даної праці, Юрій Фатула, не просто використав матеріали колишнього офіцера 85-го полку, але й творчо доповнив їх, співставивши з багатьма іншими, в тому числі найновішими, науковими даними, і навіть через відвідини оригінальних місць бойових дій (гора Манілова, Польща). Завдяки цьому перед Читачем події розгортаються не в одній площині, він бачить їх не тільки з однієї сторони, а розглядає все у багатовимірному просторі. Це робить книгу більш об'єктивною і, звичайно, цікавішою.

Презентоване видання дуже актуальне. Актуальне тому, що долучилося до серії публікацій про таку трагічну подію нашого минулого, як Першу світову війну, століття початку якої згадували у всьому світі зовсім недавно; воно розкриває маловідомі сторінки закарпатської історії, і нарешті тому, що Україна сьогодні зазнала зовнішньої агресії, й українці, в тому числі і закарпатці, як століття тому знову пішли на захист своєї батьківщини. На жаль, як тоді, так і тепер, не всі повернулися додому з фронту. Книга Юрія Фатули і в цьому плані має велике значення – в ній публікується кілька тисяч прізвищ загиблих 85-го піхотного полку, серед них і вихідців із сьогоденного Закарпаття. Можливо багато родин саме тепер дізнаються про своїх рідних і близьких, про час, місце й обставини їхньої загибелі.

Настав час, щоб солдати тієї страшної війни повернулися, нарешті, додому. Ця книга – перший крок до їхнього повернення.

Йосип Кобаль,
*кандидат історичних наук,
завідувач відділу Закарпатського обласного
краєзнавчого музею ім. Тиводара Легоцького*

Вступ

Закарпаття – унікальний регіон України зі своєю “особистою”, в тому числі і військовою історією. Протягом тривалого періоду, аж до 1918 року, розпаду Австро-Угорщини внаслідок поразки у Першій світовій війні, ця територія входила до складу Угорського королівства Дунайської монархії.

Дві світові війни ХХ сторіччя не оминули наш край своїм драматичним поступом. Але якщо про Другу світову ми відносно обізнані, то Перша світова війна через ідеологічні та часові причини і надалі незаслужено залишається здебільшого “білою плямою” в нашій регіональній історії і пам’яті.

Адже в тій далекій забутій війні активні бойові дії тривалий час відбувалися у Карпатських горах на території нашого краю, а третина території сучасного Закарпаття була окупована російськими царськими військами. Величезні матеріальні збитки у вигляді зруйнованих мостів, доріг, будівель, різних господарських об’єктів у відносно порівняльному аспекті були масштабнішими, ніж у Другій світовій війні.

Але людські втрати були ще більшими. Десятки тисяч закарпатців мобілізували як громадян Австро-Угорщини до цісарського війська, тисячі з них були поранені, загинули, пропали безвісти або потрапили у полон на Російському, Італійському, Сербському та Румунському фронтах Першої світової війни. Багато з них повернулися інвалідами, зустрівши дома тисячі вдів і сиріт.

Чотири адміністративні комітати, до яких входили сучасні закарпатські землі, були мобілізаційними округами декількох полків австро-угорської армії. Три піхотні полки загальної (спільної) армії формувалися з військовозобов’язаних Ужанського (66-й полк), Березького (65-й) та Марамороського і Угочанського (85-й полк) комітатів. Крім того, рекрутів набирали і до двох піхотних полків територіальної оборони угорського гонведу: 11-го Мукачівського та 12-го Сатмарського.

85-й Мараморосько-Угочанський піхотний полк був сформований у 1883 р. у м. Кошшо (нині м. Кошице у Східній Словаччині) і входив до 27-ї піхотної дивізії австро-угорської армії. Засновником і почесним шефом полка був генерал від кавалерії барон Йосиф Гаудернак. Командування і штаб полка у різні періоди знаходилися у різних містах: Кошице (1883–1889 рр.), Відень (1889–1893 рр.), Кошице (1893–1896 рр.), Левоча (1896–1914 рр.). У Мараморош-Сігеті базувався II батальйон, який був мобілізаційним і навчальним. У жовтні 1914 р. цей батальйон був евакуйований до Балашадьярмата (на північ від Будапешта) і до кінця війни знаходився там, тому 85-й полк у деяких джерелах називають ще Балашадьярматським.

До Марамороського та Угочанського комітатів у той час входила в тому числі і половина території сучасної Закарпатської області: Рахівський, Тячівський, Хустський, Міжгірський, Виноградівський, частково Іршавський, Свалявський, Воловецький райони.

Марамороський¹ комітат був одним з найбільших за площею (9716 кв. км) в Угорському королівстві. Згідно перепису населення 1910 р. тут проживало 357700 людей. За національним складом майже половину (45 %) становили русини-українці – 159489, потім йшли румуни – 84510, марамороські німці – 59552 та угорці – 52964 осіб; 16 % жителів були євреями, яких рахували тільки за віросповіданням і записували як угорців. Адміністративним центром комітату було місто Мараморош-Сігет (нині Сігету-Мармацією – повітовий центр на півночі Румунії, на кордоні з Україною).

Угочанський² комітат був найменшим в Угорському королівстві і займав площу 1213 кв. км у долині річки Тиса. Згідно перепису населення 1910 р. тут проживало всього 91755 осіб. За національним складом угорці становили 46,5 % (42677 осіб), русини-українці – 37,5 % (34415 осіб), румуни – 10,6 % (9750 осіб), німці – 5,1 % (4632 осіб). 12,9 % жителів були євреями, яких записували як угорців. Адміністративним центром комітату було місто Севлюш (нині Виноградів – районний центр Закарпатської області України).

Національний склад 85-го полка відповідав національній структурі населення комітатів, з яких набиралися військовозобов'язані. Більшість солдатів полка становили русини-українці (35 %), румунів було 30 %, угорців – 25 %, марамороських німців – 10 %. Офіцерський склад

¹ Мараморош – історичний комітат у північно-східній частині Угорського королівства у басейні ріки Тиса. Назва походить від назви ріки Мара. Після поразки Австро-Угорщини у Першій світовій війні та її розпаду у 1918 р., згідно з Трианонським договором (1920 р.), північна частина комітату відійшла до новоствореної Чехословацької республіки у складі адміністративної території під назвою Підкарпатська Русь, а південна – до Румунії. Після Віденського арбітражу (листопад 1938 р.) до березня 1939 р. тут працював автономний уряд Карпатської України. З 15 березня 1939 р. до жовтня 1944 р. територія знову входила до складу Угорщини. У жовтні 1944 р. зайнята Червоною Армією і у 1945 р. у територіальних кордонах колишньої Підкарпатської Русі відійшла до Української Радянської Соціалістичної Республіки, а південна частина знову до Румунії. Нині територія колишнього Марамороського комітату розділена між Закарпатською областю України (Рахівський, Тячівський, Хустський, Міжгірський, частково Свалявський і Воловецький райони) та Марамурським повітом Румунії.

² Угоча – історичний комітат у північно-східній частині Угорського королівства у басейні ріки Тиса. Назва походить від назви села Угоча, що вперше згадується в документі за 1313 р. Після поразки Австро-Угорщини у Першій світовій війні та її розпаду у 1918 р., згідно з Трианонським договором (1920 р.), більша частина комітату відійшла до новоствореної Чехословацької республіки у складі адміністративної території під назвою Підкарпатська Русь, решта (404 кв. км) – до Румунії, незначна частина комітату залишилася в складі Угорщини. Після Віденського арбітражу (листопад 1938 р.) вся територія знову ввійшла до складу Угорщини. У 1945 р. після завершення Другої світової війни у територіальних кордонах колишньої Підкарпатської Русі відійшла до Української Радянської Соціалістичної Республіки, а друга частина знову до Румунії. Нині територія колишнього Угочанського комітату розділена між Закарпатською областю України (Виноградівський, частково Хустський та Іршавський райони), Сатумарським повітом Румунії та адміністративним районом (медьє) Саболч-Сатмар-Берег Угорщини.

був представлений, в основному, австрійцями, німцями та угорцями, в невеликій кількості чехами і поляками.

Полк складався з чотирьох батальйонів. Один батальйон комплектували майже повністю з русинів-українців, другий – з румунів, в інших двох відсоток цих національних груп був значно меншим. 85-й полк один з небагатьох в усій австро-угорській армії, де відповідно до національного складу офіційно використовували чотири мови: німецьку, угорську, русинську і румунську.

85-й полк провів на фронті з першого і до останнього місяця Першої світової війни: з 1914 по 1917 рр. на Російському, а у 1918 р. – на Італійському фронті, де воював з італійськими, а у жовтні з британськими військами. Один батальйон полка всю війну знаходився окремо на Сербському фронті. Мараморосько-Угочанський піхотний полк брав участь у всіх основних битвах Першої світової війни.

У 1914 р. – Галицька битва, два стратегічні відступи вглиб території Австро-Угорщини, Краківські бої і Лодзька операція.

У 1915 р. – Зимова Карпатська битва, під час якої полк пережив саму криваву і драматичну битву за всю війну – штурм і оборону гори Манілової у Польських Бещадах. Потім бої за звільнення Галичини від російських військ, у тому числі звільнення Львова (у цій операції 85-й полк брав безпосередню участь).

Позиційні бої з жовтня 1915 р. по травень 1916 р. (8 місяців) на оборонній лінії на ріці Іква на австрійсько-російському кордоні. Важкі бої і відступ під час Брусиловського наступу весною і літку 1916 р.

І знову рік позиційних боїв (вересень 1916 р. – вересень 1917 р.) біля Бродів. Короткі місяці відпочинку після настання перемир'я восени 1917 р. на Російському фронті.

А вже у березні 1918 р. полк був перевезений на Італійський фронт, де в горах Монте-Граппа на півночі Італії вів 4-місячні позиційні бої, а у червні брав участь у невеликому і останньому у Першій світовій війні наступі австро-угорських військ, штурмуючи гірські вершини Кол-Мошин і Кол-Фенілон. Останньою бойовою операцією 85-го полка стали оборонні бої з британськими військами на італійському гірському плато Асіаго.

За декілька днів до завершення війни, в якій Австро-Угорщина зазнала фатальної руйнівної поразки, 85-й полк відводять з фронту, що рятує його від здачі в полон. Полк зміг уникнути повної деморалізації і розкладу, що стало масовим явищем в австро-угорській армії в кінці війни, зберегти себе як військову одиницю і організовано повернутися додому, де був демобілізований.

Втрати полка убитими за весь період війни становили 8 тисяч солдатів і 114 офіцерів, поранених було втричі більше. У періоди повної комплектації чисельність полка, що воював на Російському та Італійському фронтах, сягала 3500 військовослужбовців, водночас після самих кровопролитних боїв в строю залишалось всього 450. **Із 8000 загиблих солдатів відомі імена**

та дати смерті лише у 3127 (39,1 %). Більше половини (60,9 %) поховані або залишилися на полях боїв як невідомі солдати. Протягом всієї війни рядовий особовий склад 85-го полка (за виключенням батальйону, який воював на Сербському фронті) отримав 13 золотих, 617 великих срібних, 2300 малих срібних, 4467 бронзових медалей Вітязя.

Безцінним джерелом достовірної інформації про бойовий шлях 85-го піхотного полка є книга Шандора Матяша “A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914 – 1918. Vp., 1941, Stádium. 848 o.”, який пройшов з полком весь шлях від першого до останнього дня війни, почавши з капітана, заступника командира полку і завершивши у званні підполковника, командира цієї частини. Книга була видана на угорській мові у Будапешті у 1941 році. На підставі реальних документів (військових наказів, бойових звітів, нагородних та поминальних листів) був описаний бойовий шлях полка у Першій світовій війні.

В книзі, зокрема, наведений перелік населених пунктів з даними про кількість загиблих з них солдатів цього полка. Згідно даної інформації 1401 загиблий (відомий) солдат призивався з території сучасної Закарпатської області: з Тячівського (398), Хустського (314), Рахівського (250), Виноградівського (202), Міжгірського (126), Іршавського (80), Свалявського (20), Мукачівського (5), Воловецького (4) районів. Найбільше загиблих (відомих) вояків були призвані з Ясіня (66), Хуста (53), Діброви (45), Великого Бичкова (42), Вишкова (34), з Рахова, Богдана, Драгова, Дубового (по 32). 1749 загиблих (відомих) солдатів були мобілізовані з населених пунктів, які нині знаходяться в Румунії, Угорщині, Словаччині, найбільше з румунських міст: Сігету-Мармаціей (85), Борша (77), Страмтура (57); з угорського Сегеда (26).

85-й полк згадується і в художніх творах.

Гренджа-Донський¹ у своєму автобіографічному романі “Сини Верховини” пише: *“Мараморошцани служили в двох полках: в цісарсько-королів-*

¹ Гренджа-Донський Василь Степанович – український поет, прозаїк, драматург, публіцист, громадсько-культурний і політичний діяч, один з творців Карпатської України. Народився у 1897 р. у селищі Окормезо (нині смт Міжгір'я Закарпатській області) Марамороського комітату Австро-Угорської імперії у типовій верховинській родині. Ще підлітком почав працювати спочатку помічником дяка, потім листоношею. Під час Першої світової війни був призваний в австро-угорську армію (вірогідніше всього у 12-й Сатмарський гонведський піхотний полк), воював на Російському фронті, був поранений, лікувався у Будапешті, після чого знову брав участь у бойових діях на Італійському фронті. Вже як офіцер брав участь у збройних подіях в Угорщині у 1919 р. після розпаду Австро-Угорської монархії. Події війни правдиво описані Гренджою в автобіографічному романі “Сини Верховини” та інших творах. Після війни працював фінансистом спочатку у Будапешті, потім в Ужгороді. З осені 1938 р. по 16 березня 1939 р. був активним діячем Карпатської України, редактором щоденної газети “Нова свобода” та “Урядового Вісника Правительства Карпатської України”. Після захоплення краю Угорщиною знаходився в угорській тюрмі та в концтаборах. Восени 1939 р. Гренджі-Донському вдалося втекти в Братиславу, де працював бухгалтером. Подіям 1938–1939 рр. присвятив книгу спогадів “Щастя і горе Карпатської України”. Помер 25 листопада 1974 р. у Братиславі. У 2000-х роках в Ужгороді на будинковій, де колись жив Гренджа-Донський, йому встановлена пам'ятна меморіальна дошка.

ському пішому 85-му полку німецькому та у 12-му пішому полку угорському гонведському. 85-й полк мав осідок у Сиготі, та відколи довелося з Сигота евакувати, кадр був у Балашадярматі, а сукнарський гонведський полк – в Егері. Це – північно-західна Мадяричина”.

В іншому своєму творі, оповіданні “Hert oberleutnant Halacsok”, Гренджа-Донський, мовби підсумовуючи бойову діяльність полка, пише наступне.

“Сотня цісарсько-королівського 85-го пішого полку, що складалася з самих марамороських русинів, з італійського фронту нарешті прибула до Будапешта. Командантові пощастило утримати дисципліну аж до останнього часу. Бідні хлопці воювали, як леви, через що їй кидали ними із фронту на фронт. Спершу були на Україні, відтак у румунських горах, а потім повезли їх через Альпи, щоб і там бились з італійськими карабінерами. Цей полк здобув визнання, й на грудях майже кожного героя блищала принаймні сріберна медаль”.

Згадує про 85-й полк у своєму романі “Микола Шугай, розбійник” і чеський письменник Іван Ольбрахт¹. За його художньою версією Шугай воював на Російському фронті: “...повернулися до свого полку, до 85, балашадярматського. Знову стріляли, знову відносили поранених на перев’язочний пункт, а мертвих – до ям. Знову нюхали гар в окопах, знову їх нудило від голоду, і знову, як і всі порядні вояки австрійської армії, мріяли про якусь легку рану, таку, щоб їм дуже не зашкодила, а допомогла дістатися коли вже не додому, то бодай на кілька місяців у тил”.

У дійсності, справжній Шугай² утік з маршового батальйону, який рухався на фронт, і став дезертиром.

¹ Іван Ольбрахт (справжнє ім’я Каміл Земан) – чеський письменник та громадський діяч. Народився у 1882 р. у місті Семілі, у Богемії на півночі Чехії, яка тоді була частиною Австро-Угорщини. Навчався на юридичному факультеті Карлового університету. Працював у чеській газеті у Відні, а згодом у соціал-демократичній газеті у Празі. У 1921 р. вступає до Комуністичної партії Чехословацької Республіки та стає редактором її газети “Руде право”. У 1929 р. покинув лави комуністичної партії. Ольбрахт кілька разів відвідував Радянський Союз, а на початку 30-х років часто бував у Підкарпатській Русі (територія сучасного Закарпаття). Автор багатьох оповідань, нарисів, романів. Справжнім шедевром Івана Ольбрахта став його майже пригодницький і одночасно дуже поетичний роман “Микола Шугай, розбійник” (1933 р.), створений на підкарпатурській життєвій і фольклорній основі. Помер 20 грудня 1952 р. у Празі. Сьогодні у закарпатському селі Колочава, де письменник колись збирав матеріали для свого роману, є пам’ятник та музей Івана Ольбрахта.

² Микола Шугай (Микола Петрович Сюгай) – закарпатський народний герой-опришок, з однієї точки зору, з іншої – розбійник і злочинець. Народився у 1898 р. у Нижній Колочаві у бідній верховинській родині. У 1917 р. був призваний в австро-угорську армію, але на фронт не потрапив. Двічі тікав: один раз із запасного батальйону з Балашадярмата, але був повернутий жандармами назад; другий раз – зі зброєю з маршового батальйону, який направлявся на фронт. До кінця Першої світової війни переховувався в околицях рідного села. Послідовно переслідувався угорською, румунською, а після входження краю до складу Чехословаччини (1919 р.) і чеською поліцією. У 1921 р. за затримання Шугая обіцяли винагороду у 3 тисячі чеських крон. 16 серпня 1921 р. був вбитий трьома своїми колишніми товаришами на полонині Жалопка над Колочавою. Завдяки книзі чеського письменника Івана Ольбрахта, вперше виданої у 1933 р., став легендою, яка, втім, за переконливими документальними матеріалами, зібраними сучасним дослідником Станіславом Аржевітіним, не відповідала реальній постаті Сюгая.

Великі братські могили 85-го полка залишилися після війни в місцях важких чи тривалих боїв, або в містах мобілізацій. Сьогодні, через 100 років, вони, на жаль, не збереглися, місця їх знаходження потребують пошукової роботи і дослідження. Нині – це територія шести європейських держав: на Україні військові кладовища саме 85-го полка знаходилися біля сіл Висоцько Бродівського району Львівської та Лосятин Кременецького району Тернопільської області; у Польщі – в районі села Павлувка Люблінського воєводства та на горі Манілова (нинішня назва Лисий Верх) у Польських Бещадах Підкарпатського воєводства; в Румунії – в місті Сігету-Мармаціей, в Угорщині – у місті Балашадярмат, в Італії на горі Касера-Менегузза, в Сербії – біля Рогатиці.

На сьогодні єдиним впорядкованим діючим меморіальним комплексом, де серед тисяч похованих знайшли свій вічний спокій і вояки 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка, є величезне військове кладовище-меморіал Першої світової війни на горі Монте-Граппа на півночі Італії.

Устрій австро-угорської армії у Першій світовій війні та участь українців в її збройних формуваннях

Напередодні Першої світової війни Австро-Угорщина була другою за територією (676,545 кв. км) і третьою за населенням (понад 51,4 млн осіб) державою Європи, до складу якої, крім власне австрійських та угорських земель, входили Богемія, Моравія, Каринтія, Крайна, Далмація, Зальцбург, Сілезія, Штирія, Тіроль, Форарльберг, Хорватія і Славонія, Боснія і Герцеговина, Трансільванія, Банат, Словаччина, порт Фіуме, а також західноукраїнські землі – Галичина, Буковина та Угорська Русь (нині – Закарпаття).

За переписом населення, який проводився в Австро-Угорській імперії у 1910 р. (останньому в історії існування цієї держави), в монархії проживали представники близько 30 націй та народностей, найчисельнішими з яких були: німці (12 млн – 23,4 %) та угорці (10 млн – 19,5 %), які разом становили 43 %. Відсоток слов'ян сягав 47 %, серед них чехів – 6,5 млн (12,6 %), поляків – 5 млн (9,7 %), українців – майже 4 млн (7,8 %), хорватів і сербів – 3,5 млн (6,8 %), словаків – 2 млн (3,9 %), словенців – 1,2 млн (2,3 %). Також в Австро-Угорщині проживали румуни (більше 3 млн – 6,5 %) та італійці (1,5 %). У Дунайській монархії жило багато євреїв, але при переписах їх записували до однієї з корінних національностей, і як окрему націю не розглядали, тому точні цифри невідомі.

У 1867 р. Австрійська імперія була перетворена на дуалістичну монархію, що складалася з формально незалежних Австрії та Угорщині, які мали суверенітет, рівні права та власні парламенти й міністерства. Проте такі державні установи, як міністерства закордонних справ, фінансів та військовоє були загальнодержавними.

Угорщина отримала власні збройні сили (*honvedség*) для захисту держави. Через два роки такі ж права зажадала собі й Австрія, повернувши власну армію (*Landwehr*), розпущену у 1852 р. Спочатку національні збройні сили призначалися тільки для оборони території власної держави, але з часом вони перетворилися на звичайні армійські військові частини, що не відрізнялися від регулярної армії.

Таким чином, на початок Першої світової війни австро-угорська армія складалася з наступних військових формувань:

Загальної (спільної) армії (цісарські й королівські збройні сили), що підпорядковувалася цісарському військовому міністерству і фінансувалася обома державами (Австрія покривала 63,6 %, Угорщина 36,4 % витрат);

Австрійської армії (цісарсько-королівська територіальна оборона – ландвер/Landwehr й австрійське ополчення – ландштурм/Landsturm), що підпорядковувалася цісарсько-королівському міністерству оборони;

Угорської армії (королівська угорська територіальна оборона – гонвед/magyar kiralyi honvedség та угорське ополчення/Népfölkelés), що підпорядковувалася угорському королівському міністерству оборони.

Всі три частини збройних сил держави, попри те, що вони адміністративно підпорядковувалися різним міністерствам, були об'єднані під загальним керівництвом Вищого командування, на чолі якого стояв сам цісар Австро-Угорщини Франц Йосиф. Для здійснення зв'язку між вищим командуванням та трьома військовими міністерствами існувала Військова Канцелярія.

Особовий склад. Кожен чоловік Австро-Угорської імперії 1 січня того року, коли йому виповнювалося 19 років, заносився у списки австрійського або угорського ополчення першої черги, яке призивалося на дійсну військову службу як резерв другої або третьої черги тільки у разі початку війни. Ця загальна військова повинність відбувалася до досягнення 42-річного віку.

З 1 січня того року, коли чоловіку виповнювався 21 рік, й до 31 грудня року, коли виповнювалося 23, військовозобов'язані проходили спеціальну перевірку на придатність до військової служби. Призовник мав бути не нижчим 155 см.

Якщо призовника визнавали гідним до несення військової служби, він був зобов'язаний пройти жеребкування при спеціальній комісії для визначення роду військ. Згідно закону, прийнятому у 1912 р., термін служби у збройних силах складав 2 роки, а у кавалерії й кінній артилерії залишався 3 роки.

До 32 років військовозобов'язаний числився у резерві, а ті, що відслужили у кавалерії або артилерії – до 30. За цей час вони мали чотири рази призиватися на перепідготовку загальною тривалістю 14 тижнів, кавалеристи та кінні артилеристи – 11 тижнів. Після виконання 35 років військовозобов'язаних заносили у списки ополчення першої, а з досягненням 42 років – другої черги.

У період ведення державою військових дій до збройних сил могли призивати й тих чоловіків, яким ще не виповнилося 19 років, або вже виповнилося 50, щоправда, з обмовкою, що вони не могли використовуватися в зоні бойових дій. Під час Першої світової війни на початку 1915 р. нижня межа призова була знижена до 18 років, а в січні 1916 р. верхня підвищена до 50, а в кінці року – до 55 років.

Ті чоловіки, які були визнані непридатними до військової служби за станом здоров'я, мали щорічно платити військовий податок, який в Австрії складав мінімум 2 крони (максимум визначався по сукупному річному доходу), а в Угорщині – від 6 до 200 крон. Якщо ж військовозобов'язаний не міг виконати свій військовий борг перед державою та цісарем, оскільки прожи-

вав за кордоном, військовий податок сплачували його батьки. Військовий податок вносився в податкове відомство протягом 12 років, тобто до того часу, коли чоловік зараховувався до ополчення на загальних підставах. Всі доходи від військового податку, які, наприклад, у 1914 році склали 4 млн крон, передавалися до спеціального державного фонду, з якого оплачувалися витрати на догляд інвалідів, вдів та сиріт загиблих військовослужбовців.

Певні категорії громадян, такі як священники, семінаристи, викладачі, в деяких випадках землевласники, єдині годувальники сім'ї, а також надлишок призовників записувалися в додатковий резерв і призивалися тільки у випадку війни.

Офіцери. Офіцерів для армії готували в академіях та кадетських школах. Перші по статусу були вищими, оскільки їх випускники, в принципі, мали в подальшому стати офіцерами Генерального Штабу. Другі ж готували випускників до кар'єри військового обер-офіцера, хоча надалі за сприятливих умов вони могли досягти й більш високих чинів. Вибір місця навчання часто залежав від матеріальних можливостей батьків, оскільки рік навчання в академії коштував 1600 крон (у 1914 р.). Водночас річне навчання в кадетській школі коштувало курсанту 24 крони, якщо він був сином офіцера або унтер-офіцера, 160 крон сину військового урядовця та 300 крон простому громадянину. Решту витрат покривала держава.

Для регулярної спільної армії офіцерів готували дві академії. Майбутні офіцери піхоти й кавалерії навчалися у Вінер-Нойштадті у “Терезіані”. “Техніка” готувала артилеристів (відділення в Медлинзі) та інженерів (відділення у Гайнбурзі). Офіцерів ландверу готували у Відні у цісарсько-королівській військовій академії Франца Йосифа, а гонведу – у Будапешті в академії “Людовіка”. До навчання в академіях, яке продовжувалося 3 роки, допускалися випускники військових вищих шкіл, що закінчили школу з оцінкою “добре”, й атестовані випускники цивільних середніх шкіл, що пройшли успішно відповідний конкурс. Після закінчення академічного навчання згідно показаним результатам випускникам присвоювалося звання лейтенанта або прапорщика.

Потреби регулярної армії в піхотних офіцерах задовольняли 11 кадетських шкіл, у кавалерійських та артилерійських – по одній. Офіцерів для австрійського ландверу готували ті ж школи, а ось для угорського гонведу – дві школи у м. Пейч та Нодь Варад (нині м. Орадеа в Румунії). У кадетські школи приймали хлопців віком від 14 до 17 років, що закінчили військову початкову школу або чотирирічну гімназію. Після 4 років навчання випускники, що отримали оцінку “добре”, переводилися у ранг прапорщика, “задовільно” – кадета-капрала. Офіцери були зобов'язані вивчати або покращувати знання мов, на яких розмовляли в тих частинах, де вони проходили службу, для чого вони відвідували спеціальні курси, що існували в рамках підрозділу.

Просування кар'єрними сходами здійснювалося, як правило, за вислугою, але це не давало права автоматичного заняття певної посади. Наприклад, якщо присвоєння звання полковника могло відбутися за вислугою років, то призначення на посаду командира полку – тільки після розгляду послужного списку претендента й оцінки його професійних та особистих якостей.

Ще одним джерелом поповнення офіцерського корпусу були так звані резервні офіцери. Ними ставали “річні добровольці”, які пройшли спеціальний курс військового навчання за три періоди: перші 2 місяці у військах, подальші 6 в офіцерській школі поповнення та ще 4 знову у військах, але вже реалізуючи отримані знання. Оцінювала результативність навчання на курсах спеціальна комісія, а у військах – командир підрозділу. На підставі цих двох думок кінцеве рішення про придатність виносила спеціальна офіцерська корпусна колегія.

Унтер-офіцери. Єфрейторами були кращі солдати, що прослужили не менше 6 місяців. Для того, щоб отримати перше унтер-офіцерське звання капрала потрібно було прослужити не менше 8 місяців. Сержантами ставали ті капрала, які пройшли спеціальні підготовчі курси при підрозділі. Щоб стати фельдфебелем, потрібно було добровільно погодитися на службу протягом 3 років.

Ті добровольці й унтер-офіцери, які бажали продовжити військову кар'єру, могли залишитися на надстрокову службу, яка зараховувалася їм як дійсна. У мирний час максимальним ступенем для унтер-офіцерів в австро-угорській армії були звання військових урядовців по продовольчій частині або бухгалтера. Стати офіцерами вони ніяк не могли.

Загальна (спільна) армія

Вся територія Австро-Угорської імперії була розділена на 16 військових територіальних округів. У мирний час в кожному окрузі дислокувався один армійський корпус (найвище з'єднання австро-угорської армії). Нумерація корпусів здійснювалася римськими цифрами, а назва давалася за назвою міста, де знаходився його штаб. Таким чином, корпусне командування було розташовано так: I – Краків, II – Відень, III – Грац, IV – Будапешт, V – Братислава, VI – Кошице, VII – Темешвар, VIII – Прага, IX – Літомержице, X – Перемишль, XI – Львів, XII – Нодьсебен (Сибіу), XIII – Загреб, XIV – Інсбрук, XV – Сарасво, XVI – Дубровник.

Українські землі були розділені між наступними округами:

X – Австрія (Центральна Галичина, штаб корпусу в Перемишлі);

XI – Австрія (Східна Галичина і Буковина, штаб у Львові);

VI – Угорщина (сучасні Словаччина і Закарпаття, штаб у м. Кошице).

Крім того, контингентом з українців (через передислокації полків) поповнювалися військові частини в таких корпусних округах:

I – Австрія (Моравія, Сілезія і Західна Галичина, штаб у Кракові);

II – Австрія (Нижня и Верхня Австрія, Зальцбург, штаб у Відні);

XIV – Австрія (Тіроль, штаб в Інсбруці).

У довоєнний період до складу кожного корпусу входили дві піхотні дивізії загальної армії, одна піхотна дивізія територіальної оборони, дві артилерійські бригади, кавалерійська дивізія або бригада, саперний батальйон і обозний дивізіон.

Кожний полк існував за рахунок одного округу поповнення, рідше двох або трьох. Тому у ньому переважали представники однієї національності. Це робилося для того, щоб уникнути непорозумінь між військовослужбовцями, які говорили на різних мовах. **Офіційно в Австро-Угорській імперії визнавалися дев'ять мов: німецька, угорська, чеська, хорватська, польська, українська, словенська та італійська. Найголовнішою мовою була німецька: кожний солдат мав знати всі спеціальні терміни й команди на цій мові. Інструкції ж перекладалися на одну або більше “полкових мов”, якщо на ній говорили не менше 20 % військовослужбовців підрозділу.**

У австро-угорській армії діяла душпастирська служба, було офіційно прийнято сім релігій і конфесій: римо-католицька, греко-католицька, православна, євангельсько-лютеранська, юдаїзм та іслам. В армійських частинах кожному представляв священник, прирівняний в чині до капітана. Дотримання такої кількості релігійних культів та поваги до всіх конфесій було викликано необхідністю зберегти у солдатів відчуття релігійної незалежності, що сприяло дотриманню дисципліни й відданості цісарю, а також не допускало виникненню релігійних конфліктів у військах.

Як правило, в адміністративному центрі округу поповнення був розквартирований тільки один мобілізований батальйон, решта батальйонів розміщалися в інших частинах імперії. Це робилося свідомо, щоб позбавити солдатів від небажаного впливу рідного середовища й близького їм націоналістичного руху. Водночас це дозволяло використовувати війська для наведення суспільного порядку та навіть придушення можливого заколоту в інших, національно чужих їм регіонах імперії.

Піхота загальної армії

Піхота була основною силою австро-угорської армії. Всі інші роди військ були призначені для забезпечення її потреб. Згідно бойового статуту піхота повинна була бути готовою з маршу і без підтримки допоміжних частин вступати в бій. Кожна піхотна дивізія складалася, як правило, з двох піхотних бригад (кожна – з двох полків) і двох полків артилерії (польової та гаубичної). Піхотний полк складався зі штабу, чотирьох піхотних батальйонів, кадрового батальйону, полкового обозу та медичної служби і у військовий

час налічував 104 офіцера та військових чиновника і 4599 унтер-офіцерів і рядових, озброєних 4041 гвинтівкою й 8 кулеметами.

У адміністративному центрі округу поповнення залишався базовий запасний батальйон, в якому резервісти й призовники проходили військову підготовку та озброювалися. Потім з них формували маршові батальйони для відправки на фронт. У деяких випадках маршові батальйони могли продовжувати службу як самостійні бойові одиниці. Запасні батальйони призначалися для заповнення втрат, які полк поніс на фронті.

Кожний піхотний полк спільної армії мав, крім порядкового номера, ще й почесного шефа. Це було пережитком епохи феодалізму. Хоча у разі початку війни будь-який дворянин мав право сформувати за свій рахунок полк, надати його в розпорядження суверена й очолити в чині полковника.

Перед війною українці проходили службу в 19-х піхотних полках загальної (спільної) армії:

- 9-й графа Карла Йосифа Клерфе де Круа (73 % особового складу);
- 10-й короля Швеції Густава V (47 %);
- 15-й генерала від інфантерії барона Фрідріха фон Гергі (62 %);
- 20-й принца Пруського Генріха (10 %);
- 24-й генерала кавалерії Генріха Кюммера фон Фалькенфельда (10 %);
- 30-й генерала від інфантерії Франца Шедлера (59 %);
- 41-й генерала кавалерії ерцгерцога Євгенія (27 %);
- 45-й фельдмаршал-лейтенанта ерцгерцога Йосифа Фердинанда (47 %);
- 55-й короля Черногорії Миколи I Петровича Негоша (59 %);
- 58-й полковника ерцгерцога Людвіга Сальватора (72 %);
- **65-й генерала від інфантерії ерцгерцога Людвіга Віктора (25 %);**
- **66-й генерал-майора ерцгерцога Петера Фердинанда (22 %);**
- 67-й генерал-фельдцейхмейстера барона Пауля Край де Крайова і Тополя (точних даних немає);
- 77-й герцога Вюртемберзького Філіпа (69 %);
- 80-й великого герцога Саксонського Вільгельма (68 %);
- **85-й генерала кавалерії Йосифа Гаудернака фон Кіс-Деметр (33 %);**
- 89-й генерала від інфантерії Євгенія фон Альборі (60 %);
- 90-й генерала від інфантерії Адольфа Горзецькі фон Горнталь (60 %);
- 95-й генерала від інфантерії Германа Кьовесс фон Кьовесгаза (70 %).

На території сучасного Закарпаття формувалися три полки загальної армії: 65-й – з військовозобов'язаних Березького комітату, 66-й – з Ужанського і 85-й – з Марамороського та Угочанського комітатів.

У 1917 р. українці ввійшли ще до 7 новостворених полків і становили там від 17 до 67 % особового складу.

Перераховані піхотні полки входили до складу наступних піхотних дивізій: 2-ї (штаб в Ярославі), 4-ї (Брно), 10-ї (Йозефштадт), 11-ї (Львів), 15-ї

(Мішкольц), 24-ї (Перемишль), 27-ї (Кошице), 30-ї (Львів) і воювали у трьох піхотних дивізіях, створених під час війни – 50, 53 і 59-й.

Польові єгерські батальйони. Ці підрозділи легкої піхоти були створені за зразком італійських берсальєрів. Вони проходили посилену фізичну підготовку, більше тренувалися у використанні стрілецької зброї, краще екіпірувалися. Батальйоном, як правило, командував підполковник. Батальйон складався з чотирьох рот, штати мирного й військового часу відповідали ротам піхотних полків регулярної армії. Чотири батальйони мали тільки по три польові роти, а четверта була велосипедною. Після початку загальної мобілізації до вже існуючих 26 польових єгерських батальйонів додалися ще 7.

У листопаді 1916 р. правлячий імператор Франц Йосиф I помер, і трон зайняв його молодий племінник Карл I. На початку наступного року в Росії відбулася Лютнева революція, через що активність на Східному фронті різко впала. А у 1918 р. війна на сході взагалі була припинена. Все це привело до того, що протягом 1917–1918 рр. в австро-угорській армії була проведена значна реорганізація. Всі піхотні бригади пройшли перепідготовку. Склад піхотного полка був зменшений до трьох батальйонів. При цьому з четвертих були сформовані нові полки (з 103-го по 139-й) або створені штурмові батальйони для кожної з 60 піхотних дивізій. Кількість батальйонів ополчення було зменшено (з 173 до 154) за рахунок переведення військовослужбовців в бойові частини.

Тепер піхотний полк включав штаб, 3 піхотні батальйони, 3 кулеметні роти, взвод піхотних гармат, штурмову роту, технічну роту та полковий обоз.

У 1917 р. було прийнято рішення про створення при кожній піхотній дивізії **штурмового батальйону** за взірцем аналогічних підрозділів союзнаї німецької армії. Штурмові батальйони об'єднували штурмові роти піхотних полків і структурно відповідали штагам окремого батальйону. Номери батальйонів співпадали с номерами дивізій.

Українці воювали і в цих елітних військових формуваннях (сьогодні їх назвали б підрозділами спеціального призначення): в семи (з 33) польових єгерських батальйонах (27–70 % особового складу) та у створених 1917 р. штурмових батальйонах чотирнадцятьох піхотних дивізій (14–57 %).

Кавалерія загальної армії була представлена 42-ма полками драгунів, уланів та гусарів. Проте такий розподіл був тільки даниною історичним традиціям – штати, підготовка й застосування були абсолютно однакові. Кавалерійська дивізія австро-угорської армії мала у своєму складі дві кавалерійські бригади (по два кавалерійські полки кожна) і дивізіон кінної артилерії. Причому в одній бригаді могли бути представлені різні види кавалерії. Відмінності зберігалися лише в обмундируванні і комплектації. Гусари набиралися тільки з жителів Угорщини, драгуни – Австрії і Угорщини, а улани – Галіції, Богемії і Хорватії.

Незважаючи на те, що планами австро-угорського командування кавалерії в майбутній війні відводилася другорядна допоміжна роль, вона традиційно підтримувалася на високому рівні. До стратегічних задач кінноти входили глибинна розвідка в складі кавалерійських з'єднань, прикриття флангів піхотних частин, забезпечення зв'язку між ними, несіння служби як авангарду і, у випадку перемоги, розвиток успіху. Тактичні завдання обмежувалися проведенням невеликих розвідувальних операцій і аванпостною службою разом з піхотою. Крім того, на кавалерію покладалися обов'язки супроводу офіцерів високого рангу і служба при штабах як посильних, охорони і санітарів.

Кожний кавалерійський полк складався з двох дивізіонів по три ескадрони кожний і під час війни налічував 1275 військовослужбовців (30 офіцерів), 1156 верхових коней, 42 тяглових й 27 в'ючних.

Українці служили і воювали в одному драгунському (9-й фельдмаршала ерцгерцога Альбрехта, 29 % особового складу) та шістьох уланських полках:

- 3-й фельдмаршала ерцгерцога Карла (26 %);
- 4-й імператора Франца Йосифа (65 %);
- 6-й імператора Йосифа II (40 %);
- 7-й наслідника австрійського престолу генерала кавалерії ерцгерцога Франца Фердинанда (72 %);
- 8-й генерала кавалерії графа Карла Ауерсперга (80 %);
- 13-й генерала кавалерії Едуарда фон Бем-Ермолі (55 %).

Ці полки входили до складу 3-ї (штаб у Відні), 4-ї (Львів), 6-ї (Ярослав), 7-ї (Краків) і 8-ї (Станіслав – нині Івано-Франківськ) кавалерійських дивізій.

Окопна війна не дозволяла застосовувати кавалерію традиційно. Поступово практично всі полки стали спішеними. До червня 1918 р. від передвоєнних 252 ескадронів, з'єднаних у 42 полки, кінними залишилися тільки 16 ескадронів та 4 взводи драгунів, 20 ескадронів гусарів і 2 уланів.

Артилерія загальної армії. Австрійська артилерія завжди знаходилася на високому рівні. В той час як найбільші європейські армії експериментували наприкінці XIX сторіччя зі створенням єдиної піхотної гармати, імператорсько-королівська озброювалася більш ніж вдалими взірцями гармат і гаубиць. Особлива увага приділялася навчанню кадрів. Сюди відбиралися призовники з освітою. А строк служби у передвоєнний період становив 3 роки.

Польова артилерія загальної армії була об'єднана в 14 артилерійських бригад за кількістю армійських корпусів. До бригади входили три полки польової артилерії (по 5 батареї з 6 гармат кожна), один гаубичний (4 батареї по 6 гаубиць) і дивізіон важких гаубиць (2 батареї по 4 гаубиці). Артилерійська бригада придавалася одній з піхотних дивізій армійського корпусу.

Дивізіон кінної артилерії (3 батареї по 4 гармати) відповідав артилерійському полку і придавався кавалерійським дивізіям.

Гірська артилерія була організована в три гірсько-артилерійські бригади, які доповнювали піші артилерійські бригади в трьох гірських армійських корпусах: XIV (штаб в Інсбруці), XV (Сараєво) і XVI (Мостар). До полку гірської артилерії входили дивізіон легких гармат (4 батареї по 4 гірські гармати) і гаубичний дивізіон (2 батареї по 4 гірські гаубиці).

У армійських корпусах, на території яких були великі фортифікаційні укріплення, передбачалася наявність підрозділів **фортечної артилерії**, які склалися з шести полків і восьми батальйонів.

Протягом війни двічі, у 1916 і 1918 рр., артилерійські частини були реорганізовані.

Українці служили у всіх видах артилерії загальної армії: польовій, кінній, гірській та фортечній, загалом у дев'ятьох полках, з них двох гірсько-артилерійських, одному фортечному (Перемишль) і двох кінно-артилерійських дивізіонах. За кількісним складом вони становили від 20 до 69 % особового складу.

Австрійський ландвер

Піхота ландверу. Піхотні підрозділи австрійського ландверу були зведені в дивізії, нумерація яких входила в одну систему з регулярною армією і угорським гонведом. Піхотні дивізії ландверу склалися з двох піхотних бригад (кожна по два полки) і двох артилерійських дивізіонів (польового і гаубичного).

Полки склалися з 3 батальйонів по 4 роти кожний; рота – з 4 взводів. Полком командував полковник, батальйоном – підполковник або майор, ротою – капітан. З початком мобілізації призивалися резервісти, і штат роти удвічі збільшувався до 5 офіцерів і 264 нижніх чинів. Тепер полк налічував 3443 особи, озброєні 3020 гвинтівками і 6 кулеметами.

Українці воювали в дев'ятьох піхотних полках ландверу, що входили до складу 43-ї і 45-ї піхотних дивізій ландверу: 18-й пшемиський полк ландверу (47 % особового складу), 19-й львівський (59 %), 20-й станіславський (72 %), 22-й черновицький (27 %), 32-й новосанський (9 %), 33-й стрийський (73 %), 34-й ярославський (20 %), 35-й золочівський (68 %), 36-й коломийський (70 %).

Кавалерія австрійської територіальної оборони була представлена трьома кавалерійськими бригадами з уланських полків ландверу, структура яких відповідала подібному полку загальної армії. Українці проходили службу у двох кавалерійських уланських полках ландверу, які входили до складу 3-ї бригади зі штабом у Львові (1-му – 65 % і 3-му – 26 %).

Українці воювали також у чотирьох **артилерійських дивізіонах ландверу** (двох польової та двох гаубичної артилерії), в яких становили більше половини особового складу (55–60 %).

Угорський гонвед

Піхота гонведу. Піхотні підрозділи угорської територіальної оборони були зведені у вісім дивізій гонведу, нумерація яких входила в загальноармійську систему. Кожна дивізія складалася з двох піхотних бригад гонведу (по два піхотні полки кожна) і польового артилерійського дивізіону.

Полки склалися з трьох батальйонів. Полком командував полковник, батальйоном – підполковник або майор, ротою – капітан. З військовою мобілізацією і призовом резервістів кожна рота налічувала по 5 офіцерів і 262 нижні чини. Отже, три польові батальйони, зведені в полк, налічували 3456 військовослужбовців з 3065 гвинтівками і 6 кулеметами.

Українці служили тільки у двох піхотних полках (11-му мукачівському – 10 % особового складу і 12-му сатмарському – значно більше, але точних даних немає) У кавалерійські та артилерійські частини українців не призивали. Службовою мовою була угорська, а у хорватських гонведських полках хорватська та сербська.

Кавалерія гонведу. Кавалерійські частини угорської територіальної оборони включали десять гусарських полків, які були зведені в дві кавалерійські дивізії: 5-у зі штабом у Будапешті і 11-у зі штабом у Дебрецені. Їх нумерація входила в загальноармійську систему. Кавалерійський полк гонведу складався з двох дивізіонів, по три ескадрони кожний. Його штати військового часу були ідентичні регулярній армії й ландверу. У цих частинах українці не служили.

Артилерія гонведу. Артилерія угорської територіальної оборони після початку Першої світової війни була доведена до 8 полків. Кожний складався з двох дивізіонів польової артилерії (кожний з 3 батарей по 6 гармат) і двох дивізіонів кінної артилерії (кожний з 3 батарей по 4 польові гармати). Польові артилерійські полки гонведу були розподілені між піхотними і кавалерійськими дивізіями гонведу. У цих частинах українці також не служили.

Медична служба

Медична служба загальної армії у мирний час складалася з 27 санітарних підрозділів. Вони працювали у стількох же гарнізонних госпіталях, які розташовувалися в містах, де дислокувалося командування армійських корпусів або була сконцентрована велика кількість військових частин.

У населених пунктах з гарнізоном більше 500 військовослужбовців знаходилися військові шпиталі, при яких не тільки піклувалися про хворих, але й були курси підготовки санітарів. Місця з гарнізоном від 300 до 500 чоловік мали лікарні, в яких проходили лікування легкі й нерухомі хворі. У кожній казармі був організований медпункт, який приймав амбулаторних пацієнтів і міг на деякий час залишити хворого. Крім того, у віданні медичної служби армії знаходилися 11 бальнеологічних курортів.

Австрійський ландвер мав у своєму розпорядженні 18 шпиталів аналогічних військовим шпиталям регулярної армії. Крім того, в його віданні знаходилися 56 лікарень у гарнізонах з особовим складом менш ніж 500 військовослужбовців.

Угорський гонвед мав у розпорядженні свій гарнізонний шпиталь у Будапешті, 7 військових шпиталів та реабілітаційний санаторій в Csiz.

На початковому етапі Першої світової війни стан організації польової військово-медичної служби австро-угорської армії довоєнного періоду певною мірою відповідав бойовим потребам, але в подальшому він не задовольняв воюючу армію і потребував суттєвої корекції. Одним з недоліків був і той, що військове командування часто міняло керівників військово-медичних установ.

Довоєнне планування ймовірних санітарних втрат в австро-угорській армії орієнтувалося на цифру у 100 тисяч поранених, з яких 60 тисяч мали бути розміщені в Австрії і 40 тисяч в Угорщині. Трагічні реалії війни вилилися у понад мільйон (за різними даними від 1016200 до 1496000) загиблих та 2 мільйони 600 тисяч поранених військовослужбовців, а втрати серед мирних жителів Австро-Угорщини становили 420 тисяч.

Добровольчі формування

Протягом війни значно збільшилася кількість добровольчих військових частин, які зараховувалися або в австрійське, або в угорське ополчення. До травня 1916 року вони склалися з наступних підрозділів:

- польського легіону (Polenlegion) з 6 піхотних полків та 8 кавалерійських ескадронів;

- полку українських добровольців (Freiwillige Ukrainerregiment) з 2 батальйонів;

- добровольчого буковинського корпусу (Bukovinaer Freiwillige Korps) з румунського (Rumaenenbataillon) і гуцульського (Huzulenbataillon) батальйонів;

- 48 підрозділів (Standshuetzen) з жителів Тіроля та Форальберга, із змінним складом від 80 до 500 чоловік;

- добровольчого стрілецького полку Каринтії (Kaertner Freiwillige Schuetzenregiment) з 4 батальйонів;

- добровольчого стрілецького полку Верхньої Австрії (Oberoesterreichischer Freiwillige Schuetzenregiment) з 2 батальйонів;

- 4 добровольчих стрілецьких батальйонів із Зальцбурга, Каринтії, Крайни й Кюстенланда;

- батальйону молодих стрільців (Jungshuetzenbataillon);

- албанського легіону (Albanische Legion) з 9 батальйонів.

Український добровольчий легіон підпорядковувався австрійському міністерству оборони і рахувався частиною ландверу. Структура Легіону Укра-

їнських січових стрільців (УСС) формувалася поступово протягом 1914–1916 років у відповідності до австрійських стандартів спочатку у Львові, потім – у Стрию (серпень – вересень 1914 р.). Він налічував 2500 військовослужбовців, розділених на два батальйони (у відповідності до відразу же прийнятої національної термінології – *курінь*) і один напівбатальйон (*напівкурінь*).

На початку батальйони легіону ділилися на роти (*сотня*) по 220 вояків. Кожна сотня складалася з 4-х взводів (*чота*), а взвод — з 4-х відділень (*рій*) по 10–15 осіб. Зазвичай чисельність одної роти в бойових умовах становила 100–150 бійців, 2 ремісники, писарь та його помічник. Батальйоном командував майор (*отаман*), ротою — капітан (*сотник* або *хорунжий*), потім лейтенант. Очолював легіон полковник або підполковник австрійської армії, здебільшого українського походження. Оскільки до 1915 р. легіон існував на правах добровольчої воєнізованої організації, в ньому були введені не офіцерські звання, а командні посади, для яких були підібрані терміни із старокозацької української термінології. Всі офіцери були прирівняні до військових чиновників.

Загальна чисельність легіону ніколи не перевищувала 2000 осіб. Австрійський уряд дозволяв записуватися до легіону лише добровольцям з ландштурму. Насправді, ця вимога часто обходила і в легіон вступало молоде українське населення з територій Російської імперії, зайнятих австрійською армією, а також інтерновані з таборів Вольфсберг і Феліціентель. До початку 1917 р. у рядах легіону відслужило близько семи тисяч стрільців. З них загинули в боях 350 бійців, 1200 були поранені і 1500 потрапили в російський полон.

На фронті, у вересні 1914 р. батальйони легіону були приєднані до військової групи генерала Гофмана (згодом XXV армійського корпусу) у складі 55-ї піхотної дивізії (129-а і 130-а бригади), а також у 131-й бригаді, 8-й кавалерійській дивізії генерала Лемана та інших.

У березні 1915 р. легіон отримав більш чітку організацію за австрійським взірцем – два окремих батальйони по 4 роти в кожному. У вересні вони зводяться разом у 1-й полк Українських січових стрільців, який по силі дорівнює тільки половині полку загальної армії. У 1916 р. командири підрозділів легіону прирівнюються у званнях до офіцерів і унтер-офіцерів загальної армії. До травня – червня 1916 р. у полку вже були створені кулеметна рота з двох відділень (80 чоловік), взвод мінометів і вогнеметів, відділення ротного телефонного зв'язку, відділення хімічного захисту (з 1917 р.), технічна рота (на її базі пізніше були сформовані окремі технічна і будівельна роти). Ще з жовтня 1914 р. планувалося створити і кавалерійську сотню УСС, але через недостатню кількість коней декілька десятків кавалеристів виконували функції розвідки і зв'язку. Крім бойових частин, у полку УСС була організована і медична служба (з січня 1915 р. по 40 чоловік на батальйон), обоз

(по 4 транспортні повозки і одній польовій кухні на роту) і господарський підрозділ.

З українців Буковини був сформований також Гуцульський батальйон Добровольчого Буковинського корпусу.

* * *

На початку війни після мобілізації австро-угорська армія стала налічувати 90 тисяч офіцерів та 3 мільйони 260 тисяч нижніх чинів, з яких близько 2 мільйонів були відправлені на фронт, а 1 мільйон 350 тисяч були задіяні для забезпечення в зоні військових дій або залишилися у внутрішніх гарнізонах.

Незважаючи на те, що збройні сили склалися з представників десяти різних національностей, австро-угорська армія була монолітною, боєздатною та дотримувалася своїх традицій. Тільки з незначного відсотку чехів та словаків, що потрапили у полон до ворога, були сформовані бойові підрозділи, які в останні місяці війни воювали проти своїх військ.

Але чим довше тривала війна, тим частіше траплялися випадки дезертирства: військовослужбовці або не поверталися з відпусток, або покидали фронтів частини. Вони зі зброєю ховалися в лісах, збираючись у небезпечні групи мародерів, що отримали назву “zeleni Kader”. Військове та політичне керівництво було змушено ігнорувати факт їх існування, оскільки не мало достатніх сил, щоб організувати облави та повертати їх на фронт.

Страждання, які несло цивільне населення у внутрішніх регіонах Австро-Угорщини, відсутність сенсу у продовженні війни посилили національні відцентрові рухи, що стало причиною розвалу імперії. Політичне керівництво не змогло з належною твердістю подавити заколоти в деяких тилкових частинах у жовтні 1918 р., і процес розпаду у військах, що довели свою хоробрість, став незворотним. Вони відмовлялися йти в окопи та вимагали повернення додому для захисту своїх національних кордонів. Все це перешкоджало своєчасній заміні частин на фронті, які, проте, продовжували ціною величезних втрат захищати свої позиції і покинули фронт тільки тоді, коли імперія розвалилася на національні держави й, відповідно, втратила свої багатотисячні збройні сили.

Згідно австрійським офіційним даним за 4 роки війни в австро-угорську армію було мобілізовано близько восьми мільйонів осіб. Загальні втрати становили 2 мільйони 707 тисяч, з яких 1 мільйон 16 тисяч 200 померли (12,7 % новобранців).

* * *

Перед Першою світовою війною на території Австро-Угорської імперії проживало близько 4 мільйонів українців, або у відповідності до імперської термінології – рутенів (Ruthenen). Вони становили майже 8 % населення дер-

жави і компактно проживали на її східних землях. У Королівстві Галіція і Лодомерія українці становили 43 %, у Буковині – 42 %, загалом в Австрійській імперії – 13 %. Угорське королівство було унітарним територіальним утворенням, закарпатські українці компактно проживали на його східному кордоні і становили 2,3 % від всього населення.

Число українців, мобілізованих у цісарську армію, оцінюється від 250 до 300 тисяч чоловік; українці становили загалом 8,7 % особового складу австро-угорської армії. В армію Російської імперії було мобілізовано 3,5 мільйонів українців. Отже, всього в арміях протиборчих імперій воювало під чужими для них прапорами до 4 мільйонів українських солдатів та офіцерів. Сотні тисяч з них загинули в боях, нерідко воюючи один проти одного. Конкретних цифр ми ніколи не знаємо...

Переважаюча більшість українських солдатів і офіцерів обох імперій виконували свій військовий обов'язок і воювали в арміях тих держав, де вони народилися і жили, вважаючи супротивника своїм кровним ворогом. Політичні партії воюючих країн або ж підтримували ведення ними бойових дій, або залишалися нейтральними. Лише російські більшовики виступили проти політики царизму й відверто заявили про бажання його поразки, а їх лідер – В. Ленін – закликав перетворити війну імперіалістичну на громадянську.

Кількість офіцерів української національності в австро-угорській армії була дуже малою – на тисячу офіцерів припадало всього 2 українця (і то молодших звань), тоді як серед поляків ця цифра становила 27. До генеральського звання в австро-угорській армії станом на кінець 1918 р. дослужилися лише декілька українців: командири бригад Осип Михайло Доброволя-Вітошинський, Стефан Кобилянський (брат письменниці Ольги Кобилянської), Фелікс Шепарович, командир дивізії Антон Лавровський, а також два медики – генерал військово-судової медицини Павленко та контрадмірал морської медичної служби Австро-Угорського флоту Ярослав Окуневський (відомий і як публіцист та письменник).

Демобілізовані з австро-угорського війська українці стали основою Української галицької армії – регулярної армії Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), яка у 1918–1919 рр. воювала за незалежну українську державу, розпочавши українські національно-визвольні змагання ХХ сторіччя.

1914 рік

Початок війни

Цісарський указ про загальну мобілізацію 31 липня 1914 р. застав основні підрозділи 85-го полка (штаб, I і IV батальйони) у Левчі¹. Другий, кадровий батальйон знаходився у Мараморош-Сігеті. А третій, як було заведено в австро-угорській армії, дислокувався в іншій частині імперії, на Балканах, біля кордону з Сербією і був відправлений на Сербський фронт, в район Рогатиці², і провоював до кінця війни окремо від полка.

Відразу ж, швидко і оперативно були здійснені організаційні заходи із забезпечення особового складу та коней продовольством і фуражем на період транспортування до місця мобілізаційного розгортання, яке знаходилося у Мараморош-Сігеті. І жодних проблем з цим не виникло. Протягом чотирьох днів харчі, в основному м'ясні консерви, завантажувалися з військових складів або купувалися у міських крамницях за встановленими розмірами грошової компенсації. Це був хороший якісний провіант ще мирних часів. Тютюн у достатній кількості також був придбаний у місцевих лавках. Офіцерам і унтер-офіцерам дозволялося вибирати продукти і товари в магазинах і розраховуватися готівкою. Паралельно складалися і упакувалися зброя, боєприпаси, військова амуніція і спорядження, документація. Не забули акуратно спакувати і музичні інструменти полкового оркестру разом з нотами. Все це доставили на залізничну станцію Левчі і завантажили у товарні вагони.

5 серпня потяг з 85-м полком рушив до Марамороша. В дорозі особовий склад годували власні польові кухні, крім того, на двох зупинках, у Кошицях і Чопі, солдатів добре погостили на станціях. Вони отримували великі порції, можна було просити і добавку за рахунок того, що провіанту свідомо взяли з надлишком.

9 серпня потяг прибув до Мараморош-Сігета. Тут солдати останній раз отримали ситний, ще мирний обід. Полк поповнився провіантом, який загрузили на вози і на польові кухні, а 6-денний продовольчий резерв залишили у вагонах... І рушили далі на військовий полігон північніше Перемишля.

Відправляли на фронт 85-й полк в урочистій обстановці, зібралось багато проводжаючих, які принесли харчі і квіти. Цей епізод відображений Степа-

¹ Нині місто Левоча – окружний центр Леоцького округу Пряшівського краю Східної Словаччини.

² Нині Рогатиця – місто й муніципалітет у східній частині Боснії і Герцеговини, розташоване за 60 км на північний схід від Сараєва.

ном Ключураком¹ у своїх спогадах “До волі”. “Одного дня із Сиготу прийшла вістка, що в дорозі на фронт є транспорт вояків 85-го полку, в якому, разом з румунами, служили гуцули. В цьому полку служили тисячі гуцулів з Ясіня. Ця вістка привела на залізничну станцію понад тисячу батьків, жінок, братів, сестер і дітей, які хотіли із своїми рідними попрощатися і побажати їм щасливого повороту в свої рідні сторони. Місцеві гуцули понаносили для своїх вояків на станцію, крім харчів, букети квітів різного кольору. Однак все це не могло розігнати той сум і жаль, з яким гуцули проводжали своїх рідних синів, ясінських гуцулів на поле тієї безглуздої різні, звідки велика частина з них ніколи не вернулася в свої рідні гори, в своє рідне Ясіня”.

Після відправки на фронт трьох батальйонів 85-го полка у Мараморош-Сігеті залишився запасний батальйон, який займався мобілізацією військовозобов'язаних до свого полку та проведенням серед них початкової військової підготовки. На початок мобілізації у полку налічувалося 69 кадрових офіцерів, з яких 55 відправилися з полком на фронт у Галичину, а 14 були залишені у Мараморош-Сігеті, частина з них потім відправлялася на заміну у маршових батальйонах.

Отже, до Галичини на фронт протягом серпня – вересня 1914 р. були відправлені два маршові батальйони. Але вже 28 вересня у зв'язку зі швидким наближенням російських військ надійшов наказ на термінову передислокацію в ніч на 30 вересня запасного батальйону вглиб Угорського королівства до Балашадярмата².

На цей час росіяни уже захопили значну частину Марамороського комітату. Перейшовши через Ясінянський (нині Яблунецький) перевал, їхні підрозділи оволоділи Ясіням, Раховом і наступними селами вниз по долині ріки Тиси; подолавши Торунський перевал, росіяни захопили Волове. А в перших числах жовтня був зайнятий і Мараморош-Сігет.

У подальшому до кінця війни запасний батальйон 85-го полка знаходився у м. Балашадярмат.

¹ Ключурак Степан Степанович – український закарпатський громадсько-політичний діяч, журналіст, президент Гуцульської республіки, військово-політичний діяч Карпатської України. Народився 27 лютого 1895 р. у селищі Корощмезо (нині смт Ясіня Рахівського району Закарпатської області) Марамороського комітату Австро-Угорщини. Навчався у Віденському університеті. Під час Першої світової війни воював офіцером у 38-му піхотному полку австро-угорської армії на Російському фронті, був поранений. У 1918–1919 рр. – один з організаторів та керівників Гуцульської республіки. Після поразки республіки був командиром Закарпатської сотні Української галицької армії (УГА), воював з більшовиками та денікінцями. У 20-х роках здобув вищу юридичну освіту на правничому факультеті університету ім. Коменського в Братиславі. У міжвоєнний період був співорганізатором “Просвіти”, торговельних, молодіжних, військових, соціальних та педагогічних спілок у Підкарпатській Русі. У 1939 р. посол до Союму і міністр Карпатської України, після поразки якої емігрував до Праги. У 1945 р. був арештований органами НКВС і до 1957 р. перебував у радянських концтаборах. Після звільнення проживав у Празі, де і помер 8 лютого 1980 р.

² Нині Балашадярмат – місто у медьє Ноград на півночі Угорщини, на кордоні зі Словаччиною.

Протягом жовтня 1914 р. австро-угорські війська відбили наступ росіян і звільнили більшу частину захопленого Марамороського комітату, але загроза російського вторгнення зберігалася і надалі, аж до травня 1915 р. (початку звільнення Галичини). Тому на мобілізаційному терені 85-го полку протягом жовтня, листопада 1914 р. була рекрутована до війська велика кількість резервістів віком від 34 до 55 років. Ці вікові групи мобілізувалися до інших полків значно пізніше. Нові команди рекрутів прибували на передфронтovu підготовку та формування у маршові батальйони уже до Балашадярмата на початку грудня. Найбільша кількість мобілізованих була тут зосереджена 20 грудня 1914 р. – 78 офіцерів, 10400 солдатів та 99 коней. Більшість (6186 чоловік) були поселені у бараках, інші у хатах місцевих жителів. Маленький Балашадярмат, в якому проживало декілька тисяч мешканців, пережив у той час справжній “Армагедон”.

Подолавши 350 км залізницею, 11 серпня полк прибув до населених пунктів Грушовіце¹ і Хотінець² північніше Перемишля³, де знаходився 9 днів.

Для харчового забезпечення особового складу, а це майже 3700 військових, необхідно було щодня 1400–1500 кг м’яса, для цього кожного дня забивалося по 8–10 свійських тварин. Труднощів не виникало, тому що в цьому районі займалися тваринництвом, і селяни без проблем продавали армії худобу. В перші дні війни на кожного солдата за нормами виділялося 400 г м’яса, але досвід показав, що це достатньо велика порція, і вона була зменшена до 300 г.

На початку війни денний раціон на одного солдата 85-го полка був цілком задовільним: хліб – 700 г, яловичина (у сирому вигляді) – 400 г, овочі – 140 г, суповий концентрат – 36 г, сіль – 30 г, кава молота – 25 г, цукор – 25 г, жир – 20 г, перець мелотий – 0,5 г, тютюн – 35 г, горілка (ром або коньяк) 90 г. Якщо бойова ситуація не дозволяла забезпечувати стандартне харчування, солдатам видавали резервний раціон (сухий пайок), до якого входили: сухарі – 400 г, м’ясна консерва – 355 г, сіль – 25 г, кофейний концентрат – 54 г (дві порції по 27 г). Коні, як надійні й незамінні помічники тогочасної піхоти, також не були обділені. Денний раціон на одного сідлового або тяглового коня становив 5,5 кг вівса і 3 кг сіна; а на коня для транспортування вантажів на собі норма вівса була на 2,5 кг менша.

Складніше на полігоні вирішувалося питання із забезпеченням хлібом. У цій місцевості не було ні млина, ні пекарні, тому відчувався певний дефіцит борошна. Щоби приготувати 3700 нормативних 700-грамових порцій хліба, необхідно було 1850 кг борошна, яке доводилося брати із резервного полкового запасу. Пекли хліб військові пекарі, їм допомагали місцеві жінки. Робили це у печах сільських хат. Щоб забезпечити таку кількість хліба,

¹ Нині село Грушовіце Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства Польщі.

² Нині село Хотінець Ярославського повіту Підкарпатського воєводства Польщі.

³ Нині місто Перемишль – повітовий центр Підкарпатського воєводства, за 7 км від українсько-польського кордону (з Львівською областю).

30 печей працювали і вдень і вночі. Стояла спекотна серпнева погода, і місцеві жителі небезпідставно боялися, що через цілодобову роботу печей може спалахнути пожежа. Щоб хоч якось зменшити навантаження на печі, командування дозволило купувати і готовий хліб. На щастя, обійшлося без ексцесів – і солдати були з хлібом, і сільські хати не згоріли.

Провіант, якого за нормами не вистачало, привозили з продовольчих складів Перемишля.

На полігоні не можна було дістати ні пива, ні вина. Тому до солдатської пайки добавили 90 г горілки. Частина солдатів горілку не вживала і віддавала її своїм товаришам. Як наслідок, достатньо немала кількість вояків постійно були п'яні або на підпитку. Побачивши це, командування негайно ввело сухий закон і заборонило взагалі видачу горючих напоїв.

Галицька битва. Бойове хрещення – бій за Павловку. Магеровські бої (26 серпня – 12 вересня 1914 р.)

85-й Мараморосько-Угочанський піхотний полк брав участь у двох великих битвах (Томашовській і Городоцькій) однієї з найбільших сухопутних операцій першого року Першої світової війни – Галицькій операції.

Галицька операція (19 серпня – 26 вересня 1914 р.) – це перша битва між російською та австро-угорською арміями на території Австро-Угорщини (Галичина та Польща) між Віслою та Дністром на фронті протяжністю 320–400 км. Південно-Західний фронт російської армії повинен був оточити та розеромити основні сили австро-угорських військ в Галичині і не допустити їхнього відходу на південь за ріку Дністер та на захід – до Кракова. В битві брали участь вісім армій загальною чисельністю понад 1,5 млн солдатів і офіцерів: з російської сторони – 700 тисяч, з австро-угорської – 830 тисяч. У результаті місячних, майже безперервних боїв австро-угорська армія відступила на 280–300 км вглиб своєї території, за ріку Сян і Дунаєць. Обидві армії зазнали величезних втрат: російські війська – 230 тисяч убитими, пораненими і полоненими, австро-угорські – убитими і пораненими 326 тисяч, полоненими до 100 тисяч. Наслідки битви: створена загроза російського вторгнення до Угорщини та Сілезії, нівельовані успіхи німецької армії у Східній Пруссії, австро-угорська армія відтягнута від Сербії, Німеччина вимушена відправити частину військ на допомогу Австро-Угорщині.

Бойове хрещення 85-го піхотного полка відбулося 26 серпня 1914 р. в бою за село Павловка¹, що на північний схід від польського міста Томашов².

¹ Нині село Павлувка Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі неподалік від кордону з Львівською областю України.

² Нині місто Томашув-Любельскі – адміністративний центр Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

85-й Мараморосько-Угочанський піхотний полк на той момент входив до складу 27-ї піхотної дивізії VI армійського корпусу 4-ї австро-угорської армії. Протягом п'яти днів полк брав участь у кровопролитних маневрових боях, які стали маленьким епізодом великої Томашовської битви.

Томашовська битва є частиною Люблін-Холмської операції великої Галицької битви і відбулася 26–31 серпня 1914 р. у районі міста Томашов. Це зустрічні безперервні маневрові бої між 4-ю австро-угорською армією (командувач генерал Ауффенберг) та 5-ю російською армією (командувач генерал Плеве). Австрійська армія, маючи чисельну перевагу над росіянами в живій силі (250 тисяч військовослужбовців проти 147 тисяч), але відстаючи у важкому озброєнні (436 гармат проти 516) планувала оточити та знищити російські війська. Натомість, російська армія уникла оточення, відступила на рубіж південніше Холма, де 21 серпня перейшла до оборони. Скувавши значні сили австро-угорців, 5-а армія цим сприяла успіху головних сил Південно-Західного фронту у Галицькій битві.

Атака на Павловку розпочалася 26 серпня о 10-й годині ранку з села Подгорце¹ (розташованому у 4 км південніше) силами трьох батальйонів (12 рот, 3 кулеметні підрозділи) за підтримки дивізійної артилерії.

Полк перебував в авангарді наступаючої 27-ї піхотної дивізії. Бій тривав безперервно 8 годин. Два батальйони фронтальним наступом захопили першу укріплену лінію російських військ перед селом, зайшли у Павловку і почали штурм другої укріпленої лінії, яка знаходилася на Павловських висотах (210 метрів), північніше населеного пункту. Цей оборонний рубіж виявився міцнішим. Росіяни відкрили щільний кулеметний та артилерійський вогонь, змусивши австро-угорські підрозділи зупинитися та залягти. Наступив критичний момент атаки. Ситуацію спас перший батальйон, який обійшов російські позиції зліва. Цей маневр був несподіваним для росіян і викликав розгубленість в їхніх рядах. Після повторного артилерійського удару другий і четвертий батальйони відновили атаку і заволоділи Павловськими висотами. Про інтенсивність рушничного вогню вояків 85-го свідчить кількість вистріляних ними набоїв – вона становила в середньому 120 на одного солдата, тобто весь боєзапас, який боєць носив при собі². Після активного опору російські підрозділи відступили, але після обіду спробували контратакувати позиції полка. Ця контратака була успішно відбита ефективним кулеметним вогнем. Росіяни відійшли на відстань 3-4 км, вогневого контакту з ними впродовж ночі не відбувалося. Полк провів ніч на полі бою.

Так завершився перший бій 85-го піхотного полка у Першій світовій війні. І хоча він був успішним: противник відступив, було взято в полон 240

¹ Нині село Подгорце Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

² Боєзапас кожного вояка піхотного полка австро-угорської армії становив 200 патронів, з яких 120 патронів солдат носив при собі у підсумках та амуніційному ранці; 40 транспортувалися у ротній повозці і ще 40 перевозилися на обозній в'ючній тварині.

росіян, захоплено 3 кулемети, бойове завдання було виконано, але ціна перемоги була надзвичайно велика. Загалом полк втратив половину особового складу: 450 убитими, 800 пораненими. Втрати серед офіцерського корпусу були ще більшими (56 %): із 109 офіцерів шестеро загинули, 38 були поранені, 17 захворіли. Лікар другого батальйону, доктор Єне Шварц, будучи пораненим, потрапив у полон. У 8-й роті з 7 офіцерів в строю залишився лише один, у чотирьох ротах – по два.

Таким був офіцерський склад 85-го піхотного полка на початок бойових дій у Першій світовій війні та його втрати у бою за Павловку 26 серпня 1914 р.¹

Командування полка	
Командир полка	полковник Болберіц (Bolberitz)
Заступник командира полка	капітан Матяш (Mátyás)
Саперний офіцер	ст. лейтенант Біглер (Bigler) (хворий)
Командир обозу полка	капітан Шнеебергер (Schneeberger)
Головний польковий лікар	доктор Ямполер (Jampoler)
Офіцер з тилового забезпечення	лейтенант Бірке Birke)
Заст. офіцера з тилового забезпечення	лейтенант Ріттер (Ritter)
Прапорносець	кадет Фікер (Ficker) (хворий)
Офіцер з кадрового забезпечення	капітан Тітце (Tietze)
Військовий капелан	Гуляш (Gulyás)
Командир I кулеметного підрозділу	капітан Гаднадь (Hadnagy) (хворий)
Командир II кулеметного підрозділу	капітан Дярматі (Gyarmathy)
Командир III кулеметного підрозділу	капітан Сухі (Suchy) (поранений)
Перший батальйон	
Командир батальйону	майор Млінек (Mlinek)
Заступник командира батальйону	ст. лейтенант Томе (Thomae) (поранений)
Лікар батальйону	Поліцер (Policzer)
1-а рота	
капітан Мога (Moga) (поранений)	прапорщик Райнпрехт (Reinprecht) (поранений)
ст. лейтенант Густі (Huszthy) (поранений)	кадет Янчо (Jancsó)
лейтенант Препеліцай (Prepeliczay) (поранений)	кадет Клімко (Klimkó) (загинув)
лейтенант Трінцер (Trinczer) (поранений)	кадет Вадас (Vadász)
2-а рота	
капітан Пийхі (Péchy) (загинув)	лейтенант Раду (Radu)
ст. лейтенант Кодерман (Kodermann)	кадет Айхінгер (Eichinger)
ст. лейтенант Шіавон (Schiavon) (поранений)	кадет Фегиір (Fehér)
лейтенант Гінц (Hienz) (поранений)	кадет Горої (Garai) (поранений)
лейтенант Ріттер (Ritter)	
3-а рота	
капітан Шиффнер (Schiffner)	кадет Бахман (Bachmann)
лейтенант Сатмарі (Szathmáry) (хворий)	кадет Колош (Kolos)
лейтенант Кертійс (Kertész) (поранений)	кадет Грос (Grósz)
лейтенант Марої (Maróthy)	

¹ Наведено з книги Mátyás Sándor. A Máramaros-Ugocea megyei 85-ik gyalogezred története 1914 – 1918. Bp., 1941, Stádium. – 848 o.

4-а рота	
капітан Ковач (Kovács)	прапорщик Чіга (Csiha)
ст. лейтенант Шайшер (Seiser) (поранений)	кадет Баняї (Bányai)
лейтенант Бардош (Bárdos) (поранений)	кадет Павел (Pável) (поранений)
лейтенант Реркоу (Rerkó) (загинув)	
Другий батальйон	
Командир батальйону	підполковник Гадіа (Hadia)
Заступник командира батальйону	ст. лейтенант Стоїшч (Stoisich)
Лікар батальйону	д-р Шварц Єне (Schwarz Jenő) (пораненим потрапив у полон)
5-а рота	
капітан Сагмарі (Szathmáry) (поранений)	кадет Шугар (Sugár) (поранений)
лейтенант Койл (Keul)	кадет Калмар (Kalmár) (поранений)
лейтенант Зонненберг (Sonnenberg) (поранений)	кадет Шварц (Schwarz)
лейтенант Новакі (Nováky) (поранений)	
6-а рота	
капітан Міллеа (Millea)	кадет Будаї (Buday)
лейтенант Фулда (Fulda)	кадет Штромпф (Strompf) (поранений)
лейтенант Орнштайн (Ornstein) (поранений)	кадет Свобода (Szvoboda) (хворий)
лейтенант Салка (Szálka)	
7-а рота	
капітан Монтані (Montani)	прапорщик Баннер (Banner) (хворий)
ст. лейтенант Рідек (Rimek) (хворий)	кадет Гавлік (Havlik) (хворий)
лейтенант Сент-Гай (Szent-Gály) (поранений)	кадет Літерати (Literáty)
лейтенант Поллак (Pollák) (хворий)	кадет Надь (Nagy) (хворий)
8-а рота	
капітан Паср (Payer) (поранений)	кадет Бокотей (Bokotey) (поранений)
лейтенант Джимуховські (Drzimuchowszky)	кадет Грюнфельд (Grünfeld) (хворий)
лейтенант Вайс (Weiss) (поранений)	прапорщик Задак (Zadák) (хворий)
кадет Сабов (Szabó) (поранений)	
Четвертий батальйон	
Командир батальйону	майор Затецькі (Záteczy)
Заступник командира батальйону	ст. лейтенант Бем (Böhm) (хворий)
Лікар батальйону	д-р Сийкей (Székely)
13-а рота	
капітан Вешшелі (Wessely) (загинув)	лейтенант Бодо (Bodó)
ст. лейтенант Пеллінгер (Pellinger)	кадет Мадарассі (Madarassy) (поранений)
лейтенант Сентдьорді (Szentgyörgyi)	кадет Мадяр (Magyar) (поранений)
14-а рота	
капітан Шимко (Simkó) (хворий)	прапорщик Шенфельд (Schönfeld)
лейтенант Решнер (Reschner) (хворий)	кадет Тарцалі (Tarczali)
лейтенант Нашіц (Naschitz) (поранений)	кадет Сакмарі (Szakmáry) (поранений)
15-а рота	
капітан Воллеріх (Vollerich)	прапорщик Сийкей (Székely) (поранений)
ст. лейтенант Брошер (Broser) (загинув)	кадет Янковіч (Jankovich) (поранений)
лейтенант Ріймі (Rémi)	кадет Келбер (Kölber) (загинув)
лейтенант Штелціг (Stelzig)	кадет Гаваш (Havas)
16-а рота	
капітан Вайс (Weiss) (хворий)	прапорщик Легоцький (Lehoczky) (поранений)
лейтенант Гюртлер (Gürtler)	кадет Дабранські (Dabranski) (поранений)
лейтенант Пфайфер (Pfeifer) (поранений)	кадет Марцінковський (Marczinkovszki) (поранений)
лейтенант Клайн (Klein)	кадет Геслер (Heszler) (поранений)

Безпосереднім противником 85-го в бою за Павловку був 151-й П'ятигорський піхотний полк російської армії. Цей полк був сформований у 1863 р. у складі 38-ї піхотної дивізії Кавказького корпусу. Брав участь у Російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. на Кавказькому театрі бойових дій (в т.ч. штурмі турецької фортеці Карс). З 1894 р. дислокувався у Варшавському військовому окрузі, в містечку Береза-Картузька¹ Гродненської губернії. У липні 1905 р. полк переводиться у Маньчжурію для участі у Російсько-японській війні, але в боях брала участь лише одна рота. Після закінчення війни повертається на постійне місце дислокації. У Першу світову війну полк вступив у складі чотирьох батальйонів, кулеметної команди, команди зв'язку та нестройової роти і нараховував 78 офіцерів, 10 військових чиновників, 1 священника і 4245 нижніх чинів². За російськими даними, за два дні боїв (26–27 серпня 1914 р.) загальні втрати 151-го полка убитими, пораненими та полоненими становили 20 офіцерів і 1600 солдатів.

Наступного дня, 27 серпня, після нічного перепочинку на полі бою у Павловці полк отримує наказ рухатися у північно-західному напрямку на Звяртов³ (6 км від Павловки) для підтримки 39-ї піхотної дивізії, яка вела бій біля цього населеного пункту. Кількакілометровий перехід відбувся без бойових сутичок, лише другий батальйон вступив у бойове зіткнення з противником. Більшу частину полку керівництво дивізії спрямовує на висоти північніше Павловки для охорони боєприпасів та дивізійного обозу. Після виконання цього завдання полк виконує нічний перехід на захід у напрямку Томашова.

28 серпня полк у складі дивізії знову атакує у напрямку Павловки і рухається по території, яка два дні тому була полем жорстокого кровопролитного бою. Солдати і офіцери вперше стикнулися з трагічними реаліями війни: тіла загиблих побратимів лежали непохованими і справляли сумне і гнітюче враження.

---

¹ Нині місто Береза – адміністративний центр Березівського району Брестської області Білорусії. Між Першою і Другою світовими війнами входило до складу Польщі. З червня 1934 р. по 17 вересня 1939 р. будівлі колишніх російських казарм були використані для розміщення табору, де інтернували противників правлячого режиму. Як стверджують польські джерела, створення табору було викликано зростанням “тероризму” на початку 1930-х рр. і вбивством міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького. У таборі було ув'язнено активних учасників як революційного руху в Польщі, так і націоналістичного та революційного рухів у Західній Україні та Західній Білорусії.

² Після Галицької битви 151-й полк у складі уже Північного фронту брав участь у Прасницькій операції (лютий – березень 1915 р.), у битві біля Ковеля (липень 1916 р.). Влітку 1917 р. у полку, як і по всій російській армії, почалися процеси розкладу, вояки відмовилися виходити на бойові позиції. Ситуація була настільки критичною, що саме до цієї військової частини приїздив особисто Верховний Головнокомандувач генерал Брусилів. Але відновити боєздатність полка було уже неможливо. На початку 1918 р. він був розформований.

³ Нині село Звяртов Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

29–30 серпня полк у складі дивізії бере участь у оборонних боях в районі Рахане¹–Міхалов². Російські війська проривають лівий фланг дивізії, почався відступ. Полк з боями і важкими втратами (150 убитих, 500 поранених) відступив до Верахане³.

У бою за Рахане загинув командир кулеметного підрозділу капітан Дярмать і був поранений командир II батальйону підполковник Гадія, захворів і вибув зі строю командир IV батальйону майор Затецький. З перев'язочного пункту полка повернулися в стрій капітани Мога і Паєр.

Після завершення Томашовської битви 85-й полк у складі 4-ї армії був передислокований на південь і через 5 днів брав участь у Городоцькій битві.

Городоцька битва – бої в басейні річки Верещиці впродовж 6–12 вересня 1914 р., під час яких австрійська армія зробила спробу перейти в контрнаступ та вибити противника зі Львова на лінії фронту Черляни – Городок – Миколаїв – Янів – Рава-Руська – Белз. У боях брали участь 2, 3 і 4-а австрійські армії, потенціал яких становив 373 батальйони, 784 кулемети, 187 кавалерійських ескадронів і 209 батареї (1254 гармати); їм протистояли 3-я і 8-а російські армії – 352 батальйони, 752 кулемети, 183 кавалерійські ескадрони і 1400 гармат. Сили були приблизно рівні. 10 вересня, коли в бій вступили частини 5-ї армії під командуванням генерала Плеве, росіяни почали переважати свого австрійського противника. Під час Городоцької битви проходили зустрічні бої, які відбувалися в хаотичних умовах швидкої зміни ситуації на локальних теренах, розвідка не встигала доповідати про переміщення противника, свою роль відіграв також складний ландшафт місцевості та вузькі дороги.

З 6 по 12 вересня полк брав участь у Городоцькій битві у кровопролитних боях біля Магерова⁴ у складі 27-ї (“своєї”) піхотної дивізії (I і II батальйони) та 41-ї піхотної дивізії (IV і новоприбулий маршовий батальйони). Протягом шести днів, без заміни, батальйони утримували свої позиції, відбиваючи інтенсивні атаки противника. За цей період полк утратив 300 чоловік убитими. Втрати серед офіцерського складу становили 9 чоловік (один загиблий).

На 9 вересня ранішнє зведення по двом батальйонам, що залишилися у 27-й дивізії, свідчило, що на забезпеченні рахувалося 2111 чоловік, з яких 1886 несли бойову службу. З важкого озброєння було 2 кулемети. Для зв'язку використовували 6 мотоциклів і 4 велосипеди. Цього дня було 7 убитих, 121 поранений та зниклий безвісти, а також 1 мертвий та 5 поранених коней.

На початку магеровських боїв до особового складу були доведені нові розпорядження, які доповнювали бойовий і службовий устав і були розроблені на підставі гіркого досвіду першого місяця війни. От деякі з них:

¹ Нині село Рахане Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

² Нині село Міхалув Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

³ Нині село Верахане Томашівського повіту Люблінського воєводства Польщі.

⁴ Нині село Магерів Жовківського району Львівської області.

військовим лікарям забороняється залишатися на території, захопленій противником;

забороняється розповсюдження панічних чуток;

забороняється купувати одягу від російських полонених;

забороняється відкривати вогонь по автомобілях;

перебіжчиків страчувати на місці;

перевіряти російських медичних працівників;

дозволяється видавати особовому складу замість м'ясних консервів ковбасу і сало.

Також запроваджувалося жорстке розпорядження про покарання цивільного населення в разі ворожого поведження – розстріл кожного десятого. На підконтрольних територіях цивільним особам заборонено тримати зброю. На прифронтових територіях вводився надзвичайний стан.

Перший стратегічний відступ (12–27 вересня 1914 р.)

12 вересня I і II батальйони полка були непомітно відведені з передової і відступили у напрямку населеного пункту Щерце¹, звідки відразу ж за наказом командування армією були перевезені вантажівками на відстань 50 км у напрямку Немиров²-Радимно³ для охорони відступаючих тилових підрозділів IV армії при переході через річку Скло на північ від селища Залеска-Воля⁴. Це бойове завдання батальйони виконували протягом трьох днів.

Тут вояки 85-го вперше зустрілися в бою з російськими козаками. От як описав ці події у своїх спогадах, опублікованих у 1928 р., капітан Бруно Шнеебергер, який командував підрозділами полка у цій операції. *“Кавалерійська рота козаків атакувала нас у районі залізниці на схід від Немирова. Я наказав солдатам зайняти кругову оборону по обидві сторони залізниці. Коли вершники наблизилися на прицільну відстань, я дав сигнал на відкриття вогню. Атака козаків захлинулася. Повернувшись на початкові позиції, противник спішився з коней. Відразу же російська артилерія відкрила по нам вогонь, одночасно козаки піднялися у піхотну атаку. Протягом подальшого бою противнику вдалося зім'яти наш правий фланг і у рукопашному бою взяти нас у полон. З обох сторін було багато загиблих і поранених. Мене, як важко пораненого, відправили до перев'язочного пункту у Щерце, де я зустрівся із своїм недавнім противником – козачим капітаном, який був також важко поранений. З його розповіді я дізнався, що в цій атаці в його роті 1 офіцер і 30 козаків загинули, а 75 % були поранені”*.

¹ Нині смт Щирець Пустомитівського району Львівської області.

² Нині смт Немирів Яворівського району Львівської області.

³ Нині Радимно – місто у південно-східній Польщі, на річці Сян, Ярославського повіту Підкарпатського воєводства.

⁴ Нині село Заліська Воля Ярославського повіту Підкарпатського воєводства.

15 вересня із настанням сутінків після проходження останнього обозу армії, поріділі батальйони 85-го полка припинили оборонні бої і також почали відступ. За первинним планом рух мав відбуватися через міст над річкою Сян біля Радимно, але на той час він був уже підірваний австрійськими саперами. Тому підрозділи змушені були повернути на Барич¹ і форсованим нічним переходом встигнути дійти до єдиного ще не підірваного моста. На щастя, це вдалося. Команда саперів, що мала підірвати міст, була проінформована про необхідність дочекатися відступаючих, і лише після цього виконала своє завдання. Опинившись на західному березі Сяна, полк продовжив відступ у західному напрямку, шукаючи “свою” 27-му дивізію, не маючи інформації про місце її збору. На велику радість, 16 вересня командир корпусу генерал Крітек проінформував командування полку про напрямок руху і місце збору дивізії в районі Громніка². Полк приєднався до дивізії раніше, у Прухніку³, і уже в її складі 27 вересня вийшов до кінцевого пункту першого у війні великого відступу.

Втрати цих двох батальйонів становили: серед офіцерів 6 полеглих, 37 поранених, 6 зниклих безвісти та полонених, 19 хворих; серед солдатів – 127 полеглих, 665 поранених, 353 зниклих безвісти та полонених.

Більш драматичним виявився відступ для двох інших батальйонів 85-го полка, які були передані на час Городоцької битви 41-й дивізії. Ця дивізія 12 вересня згідно наказу також почала відступ. Але внаслідок організаційної плутанини при масовому відході всіх австро-угорських військ про два придані їй батальйони “забули”, і вони наказ про відступ не отримали. Залишені фактично напризволяще ці підрозділи до ранку 13 вересня продовжували стримувати наступ російських військ. І лише під загрозою оточення та потрапляння в полон на світанку почали відступ через густий ліс в напрямку Щерце. Для прикриття відступу були залишені патрулі, які постійно вели вогонь для створення у росіян хибної думки, що батальйони продовжують оборонятися. Через цю маленьку військову хитрість росіяни почали переслідування із запізненням, що дозволило всім вцілілим бійцям вийти, але більшу частину обозу противнику вдалося захопити. Росіянам дісталися багаті трофеї: 11 ротних повозок, 12 польових кухонь, 9 возів з провіантом, 5 возів з амуніцією та ящиками з військовими топографічними картами, книгами та особистими речами, 2 санітарні повозки, а також кулемет, ящик з вибухівкою, далекомір та 11 ящиків зв’язкового обладнання.

Цей маленький військовий епізод продовження ведення бою в інформаційній ізоляції, при відсутності наказів, відмови від здачі в полон та відступу лише при безпосередній загрозі був високо оцінений росіянами. Про це також

¹ Нині село Барич Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства.

² Нині Громнік – сільська гміна Тарновського повіту Малопольського воєводства у південній Польщі.

³ Нині село Прухнік Ярославського повіту Підкарпатського воєводства.

згадував у своїх спогадах, на підставі свідчень російських офіцерів, капітан Шнеебергер, який пораненим потрапив у полон.

Але на цьому труднощі для двох “забутих” батальйонів не завершилися. Вийшовши на Немирівську дорогу, бійці побачили сумну картину – масовий, містами дезорганізований відступ різних частин австро-угорської армії. Рухатися по дорозі було надзвичайно складно, вона була запрудженою загрузлими в болото вантажівками та повозками. Командири батальйонів дарма намагалися зв’язатися зі своїм командуванням для отримання якихось наказів, тому разом з цим безконечним військовим потоком, який рухався у напрямку Перемишля, з великими труднощами, без забезпечення, обозу та похідної кухні, через два тижні, 26 вересня, нарешті наздогнали і приєдналися до свого “рідного” полку.

Загалом, протягом свого першого стратегічного відступу 85-й полк за 10 днів пройшов 170 км, долаючи в середньому 17 км за день.

У перші дні відступу солдати майже голодували, харчувалися лише фруктами та овочами, що збирали по дорозі. Багато бійців захворіли на черевний тиф. Лікарні і шпиталі Перемишля були переповнені хворими відступаючими. Заходити у Перемишль відступаючим частинам було заборонено, але багато вояків порушували наказ, щоб придбати у міських крамницях продукти харчування. Це мало у подальшому негативний наслідок – нестачу продовольства уже невдовзі відчули самі захисники фортеці.

Харчову проблему для полка допоміг вирішити щасливий випадок. Під час однієї з нічних стоянок на залізничній станції Тройциц¹ (Trojczyszcz) тут зупинився на відпочинок військовий ешелон гонведського корпусу з м. Кошице, командир якого, побачивши, в якому жалісному стані перебувають солдати, по-товариськи поділився з 85-м своїми продовольчими запасами, передавши 10 возів, повністю заповнених провіантом.

У військах було багато симулянтів. Так, тільки у кожного п’ятого вояка, який звернувся за допомогою у кошицький дивізійний шпиталь із начебто характерними скаргами, була запідозрена холера, а справді виявлена у значно меншій кількості². З’явився наказ про суворе покарання симулянтів.

Вояки, які захворіли холерою та іншими інфекційними хворобами поступали також і у Мукачівській військовий шпиталь. У своєму рукописі-щоден-

¹ Нині село Тройцище Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства Польщі.

² Протягом Першої світової війни був отриманий величезний досвід у питаннях профілактики та лікування інфекційних захворювань. Слід підкреслити, що армія зіткнулася і з такими інфекційними хворобами, які в Австро-Угорщині взагалі не зустрічалися. Також виявилася не готовою до бойових реалій протиепідемічна військова служба. В австро-угорській армії не проводилася вакцинація проти холери, віспи, тифу на підставі того, що в Європі уже тривалий час не існувало природних вогнищ цих небезпечних інфекцій, а військова розвідка не мала даних і не знала, що з Азії (вогнища холери) на фронт будуть направлені тисячі бацилоносіїв або навіть інфікованих солдатів російської армії. Відсутність вакцинації призвела до того, що у 1914 р. в австро-угорській армії 25 тисяч військових захворіли холерою і 30 % з них померли. Проведення термінових протиепідемічних заходів у військах дало результат: у 1916 р. холерою захворіло тільки 6 тисяч військовослужбовців.

нику “Világháborunk” (“Наша війна”) у запису від 11 жовтня 1914 р. Тиводар Легоцький¹ пише: “...з 28 вересня у барачний шпиталь почали привозити з Галичини хворих, які заразилися холерою та іншими хворобами. На день гинули інколи і по 20 солдатів”, у запису від 6 листопада – “У Мукачеві дуже багато поранених. Знову холера”, у запису від 16 лютого 1915 р. – “...у бараку карантинного ізолятора, який був розгорнутий в цегельному заводі на березі Латориці, померло від холери, тифу та інших інфекційних хвороб 1500 чоловік”.

Так завершився перший місяць війни для 85-го піхотного полка.

До 3 жовтня полк відпочивав і приводив себе до ладу у Громніку. На цей час у 85-му з особового складу залишилося 37 офіцерів і 1559 солдатів, а з важкого озброєння 4 кулемети. За місяць боїв полк втратив половину найкращих вояків – своїх резервістів. Втрати серед офіцерів були ще більш вражаючими – їх кількість зменшилася втричі. Морально-психологічний стан солдатів був пригнічений. Здача своїх позицій і відступ негативно впливали на особовий склад. У полку відчувалася гостра нестача офіцерів і унтер-офіцерів. Дисципліна серед особового складу похитнулася.

Незважаючи на це і на негоду (постійно лив дощ), за час тижневого відпочинку вдалося впорядкувати ряди, підлагодити обмундирування та амуніцію, зміцнити дисципліну і відновити боєздатність. Для того, щоб підняти настрій воякам, в першу чергу офіцерам, підрозділам полкових музикантів було дозволено грати у своїх частинах. Так, зокрема, 2 жовтня оркестр 34-го піхотного полка виступав перед командуванням дивізії.

---

¹ Тиводар Легоцький – юрист, археолог, історик, організатор музейної справи, етнограф Закарпаття. Народився у 1830 р. в селі Фужіне Австрійської імперії (нині община Фужіне біля м. Рієка у Хорватії) у сім’ї службовця-лісника, переселенця зі Словаччини. Через деякий час родина повернулася на Батьківщину. Коли Тиводару виповнилося 7 років, помер батько. Початкову школу та гімназію закінчив у м. Ружомберок (Словаччина). У 1847 р. розпочав навчання в Кошицькій академії на юридичному відділенні. Коли весною 1848 р. в Угорщині почалася національно-визвольна революція, юний студент відразу ж пішов добровольцем до революційної армії і брав участь у багатьох визначальних битвах. Склавав зброю тільки після поразки революції у серпні 1849 р. у чині лейтенанта-артилеріста. Легоцькому пощастило уникнути переслідувань і продовжити навчання у Кошицькій академії, яку успішно закінчив у 1851 р. Декілька років працював службовцем у суді. У 1855 р. на постійно оселяється в Мукачеві. Після складання необхідних іспитів працює на посаді окружного начальника Березького комітату. У 1865 р. іде на службу до графів Шенборнів як головний прокурор Мукачівсько-Чинадівської домонії, на цій посаді працював до виходу на пенсію у 1896 р. Помер 25 листопада 1915 р. у Мукачеві. Легоцький свою практичну діяльність тісно поєднував із науково-дослідницькою роботою. Стояв біля витоків археологічної науки Угорщині, був членом багатьох наукових товариств (Угорського товариства природодослідників, Угорського етнографічного товариства тощо). У 1907 р. організував у Мукачеві музейне товариство, а у власному будинку створив перший у краї музей історії та побуту. Колекція старожитностей Легоцького, яка нараховувала декілька тисяч предметів і була у свій час найбільшою приватною колекцією у всій Австро-Угорщині, збереглася і донині й знаходиться у Закарпатському краєзнавчому музеї в Ужгороді та Мукачівському історичному музеї. З початком Першої світової війни 84-річний Легоцький почав вести щоденник, в якому детально описував події війни на місцевому, регіональному та загальносвітовому рівні, і над яким продовжував працювати до своєї кончини. Ця унікальна рукописна праця зберігається нині у Державному архіві Закарпатської області.

Командування полка вперше з початку війни подало рекомендацію про нагородження солдатів і офіцерів, що відзначилися в боях. Процедура оформлення документів тривала майже два місяці. Нарешті, за участь у Галицькій битві 85-й полк отримав 4 великі і 25 малих срібних медалей Вітязя.

Через втрачену значну частину обозу були також проблеми з матеріальним забезпеченням. Для його відновлення командування полка зробило заявку на наступне: 800 пар шкіряного взуття, 500 пар легкого взуття, 59 плащ-палаток, 265 палаток, 167 саперних лопат, 85 ліхтарів для взводів, а також проста і тепла зимова білизна для всього особового складу. Наскільки і коли був виконаний цей наказ невідомо, але нове взуття вояки отримали лише через два місяці, на початку грудня.

Першого жовтня надійшов наказ на переведення полковника Болберіца з командира 85-го полка на командира 50-ї віденської піхотної бригади. Болберіц тепло і щиро попрощався з особовим складом полка. Ці перші бойові місяці війни, пережиті разом з 85-м, залишили слід у полковника на все життя. Протягом війни він постійно підтримував зв'язок з офіцерами полка, а після війни заснував фонд підтримки для вдів та сиріт солдатів 85-го у вигляді цінних паперів, пожертвувавши 1000 корон власних грошей.

Новим командиром полка був призначений підполковник Баллінг (загинув через 9 місяців, у червні 1915 р., під Львовом). 2 жовтня відбулися також зміни керівництва і 27-ї піхотної дивізії – генерала Герштенбергера замінив генерал Фердінанд Кошак.

Контрнаступ на ріці Сян і другий стратегічний відступ (4 жовтня – 15 листопада 1914 р.)

Після поразки у Галицькій битві австро-угорські війська спробували здійснити контрнаступ на ріці Сян з метою повернення втрачених територій. Але він виявився слабо організованим і безуспішним та завершився другим стратегічним відступом ще більше вглиб Австро-Угорщини.

4 жовтня полк вирушає у піший марш і за вісім днів долає 160 км, проходячи в середньому по 20 км за день. Маршрут руху: Pioterkowice¹ – Pusztynia² – Ropczycze³ – Szwilcza⁴ – Krasne⁵ – Kosina⁶ – Przeworsk⁷.

¹ Нині село Піотерковіце Тарновського повіту Малопольського воєводства.

² Нині село Пустіна Деб'язького повіту Підкарпатського воєводства.

³ Нині місто Ропчице – адміністративний центр Ропчицько-Сендзішовського повіту Підкарпатського воєводства.

⁴ Нині село Свільча – сільська гміна Ряшівського повіту Підкарпатського воєводства.

⁵ Нині село Красне Ряшівського повіту Підкарпатського воєводства.

⁶ Нині село Косіна Ланьцутського повіту Підкарпатського воєводства.

⁷ Нині місто Пшеворськ Ярославського повіту Підкарпатського воєводства, за 44 км від кордону з Львівською областю України.

Шість днів, до 17 жовтня, 85-й піхотний полк, як запас 4-ї армії знаходився у польському містечку Пшеворськ (у 14 км західніше Ярослав¹), де частково поповнився людьми і зброєю.

До підрозділів була доведена заохочувальна інформація: графиня Бугуа Літіх призначила винагороду у 2000 крон за захоплення прапора будь-якої російської військової частини.

На фронті запроваджують деякі нововведення. Наголошується на необхідності економії боєприпасів. Командування армії буде призначати у роти і взводи офіцерів із складу жандармерії замість вибулих. У дивізії формується поліцейський підрозділ, завданням якого є суворо перешкоджати особовому складу покидати передову, а виявлених далеко від лінії фронту – страчувати.

18 жовтня надійшов наказ висуватися на південний схід у бік Ярослава у підпорядкування 18-го корпусу для заміни 88-го піхотного полка і 6-го егерського батальйону, які знаходилися на березі Сяну.

Два батальйони вирушили у нічний перехід, під час якого потрапили у полосу розвідувального освітлення російських прожекторів. З міркувань безпеки колона зійшла з дороги і продовжувала шлях полем. Якщо промінь прожекторів захоплював колону, солдати припиняли рух і лягали, перечекуючи небезпеку. Через таку вимушену обережність полк просувався повільно і тільки вранці, із запізненням, прибув у визначене місце на південь від Ярослава. На завершення нічних пригод саме в цей час над колоною пролетів російський літак і скинув невелику бомбу. Солдати почали стріляти по літаку у відповідь, чим розкрили своє місце знаходження і викликали вогонь російської артилерії.

Зранку 19 жовтня другий батальйон з незначними втратами почав міняти підрозділи 88-го полка в районі села Муніна². Водночас перший батальйон не зміг виконати ротацію через відмову командування 6-го егерського батальйону замінюватися у денний час. Але уже після обіду від командування корпусом надійшов новий наказ: 85-й полк повинен відразу повернутися назад у напрямку Пелкінє³ (на північ від Ярослава) і ввійти у підпорядкування 41-ї гонведської піхотної дивізії, у складі якої він частково уже воював у вересні під час Магерівської битви. Перший батальйон, який відпочивав в очікуванні заміни, та половина другого батальйону, яка ще не встигла зайняти позиції, відразу вирушили назад. Дві роти, які уже сиділи в окопах, змогли вибратися з них лише вночі.

¹ Нині місто Ярослав – адміністративний центр Ярославського повіту Підкарпатського воєводства, на лівому березі річки Сян.

² Нині село Муніна Ярославського повіту Підкарпатського воєводства, у 5 км на південний схід від Ярослава.

³ Нині село Полкіни Ярославського повіту Підкарпатського воєводства, у 7 км на північний захід від Ярослава.

Ці незрозумілі і нелогічні накази про швидку зміну бойового розташування полка протягом двох днів викликали подив і певне розчарування не лише у солдатів, але й у командування 85-го полка.

Після повторного нічного переходу о десятій годині ранку 20 жовтня солдати отримали короткий відпочинок під Мироцином¹. Але уже після обіду полк у неповному складі безуспішно атакує населений пункт Фолв-Костков², несучи важкі втрати. Наступного дня до полку приєднується половина другого батальйону і відразу стає до бою. Протягом двох наступних тижнів відбуваються позиційні бої. 4 листопада здійснюється повторна загальна атака дивізії на Фолв-Костков, на цей раз успішна. Росіяни відступили, залишивши 400 полонених і 7 кулеметів.

За цей період бойових дій (з 17 жовтня по 4 листопада) загальні втрати полка становили 70 %, полк перетворився у батальйон. Втрати серед офіцерів: 8 загиблих, 8 поранених, 2 хворих, 3 зниклих безвісти. Втрати серед солдатів: 300 загиблих, 600 поранених, 200 хворих і зниклих безвісти.

У боях за Фолв-Костков вояки 85-го воювали поруч із чотирма піхотними полками гонведу. Тут вони зустрілися зі своїми земляками з Мараморощини, яких було багато у 12-му полку³.

Під час другого великого стратегічного відступу австро-угорських військ від ріки Сян до ріки Вісла з 5 до 15 листопада 85-й полк пішки дійшов до Кракова, подолавши відстань у 200 км. У середньому за день солдати проходили 25 км. Маршрут відступу був наступний: Przybyszowka⁴, Wola-Ociecka⁵, Tarnow⁶, Bochnia⁷, Larpczyce-Ciechowa⁸, Lysokanie⁹, Podgorce¹⁰ (2-денний відпочинок), Krakó¹¹.

¹ Нині місто Міроцин Ярославського повіту Підкарпатського воєводства.

² Нині село Костків Ярославського повіту Підкарпатського воєводства, у 8 км на північ від Ярослава.

³ 12-й Сатмарський полк територіальної оборони гонведу формувався з військовозобов'язаних Мараморського комітату у місті Сатмарнейметі (нині місто Сату-Маре – повітовий центр у північно-західній Румунії).

⁴ Нині село Пшибішовка Ряшівського повіту Підкарпатського воєводства.

⁵ Нині село Воля Очецька Ряшівського повіту Підкарпатського воєводства, за 36 км західніше Ряшва.

⁶ Нині Тарнув – місто в Південній Польщі, на річці Бяла, адміністративний центр Тарнувського повіту Малопольського воєводства.

⁷ Нині місто Бохня – адміністративний центр Бохнянського повіту Малопольського воєводства, у 35 км на схід від Кракова.

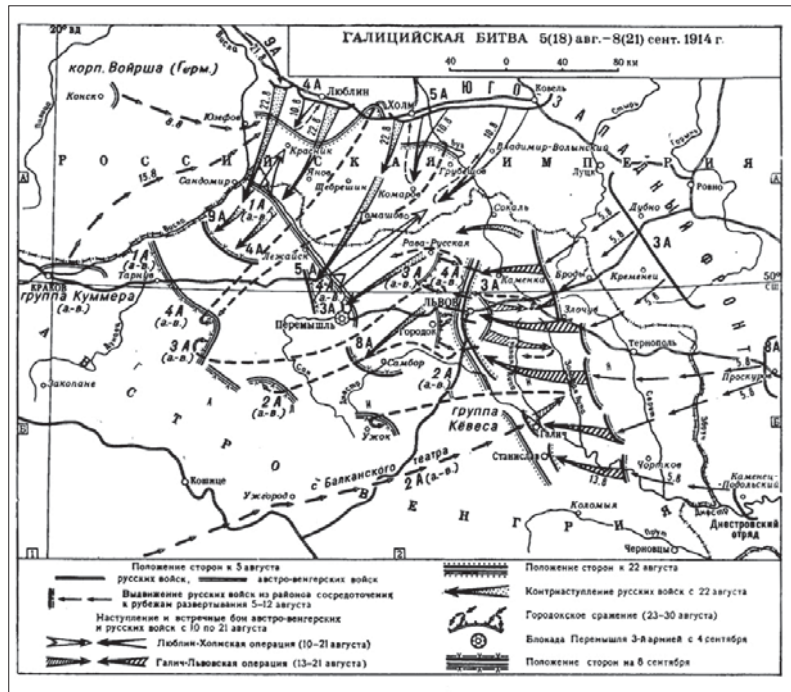
⁸ Нині село Лапчиця Бохнянського повіту Малопольського воєводства.

⁹ Нині село Лисокані Краківського повіту Малопольського воєводства.

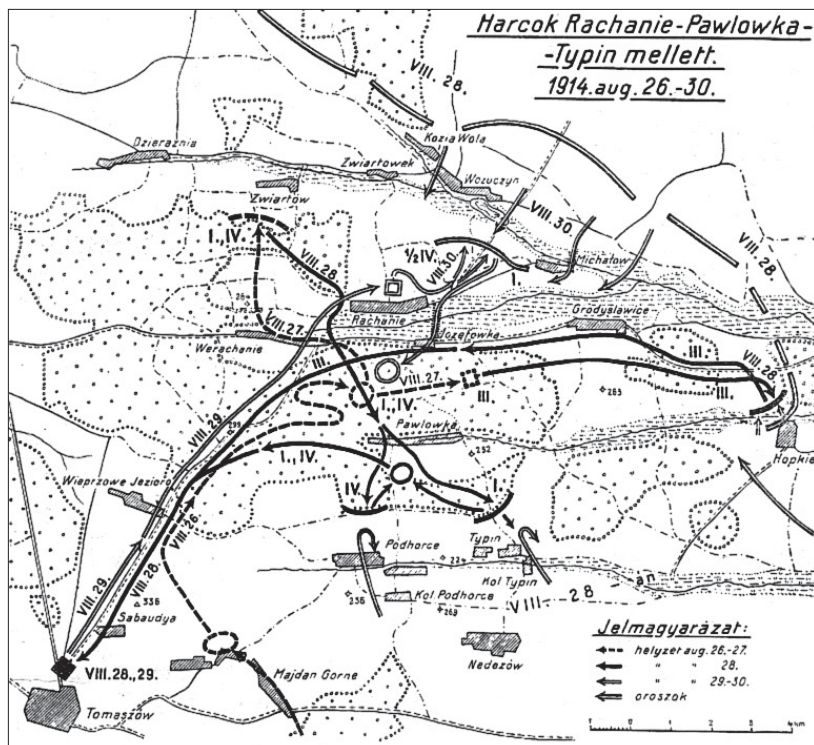
¹⁰ Нині Подгорце – передмістя Кракова.

¹¹ Краків – місто в Південній Польщі на березі Вісли, адміністративний центр Малопольського воєводства.

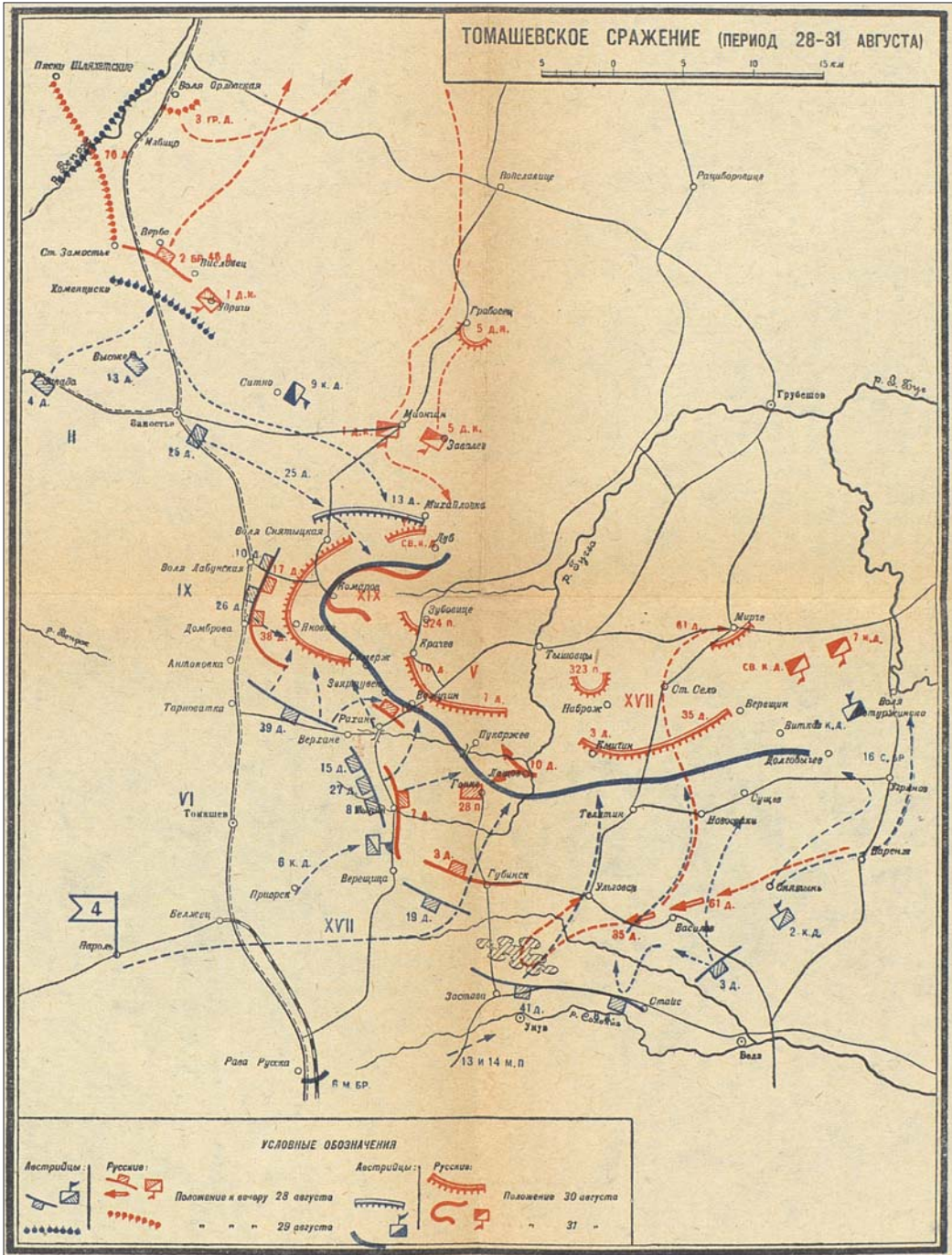

Російська карта Галицької битви [7].

Карта бойових переміщень австро-угорських підрозділів (у тому числі і 85-го піхотного полка) в районі населених пунктів Павловка – Раханє з 26 по 30 вересня 1914 р. [11].

Карта Томашівської битви, на якій позначена 27-а піхотна дивізія австро-угорської армії, в складі якої 85-й полк пройшов бойове хрещення у бою за село Павлівка [7].

Австро-угорські вояки на привалі [3].

Російські солдати на привалі. Галичина, 1914 р. [8].

Австро-угорські солдати прокладають вузькоколійку до передової [3].

Бурлаки на фронті [3].

Відпочинок на привалі [3].

Австро-угорська польова кухня [11].

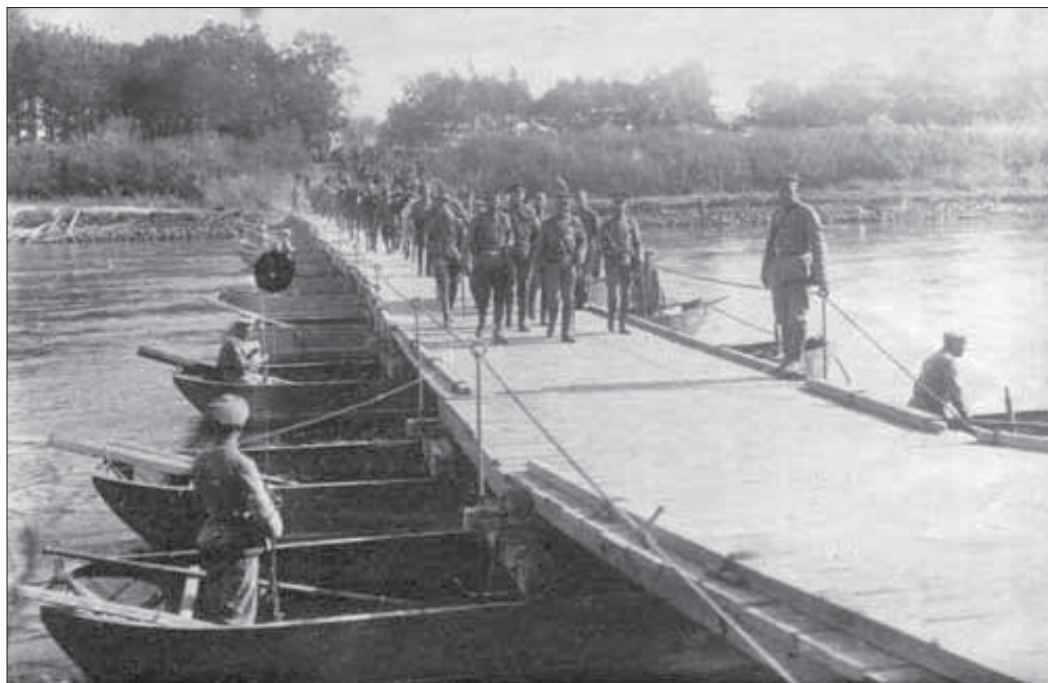
Перед ситним обідом... Гусар забиває корову на харчі [3].

Австро-угорські солдати готують обід на вулиці звільненого міста [3].

Вступ російських військ у Львів 3 вересня 1914 р. [8].

Російські війська по наведеній переправі переходять через річку Сян (осінь 1914 р.) [8].

Поранених австро-угорських офіцерів супроводжують до шпиталю по центральній вулиці Перемишля [3].

Легкопоранені пішки йдуть з передової до полкового медпункту [3].

Полонені австро-угорські солдати на марші [11].

Полонені австро-угорські солдати готуються до подальшого етапування [11].

Полонені австро-угорські та німецькі солдати на привалі під наглядом російських конвоїрів [11].

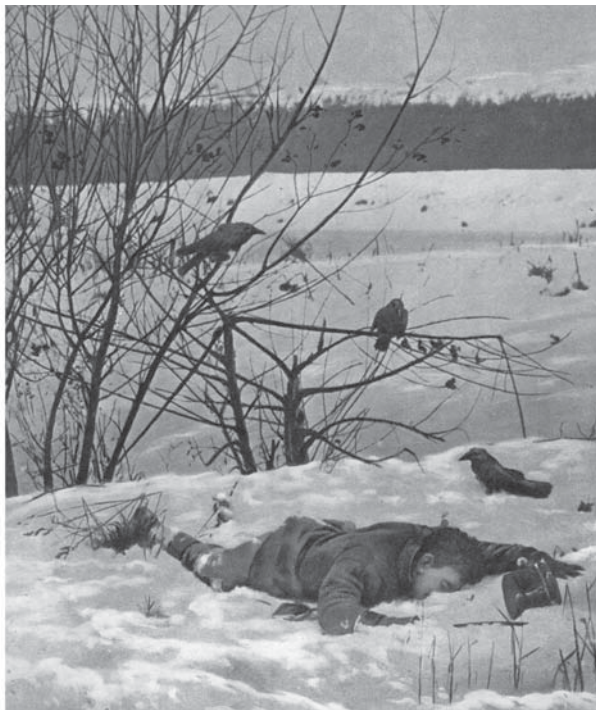
Російські військовополонені на пересильному пункті [3].

Kollárika parancsoltatott 100 koronás harmadik díjjal kitüntetett pályaműve.

Tisztek eligazítása.

Офіцери отримують бойові завдання. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4].

Az Erdekes Újság hányasú áltama.

Szörös Tibornak az 1000 koronás első díjjal kitüntetett pályaműve.

Ворони.
Фотографія-переможець
військового альбому
тогочасної газети “Erdekes
Újság” (“Цікава газета”) [4].

Voyak

Молебен за полеглими австро-угорськими вояками [3].

As Erdékes Újság háborús albuma.

Hahmann Antal 100 koronás harmadik díjjal kitüntetett pályaműve.

Egy elesett hadnagy temetése.

Похорони лейтенанта. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdékes Újság” (“Цікава газета”) [4].

Відступ відбувався без особливих проблем, за виключенням одного неприємного інциденту з групою офіцерів ландверу біля Тарнова. Солдати полка переходили через вузький мостик поодинці, через що у колоні утворився затор і замикаюча сотня уже бігом наздоганяла своїх. Спостерігаючи за цим один з офіцерів ландверу голосно кинув образливу фразу стосовно полка. Капітан Матяш, почувши образу, категорично запротестував і пояснив офіцеру, що дотеперішня героїчна поведінка полка не дає підстав для таких образ. Група офіцерів зрозуміла обурення капітана і попросила вибачення.

У Кракові на свій полк уже чекав маршовий батальйон (4 офіцери і 450 солдатів) на чолі з капітаном Режо Сухі, який повернувся після лікування поранення, що отримав у бою за Павловку у серпні місяці (загине через 3,5 місяці при штурмі гори Манілова у Карпатах). Цей маршовий батальйон за чисельністю переважав основний склад полка. Після поповнення був укомплектований один посилений батальйон у кількості 1000 вояків.

Краківські бої (18–28 листопада 1914 р.)

Бої біля Кракова були фрагментом Ченстохово-Краківської операції, яка відбулася з 14 по 24 листопада 1914 р. Це наступальна операція російських військ правого крила Південно-Західного фронту у Південній Польщі з метою розгрому 4-ї і 1-ї австро-угорських армій та німецької армійської групи, після чого сумісно з військами Північно-Західного фронту здійснити вторгнення до Німеччини. Російські сили (4-а і 9-а армії у складі 270 тисяч вояків і більш ніж 1200 гармат) зіткнулися із зустрічним наступом австро-угорських та німецьких військ (300 тисяч вояків і до 1300 гармат), нанесли їм поразку і, просунувшись на 20–45 км, вийшли на підступи до Кракова і Ченстохова. Подальший наступ росіян був припинений внаслідок ускладнення обстановки на Північно-Західному фронті.

Після 3-денного відпочинку, в ніч на 18 листопада, полк піднімають по тривозі і разом з іншими частинами 27-ї дивізії (25-м і 34-м піхотними полками) перекидають на північ від Кракова. Надходить наказ зайняти позиції протяжністю 2 км між населеними пунктами Ржеплін¹ і Красієнец², де росіяни 17 листопада прорвали оборону 18-го піхотного полка ландверу, який поніс важкі втрати.

Протягом усього дня 18 листопада відбувалися безперервні зустрічні бої. Австро-угорцям не вдалося розвинути наступ, більше того, вони з величезними втратами ледве утримували свої вихідні позиції. Військова фортуна у цих боях була на боці росіян. У цей день вояки 85-го зустрілися в бою з “семенів-

¹ Нині село Ржеплін Краківського повіту Малопольського воєводства. На околицях села по сьогодні збереглася братська могила невідомих австро-угорських та російських вояків, полеглих у боях листопада – грудня 1914 р., серед яких і солдати 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка.

² Нині село Старі Красієнец Краківського повіту Малопольського воєводства.

цями” – гвардійцями елітного Семенівського лейб-гвардії піхотного полка 1-ї Гвардійської піхотної дивізії (місце дислокації Санкт-Петербургу).

Цей, один з найстаріших полків Російської імператорської армії, був сформований ще у 1691 р. у підмосковному селі Семенівське для царевича Петра Першого, як “потішний” полк. Але вже у 1695–1696 рр. брав участь в Азовських походах молодого російського царя. Особливо відзначився у Північній війні зі шведами 1700–1721 рр. (у битві під Нарвою, 1700 р.; штурмі фортеці Нотебург, 1702 р.; Полтавській битві, 1709 р.). Брав участь у Вітчизняній війні 1812 р. (в т.ч. Бородинській битві), Закордонних походах 1813–1814 рр. (дійшов до Парижа). У 1820 р. у полку виник заколот проти військових реформ графа Аракчеєва, за що весь особовий склад був заточений у Петропавлівську фортецю Санкт-Петербурга, засуджений та розформований. Відновлений у кінці XIX ст., у 1905 р. полк брав участь у придушенні грудневого повстання робітників у Москві (за що командир полку полковник Мін був убитий есерами у 1906 р.). Після Лютневої революції 1917 р. Семенівський полк, який знаходився тоді у Петрограді, проголосив себе прихильником нової влади, був перейменований у 3-й Петроградський полк міської охорони і підтримував громадський порядок до травня 1919 р. Коли над більшовицькою столицею нависла загроза захоплення білогвардійськими військами, полк був відправлений на передову, де цілий батальйон разом з командуванням, учинивши розправу над комуністами, перейшов на сторону Білої армії. Частині повернули стару назву, і вона воювала у Громадянській війні проти Червоної армії до 1920 р. Для радянської влади цей полк був самим ненависним із усіх полків російської царської армії. У 1920-х роках у Радянській Росії відбувся судовий процес над офіцерами-семенівцями – з 21 арештованого 11 (серед них 3 генерали, 4 полковники) були розстріляні.

Ось як описує події 17–18 листопада (4–5 листопада за старим стилем) в районі населених пунктів Ржеплін і Красієнец учасник тих боїв, офіцер Семенівського полку А. Зайцев у книзі “Семеновцы в 1914 году”, виданій у 1936 р. у Гельсінгфорсі.

“Настало утро 4-го ноября. 45-я ландверная австрийская дивизия, наступаая, овладела высотами севернее Ржеплина и Красенеца. На поддержку ее правого фланга была двинута еще и 27-я венгерская дивизия.

В районе горы Кепура, где были захвачены неприятельские окопы, моя рота поравнялась с 13-й ротой. Я приказал не задерживаться в окопах и продолжать наступление. Спустившись в глубокий овраг южнее горы Кепура, я нашел там Его Величества и 3-ю роту, и много пленных. К этому времени начался сильнейший шрапнельный обстрел всего этого района. Австрийская тяжелая артиллерия била по горе Кепура. Люди жались к стенкам оврага, особенно пленные. Опасаясь, что мы, лишённые здесь не только обстрела, но

и обзора, в случае контратаки австрийцев можем попасть в очень тяжелое положение, я, чтобы ориентироваться, взобрался со связью по крутому скату оврага наверх и осмотрелся. Мне представилась следующая картина: где-то севернее опушки леса стояла батарея противника, открывшая беглый огонь по нашему району (я ясно видел вспышки); все поле передо мной было усеяно отступавшими в беспорядке австрийцами.

Другой участник этого боя, командир нашей 3-й роты, дополняет описание: “Атака 5-го ноября произошла настолько неожиданно, что я едва успел вывести 3-ю роту, чтобы не отстать от первой линии. Но это произошло настолько быстро, что заградительный огонь австрийцев, из тяжелых орудий, бил за нами по пустому месту. Атаку поддержала армейская артиллерия и замечательно удачно: шрапнель рвалась все время непосредственно перед нашими цепями. Все поле было устлано австрийскими трупами, такое количество убитых и раненых я видел только под Красноставом в 1915 году. В овраге у ф. Красенец лежало несколько сот трупов, уложенных длинными рядами. Мы понесли потери от австрийской шрапнели и ружейного огня, который бил нам в левый фланг. В 3-й роте было около 25 раненых и убитых. Я сам получил сильный удар осколком в правую сторону груди, от чего к счастью пострадала только шинель, а собственная кожа выдержала! Во время атаки было взято около 400 пленных, только нашим батальоном. Видели, как снималась австрийская артиллерия с позиций, но это было далеко, ружейный огонь наш не производил на нее нужного воздействия, а бежать дальше не могли – выдохлись!”.

Вот ее описание участником этой атаки на правом фланге: “...Я начал обходить позицию, занимаемую 2-й ротой. В некоторых местах приходилось продвигаться ползком, так как австрийцы по каждому кто поднимал голову – стреляли. Я не успел дойти до середины роты, как мне указал солдат, что значительно слева от позиции, занимаемой 16-й ротой, наша пехота двигается на противника и наша артиллерия слева сильно обстреливает австрийцев. Люди стали готовиться перейти в наступление. Я отдал приказание перейти в атаку. Рота двинулась вперед, причем до правого фланга приказание не успело вероятно дойти и люди сами пошли вперед, видя, что середина роты наступает. Против правого фланга роты находились венгры, которые по рассказу подпрапорщика Рыбалкина перешли в штыки. На левом фланге роты сдалось 265 австрийцев, между которыми было 4 младших офицера. 14-я и 16-я роты нашего полка также перешли в наступление. 2-я рота заняла окопы противника, который отступил в лес, лежавший в нескольких верстах впереди нас. Только что рота расположилась в окопах противника, как по ним они открыли сильный артиллерийский огонь, причем стреляли и крепостные орудия. Наша артиллерия,

несмотря на мою просьбу открыть огонь, не стреляла, как я выяснил, по недостатку снарядов”.

“5-го ноября, приблизительно за час до захода солнца 2-я рота, – пишет другой участник этого боя, – пошла на “ура”. На нашем правом фланге австрийцы, видя нашу малочисленность (в нашей роте оставалось человек 140, их же было около батальона), рискнули перейти в контратаку, но были быстро смяты. Отослав в тыл около 200 пленных, рота из вновь занятого окопа открыла огонь по австрийцам, убегающим в сторону леса. Они несли большие потери”.

Під ранок 19 листопада Семенівський полк був замінений підрозділами 23-ї піхотної дивізії і відведений у дивізійний резерв. За два дні боїв 17–18 листопада полк поніс чималі втрати. Офіційний документ свідчить наступне: “...полк потерял убитыми: командира 13-й роты пор. Коновалова, мл. офицера 9-й роты подпор. барона Витте, и ранеными: мл. офицера 2-й роты прап. Тимашева, мл. офицера пулеметной команды прап. барона Типольт. Потери в нижних чинах... были довольно высоки... не менее 200–300 нижних чинов. Полк получил за этот бой по 5 Георгиевских крестов на роту от Государя Императора и по 5 же от Главнокомандующего Юго-Западным фронтом”.

23-я піхотна дивізія також відносилася до елітних підрозділів російської армії. До її складу входили чотири піхотні полки: 89-й Біломорський, 90-й Онезький, 91-й Двінський, 92-й Печорський. Перші три до війни дислокувалися в Ревелі (нині Рига, столиця Латвії), а Печорський – у Нарві. Невідомо, з яким саме з цих полків воював 85-й, але всі вони мали багатий бойовий історичний досвід. Біломорський, Онезький і Печорський полки були сформовані у 1863 р. із морських полків Балтійського флоту, історія яких починається з морських команд часів Петра Першого, які комплектувалися для портової та корабельної служби. У XVIII ст. ці елітні підрозділи брали участь у багатьох військово-морських походах російського флоту в басейні Середземного та Балтійських морів. У XIX ст. вони брали участь у Наполеонівських війнах, Російсько-шведській війні 1808–1809 рр., Закордонних походах 1813–1814 рр. та придушенні Польського повстання 1831 р. 91-й Двінський піхотний полк був сформований також у 1863 р. з егерського полка, який з 1805 р. брав участь у Наполеонівських війнах 1806–1807 рр., Вітчизняній війні 1812 р. (в т. ч. Бородинській битві), Закордонних походах 1813–1814 рр. та придушенні Польського повстання 1830–1831 р. Всі полки були розформовані у 1918 р.

21 листопада після обіду, трохи оговтавшись після невдач попередніх днів, знову починається загальна атака поріділих підрозділів 27-ї австро-угорської дивізії. Для 85-го вона проходила вкрай невдало – вояки попали під перехресний обстріл як росіян спереду, так і помилково своїх – ландверівців 18-го полку, які напередодні відступили. У такій ситуації на якийсь бойовий успіх годі було і сподіватися.

Проте самим важким і невдалим днем виявився наступний. Вже уночі бійців підняли в атаку, одночасно і росіяни пішли у наступ. У зустрічному бою австро-угорці не витримали і почали відступати, противник рухався за ними по п'ятах. Місцями це нагадувало втечу. Під вечір, коли сутеніло, росіяни вже наближалися до штабу 85-го полка, який знаходився на хуторі Поланкі. Швидко стемніло, офіцери командного полкового пункту нічого не могли розгледіти, було лише чути наростаючий шум бою, що наближався. Ситуацію прояснив важко поранений капітан Мілеа, якого принесли санітари. Він встиг доповісти, що противник стрімко наближається до штабу. Солдати почали хаотично стріляти в темноту, не бачачи нічого. Невдовзі з'явилися російські солдати. На щастя, вони в першу чергу звернули увагу на польові похідні кухні, які якраз курилися, готуючись до роздачі вечері по ротах полка. Противник ринувся до кухонь, і полковник Баллінг наказав негайно припинити вогонь. Наступні півгодини фактично спасли 85-й від повного розгрому. Росіяни припинили атаку і накиннулися на вміст і запаси кухонь, почали ділити між собою консерви, тютюн, інші продукти харчування. За ці дорогоцінні хвилини австро-угорці непомітно почали "просочуватися" між вояками противника і так уникли полону.

Водночас капітан Матяш за наказом командира полка в авральному порядку сформував роту з полкових саперів, телефоністів, зупинених відступаючих вояків, яка пішла в контратаку і відбила у росіян свої позиції. Капітан отримав поранення, але залишився в строю. У цей день полк поніс найбільші втрати.

Епізод бою 22 листопада, описаний 29-річним старшим лейтенантом, командиром кулеметного підрозділу Бейлою Стоішичем, був опублікований у газеті "Спіський вісник" ("Szepesi Hírnök") у лютому 1915 р. *"Перед краківськими боями ми три дні провели у Кракові: кав'ярні, жваве Корзо, різні військові уніформи – це нагадувало більше маневри, а не війну... 22 листопада залишиться навек у моїй пам'яті. І не тому, що я був поранений, а тому, що в той день відбувся найстрашніший для мене з початку війни бій. Це був рукопашний бій, який тривав цілу годину. Серед усіх моїх побратимів я, поранений у ногу, постраждав найменше..."*

Тоді перед позицією мого кулеметного підрозділу стояв густий туман. Було темно, і навкруги нічого не було видно. Атакуючих росіян ми розгледіли лише на відстані всього 5 метрів від нас. Наші кулемети уже нічого не могли зробити. Я крикнув щосили своїм солдатам "До зброї". Ми встигли ще зробити один прицільний залп до того, як росіяни підбігли до нас на відстань 2–3 кроків. Він виявився ефективним, тому що багато їхніх вояків попадали. А далі почався жах рукопашного бою. Не забуду ніколи одну мить, коли я побачив, що в декількох кроках від мене стоїть, націлюючись у мене з гвинтівки, російський солдат. На моє щастя, в руці у мене був зведений пістолет.

У наступну секунду ми вистрілили один в одного. Солдат звалився прямо переді мною обличчям у землю, а я відчув тупий удар у правій литці. Тоді я подумав: “Слава Богу, він промахнувся”, подивитися на свою ногу не було часу.

Одна група росіян прорвала лінію нашої оборони і ударила з тилу. Мої вцілілі солдати почали відчайдушно відстрілюватися. За секунду мить тиші між пострілами, без жодної надії на успіх, я раптом закричав до росіян “Пушка долу” (“Puska dolu”). На наш подив і радість декілька російських солдатів кинули зброю, інші, забарившись, були вбиті або відступили...

Бій затих. Мої солдати отямилися і стали роздивлятися круг себе, з'ясувати, хто поранений, а хто вбитий. Але розслаблятися було ще зарано. Мені здалося, що дехто з росіян не відступив назад до своїх позицій, а сховався у щілинах та заглибленнях перед нами. Я дав наказ оглянути всю територію і сам рушив це робити. Раптом я побачив і відчув, що з двох боків, неначе з-під землі, до мене підскочили двоє росіян з криками “Офіцер, офіцер” і почали ззаду вивертати мої руки. Знову мене врятував мій пістолет, якого я не випускав з рук протягом всього бою. Вистріливши з-під пахви впритул у солдата, що схопив мене з лівого боку, я відчув, що він обм'як і почав поволі опускатися. Другий повалив мене на землю і ми почали боротися. Я відчував сильний біль у правій литці. Не знаю, чи зміг би я перемогти на цей раз, мене спас мій сержант, який штиком заколов неприятеля. Лише тепер я помітив, що причиною болі в литці була вогнепальна рана, яку я отримав майже півгодини тому, а моя штанина і чобіт були залиті кров'ю... На цей раз доля виявилася до мене прихильною, я зостався в живих...”

До 27 листопада відбувалися лише невеликі бойові сутички. Залишки 85-го приводили себе в порядок. Певна напруга сталася 25 числа, коли зник телефонний зв'язок через те, що неприятельські розвідники проникли у Красієнець і пошкодили дроти. Вони почали подавати своїм сигнали ліхтариками. У полку була оголошена бойова тривога в очікуванні атаки противника, яка, на щастя, не відбулася. Наступного дня стратили одного цивільного, якого звинуватили у тому, що він також подавав сигнали противнику. Під ранок 28 листопада нарешті надійшов довгоочікуваний наказ – здати позиції і відступити.

У Краківських боях 85-й полк зазнав величезних втрат – 700 осіб, з яких 220 загинули. Серед офіцерів був вбитий командир батальйону майор Млінек, п'ятеро були поранені. В строю залишилося всього лише 480 вояків у 2 ротах і 2 кулеметних підрозділах. У особового складу, особливо офіцерів, бої під Краковом залишили важкий і неприємний осад. Вдруге після вересневих боїв спостерігався хаотичний відступ, а місцями – навіть втеча. Офіцери вважали, що вище командування ставило перед 85-м бойові завдання, як перед повністю укомплектованим полком, фактично ж він був лише посиленним батальйоном.

Події у Російській Польщі¹ (30 листопада 1914 р. – 12 лютого 1915 р.)

Наприкінці листопада 1914 р. 85-й полк перекидають у центральну Польщу для участі у завершальних акордах Лодзької битви.

Лодзька битва (11–24 листопада 1914 р.) – масштабна битва військ російської армії з військами німецької та австро-угорської армій на Східному фронті Першої світової війни. Бойові дії відбувалися на території Царства Польського Російської імперії. Битва стала результатом контрнаступу німецьких військ проти супротивника, що приготувався до наступу на території Центральної Польщі. Під час оборонної операції, а потім контрнаступу війська Північно-Західного фронту (генерал від інфантерії Рузький М. В.) зірвали спробу німецького Східного фронту (генерал-полковник П. Гінденбург) оточити і знищити дві російські армії (2-у і 5-у) в районі Лодзі, а потім відкинути росіян за Віслу. Лодзька битва стала однією з найбільших й найскладніших операцій маневрового періоду Першої світової війни, операцією глибоких обходів і оточень та зустрічних боїв. Активні бойові дії велися на фронті шириною понад 200 км й глибиною до 150 км. Окремі бої тривали до середини грудня, але переломити ситуацію союзники так і не спромоглися.

29 листопада 1914 р. вояки отримали денний відпочинок у маєтку в Brzezie². Особовий склад привів себе до ладу, підремонтував взуття та амуніцію. Полк поповнився двома маршовими ротами і одним кулеметним розрахунком.

З 30 листопада по 3 грудня – піший марш з нічними привалами по маршруту Brzezie – Zawada³ – Zimnodol⁴ (тут полк перетнув кордон між Австро-Угорською та Російською імперіями) – Ogródzieniec⁵ – Lazy⁶. На передостанній зупинці особовий склад вперше з початку війни отримав нове взуття.

Полк продовжив свій рух 4 грудня уже залізницею за маршрутом Olkusz⁷ – Kattowicz⁸ – Kreuzburg⁹ – Zierada¹⁰. На кінцевій зупинці їх зустрічали німець-

¹ Частина Польщі, яка входила на той час до складу Російської імперії.

² Нині село Бжезіє Краківського повіту Малопольського воєводства.

³ Нині село Завада Олькуського повіту Малопольського воєводства, у 35 км на північний захід від Кракова.

⁴ Нині село Зимнодол Олькуського повіту Малопольського воєводства.

⁵ Нині Огородзенець – місько-сільська гміна Заверцяньського повіту Сілезького воєводства.

⁶ Нині село Лазі Заверцяньського повіту Сілезького воєводства.

⁷ Нині Олькуш – місто в Південній Польщі, адміністративний центр Олькуського повіту Малопольського воєводства.

⁸ Нині місто Катовіце – адміністративний центр Сілезького воєводства на півдні Польщі.

⁹ Нині Ключборк – місто, залізничний вузол у південно-західній Польщі, адміністративний центр Ключборкського повіту Опольського воєводства.

¹⁰ Нині місто Серадз – адміністративний центр Серадзького повіту Лодзького воєводства у центральній Польщі.

кі частини. П'ятого грудня знову дводенний піший марш із Zdunska-Wola¹ на цей раз по хорошій шосейній дорозі разом з 67-м австро-угорським піхотним полком і 29-м німецьким егерським батальйоном.

Уночі 7 грудня полк прибув до місця бойового призначення, подолавши загалом за 7 днів 150 км пішки і 250 км залізницею. Відразу ж отримує наказ про наступ на село Гомулін² через населений пункт Ржахта³. У нічній атаці полк займає Ржахту. І хоча бій тривав 6 годин, він був для 85-го з найменшими втратами (10 %). Водночас у полон було взято 120 солдатів противника. Протягом наступних п'яти днів під Ржахтою і Гомуліном тривали позиційні бої. Росіяни неодноразово контратакували, намагаючись повернути втрачені позиції, але безуспішно.

13 грудня 85-й полк переводять із своєї дивізії у розпорядження німецького корпусу Галвіца (Gallwitz). 15 грудня полк рухається до річки Пілиця. Для форсування цієї водної перешкоди необхідно було знайти зручне місце для будівництва тимчасової переправи. В цьому епізоді мужньо проявив себе капітан Сухі, який під час ворожого обстрілу по шию у льодяній воді перейшов вброд річку. 17 грудня протягом дня і ночі сапери 85-го і 67-го полків наводять понтонну переправу в районі села Курнендз (Kurnendz)⁴ південніше Сулейова (Sulejow)⁵, і вже вранці наступного дня міст готовий. Першим через річку переходить командир полковник Баллінг, за ним переправляються підрозділи полка разом з німецьким егерським батальйоном. Вони захоплюють плацдарм на східному березі Пілиці і забезпечують переправу основних сил.

19 грудня полк разом з іншими частинами просувається у напрямку Мнішкова⁶ і займає його. Росіяни, намагаючись відбити втрачені позиції, проводять запеклі контратаки. Найважчим був день 20 грудня, коли на ділянці оборони двох австро-угорських полків і німецького батальйону росіяни пішли в наступ силами до 5000 вояків. Завдяки тому, що атака проводилася відносно вузьким 900-метровим коридором, де австро-німецькі війська зосередили всі свої кулемети, союзникам вдалося інтенсивним вогнем зупинити атаку. 500 російських солдатів залишилися лежати на цьому смертельному полі. Російські контратаки тривали до кінця грудня, але без успіху.

Усім запам'яталося 24 грудня – римо-католицьке Різдво. Вдень було відносно спокійно. А після обіду у полковому тилу була прикрашена ялинка, біля якої відбувся святковий лотерейний розіграш подарунків для особового складу полка.

¹ Нині місто Здунська Воля – адміністративний центр Здунськовольського повіту Лодзького воєводства.

² Нині село Гомулін Пйотркувського повіту Лодзького воєводства.

³ Нині село Жакта Пйотркувського повіту Лодзького воєводства.

⁴ Нині село Курнедж Пйотркувського повіту Лодзького воєводства.

⁵ Нині місто Сулеюв Пйотркувського повіту Лодзького воєводства.

⁶ Нині Мнішків – сільська гміна Опочинського повіту Лодзького воєводства.

Наступного дня на австро-угорських позиціях один солдат (не з 85-го полка) зробив самостріл, його в той же день судить військовий трибунал, після чого відразу розстрілюють. Полковник Баллінг просить роз'яснень від командування дивізією щодо попереджувальних мір від повторення подібних вчинків, які на фронті почастишали. Приходить рекомендація – надалі здійснювати страти самострілів перед особовим складом.

29 грудня 85-й полк подав вищому командуванню дані про власні втрати з початку війни. Цифри виявилися вражаючими: сумними і трагічними. Загальні втрати серед офіцерів становили 86 чоловік: 13 загиблих, 27 поранених, 31 хворий, 3 полонених, 12 зниклих безвісти. Серед солдатів: 800 загиблих, 2500 поранених, 801 хворий, зниклий безвісти та полонений; всього 4101 вояк¹. Фактично, особовий склад полка майже повністю “оновився”, більшість солдатів і офіцерів прибули уже після початку війни.

З наступного дня на фронті настає затишшя. У вояків 85-го приємна несподіванка – розподіляють подарункові пакунки, зібрані громадою міста Левчі (Левоча), де до війни базувався штаб і два батальйони полка. Особливо радіють ті, кому дісталися зимові теплі речі. Австро-угорці укріплюють свої позиції, будують дротяні загородження.

31 грудня, вечором Сільвестр – новорічна ніч. Перша новорічна ніч у Першій світовій війні. В полку приготована святкова вечеря, з цієї нагоди забита свиня. Опівночі артилеристи 31-ї гонведської дивізії дали святковий залп у небо.

Перший день Нового 1915 року пройшов також тихо, без боїв. Полк поповнився маршовою ротою, яку привів капітан Тиводар Бем (загине через два місяці на горі Манілова у Карпатах): 2 офіцери, 251 солдат, 6 возів.

До 13 січня обстановка не змінилася, продовжувала залишатися спокійною. Особовий склад займався утепленням своїх позицій. Православні росіяни святкували Різдвяні свята, як і більшість солдатів 85-го полку, русинів та румунів за національністю, греко-католиків за вірою. В ці дні на лінії фронту був повний спокій, жодного пострілу. Новоприбулу маршову роту відправили в найближчу до лінії оборони церкву на сповідь. На противагу святковому настрою, погода в ці дні не дозволяла воякам розслабитися – сильні снігопади і завірюхи з перепадами температур. Як наслідок – в окопах вода до колін. Ситуацію погіршує ще й піщаний ґрунт, внаслідок чого окопи просто розмиваються і їх доводиться постійно відновлювати.

Особовий склад ознайомлюють з новими інструкціями, що надійшли з військового відомства:

- за самостріл, грабунки і боягузтво встановлюється покарання – страта через розстріл;

¹ До кінця грудня 1914 р. австро-угорська армія втратила вбитими, пораненими, хворими й полоненими 14709 офіцерів та 716174 нижніх чинів.

- власних перебіжчиків, обміняних на російських – страчувати через повішення;
- переховування за лінією фронту забороняється під загрозою суворого покарання;
- поранені і хворі при відході з позицій зобов'язані нести з собою власну зброю та амуніцію;
- легкопоранені, які не мають при собі озброєння, завертаються назад;
- пораненим призначається винагорода у 10 корон;
- особистий жетон повинен носитися не у карманах штанів, а на шії¹;
- забороняється залишати або викидати особисте або спільне спорядження (ковдру, палатку, освітлювальну лампу для відділення, зимову амуніцію);
- суворо слідкувати за пічками, що обігрівають палатки (для запобігання пожеж);
- звертати увагу на особисту гігієну, вояки повинні голитися та стригтися;
- патрулі противника, що вдягнені в австро-угорську уніформу, не брати в полон, а розстрілювати на місці.

Надійшов також наказ, що забороняв відправляти з передової в тил листи, написані на івриті та кирилицею, цензурування покладено на командирів рот. Такі ж дискримінаційні цензурні заходи вводилися і в тилу на території Австро-Угорщини. Так про це пише Гренджа-Донський (роман “Сини Верховини”): *“А тепер прийшов погром: кирилицю вживати заборонено взагалі. Листи, писані азбукою, переходили суворою цензурою, верталися назад, відсилачів кликали жандарми, погрожували, карали. Хто хотів, щоб адресат дістав листа, писав латинкою мадярською транскрипцією”*.

10 січня полк знову поповнився. Прибув маршовий батальйон під командуванням капітана Заха (попаде в полон в кінці лютого під час штурму гори Манілова в Карпатах): 14 офіцерів, 453 солдата, 46 коней, 13 возів.

14 січня, зранку, 85-й замінюється 44-м піхотним полком. Росіяни помітили ротацию і відкрили вогонь. На щастя, обійшлося без втрат. Полк відводять у тил армії, в містечко Піотрков², де він відпочиває і готується до участі у подальших боях.

26 січня полк знову поповнюється маршовою ротою під командуванням старшого лейтенанта Путца (загине через місяць у боях на Маніловій): 5 офіцерів, 244 солдата, 21 кінь. Більшість з новоприбулих (75 %) уже мала фронтовий досвід. У цей день медична служба полка отримала також 250 порцій вакцин від холери, перев'язочний матеріал, санітарну амуніцію тощо.

¹ Ключурак так описав цю особисту ідентифікаційну річ у своїх спогадах: *“Крім зброї і різних потрібних речей, ми одержали мідяну коробку з карточкою, на якій були вписані наші особисті дані, як рік і місце народження, назва полку, частина, в якій служили, та адреса батьків. Цю коробку ми сумлінно зберігали, бо у випадку смерті без неї не можна було б повідомити батьків”*.

² Нині місто Піотрков Трибунальський – повітовий центр Лодзького воєводства.

2 лютого до полку прибули ще дві маршові роти під командуванням капітана Мога (майбутній герой Манілової, командував плацдармом на горі, де і загинув в штиковій атаці): 12 офіцерів, 524 солдата, 50 коней, 17 возів. Таким чином, після поповнень (на 9 лютого) у полку налічувалося 49 офіцерів, 2310 солдатів, 280 коней, 82 в'ючні тварини, 53 транспортні вози, 2 велосипеди; з важкого піхотного озброєння – 6 кулеметів.

7 лютого надійшов прощальний наказ від командування 2-ї австро-угорської армії, а також похвала від німецького генерал-полковника Войшра з нагоди його прощання з 27-ю дивізією.

Через два дні від вищого командування надійшов наказ: до 11 лютого полк повинен бути готовим до перевезення залізницею на фронт. Маршрут руху та місце бойового призначення зберігалось у таємниці. Наголошувалося також, що під час транспортування особовий склад повинен дотримуватися суворого порядку і дисципліни, галаслива поведінка на зупинках категорично заборонена. Командування дивізією виказало також своє невдоволення тим, що у Піотркові офіцери і унтер-офіцери у громадських місцях обговорюють між собою розподіл призначень, чим, на їхню думку, розголошують таємну інформацію.

За згодою (добровільно-примусовою) особового складу полка приймаються зміни у продовольчому забезпеченні вояків – надалі зменшується порція м'яса, водночас збільшується порція хліба.

12 лютого перший транспорт 85-го полка вирушив із Піотркова у невідомість. Вояки не знали що невдовзі їх очікує сама страшна і кривава битва всієї війни – штурм і оборона гори Манілова в Карпатах...

Зимова Карпатська битва

Карпатський фронт – “...у тому білому пеклі”

Зимова Карпатська битва 1914–1915 рр. була одним з найважливіших і найважчих епізодів початкового періоду Першої світової війни. Ця військова кампанія за своїми величезними втратами та неймовірними стражданнями вояків воюючих армій відноситься до однієї з найбільш трагічних сторінок війни. Ще до її початку як російські, так і західноєвропейські стратеги розглядали Карпатські гори виключно як територію, через яку армії, при потребі, повинні будуть пересуватися та маневрувати у напрямку до полів битв. Ніхто не міг передбачити, що Карпати стануть одним з найбільш важливих плацдармів, на якому буде вирішуватися доля Східного фронту і значною мірою доля Австро-Угорської монархії.

Карпатський хребет мав форму вигнутої в бік Росії підкови протяжністю 400 км і шириною 100 км. У горах, висота яких сягала від 1000 до 2500 метрів, було 9 перевалів, через які можна було пройти на Угорську рівнину. Фронт у Карпатах розтягнувся на 350 км. Інфраструктурна забезпеченість карпатського театру військових дій була зовсім недостатньою для таких великих мас військ. Карпатські гори були перерізані 18 шосейними та 22 колісними шляхами, але взимку доступними для руху були тільки перші. Залізниці постійно знищували та знову поновлювали обидві сторони.

Заплановані бойові дії мали відбутися у січні – квітні 1915 р., тобто взимку та ранньою весною. Зима виявилася суворою з постійними заметілями і хуртовинами, морози сягали 25–30 градусів. Навесні почалися відлиги і в долинах була непроходима багнюка. Все це значно ускладнювало хід бойових дій, порушуючи намічені плани. Гірський район виявився дуже несприятливим для дій усіх родів військ, особливо артилерії.

Специфіку гірської війни описував ще французький військовий теоретик Ф. Кюльман. “Характерною рисою будь-якої гірської операції є повільність. Служба охорони, яка покладається на обов’язок тільки піхоти, особливо важка, а тому, щоб надати їй час для розвідки та спостереження, неминучі часті зупинки”. У гірській війні бойові дії ведуться в першу чергу за перевали, через які проходять усі можливі шляхи і важливі комунікації. Вирішальна роль у цій боротьбі належить захопленню ключових гірських висот, які панують у місцевості, та є основою у продовженні просування військ уперед. Військові фахівці вважають, що “широкий огляд, який відкривається з вершин і дає можливість спостерігати великий простір, має величезне значення для пункту

керівництва боєм... Внаслідок захоплення хребтів у розпорядження того, хто наступає, перейдуть і долини. Якщо наступаючий не володіє висотами, розташованими над долинами, то наступ, здійснюваний долиною, приречений на невдачу”.

У боротьбі за перевали вирішальну роль відіграє не перевага у силах, а перевага у технічних засобах бою. Якщо долини між перевалами з'єднані шляхами, то це дозволяє утримувати на перевалах легкі сили, оскільки гарантується своєчасне прибуття резервів. Головні сили у такому випадку утримуються біля перехрестя шляхів, на які наступає противник. У бойових діях у гірській місцевості треба змушувати ворога наступати проти того пункту, де зосереджено потужне угруповання, а шляхи сприяють швидкому перекиненню підкріплень. Тому головні сили утримують якомога ближче до наступаючого противника, щоб розірвати його лави під час своїх дій. Бойові дії великими силами можливі лише у долинах, але і тут вирішальна роль належить артилерії.

У боротьбі за Карпати велике значення мали бойові, особливо морально-психологічні якості військ. Російські солдати готувалися йти вперед і після подолання гір вирвати перемогу рішучим наступом. Натомість австро-угорські вояки, які воювали на своїй землі, прагнули втриматися будь-яким чином, щоб не пропустити ворога далі на свою територію.

Важкі кліматичні умови – проливні дощі восени та снігові заметілі, обледеніння взимку і навіть весною, не залишали воюючим сторонам часу для відпочинку та відновлення сил. Перша воєнна зима була холодною і сніжною, з листопада 1914 р. по квітень 1915 р. не тільки Карпатські вершини, але і всі гірські перевали були занесені снігом.

Постачання армій боєприпасами та продовольством, евакуація поранених та хворих, як і будь-які пересування через покриті снігом та льодом гірські хребти і перевали, не говорячи про наступ на широкому фронті, вимагали від військ надлюдських зусиль. До того ж, щоденна рутинна важка праця по забезпеченню фронтових комунікацій, що потребувала очистки доріг та перевалів від снігу, ремонту пошкоджених противником укріплень, будівництва під'їзних доріг, фізично і морально виснажувала вояків – заручників цієї гірської війни.

Легеневі та кишкові захворювання, спалахи інфекційних хвороб, масові випадки обмороження виводили зі строю та убивали тисячі солдатів та офіцерів. Крім того, у багатьох виникав так званий бойовий і посттравматичний стресовий синдром: люди замикалися у собі, ставали байдужими до життя, з трудом спілкувалися, втрачали відчуття небезпеки і, як наслідок, погано несли бойову та стройову службу. Хронічна нестача сну через важкі умови, особливо зимою, коли солдати боялися заснути, щоб не замерзнути на смерть, відсутність у більшості випадків жодних побутових умов також сприяло подальшій психологічній травмі.

От як описує у своєму фронтівому щоденнику драматичні епізоди Зимової Карпатської битви військовий лікар 73-го Кримського піхотного полка російської армії Іван Арямов¹.

“27 декабря. Вот я и в полку... Попал как раз после боя в затишье и еще не оказывал помощи раненым. Раненых нет, их уже вывезли в ближайший госпиталь. Но больных в околотке очень много, и первые впечатления очень тяжелы: обмороженные ноги, ревматизм и поносы в самых сильных степенях. Солдаты измучены, разуты, в порванных сапогах, сидят в окопах в воде и холоде – счастье, что зима очень теплая, часто недоедают, конечно, недосыпают. Лекарств – никаких, только касторка, йод и салициловый натрий, и то захваченные у австрийцев. Что в таких условиях делать?”

Тяжело положение врача! Жаль солдат, но долго держать их в околотке нельзя, так как нужно почти весь полк снять с позиций. Тяжело положение и местного населения.

Населению Галиции нет оснований любить русских: солдаты тащат у них все, что можно. Приходит к нам русин и плачет, жалуется, что у него взяли корову, телку и теперь берут последнюю лошадь, умоляет вернуть ее, а мы сделать ничего не можем, так как неизвестно, кто и какого полка это сделал, а русин ограблен, обижен. ...Еще о солдатах. Среди них немало мародеров: тащат у жителей все что можно: скотину, домашние принадлежности и при всяком сопротивлении со стороны хозяев их избивают – радости мало русинам от своих братьев-славян.

18 января. Бои все продолжают, и раненые все прибывают. Сколько страданий человеческих, и все они, как в фокусе, сгущаются у нас на перевязочном пункте. Каких видов разрушений человеческого тела тут нет: и перебитые руки,.. и раздробленные челюсти с оторванными языками – все это еле живое, корчащееся, часто в предсмертных муках, в полубессознательном состоянии. А как они утомлены! С тяжкими ранениями они часто засыпают до перевязки и не чувствуют боли. Уже целую неделю солдаты находились на позиции, и даже не в окопах, а просто в снегу, да еще в сильный мороз (до 20°). Сколько их отмораживает руки и ноги до полной их потери.

¹ Арямов Іван Антонович був мобілізований до російської армії у грудні 1914 р. і протягом двох років вів щоденник. Про початок своєї фронтівой служби він пише наступне: “Европейская война 1914–1918 гг. началась в июне 1914 г. Очень скоро в действующей армии уже оказался недостаток врачей. Количество врачей, числящихся в запасе по военной службе, по-видимому, было уже использовано. Поэтому было решено призвать на военную службу студентов-медиков пятого курса в качестве зауряд-врачей 1-го разряда. В этом числе оказался и я, студент пятого курса Московского университета. В декабре 1914 г. при призыве я заявил о желании служить в полку, т.е. на передовых позициях. 14 декабря 1914 г. я оказался уже во Львове, около войны. Тут и начал я писать мой дневник”. 73-й Кримський піхотний полк, з яким Арямов пройшов всю Карпатську операцію, до війни дислокувався у м. Вінниця Подільської губернії. У Карпатах полк воював на Дуклінському напрямку і в районі Меджи-Лаборца.

25 января. У нас нет йодной настойки. Что можно представить ужаснее в положении врача, подающего первую помощь (перевязку) при ранениях – у нас нет йода! У нас не хватает 12-ти ротных фельдшеров, у нас на весь полк имеется только 20 санитаров-музыкантов! В передышки между боями они используются как музыканты в полковом оркестре, а во время боев – как санитары. Что они могут сделать во время жаркого боя, да еще в мороз, да в глубоком снегу? Все это ужасно, ужасно.

20 марта. Вот уже почти два месяца наш полк бесшумно стоит на позициях, люди изнервничались, обессилели, завшивели, еле двигаются. А их заставляют идти вперед и брать труднодоступные высоты с тройными проволочными заграждениями. И не дают отдыха, не сменяют, и тщетны наши указания, тщетны обращения командира полка в высшие инстанции: там с истинным положением считаться не желают – вперед и вперед. Как бы осуществление этого девиза не привело к чему-нибудь печальному. Это вполне возможно. Идти вперед, не имея резервов, – предприятие весьма рискованное, и только полной несостоятельности противника мы обязаны своими успехами. А резервов у нас нет.

12 апреля. Начался сыпной тиф. Число случаев пока небольшое, но, принимая во внимание санитарную обстановку, можно ждать серьезных событий: совершенно зараженные всяческими трупами речки и весьма переутомленные люди. И никаких серьезных противоэпидемических мероприятий. Правда, мы получаем много приказов по санитарной части, предписания принять много хороших мер предохранения без всякого учета действительного положения дел на месте.

Но не проводят одного из главных мероприятий: устраивать людям регулярный отдых. Наш полк находился на позициях два месяца почти в непрерывных боях. Люди предельно утомились, завшивели, загрязнились до последней степени. И только большими усилиями удалось добиться пятидневного отдыха. Из них два дня ушло на совершенно непонятные переходы с одного места на другое.

Нет белья, шинелей, сапог, и никто не озабочен удовлетворением чрезвычайно острой нужды. Где-то что-то, говорят, есть, но до нас это еще не дошло”.

Офіцер Георг Вейт (Veith) з 43-ї австро-угорської піхотної дивізії у своїх спогадах записав наступне: “23 січня 1915 р. на льодяних взгір’ях розпочалася Карпатська битва. Штурмом здобуті перевали Ужоцький, Вишковський і Лупковський. ...на північних схилах гір бушувала сніжна буря. Щогодини замерзали на смерть сотні солдатів. Кожний поранений, якого не вдавалося транспортувати у тил, гине без помічі. Цілі групи солдатів здавалися в полон, щоб уникнути жахливих страждань. У... піхотному

полку патрулі, вислані ввечері на бойову службу, на ранок замерзли всі до останнього солдата. Внаслідок великих снігів жодна підвода, жодна в'ючна тварина не могла просунути вперед. Солдати самі мусли носити продукти і амуніцію до своїх позицій. Ці носильники через пронизуючий холод замерзли в дорозі на смерть. А ті, що воювали при температурі мінус 25 градусів, не могли отримати жодних продуктів. “Залізна рація”¹, яка була у кожного солдата, була такою обледенілою, що користуватися нею було уже неможливо. 43-а піхотна дивізія протягом семи днів безперервно перебувала на позиціях у постійних боях з неприятелем, без гарячої їжі, при інтенсивних снігових опадах, і протягом 30 днів всі солдати весь час знаходилися під відкритим небом. Подібна ситуація на цілому фронті”.

* * *

Західні історики виділяють чотири періоди Зимової Карпатської битви.

Підготовчий період (листопад – грудень 1914 р.)

Другого листопада 8-а російська армія Південно-Західного фронту під командуванням генерала Брусилова розпочала наступ у напрямку Дуклінського перевалу. У важких боях 2–10 листопада росіяни оволоділи Лупківським і Дуклінським перевалами, перейшли через Карпатський хребет і захопили значну частину Земплінського комітату (нині це територія північно-східної Словаччини), в тому числі і населені пункти Меджи-Лаборці та Гуменне. З 17 листопада до 9 грудня війська Брусилова, наступаючи через Ужоцький перевал також перейшли через хребет і захопили частину Ужанського комітату (нині це територія Великоберезнянського району Закарпатської області України). Але подальший наступ у напрямку Угорської рівнини був припинений директивою російського Верховного головнокомандування, тому частини 8-ї армії спочатку повернули на перевали, а потім залишили їх. Причиною цього стало і те, що австро-угорські війська підтягнули резерви та зуміли стримати росіян. Так, зокрема, 9 грудня новостворена військова група генерала Шандора Сурмаї (дві піхотні дивізії) відкинули росіян за Ужоцький перевал.

Другий період: початок січня – початок лютого 1915 р.

Перед генеральним штабом австро-угорських військ, начальником якого був генерал Франц Конрад фон Гетцендорф, стояли дві важливі задачі: будь-якою ціною не допустити вторгнення російської армії в Угорщину і водночас зняти блокаду з фортеці Перемишль з гарнізоном у 120 тисяч осіб. Гетцендорф відчував тиск з боку самого імператора Франца Йосифа, який, як ві-

¹ Залізний дріт, який прокладувався на позиціях для того, щоб солдати в разі поранення або небезпеки смикали за нього, просячи допомоги або передаючи інформацію.

домо, наполягав на якнайшвидшому звільненні фортеці. Тому австрійський генштаб готує першу наступальну операцію у Карпатах.

На допомогу союзникам відразу після Різдва 1915 р. прийшла Південна німецька армія під командуванням генерала Александра фон Лінзінгена у складі Карпатського корпусу і чотирьох дивізій (близько 55 тисяч осіб), яка розгорнулася на мукачівському та ужгородському напрямках. Її завданням було витіснити росіян із Карпат у бік Стрия та Львова і деблокувати фортецю Перемишль. На початку січня австро-угорське командування розпочало зосереджувати війська 3-ї та 5-ї армій у вихідних районах. У Карпати перекидали також частини 2-ї армії, яка розташовувалася на лівому березі ріки Вісли (в їх числі і 27-у піхотну дивізію разом з 85-м полком), та з Сербського фронту. Таким чином, станом на 19 січня 1915 р. австро-угорські і німецькі війська були зосереджені у складі 53,5 піхотних, 9,5 кавалерійських дивізій і мали на озброєнні 2440 гармат.

22–24 січня союзники почали наступ по всьому фронту від Буковини до Меджи-Лаборці. Вони завдали два удари: від Ужгорода на Самбір і від Мукачева на Стрий, сподіваючись подолати Карпати, вийти на лінію Перемишль – Стрий і потім просуватися у напрямку Львова. 27 січня австро-угорські та німецькі війська знову оволоділи Ужоцьким перевалом, а до початку лютого вийшли на відрізок Турка – Тухля – Вишків (нині це територія Турківського і Сколівського районів Львівської та Долинського району Івано-Франківської області). Одночасно почався наступ 8-ї армії Брусилова, праве крило якої у перших числах лютого оволоділо ділянкою Карпат на лінії Конечна – Свідник – Меджи-Лаборці – Балігруд.

У середині січня у російській Ставці Верховного головнокомандування був розроблений план операцій на 1915 рік. Першочерговий проект плану передбачав оборону на південно-західному (Карпатському) напрямку та здійснення наступу у північно-західному напрямку у бік Східної Пруссії, з наступним перенесенням удару на Берлін. Але із запереченням виступив головнокомандувач Південно-Західним фронтом генерал М. Іванов та його начальник штабу М. Алексєєв, які вважали, що в інтересах Росії необхідно спочатку завершити розгром австро-угорської армії та вивести Австро-Угорщину з війни, а потім зосередити всі зусилля проти Німеччини. На їх переконання, необхідно було оборонятися на північно-західному, а наступати на південно-західному напрямку, щоб прорватися через Карпати і вторгнутися в Угорщину. Ставка частково погодилася з цими пропозиціями, але основну частину проекту попереднього плану залишила в силі. Внаслідок такого компромісу план компанії на 1915 рік було зведено до підготовки одночасного наступу і проти Східної Пруссії, і проти Австро-Угорщини, що стало роковою помилкою, тому що не відповідало можливостям російської армії.

Третій період: кінець лютого – середина березня 1915 р.

Відбувається друга наступальна операція австро-угорських та німецьких військ. 2-а австро-угорська армія наступала у Польських Бескидах, на самому короткому шляху до Перемишля з метою деблокування фортеці. На гірських хребтах розгорнулися кровопролитні бої, але особливих успіхів досягти не вдалося. Саме в цей період і на цій ділянці Карпатського фронту в бойові дії вступив і 85-й полк, що входив до 27-ї піхотної дивізії 2-ї армії.

На східній частині Карпатського фронту німецькій Південній армії та 5-й австро-угорській армії вдалося відтиснути лівофлангові війська 8-ї армії генерала Брусилова, які були змушені залишити низку перевалів Карпатського хребта, очистити передгір'я і відійти до річок Прут і Дністер. Російське командування вживало термінових заходів, щоб відновити ситуацію. 1 березня 1915 р. на ділянці Болехів – Чернівці була розгорнута заново сформована з частин правого крила фронту 9-а армія генерала Лечицького у складі 8 піхотних та 5 кавалерійських дивізій, яка зупинила подальше просування австро-німецьких військ.

Весь березень 1915 р. минув у безперервних боях на лівому фланзі російської 3-ї армії і по всьому фронту 8-ї армії. Тут, на найкоротшому напрямку з Угорщини до Перемишля з метою його визволення наполегливо наступали австро-німецькі війська, по пояс у снігу, зазнаючи щоденно величезних втрат.

Четвертий період: друга половина березня – початок травня 1915 р.

Останній російський наступ у Карпатах. 22 березня після шестимісячної блокади здалася австрійська фортеця Перемишль, в полоні опинилося 120 тисяч вояків. Внаслідок цього, 11-а російська армія, що блокувала Перемишль, тепер звільнилася і була спрямована на посилення російських військ в Карпатах (її поділили між 8-ю та 3-ю арміями).

19 березня 1915 р. начальник російського штабу Верховного головнокомандування генерал М. Янушкевич повідомив головнокомандувачів фронтами, що “Південно-Західному фронту призначено найголовніше завдання майбутньої компанії. Він повинен діяти активно, натискати лівим флангом і просуватися у напрямі Будапешта”. Рішучий наступ головних сил фронту (8-ї армії генерала Брусилова і 3-ї армії генерала Радко-Дмитрієва) почався в ніч з 19 на 20 березня 1915 р. 10 квітня росіяни на правому фланзі 8-ї армії захопили головний хребет Карпатських гір і перейшли на південну частину Карпат, але до виходу на Угорську рівнину було ще далеко.

Величезні втрати, втота особового складу, зростаюча нестача артилерійських припасів повністю виснажили російські війська. Це змусило головнокомандувача Південно-Західним фронтом генерала Іванова вже 11 квітня на-

казати 3-й та 8-й арміям перейти до оборони. Через ті самі причини австро-німецькі армії також перейшли до оборонних дій.

* * *

Австро-угорський військовий репортер Ференц Молнар¹ так описує деякі бої лютого 1915 р.

“Протягом найгарячіших днів відбулися дві атаки, які я бачив зблизька. Росіяни під вечір атакували гору, на схилах якої знаходилися наші окопи. Сніг був такий глибокий, що дорогу для піхоти треба було викопувати лопатами. Нам з гори було чітко видно, що росіяни піднімалися вверх рівновіддаленими колонами. За кожним вояком першого ряду йшло ще п'ять інших. Це означало, що першого або двох перших вояків з кожної колони було призначено на смерть. Зважаючи на великий сніг, в який по груди, а містами, і по шию, занурювалися люди, перші торували дорогу тим, що йшли за ними, і цим тунелем просувалися уперед. Наші офіцери наказували нашим стрільцям, які знаходилися в ровах, спокійно, не спішаючи, цілитися. На замерзлому снігу темні постаті росіян чітко вирізнялися. Так що нашим стрільцям було досконало стріляти, і вони скосили весь перший ряд. Стрільці мали достатньо часу, щоб стріляти два–три рази по кожному росіянину. Після того, як скосили перший ряд, сніг уже протоптували солдати другого і третього ряду. Тепер уже озвалися кулемети в австрійських окопах. Обслуга кулеметів потім розповідала, що росіяни рідко стріляли у відповідь, бо мусіли йти під вогнем далі на гору. А наші, поволи і ретельно прицілюючись, поливали їх градом куль по всьому фронту їхнього просування. Перші три ряди упали скошені всі. Незважаючи на це, три наступних ряди продовжували йти, а наші стріляли, допоки не залишилося жодної рухомої постаті на снігу.

Така атака для наших офіцерів є просто незрозумілою. Пояснити її можна не інакше, як нелюдський наказ начальства наступати “будь-якою ціною”. Наказ, який був виданий десь дуже далеко і переданий телеграфічно через якогось безголового генерала, який не знав труднощів терену. На другий день допроваджені полонені, яких було допитано на позиції, де я знаходився, докладно розповіли історію тієї атаки. Вони розповіли, що з трьох атакуючих полків назад повернулося заледве 600 з гаком людей. Цю цифру ми встановили на підставі свідчень 40 полонених, які належали до кількох військових частин. Наші офіцери із своїх позицій нарахували 973 убитих, а

¹ Молнар Ференц – публіцист, драматург-романіст. Народився у 1878 р. у Будапешті. Працював журналістом. Під час Першої світової війни був редактором газети “Est” (“Вечір”), неодноразово був на фронті як військовий репортер. У 1916 р. видав свої розповіді про війну “Спогади військового репортера” (“Egy haditudósító emlékei”). У 1930 р. виїхав у Швейцарію, згодом у США. Помер у Нью-Йорку 1952 р.

скільки їх лишилося в лісі у долині, звідки росіяни і почали атаку, порахувати було неможливо... Одне з наших відділень взяло в полон 200 росіян, інше – 1500.

Друга атака відбулася біля села, яке лежало в долині між двома тактичними лініями. На північ від села гірський хребет займали росіяни, а на південь – ми. Обидві позиції знаходилися приблизно на одній висоті. І взаємні обстріли відбувалися над селом. Якщо якась із сторін хотіла атакувати, то треба було спочатку спуститися вниз до села, а потім звідти уже підніматися наверх. Від російських позицій до села серпантином вела дорога, яка була зазначена на картах і добре проглядалася з наших позицій. Наші артилеристи пригледіли собі всі повороти на серпантині. За тиждень до того наші військові провели розвідку. Наші важкі гаубиці навіть на підставі існуючих карт повністю контролювали кожну халупу в селі.

Росіяни і тут у безглуздий спосіб погнали на смерть атакуюче військо. Протягом дня вони малими групами спускалися вниз по серпантину, щоб зібратися в селі. Наш командир бригади не давав дозволу стріляти, казав, що треба зачекати, щоб вони зібралися разом, і тоді стріляти. До пополудня артилерійські розвідники через біноклі нарахували десь 800 росіян, які спустилися в село. ...Із нашого найбільш висунутого допереду окопу до них було проголошено звернення, щоб вони здалися. Бо інакше загинуть. Вони відповіли, що не здадуться, бо тоді їх власна артилерія відкриє по них вогонь. Тоді командир бригади дав наказ обстріляти село з важкої артилерії. По росіянам відкрили вогонь – із 800 вижили тільки 450–500, які бігли малими групами по серпантину назад. Дві наші батареї важкої артилерії, а також піхота з найбільш наближених окопів відкрила по ним вогонь. Та група, що тікала, зменшилася до 60 чоловік. У бінокль було видно, що вони підняли руки, показуючи, що здаються. Їх ми уже не обстрілювали, бо вони повернулися у село з піднятими руками. Наступив вечір, стемніло. На серпантині все затихло. Наші патрулі і санітари на саях вибралися в село і переправили полонених і стількох поранених, скількох змогли взяти”.

Опис іншого епізоду наступний: “...з гори їде на коні підофіцер, віддає честь нашому капітану, затримується і говорить: “Панове, їдьте до Бігаро (Biharó)¹. Побачите там таке, чого ніколи не бачили. Після позавчорашньої атаки зосталося в снігу 900 загиблих росіян. Сніг такий глибокий, що половина загиблих стоять, вони не могли упасти, бо сніг сягає до грудей. Стоїть їх там десь 400 і дивляться на нас, і всі вони мертві...”

¹ Нині село Бехерів Бардіївського округу Пряшівського краю північно-східної Словаччини біля кордону з Польщею.

Штурм і оборона гори Манілова (28 лютого – 8 березня 1915 р.)

28 лютого – 12 березня 1915 р. відбувся важливий епізод великої Карпатської зимової битви – взяття та оборона гори Манілова¹ (висота 810 метрів), в якій основний тягар випав на долю 85-го піхотного полка австро-угорської армії. Ця гірська вершина була стратегічною висотою, ключем до шосейної дороги Цісна² – Балігруд³ – Ліско⁴, контроль над якою відкривав шлях у долину річки Сян. Це давало б можливість австро-угорським військам наступати самим коротким шляхом у напрямку Перемишля з метою зняття з нього осади.

20 березня 1915 р. командування 27-ї піхотної дивізії IV будапештського корпусу подало командуванню 2-ї австро-угорської армії представлення про нагородження 85-го піхотного полка найвищою військовою нагородою – золотою медаллю за доблесть, за взяття та утримання висоти Манілова 28 лютого – 3 березня 1915 р. (ця нагорода приколювалася до прапору полка при урочистих подіях). У цьому документі, зокрема, зазначалося, що *“85-й полк у складі двох батальйонів разом із маршовим батальйоном 25-го піхотного полка становили атакуючу групу під командуванням генерал-майора Урбарца, яка 28 лютого отримала наказ оволодіти висотою Манілова. Більша частина бою лягла на плечі 85-го полку. Несподіваною стрімкою атакою батальйони полка захопили російські позиції, які тягнулися по всій гірській сідловині За-Баланда. У цій атаці взято в полон 130 росіян, трофеями стали 3 кулемети. Продовжуючи наступ, долаючи стрімкі схили гори Манілова, в обідні години полк досяг головної лінії оборони противника на самій висоті, яку захопив у запеклій боротьбі після рукопашного бою. В полон взято ще 450 росіян. Просунутися далі полк був уже не в змозі через те, що росіяни ввели в бій свої резерви, які чисельно значно переважали. Протягом наступних трьох ночей і чотирьох днів значно поріділи роти 85-го полка разом із введеними в бій батальйонами 25-го і 34-го піхотних полків у надзвичайно важких погодних умовах холоду та снігової бурі утримали висоту Манілова, відбивши 17 контратак противника. Лише на світанку 4 березня залишки 85-го полка були виведені з бою і відведені в резерв дивізії”*.

За цими короткими сухими строками військового документа одна з найважчих та сама кривава битва 85-го полка за всю Першу світову війну.

¹ Гора Манілова (нинішня назва Лисий Верх) знаходиться у Карпатських горах на південному сході Польщі недалеко від кордону зі Словаччиною на території національного парку “Польські Бешади”, біля села Яблонкі.

² Нині село Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Польщі.

³ Нині село Балигород Ліського повіту Підкарпатського воєводства Польщі.

⁴ Нині місто Ліско у південно-східній Польщі, на річці Сян, адміністративний центр Ліського повіту Підкарпатського воєводства.

Саме про цей епізод Карпатської битви російський генерал Брусилов, командувач 8-ї російської армії, яка воювала проти австро-угорців на цій ділянці фронту, писав у своїх мемуарах наступне. *“В это время Перемышль переживал последние дни осады, и по беспроволочному телеграфу комендант сообщал в Вену, что если город не будет вскоре освобожден, то ему придется сдать крепость. Вследствие этого австрийцы, желая во что бы то ни стало освободить Перемышль, бросили на этот участок все силы, которые только могли собрать, и сосредоточили на направлении Балигруд – Лиско, по-видимому, свыше четырнадцати пехотных дивизий; все их усилия не могли сломить наше сопротивление, и 8-й корпус с приданными ему частями, а частью и 7-й корпус доблестно выдерживали отчаянные атаки противника и сами все время наносили чувствительные контрудары. Нужно помнить, что эти войска в горах зимой, по горло в снегу, при сильных морозах, ожесточенно дрались непрерывно день за днем, да еще при условии, что приходилось беречь всемерно и ружейные патроны и, в особенности, артиллерийские снаряды. Отбиваться приходилось штыками, контратаки производились почти исключительно по ночам, без артиллерийской подготовки и с наименьшею затратою ружейных патронов, дабы возможно более беречь наши огнестрельные припасы”*.

Хронологія тих подій наступна.

85-й полк був відправлений залізницею з містечка Піотрков біля Лодзя у центральній Польщі і через три доби, 16 лютого, прибув у Карпатські гори (на територію нинішнього Великоберезнянського району Закарпатської області України), на станцію Феньвешвелд¹. Солдати зраділи, побачивши близькі карпатські краєвиди.

Після вивантаження з вагонів, на світанку, відразу піший марш трьома колонами через Моломрий² у Потокофолу³. Тут розквартирувалися командування полку і 3-а рота. 5-а рота рушила далі і зупинилася у с. Гарцош⁴ (нині територія Словаччини). Командування полка довідується про наявність хворих на тиф у сусідньому селі Уйсакі⁵, що вимагає зміни маршруту руху. Вечором у Потокофолу прибуває друга колона. Наступного дня прибуває і третя колона у село Чонтош⁶. 18 лютого в обід надходить наказ про подальший марш.

¹ Нині село Ставне Великоберезнянського району Закарпатської області.

² Нині село Жорнава Великоберезнянського району Закарпатської області.

³ Нині село Стужиця Великоберезнянського району Закарпатської області.

⁴ Нині село Збой Снінського округу Пряшівського краю Словаччини, біля кордону з Україною.

⁵ Нині село Нова Седліца Снінського округу Пряшівського краю Словаччини, у найсхіднішому куті Словаччини, біля кордону з Польщею та Україною.

⁶ Нині село Кострино Великоберезнянського району Закарпатської області.

На даному етапі полк після поповнення налічував у своєму складі 59 офіцерів і 2708 солдатів. Для забезпечення транспортних і харчових потреб полк мав у своєму розпорядженні 280 коней, 82 в'ючні тварини, 74 повозки і 30 забійних свійських тварин.

Протягом наступних трьох днів (19–21 лютого) полк здійснив піший марш по гірським карпатським дорогам (територія сучасної Східної Словаччини) через Утсаш¹, по долині річки Ціроха² через населені пункти Цірокофолу, Нодь Полань і Земпленоросі³, біля якого подолав перевал через Карпати⁴ на адміністративному кордоні між Угорським королівством і Галицькою австрійською провінцією (нині кордон між Польщею та Словаччиною).

Після одноденного відпочинку, 23 лютого, полк продовжує марш по території сучасної південно-східної Польщі і далі рухається уже по шосейній дорозі до села Яблонкі⁵, де в поганих умовах розміщується.

¹ Нині село Уліч Снінського округу Пряшівського краю Словаччини, біля кордону з Україною.

² Річка Ціроха (довжина 55,2 км), ліва притока ріки Лаборець у Східній Словаччині.

³ Колишні села Старіна, Велька Поляна і Руське Снінського округу Пряшівського краю Словаччини, які у 1980 р. були відселені, тому що попали в санітарну зону новоствореного водосховища Старіна, яке постачає питну воду до Сніни та Гуменного.

⁴ Перевал Руське Седло (висота 801 м). Протягом багатьох століть це був один з основних торговельних та військових шляхів з Угорської рівнини через Карпатський хребет на галицькі землі. Нині зі словацької сторони до нього веде неасфальтована ґрунтова дорога з колишнього села Руське. З польської сторони підходить асфальтована дорога з села Ростокі Горне Ліського повіту Підкарпатського воєводства.

⁵ Нині село Яблінки у гміні Балигород Ліського повіту Підкарпатського воєводства Польщі. Але сучасне село Яблінки, хоча й знаходиться майже на тому ж місці, є зовсім іншим. Яблонкам, які були свідками драми Першої світової війни, довелося пережити і трагедію кривавого українсько-польського протистояння після Другої світової війни.

Село Яблінки в історичних документах вперше зустрічається у 1496 р. і було давнім українським поселенням на перетині етнічних українських земель Лемківщини і Бойківщини. Наприкінці XIX – початку XX ст. у селі проживало 324 жителі (304 греко-католика, 12 римо-католиків, 12 іудеїв). За переписом 1921 р. тут було 63 будинки і 409 жителів: 327 греко-католиків (русинів-українців), 77 римо-католиків (поляків, можливо і австрійців) і 5 євреїв. Діяла початкова школа. У центрі села, на місці старої, стояла нова парафіяльна дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці, збудована у 1902 р. Поруч знаходився церковний цвинтар, а також військове кладовище загиблих під час бойових дій, які відбувалися тут у 1914–1915 рр.

До Другої світової війни, у міжвоєнний період, Яблонкі були відомим літнім курортним селищем, академічним курортом для студентів. У вересні 1939 р. село було окуповане радянськими військами згідно пакта Молотова – Ріббентропа, а на початку війни між Радянським Союзом і гітлерівською Німеччиною – німецькими військами. 25 вересня 1944 р. було звільнено від німецького агресора. Протягом 1945–1947 рр. у цьому районі тривала збройна боротьба між підрозділами Української повстанської армії (УПА) та польськими і радянськими військами НКВД.

На підставі угоди між СРСР та польською комуністичною владою про взаємне переселення етнічних груп, все українське населення Яблонок було насильно переселено зі своїх прадавніх земель у травні 1946 р. до Радянської України (Тернопільська область). Молодих чоловіків ще у 1944–1945 рр. було вислано на північ СРСР на примусові роботи, в основному на лісопонал. 28 березня 1947 р. саме біля села Яблонкі попав у засідку і загинув у бою з сотнею УПА під командуванням Степана Стебельського (“Хріна”) заступник міністра оборони Польщі генерал Кароль Сверчевський, який здійснював інспекційну поїздку по польських військових гарнізонах Ліського повіту, що проводили військові акції

Протягом маршу протяжністю близько 100 км солдати постійно відчували недостатнє харчове забезпечення через те, що продовольча колона відстала і прибула лише 24 лютого. Разом з 85-м марширували і батальйони 25-го піхотного полка. Командування 27-ї дивізії висловило подяку особовому складу обох полків за витривалість та організованість у кількаденному виснажливому пішому переході по гірській місцевості, у повній бойовій викладці¹, без втрат і відсталих.

Саперний загін полка (100 солдатів) відразу почав будувати військову дорогу з Яблонок до села Колонице², що знаходилося у 4 км, і далі, до гірського хребта За-Баланда, поки інші роти відпочивали в очікуванні наказу про наступ.

Хронологія боїв за гору Манілова подається так, як вони були описані у військово-польовій газеті 27-ї піхотної дивізії австро-угорської армії у лютому номері 1917 р. (до другої річниці тих подій). Ця дивізійна газета на честь Маніловських боїв називалася “Манілова”.

27 лютого після обіду командування полку отримує наказ про наступ опівночі на хребет За-Баланда (висота 783 метри). Командир полка полков-

---

проти українських повстанців. Саме ця резонансна подія стала формальним приводом для початку масштабної операції по депортації українського населення південно-східної Польщі з місць їхнього постійного історичного проживання у новонадбані північні і західні регіони Польщі (операція “Вісла”). Незначна кількість мешканців Яблонок, яким удалося уникнути виселення 1946 р., стали також жертвами цієї насильницької акції. Будівлі села були спалені за офіційною польською версією вояками УПА, за свідченнями очевидців – солдатами Війська Польського.

У 1952 р. місцеве населення, яке залишилося на цих землях, отримало дозвіл на розбирання декількох сільських церков, у тому числі Покровської в селі Яблонкі, на будівельні матеріали. Через рік церква перестала існувати, але деякі її реліквії збереглися. На сьогоднішній день у церкві села Острівець Тереховлянського району Тернопільської області зберігається ікона Пресвятої Матері Божої з немовлям початку ХХ ст., а у селі Пересадівка Миколаївської області – Євангеліє з Покрівської яблонківської церкви.

Колишніх жителів села Яблонки непроста доля розкидала по всьому світу і тепер їхні діти, онуки і правнуки проживають у багатьох областях України, а також невеликими групами у Росії, США, Канаді, Німеччині, Польщі, Франції, Іспанії тощо. У сучасних Яблінках станом на 2006 р. проживало 110 мешканців. Село знаходиться на території Бещадського національного природного парку, який відвідують тисячі туристів. У 70-х роках комуністичною владою тодішньої Польщі біля села був споруджений пам'ятник генералу Сверчевському, який і зараз запустило і самотньо нагадує численним туристам про складну історію цього краю.

¹Повна бойова викладка амуніції австро-угорського піхотинця містила в собі: 1 – похідний ранець взірця 1887 р., 2 – скатка шинелі, загорнута у плащ-палатку, 3 – поясний шкіряний ремінь, 4 – патронна сумка і патронний ранець, що вмщували 120 патронів для гвинтівки Манліхер, 5 – штик-ніж у піхвах, 6 – траншейний кинджал, 7 – протигаз німецького взірця з коробкою, 8 – фляга, 9 – саперна лопатка, 10 – кіркомотига мала, 11 – сухарний мішок.

²Колониці – колишнє село в гміні Балигород Ліського повіту Підкарпатського воеводства. Це було прадавнє українське поселення, перша документальна згадка про яке припадає на 1522 р. Філіальна дерев'яна церква була збудована тут у 1815 р. Нова церква збудована у 1936 р. на місці старої. У 1921 р. у селі мешкав 201 житель, 87 % з них були українцями, греко-католиками за вірою. У 1946 р. всі жителі українського походження були переселені в СРСР, а село повністю знищено. Церква простояла порожньою до 50-х років, коли її було розібрано. Сьогодні єдина згадка про зникле село – залишки цвинтаря в полях (3 пошкоджені бетонні надгробки і хрест).

ник Баллінг відразу ж зібрав командирів і провів рекогносцировку території наступальних дій, виділених полку.

Опівночі полк у складі двох батальйонів та чотирьох кулеметних підрозділів вирушає у нічний марш. Усі у білих маскувальних плащах, навіть на коней накинуті білі покривала. Колона рухається обережно і тихо, постійно піднімаючись по гірській дорозі вгору у безпосередній близькості від позицій противника, які тягнулися по вершині хребта. На світанку полк, не будучи поміченим росіянами, вийшов на визначену лінію – густий ліс на хребті За-Баланда. Згідно з розробленим у штабі дивізії планом подальший наступ має початися після того, як сусідній 25-й піхотний полк захопить розташовану справа безіменну висоту (759 метрів). Після безконечних хвилин напруженого очікування нарешті приходить повідомлення – 25-й оволодів висотою, захопивши в полон кілька сотень росіян. Це викликає піднесення в рядах солдатів, які чекають на команду про наступ. “День починається добре”, – говорять вони.

Наступна новина дещо засмучує бійців, в бою за висоту загинув капітан Сухі, офіцер-кулеметник 85-го полку, який тимчасово був відряджений до 25-го. Вояки поважали капітана, він воював з самого початку війни, був поранений в першому бою, за Павловку. Але найбільше запам’ятався всім під час боїв коло Лодзя, коли холодним грудневим днем, по шию у льодяній воді, під час ворожого обстрілу, перейшов вброд річку Пілиця, щоби розвідати місце майбутньої переправи.

Нарешті полковник Баллінг віддає наказ про наступ на висоту Манілова і зі словами “Боже, помагай” рухається вперед разом із солдатами. Роти розтягуються вздовж фронту наступу, піднімаючись по стрімкому густо порослому схилу гори, що значно утруднює просування. Спочатку рух відбувається у глибокій тиші, але скоро росіяни помітили противника і відкрили інтенсивний вогонь із ручної зброї. Солдати прискорюють рух, командир полку особисто веде людей в атаку і, коли російські позиції стають видимими, віддає наказ стріляти, в тому числі і з кулеметів. Такий щільний концентрований вогонь виявився зовсім неочікуваним для росіян і застав їх зненацька, тому що вони замовкають. Цю нетривалу паузу ефективно використовує ст. лейтенант Шайшер і йде зі своєю 5-ю ротою другого батальйону в атаку з криками “Турра”. Їм вдається після жорстокого рукопашного бою захопити окопи росіян. Результат цього короткого бою – захвачено 130 полонених і 3 кулемети.

Але це був лише передовий рубіж противника. Звідси гора продовжувалася у формі сідла, в кінці якого знаходилася сама вершина із дуже стрімкими схилами, на якій і знаходилися основні російські позиції, що високо здіймалися і домінували над навколишньою місцевістю. Ця територія, по якій потрібно було продовжити наступ, була рівною без жодного укриття, повністю досяжною ворожому вогню, тому пряма атака не давала надії на хороший

результат. Потрібно було негайно шукати інше тактичне рішення. Полк перегрупувався. На зайнятій позиції залишилася 5-а рота з чотирма кулеметними підрозділами із завданням взяти під щільний і безперервний вогонь російські позиції на вершині Манілової для забезпечення подальшого просування інших підрозділів полка, які розділилися на дві атакуючі групи. Об 11.30 перший батальйон у складі чотирьох рот під командуванням капітана Мога рухається наліво, по західному схилу гори, другий батальйон у складі двох рот під командуванням капітана Заха рухається направо, по східному схилу. Одну роту командир полку залишає в резерві.

Таким чином, чотири роти під командуванням капітанів Бема і Гундел-фінгена та старших лейтенантів Єгера і Путца почали обережно, щоб подовше залишитися непоміченими, просуватися вперед. Коли ворог помітив їх, то відкрив вогонь з кулеметів та гвинтівок. Незважаючи на це, ротам вдалося наблизитися до основної позиції росіян на вершині на 400 кроків. Однак тепер, окрім вогню, солдати стикнулися з новими труднощами: стрімкий схил гори, край якої неподалік вершини являв собою дуже сильну укріплену позицію. Ліс тут був рідким і невисоким і недостатньо закривав солдатів від противника, який знаходився зверху. І насамкінець, просування угору сильно утруднював сніг, який сягав колін. Під час цієї атаки батальйон поніс перші втрати. Вбиті і поранені лежали на стрімкому схилі у замерзлій крові.

Із втратами і труднощами батальйону вдалося наблизитися до противника на 100–120 кроків. Росіяни ще більше посилили вогонь, що застало солдатів зупинитися. Наступив критичний момент атаки. Бійці відчули страшену фізичну втому від безперервного підйому під обстрілом по гірському схилу у повній амуніції, без відпочинку, та ще й після нічного маршу. Але в цей момент кожен з них чітко зрозумів, що тепер, безпосередньо перед ворожими позиціями, нічим не захищені, вони будуть або всі перебиті, або знайдуть у собі сили для останнього ривка і тоді, можливо, залишаться живими. Цей настрій солдатів відчули їхні командири і миттєво підняли їх на штурм з криком “Вперед 85-і”. За лічені хвилини стрімким ривком вони опинилися в окопах росіян. Зав’язався кривавий рукопашний бій. Саме в цей момент загинув юний лейтенант Штефлер, отримавши кулю в чоло під час стрибка у траншею противника. Тут загинув і прапорщик Грюнбаум, якого лікар батальйону перед боєм відправляв у лазарет, бо він мав гарячку 38, але той відмовився, не бажаючи відстати від своєї частини.

Росіяни, зрозумівши, що можуть втратити свої укріплені позиції, відкривають вогонь з артилерії. Австро-угорські батареї також починають стріляти у цей район. Фактично, підрозділи двох протиборчих армій опинилися під вогнем своїх же гармат. Це були одні з самих трагічних і драматичних епізодів Маніловського бою: у повітрі літають частини розірваних людських тіл, на тлі оглушливих звуків шрапнелі, гранат, що розриваються, кулеметної тріс-

котні та рушничних пострілів все одно чути страшний стогін вмираючих і поранених, злу лайку і команди офіцерів. І все це на різних мовах. Люди вбивають один одного, хтось вірячи в свою правоту, хтось, щоб вижити.

До таких рукопашних схваток дійшло лише в окремих місцях. На інших ділянках ситуація була легшою. Росіяни стріляли, допоки солдати 85-го не наближались на відстань 5–6 кроків, а тоді піднімали руки догори. Тут було взято у полон 200 росіян, яких відразу ж відвели донизу.

Захопивши основну позицію противника, батальйон капітана Мога розслабитися та відпочити ще не міг. Успіх, досягнутий ціною великих зусиль та жертв, потрібно було закріпити. Солдати почали відновлювати окопи та готуватися до ймовірних контратак противника.

В той же час дуже невдало розвивалися події для другого батальйону. Просуваючись уверх по східному схилу Манілової, 2-а рота попала в засідку, була оточена переважаючими силами росіян, внаслідок чого чотири офіцери, в тому числі і командир батальйону, та 80 солдатів опинилися у полоні.

А тим часом на західній стороні росіяни розпочали першу контратаку проти рот старших лейтенантів Єгера і Путца, яка втім була успішно відбита. Після неї ці роти вислали для забезпечення своїх флангів по одному взводу під командуванням старших сержантів Петружелли і Порколаба. Цим взводам вдалося зайти відступаючому після контратаки ворогові в тил і примусити здатися ще близько 300 росіян.

Після обіда бій, який тривав без перерв 10 годин, нарешті завершився. Солдати отримали довгоочікувану передишку. Почалося впорядкування підрозділів: надання допомоги та евакуація донизу поранених, уточнення списків загиблих. Відразу ж почалася часткова відбудова оборонних ліній.

Внаслідок боїв цілого дня 28 лютого західна сторона гори Манілова опинилася в руках 85-го полку. На цьому гірському плацдармі були чотири роти першого батальйону капітана Мога, до яких була приєднана рота Шайшера з другого батальйону та 4 кулеметні підрозділи. Капітан Мога поділив захоплений плацдарм на два сектора: східний обороняли дві роти під командуванням капітана Гунделфінгена та західний – три роти і 4 кулемети під своїм командуванням. Протягом вечора командир полку полковник Баллінг, що знаходився на нижній позиції, забезпечив підхід на верхній плацдарм двох резервних рот. Таким чином, вечером 28 лютого на вершині гори Манілова було 7 рот і 4 кулеметні підрозділи.

Надвечір тиха ясна погода різко змінилася. Подув холодний пронизуючий північний вітер та почався сильний снігопад. Сніжило так, що ледве можна було бачити на кілька кроків уперед.

Затишшя протрималося недовго. Уже о 23.30 росіяни розпочали чергову масовану контратаку відразу в обох секторах оборони. В умовах різко обмеженої видимості у сніговій заметілі росіянам вдалося наблизитися непоміче-

ними до позицій австро-угорців на кілька десятків кроків. Але застати солдатів 85-го зненацька не вийшло. Як лише вони побачили противника, відкрили щільний вогонь з рушниць та кулеметів. Росіяни з криком “Ура” кинулися на позиції. Тріскіт стрільби, крики людей, шум зимової заметілі злилися в один потужний смертельний оркестр. Знову почався рукопашний бій. Події відбувалися в темноті, противники з трудом розрізняли один одного. Одній з груп росіян вдалося зайти в тил і звідти в секундну мить раптового затишшя російський офіцер прокричав: “Здавайтесь, ви окружені!” Незважаючи на це, бойові ряди 85-х порушити не вдалося. Росіяни, які потрапили вглибину оборонних позицій, були перебиті, інші відступили. Атака була відбита.

Але не надовго. О 3-й годині ночі росіяни починають новий штурм, який триває з невеликими перервами 6 годин, до 9 годин ранку 1 березня. Кожна атака доходить до рукопашного бою, в одному з яких загинув старший сержант Петружелла та отримав смертельне поранення командир роти старший лейтенант Єгер. Росіяни нащупали відсутність суцільної лінії оборони на лівому фланзі плацдарму і намагаються обійти групу капітана Гунделфінгена справа та зайти в тил. Найбільших успіхів вони добилися на ділянці оборони роти Путца, де їм вдалося закріпитися безпосередньо перед австро-угорськими позиціями. Всі розуміють, що якщо ця рота не зможе утриматися, то росіяни зламають оборону і з вершини треба буде відступити. Старший лейтенант обходить і підбадьорює своїх людей, в цей момент отримує смертельне кульове поранення.

Положення австро-угорців, що оборонялися, стає критичним. До людських втрат та фізичної й психологічної виснаженості додається ще один, дуже небезпечний чинник. Внаслідок майже безперервного багатогодинного бою кількість боєприпасів суттєво зменшилася, а їх поповнення значно ускладнилося. Ситуацію спасє те, що минулого дня вдалося захопити декілька ящиків з російськими патронами, які розподіляють по всій лінії оборони. Крім того, солдати беруть патрони від мертвих і поранених. Коли розвиток подій набув загрозливого характеру, капітан Мога вводить в бій резервну роту капітана Бема, яка відкидає росіян назад. На початку цієї атаки сам капітан гине від ворожої кулі.

У цю важку і холодну ніч, коли температура опустилася до мінус 15 градусів, більшість важкопоранених замерзла на смерть через неможливість бути евакуйованими донизу.

Цілий день і ніч першого березня пройшли відносно спокійно. Роти поповнили запаси боєприпасів, поховали мертвих, евакуювали донизу поранених, що вижили. Особовий склад, наскільки це було можливо в тих умовах, відпочив. На допомогу прийшли дві роти 25-го полку, які дотепер знаходилися внизу в резерві. Уночі очікували атаку росіян, але відбулися лише незначні перестрілки між розвідувальними групами.

О першій годині ночі 2 березня капітан Мога отримує наказ про наступ вранці разом з підкріпленнями з інших частин, які мають прибути.

На ранок 2 березня на висоту Манілова піднялися два батальйони 34-го піхотного полка. Вісімнадцять рот трьох полків (85, 25, 34-го) розпочинають атаку з метою повного контролю над горою. Одночасно російські підрозділи ідуть у свою чергову контратаку. Розгорається кривавий і виснажливий зустрічний бій, який часто переростає у жорстокі рукопашні схватки. В одній з таких сутичок від штикових поранень загинув капітан Валер Мога. І хоча бій тривав усього півгодини, обидві сторони понесли великі втрати, але добитися намічених задач жодна з них не змогла. У цьому бою два батальйони 34-го полка втратили 230 (8 офіцерів) убитими і 600 (12 офіцерів) пораненими.

На кінець дня 2 березня ситуація залишається без змін. Австро-угорські підрозділи контролюють більшу, західну частину гори, росіяни – її східний край, на якому вони створили цілий укріплений район. Ця ділянка гори мала вигідний для оборони природний рельєф – була у вигляді підвищення на самій вершині. Росіяни її швидко максимально укріпили з підручних матеріалів: із зрублених ялиць зробили неприступне укріплення у вигляді частоколу, яке обмотали колючим дротом. Товстий шар обледенілого снігу навколо став додатковим чинником неприступності.

Третього березня після важкого бою попереднього дня воюючі сторони знесилені, на вершині затишся. Австро-угорці посилюють свій плацдарм ще одним батальйоном 34-го полка. З двох батальйонів 85-го полка, які чотири дні назад починали бій за Манілову, в строю залишився лише один неповний батальйон під командуванням старших лейтенантів Стоїшича і Шейшера. На світанку 4 березня його виводять з бою і відводять донизу на хребет За-Баланда у резерв дивізії. На цей момент в полку залишилося боєздатними 26 офіцерів і 908 солдатів.

А бої на вершині гори Манілової за повний контроль над нею тривали аж до 12 березня. Росіяни перестали контратакувати і зосередили всі свої сили для утримання свого укріпленого форпосту. Натомість австро-угорці кожен день продовжували атаки з метою захоплення цієї позиції, але щораз безуспішно з постійними втратами. На світанку 8 березня була здійснена чергова відчайдушна, але безуспішна спроба захоплення російського форпосту штурмовою групою, сформованою з добровольців трьох знекровлених полків 27 дивізії (85, 25, 34-го) під командуванням офіцера саме 85-го полка, який уже звиятно проявив себе у боях за вершину, старшого лейтенанта Стоїшича.

Так для 85-го полка завершився бій за гору Манілова – самий важкий і жертвний бій протягом всієї війни. Втрати полка були надзвичайно великі, найбільші за всі чотири роки Першої світової війни і сягнули 70 %

особового складу. Серед офіцерів: 11 загиблих, 9 поранених, 5 обморожених, 4 попали в полон. Серед солдатів: 900 загиблих (в тому числі замерзли пораненими), 767 поранених, 56 обморожених, 80 попало в полон.

У травні 1915 року в угорських газетах “Pesti Hírlap” і “Máramaros” вийшли статті, присвячені бою за гору Манілову, в яких описувалася ратна звитяга бійців 85-го полка. От деякі цитати з цих статей. “Для 85-го полку маніловський бій назавжди буде пам’яттю, яка блищить від слави, що була здобута ще в боях серпня та осені 14-го року, і яка примножилася і стала вічною”; “на цій горі солдати і офіцери полку своєю кров’ю виборолі право на повагу від усіх до назви «85-й»”.

За Маніловський бій 96 солдатів і офіцерів 85-го полка були нагороджені, більшість посмертно. Шестеро з них отримали найвищі військові нагороди Австро-Угорщини: капітан Мога (Moga Valér) – орден Марії Терезії, посмертно (єдиний у полку за весь період війни); прапорщики Сабо (Szabó Gyula), Арделан (Árgyelán Ferenc), Грюнбаум (Grünbaum Sándor) та сержанти Петружелла (Petruzsella Adolf) і Лігет (Lihet László) – великою срібною медаллю Вітязя посмертно (за виключенням Лігета).

Таку велику кількість вояків 85-го полка одночасно протягом війни нагороджували ще один лише раз, через 3,5 роки, на Італійському фронті, за штурм гірських вершин Кол-Мошин і Кол-Фенілон на півночі Італії 15 червня 1918 р.

Разом з 85-м на Маніловій воювали 34-й і 25-й полки 27-ї піхотної дивізії. 34-й Кошшойський піхотний полк до війни базувався у місті Кошшо (нині м. Кошице у Східній Словаччині) і формувався із угорців, словаків і також русинів-українців. 25-й Лошонський піхотний полк базувався у місті Лошонц (нині м. Лученец на півдні Словаччини на кордоні з Угорщиною), в ньому воювали переважно угорці.

* * *

Про події саме цих днів на сусідніх ділянках Карпатського фронту офіцер Георг Вейт з 43-ї австро-угорської піхотної дивізії у своїх спогадах записав: “1 березня 1915 р. прийшли імла і сніг. Будь-яка орієнтація стала неможливою. Внаслідок цього було багато втрат. 6 березня повна зміна погоди – небо без хмар, удень відлига, уночі зимно, до мінус 20. Як результат, схили гір обледеніли і кожна атака, навіть без супротиву неприятеля, перетворюється на важке туристичне випробування. Коли погода знову помінялася, сонце, яке досі вдень хоч мало зігрівало воюючих, пропало, а морозний північно-західний вітер витяг з людей останні залишки тепла. На всій території боїв немає жодної будівлі. Днями і тижнями ніхто не знімає з себе одяг, який перетворився на льодяний панцир. Земля замерзла і зробила неможливим окопуватися воякам, що атакують під вогнем неприятеля. Втрати зростають надзви-

чайно. Поранені, яких не можна відправити в тил, масово гинуть. Люди виснажені через багатотижневі бої і нестачу одягу та їжі. Не можуть навіть у ночі думати про сон. Бо це означає моментальну смерть від замерзання. 10 березня прийшла сніжна буря. Сніжний покрив засипав позиції. Піхота стояла без укриття перед перешикодами, які звів неприятель. Тим не менш війська витримали у **тому білому пеклі**. Обидві сторони воювали в однаково важких умовах. Але для російських військ ці важкі зимові умови були більш звичними, крім того, вони оборонялися, відбиваючи атаки виснажених вояків з невідготовлених позицій. Російське командування тримало оборону, незважаючи на величезні втрати... їм прийшла на поміч і природа”.

Захопити російські укріплені позиції і встановити повний контроль над горою Манілова вдалося уже новим, “свіжим” австрійським полком 13-ї Віденської дивізії ландверу, які замінили знекровлені, наполовину поріділі частини 27-ї піхотної дивізії. Командування австрійською дивізією, проаналізувавши бойову обстановку, дійшло до висновку, що одною лише піхотною атакою без технічної допомоги захопити російську укріплену позицію неможливо. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що ця зона виявилася недосяжною австро-угорській артилерії, водночас російські гармати, розташовані на сусідній вершині, вдало покривали сектор атак противника. Тому була розроблена спеціальна бойова саперна операція, яка виявилася вдалою і завершилася успіхом.

Австрійська дивізія не мала власного спеціального технічного загону, тому командування армією скерувало до них одну роту 4-го окремого будапештського саперного батальйону під командуванням капітана Вандорфі Калмана (Vándorfy Kálmán). Ця рота разом із штурмовою ротою 24-го піхотного полка ландверу 10 і 11 березня здійснили розвідувальні вилазки з бойовим застосуванням нових видів зброї – мінометів і нових ручних гранат. Але ці спроби виявилися також неефективними, хоча обійшлися майже без втрат. Нові види зброї в тій ситуації не дали того результату, на який сподівалися австро-угорці. Мінометний і гранатометний обстріл, хоча і був несподіваним і неочікуваним, але все ж не налякав росіян.

Але після повернення з розвідки один старший сержант, молодий австрієць, доповів командирі саперної роти про цікаву знахідку у безпосередній близькості до російської позиції. Він заповз у поспіхом кимось викопаний рів і, на свій подив, не лише не виявив там росіян, але і не був ними замічений. Допитливий розвідник припустив, що, вірогідно, цей рів знаходиться у невидимій зоні і, можливо, був викопаний для укриття якогось патруля.

Уважно вислухавши розповідь юного розвідника, командир саперної роти спочатку з недовірою віднісся до почутого, але все ж таки того ж дня після обіду особисто вирушив з сержантом на знайдене місце, щоб самому переко-

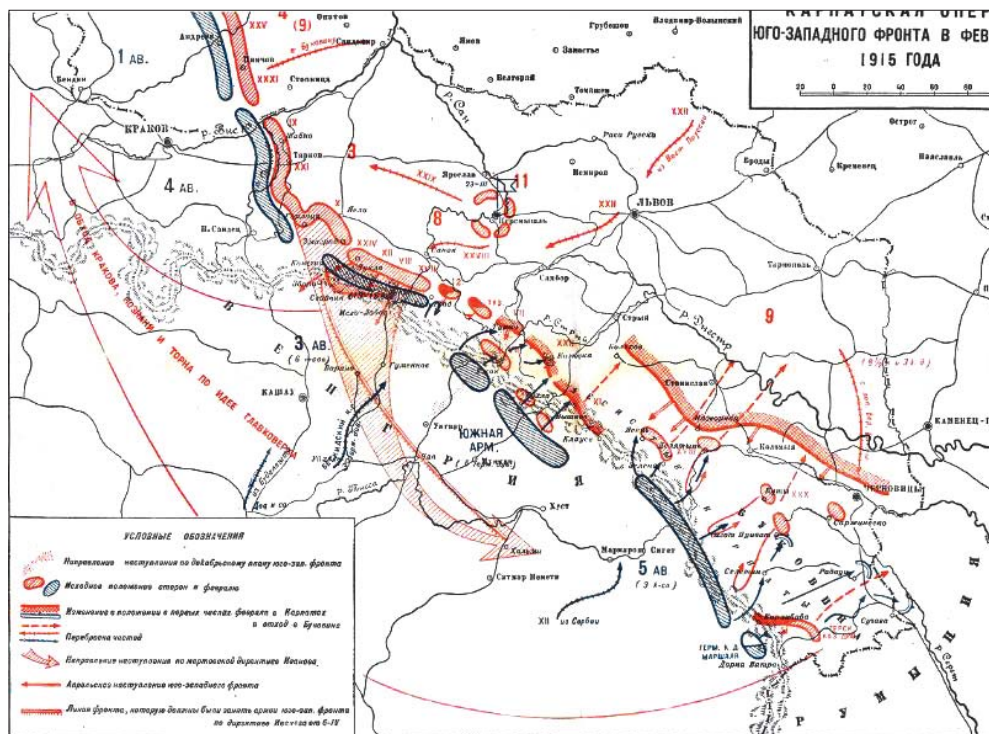
натися. Детальне обстеження місцевості показало, що рів дійсно знаходиться на віддалі усього десь 15 метрів від краю російського форпосту, але на 10–12 метрів нижче, фактично майже під ним; дійсно у “сліпій” зоні. У досвідченого сапера миттєво виник сміливий план: незважаючи на скелясту поверхню, при наявності кваліфікованих і спритних робітників й відповідних інструментів можливо за короткий час зробити підкоп під укріплення для закладання вибухівки.

Угорський офіцер негайно повернувся назад, доповів командуванню дивізії і попросив згоду на проведення цієї сміливої і небезпечної операції. Командування 24-го полка ландверу у найкоротший час знайшло та відрядило для виконання роботи 12 саперів будапештського батальйону, які у минулому були гірниками і каменярами, а також 7 помічників, з відповідними свердильними інструментами.

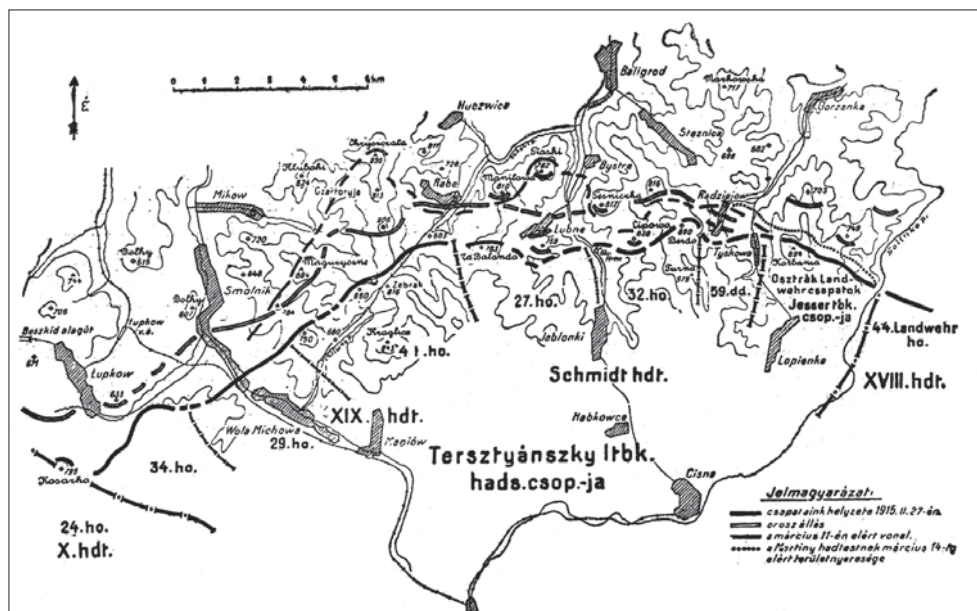
11 березня о 20-й годині ця група уже вирушила на місце. До самого рва прийшлося повзти на череві, обережно тягнути на собі інструменти, щоб залишитися непоміченими противником. Зважаючи на відсутність часу, до роботи приступили негайно. Працювати прийшлося лежачи, при температурі мінус 7 градусів, в темноті, без жодного освітлення, максимально безшумно, щоб не бути викритими. Група постійно була в стані бойової готовності на той випадок, якщо росіяни вийдуть з укріплення на нічну розвідку. На цей раз фортуна була на стороні австро-угорців. Протягом ночі, до світанку, вдалося заглибитися на 3,5–4 метри під землю.

Зранку ситуація ускладнилася. Росіяни відчули щось підозріле і почали періодично кидати ручні гранати в цей бік. Наважитися на відкриту вилазку вони не могли, тому що ця зона знаходилася під кулеметним контролем австрійців. Роботу треба було пришвидшити з двох причин. По-перше, на обідні години 12 березня командуванням дивізії був призначений штурм; по-друге, навряд чи вдалося б залишитися непоміченими ще добу. До 12 годин підкоп вдалося поглибити до 7–8 метрів. Наступив момент самої небезпечної роботи – заповнення тунелю вибухівкою.

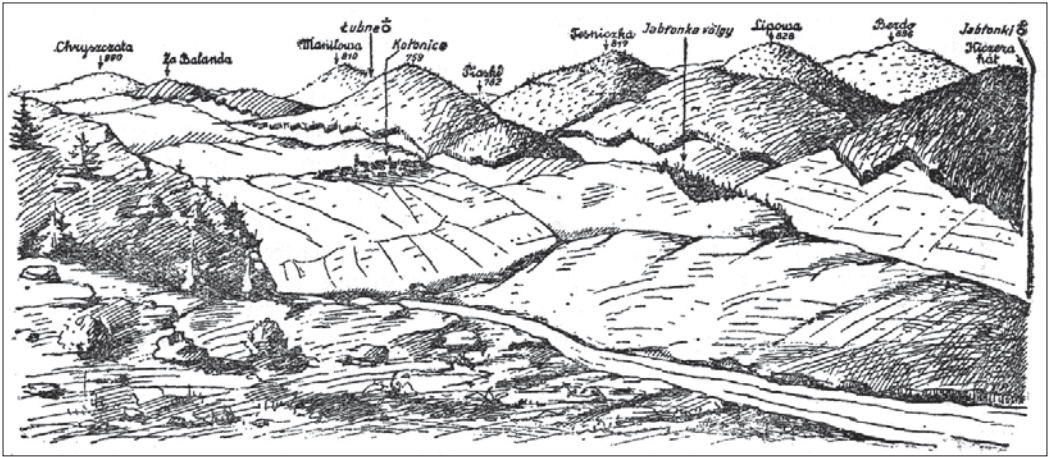
Коробки з екразитом були складені у мішки, і солдати саперної роти з великою обережністю дотягнули їх до місця призначення. Якщо б росіяни помітили їх і відкрили вогонь, то кулі, потрапивши у мішки, могли викликати вибух, і вся операція була б зірвана. У такій напруженій обстановці 260 кг вибухівки були доставлені у підкоп, де його акуратно склали (об’єм становив близько одного кубічного метра), був протягнутий запалювальний шнур. Залишився останній етап – закриття підкопу, який необхідно було виконати грамотно і якісно, інакше вибухова хвиля пішла б не вгору, на укріплення, а вбік – на наступаючих. Нарешті всі підготовчі роботи були виконані і о 14.30 командир саперної роти підпалив шнур.

Карта бойових дій Південно-Західного фронту російської армії під час Зимової Карпатської битви у лютому 1915 р. [7].

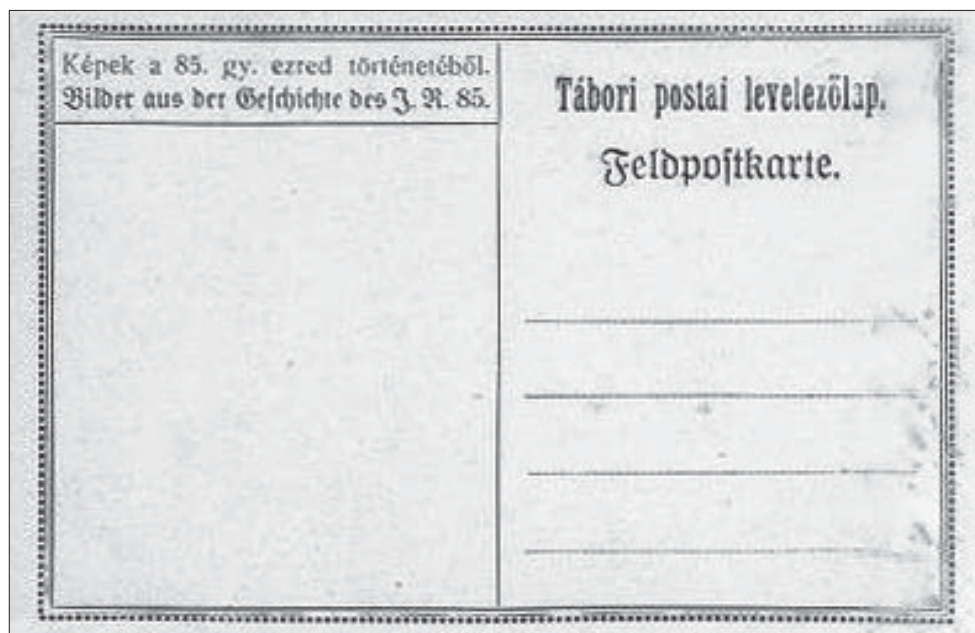
Угорська карта наступу австро-угорських військ у напрямку Балігруда з метою деблокування фортеці Перемишль 27 лютого – 14 березня 1915 р. На карті позначена гора Манілова, яку штурмував 85-й піхотний полк у складі 27-ї дивізії (по-угорськи 27.ho.) [2].

Місцевість у Польських Бещадах, західніше села Яблонкі, де відбувалося бойове розгортання та штурм і оборона гори Манілова 85-м полком, 27 лютого – 8 березня 1915 р. [2].

Засніжені схили гори Манілова. Деревина, пошкоджені артилерійським вогнем. Березень 1915 р. [1].

Поштова картка періоду Першої світової війни, на якій зображена гора Манілова та вказано, що це сторінка бойового шляху 85-го піхотного полка [11].

Az Érdekes Újság háborús albuma.

Béni Kasperl 300 koronás második díjjal kifizetett pályaműve.

A Hárpátekiban.

У Карпатах. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4].

Австро-угорські вояки на марші в Карпатах [11].

Австро-угорський лижний підрозділ на огляді у Карпатах [3].

Австро-угорський лижний підрозділ у Карпатах готується до маршу [3].

Братська могила на Карпатській горі [11].

Австро-угорські вояки відбивають атаку в зимових Карпатах [11].

Австро-угорці йдуть на штурм гори у Карпатах [3].

Нагородження австро-угорських вояків перед стросм [11].

Російські війська на марші в Карпатах [11].

Гірська гармата російського козачого підрозділу веде вогонь у Карпатах [8].

Зимова Карпатська битва. Російські солдати виносять пораненого з передової [8].

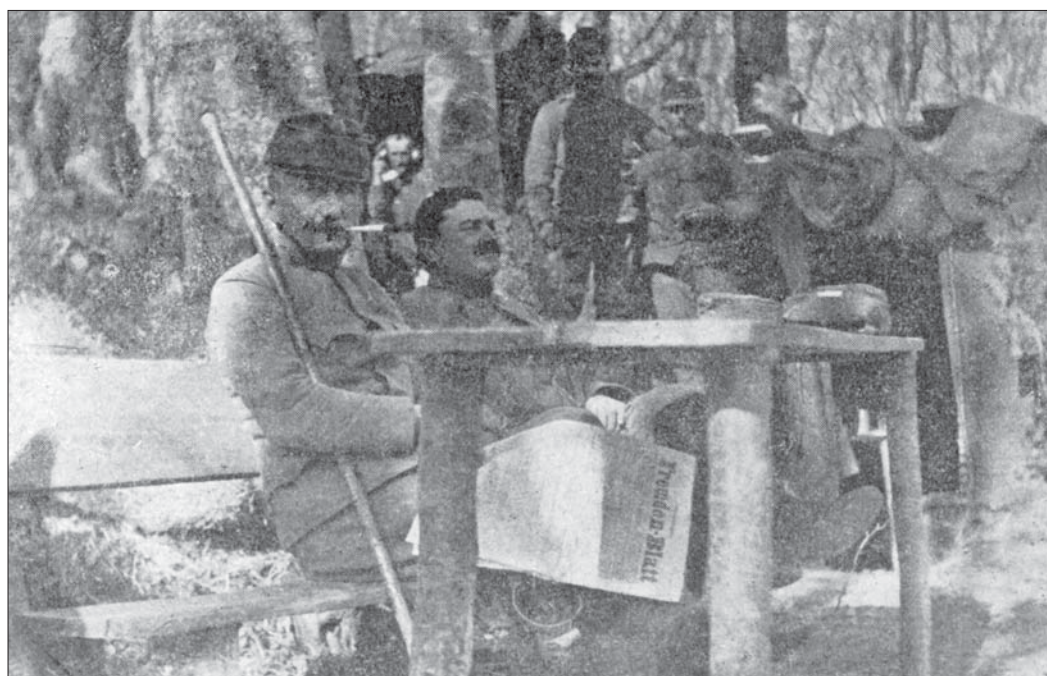
Полегли під час атаки російські солдати [11].

В останню путь... [3].

Кав'ярня «ARCO» на передовій. Приготування кави у 12-му піхотному полку ландверу. Січень 1915 р. [3].

Командир 85-го піхотного полка, полковник Баллінг (на передньому плані) біля бліндажа на горі Гайдошік після Зимової Карпатської битви. 1 травня 1915 р. [1].

Австро-угорський солдат-санітар з пошуковою собакою [11].

Напоготові уже очікувала штурмова група з чотирьох рот. Три роти були у першому ешелоні у вигляді колони, відстань між ними становила 50 метрів. Четверта знаходилася у другому ешелоні на 1200 метрів лівіше Щоб не постраждати від вибуху, солдати лежали на замерзлій, вкритій льодяним снігом землі.

Нарешті вибух страшенної сили здригнув увесь гірський схил. Пронизливий звук сурм, що закликав до штурму, потонув у кулеметній тріскотні. Роти піднялися в атаку і рушили вперед. Внаслідок надзвичайно потужного вибуху російське укріплення злетіло в повітря у буквальному розумінні, утворилася велетенська воронка діаметром до 30 метрів. Велика кількість убитих і поранених була розкидана навкруги. Вцілілі вояки від несподіванки і контузії не змогли далі чинити опір. Австрійці стрімко, фактично без бою, заволоділи позиціями і взяли в полон 3 офіцерів і 100 солдатів. Згодом в австрійській пресі була описана ця нестандартна операція, але кількість полонених росіян у цих статтях уже “зросла” до 1000.

Радісна звістка миттєво рознеслася по всій лінії австро-угорських військ, викликала піднесення бойового духу у солдатів та задоволення у командування. Командувач корпусу, генерал від кавалерії Терстянскі, почувши новину, на радощах негайно відправив з черговим офіцером 200 крон із власної каси для особового складу саперної роти. Майже всі учасники цієї неординарної військово-технічної операції були представлені до нагород і невдовзі їх отримали. Але на цьому бої на Маніловій не припинилися. Росіяни здійснили ще декілька контратак, але безуспішно.

Так закінчилася битва за гору Манілова, яка тривала два тижні і забрала тисячі життів з обох сторін. Австро-угорцям ціною неймовірних зусиль та жертв вдалося захопити цю важливу стратегічну вершину.

Лише 17 березня, коли на горі запанувала відносна тиша, вдалося поховати у величезній спільній братській могилі, якою стала 30-метрова воронка від підриву, тисячі вояків протиборчих армій. Більшість з них були захоронені як невідомі солдати. Значну частину з них становили солдати і офіцери 85-го піхотного полка¹.

На першому етапі штурму і захоплення більшої частини гори Манілова, який здійснювали частини 27-ї австро-угорської піхотної дивізії (в тому числі і 85-й піхотний полк), в боях з російської сторони брали участь весь 137-й

¹ На початку війни в австро-угорській армії чіткої системи обліку втрат не було, не існувало якихось спеціальних стандартних форм документації. Облік загиблих був доручений військовим капеланам, які знаходилися далеко від передової. Тому вони проводили його на підставі усної інформації від свідків загибелі. Звичайно, такий облік не міг бути повноцінним. Спеціальної людини, яка б займалася реєстрацією загиблих також не було. Траплялися випадки, коли ординарці загиблих офіцерів самовільно покидали фронт, для того щоб особисто повідомити родичів офіцера про смерть та передати особисті речі. У російській армії такий облік був у такому ж поганому стані, незважаючи на те, що з подібними речами росіяни уже стикалися у російсько-японській війні 1904–1905 рр. Тому в обох арміях було багато безіменних братських поховань.

піхотний полк і частини 49, 50, 52 і 299-го піхотних полків. Втрати росіян у цій битві встановити тепер неможливо, але вони були суттєвими. До взяття висоту обороняло 6 рот, а після її втрати росіяни провели 17 контратак, в яких брали участь 9 батальонів, що налічували 36 рот. На другому етапі повного оволодіння горою, коли 27-а дивізія була замінена 13-ю дивізією ландверу, з австрійськими підрозділами воювали уже 139, 140, 167 і 187-й піхотні полки російської армії.

Що собою являли російські сили? Більшість полків відносилися до елітних бойових частин, що мали багатий досвід участі у війнах, які вела Російська імперія у XVIII, XIX і XX сторіччях.

137-й Ніжинський піхотний Її Імператорської Високості Великої Княгині Марії Павлівни полк. Був створений 1863 р. Брав участь у Російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. та Російсько-японській війні 1904–1905 рр. З 1892 р. полк квартирувався у м. Рязань. У 1906 р. брав участь у придушенні селянських бунтів у Рязанській губернії. Комплектувався з військовозобов'язаних Рязанської губернії Російської імперії.

139-й Моршанський піхотний полк був одним з найстаріших полків російської армії із 200-річною історією. Сформований 1700 р. у Москві. Брав участь у більшості війн, які вела Російська імперія у цей історичний період. Полк воював у двох війнах зі шведами: Північній війні 1700–1721 рр. (в тому числі у битві під Нарвою 1700 р., у штурмі Ямбурга 1703 р. і Дерпта 1704 р., підкоренні Фінляндії, з 1713 р.) і Російсько-шведській війні 1741–1743 рр. У 1722–1723 рр. підрозділи полка у Перському поході займали Дербент і Баку. Полк воював у шістьох Російсько-турецьких війнах, що відбувалися протягом XVIII і XIX сторіч. Брав участь у Наполеонівських війнах, Вітчизняній війні 1812 р., Закордонних походах 1813–1814 рр. Під час Угорського походу (придушенні угорської національно-визвольної революції 1848–1849 рр.) входив до складу головних сил, але участі у боях не брав. Воював у Кримській війні (у тому числі обороні Севастополя 1854–1855 рр.), а на початку XX ст. – у Російсько-японській війні. Місце дислокації – Єгор'євськ Московського військового округу.

140-й Зарайський піхотний полк сформований 1863 р. Брав участь у Російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. (у тому числі у звільненні Болгарії від османського гніту) і у Російсько-японській війні 1904–1905 рр. Місце дислокації – Скопин Московського військового округу.

137, 139 і 140-й полки воювали у складі 35-ї піхотної дивізії з перших днів війни. Були розформовані у 1918 р.

49-й Брестський піхотний Його Імператорської Високості Великого Князя Михайла Михайловича полк створений 1806 р. Брав участь у Російсько-шведській війні 1808–1809 рр., Вітчизняній війні 1812 р. (в тому числі і в Бородинській битві), у Закордонних походах 1813–1814 рр. (Лейпциг, Кобленц, Дан-

циг), у Кримській війні (в тому числі і обороні Севастополя). Місце постійної дислокації – Севастополь.

50-й Білостоцький піхотний Його Високості герцога Саксен-Альтенбургського полк створений 1807 р. Брав участь у Російсько-турецькій війні 1806–1812 рр., Закордонних походах 1813–1814 рр. (Лейпциг, Брієн-ле-Шато), у Польському поході (придушенні польського повстання) 1831 р., у Кавказькій та Кримській війнах. Місце постійної дислокації – Севастополь.

52-й Віленський піхотний Його Імператорської Високості Великого Князя Кирила Володимировича полк створений 1811 р. Брав участь у Вітчизняній війні 1812 р., Закордонних походах 1813–1814 рр., у Кримській війні. Місце постійної дислокації – Крим, Феодосія.

49, 50, 52-й полки воювали у складі 13-ї піхотної дивізії з перших днів війни. Формувалися з військовозобов'язаних Таврійської губернії Росії. Були розформовані у 1918 р.

187-й Аварський піхотний полк 47-ї піхотної дивізії. Брав участь у Російсько-персидській війні 1826–1828 рр., у двох Російсько-турецьких війнах (1828–1829 і 1877–1878 рр.). Місце дислокації – м. Царіцин (нині Волгоград). Розформований у 1918 р.

І лише два полки не мали бойового досвіду до Першої світової війни.

Це 167-й Острозький піхотний полк 42-ї піхотної дивізії. Місце дислокації – м. Черкаси Київської губернії. Сформований 1877 р. на базі Київського місцевого батальйону. Розформований у 1918 р.

І 299-й Дубненський піхотний полк 75-ї піхотної дивізії, який був сформований безпосередньо перед війною (18 липня 1914 р.). Розформований у 1918 р.

Бої біля Рабе і відступ за Карпатський хребет (9 березня – 3 квітня 1915 р.)

Залишки 85-го полка (один неповний батальйон) стояли на хребті За-Баланда до 9 березня, коли їх замінили піхотинці 20-го гонведського полка.

Подальше просування уперед разом із залишками 25-го полка здійснили без великих бойових сутичок і зайняли спорожнілі позиції росіян на південь від села Рабе¹. 10 березня 85-й полк у важких погодних умовах, густому снігопаді, продовжив наступ на Рабе. При цьому росіяни були захоплені зненацька,

¹ Нині село Рабе у гміні Балигород Лиського повіту Підкарпатського воєводства Польщі. Перша письмова згадка про село знайдена в документі другої половини XVI ст. На початку XX ст. у селі проживало 293 мешканці у 38 будинках – 271 греко-католик (русини-українці), 1 римо-католик, 21 іудей. У 1926 р. тут була побудована нова дерев'яна греко-католицька церква. У 1946 р. всі родини українців були виселені з села, а їхні домівки і господарства знищені. Донині тільки частково збереглося кладовище. На сьогодні у селі є житлова будівля для співробітників державних лісів. Кількість жителів станом на 2007 р. 20 осіб.

чим скористалися роти полка і вдерлися на їхні позиції, 60 російських солдатів здалися в полон. Австро-угорці відтіснили противника до Рабе, а потім захопили і сам населений пункт. Тут відбувалися позиційні бої до 27 березня. В боях біля Рабе було поранено 8 і захворіло 18 офіцерів, четверо попали в полон.

Тиводар Легоцький у своєму щоденнику-рукопису за 14 березня 1915 р. описує денний раціон австро-угорського солдата, який майже не змінився з початку війни. Він включав 700 г хліба або іншого продукту з борошна, 400 г м'яса, 140 г відварених овочів, 30 г солі, 92 г кави, шість дец (600 г) вина (в обід) і 36 г тютюну для люльки або 10 сигарет. Але в реальних бойових умовах забезпечити вояків, особливо на передовій, регулярним повним і гарячим харчуванням майже не вдавалося.

Під час перебування в Рабе на позиції полка прийшли декілька російських перебіжчиків. Один з них, молодший сержант Семененко, добровільно написав листа своїм побратимам наступного змісту:

Відозва російського перебіжчика Івана Семененко до своїх побратимів (однополчан) від 17 березня 1915 р.

“Я, Іван Семененко, знаходжуся в Австрії, де почуваюся дуже добре. Раджу вам, солдати 15-ї роти, слідувати за мною в Австрію. І так ви всі пропадете, і мороз приговорить вас до смерті. Прошу, щоб командир роти не дізнався про моє письмо. Тут в Австрії ви будете почувати себе краще. Інакше ви помрете і принесете в жертву найкращі роки свого життя. Ви добре знаєте те положення, від якого ми страждали. Нам потрібно було йти по 15 км, поки ми доходили до нашої казарми, ми спали менше 6 годин. І тепер нам потрібно ходити в грязі і нас обстрілюють австрійські кулемети. Прошу того, хто знайде цей лист, нехай прочитає його уважно. Не забудьте, що я краще знаю стан справ, ніж наш командир. Я служу з 1912 року, але відчуваю себе на 10 років старішим. Можливо, що зараз у роті ніхто мене не знає. Я міг утекти в Австрію і раніше, але я хотів пізнати війну. Хочу, щоб всі ви чимскоріш послідували за мною і раджу, щоб кожен приніс з собою зброю і патрони, щоб цим добитися скорішого миру. Писав Іван Семененко”.

Лист був написаний на великому аркуші паперу. Цю справжню агітаційну листівку патруль 85-х спробував причепити до загороджувального дроту найближчої російської траншеї, але був помічений і обстріляний, і повернувся назад з двома пораненими. Полковник Баллінг з самого початку не покладав якихось надій на цю акцію, тому що скептично відносився до самої відозви.

28 березня 85-й полк здійснює марш у проливному дощі на Цісну. Наприкінці дня розміщується у бараках лісопильні біля залізниці. Перед вояками відкрилася сумна і трагічна картина: на рейках накопичилися вагони, переповнені важкопораненими і хворими. Частина з них тут і померла від крововтрати та переохолодження. Кілька лікарів не встигали їх перев'язувати та надавати допомогу. З великими труднощами цей потяг врешті вдалося відправити

у Лупков¹ завдяки старанням головного комісара Угорської залізниці Яноша Ваша. Наступного дня серед вояків поповзли чутки, що австро-угорські підрозділи відступатимуть. За ними прийшла і дуже сумна для 85-го звістка – росіяни знову захопили Манілову.

На кінець березня 1915 р. 85-й полк скоротився до чотирьох рот і налічував 1006 солдатів (з 2700 на початку боїв). Втрати 27-ї дивізії внаслідок місячних боїв були такими ж величезними. У кількісному відношенні вона скоротилася до одного полка і налічувала 2700 боєздатних вояків (в австро-угорській піхотній дивізії військового часу в середньому налічувалося 15 тисяч чоловік) та усього 16 кулеметів. Виконувати серйозні бойові завдання у такому стані самостійно вона уже не могла, тому її полки для подальших бойових дій були придані іншим дивізіям.

* * *

Відступ за Карпатський хребет і наступні бої на гірських вершинах Борсук, Козіалата і Гайдошік хронологічно відносяться до останнього, четвертого, періоду Зимової Карпатської битви.

Рішучий наступ головних сил Південно-Західного фронту (з'єднання 3-ї армії генерала Радко-Дмитрієва і 8-ї армії генерала Брусилова) почався в ніч з 19 на 20 березня 1915 р. Наступальний порив російських військ незабаром був посилений внаслідок того, що 22 березня після 5-місячної блокади, капітулювала австро-угорська фортеця Перемишль, і всі з'єднання 11-ї армії генерала Селіванова поступово перекинули на штурм Карпат.

На протилежній стороні фронту австро-угорське командування кидало в бій останні резерви для утримання Карпатського хребта. У післявоєнних мемуарах австро-угорських воєначальників і в офіційній австрійській 6-томній історії Першої світової війни відверто визнано, що кінець березня і початок квітня 1915 р. були найбільш критичним моментом всієї війни, коли війська Австро-Угорської імперії трималися з останніх сил. Найбільшою мірою це стосувалося з'єднань 2-ї армії генерала Бем-Ермоллі (в складі якої воював і 85-й полк) і 3-ї армії генерала Бороєвича, що прийняли на себе головний удар російських військ.

На ділянці головного Карпатського хребта між Лупковським перевалом і перевалом Руське Седло (за російською військовою термінологією Ростокський перевал) наступали три дивізії (13, 15 і 35-а) 8-го армійського корпусу 8-ї армії генерала Брусилова.

¹ Нині Лупкув-пасажи́рська і вантажна залізнична станція на польсько-словацькому кордоні. Розташована на висоті 600 м у Карпатах у населеному пункті Старий Лупкув (вже неіснуюче лемківське село Лупкув) у Саноцькому повіті Підкарпатського воєводства Польщі. Станція збудована у 1872 р., була важливим пунктом Першої угорсько-галицької залізниці, що з'єднувала Будапешт і Львів. Під час Першої світової війни мала стратегічне військове значення, тому що Лупковський перевал один із небагатьох карпатських перевалів, що мав залізничне сполучення.

За австро-угорськими розвіданими на початок російського наступу проти 110 тисяч вояків 2-ї армії діяли 156 тисяч російських солдатів і офіцерів. 2-а австро-угорська армія стримувала, як могла, все більший натиск російських військ, але після капітуляції Перемишля стало зрозуміло, що свої позиції вона не втримає. У зв'язку з цим генерал Бем-Ермоллі 1 квітня 1915 р. віддав наказ про відступ на південну сторону головного Карпатського хребта на територію Угорського королівства (нині територія північно-східної Словаччини). Австро-угорцям удалося організовано провести відступ і протягом 4–5 квітня зайняти нові оборонні позиції на лінії сел Осадне – Паригузовце – Велька Поляна.

Генерал Брусилів віддав наказ своєму 8-му корпусу відразу ж прорвати оборону противника і продовжувати наступ у напрямку містечка Сніна. Захоплення цього стратегічного пункту і сусіднього перехрестя шосейних доріг у селі Стакчин відкривало російським військам шлях на південний схід до міста Ужгород, а також на південний захід до міста Гуменне. Російське командування планувало після захоплення Сніни направити свій головний удар на Ужгород з метою оволодіння з тилу Ужоцьким перевалом й широким виходом на Угорську рівнину. Допоміжний удар на Гуменне повинен був допомогти лівому флангу сусідньої 3-ї армії, з'єднання якої намагалися прорватися до цього міста з півночі, від Лупковського перевалу.

Атаки частин 8-го російського армійського корпусу почалися 6 квітня 1915 р., і бої у наступні дні стали одним з піків російського весіннього наступу на Карпатському фронті.

22–23 квітня 1915 р., коли російські армії Південно-Західного фронту все ще мали намір прорватися на Угорську рівнину, в той час як австро-німецькі війська закінчували останні приготування до Горлицького прориву, російський цар Микола II відвідав Галичину, побував у Львові, Перемишлі, Бродах, Кам'янці-Подільському, а також Самборі, де знаходився штаб 8-ї армії генерала Брусилова. От як описав цей візит царя генерал Брусилів у своїх мемуарах.

“И вот при таком положении дел Юго-Западного фронта был затеян приезд императора Николая II в Галицию. Я находил эту поездку хуже, чем несвоевременной, прямо глупой... Поездка эта состоялась в апреле. Я относился к ней совершенно отрицательно по следующим причинам: всем хорошо известно, что подобные поездки царя отвлекали внимание не только начальствующих лиц, но и частей войск от боевых действий; во-вторых, это вносило некоторый сумбур в нашу боевую работу; в-третьих, Галиция нами была завоевана, но мы ее еще отнюдь не закрепили за собой, а неизбежные речи по поводу этого приезда царя, депутации от населения и ответные речи самого царя давали нашей политике в Галиции то направление, которое могло быть уместно лишь в том крае, которым мы овладели бы окончательно. А тут со-

вершалась поездка с известными тенденциями накануне удара, который готовился нашим противником, без всякой помехи с нашей стороны, в течение двух месяцев. Кроме того, я считал лично Николая II человеком чрезвычайно незадачливым, которого преследовали неудачи в течение всего его царствования, к чему бы он ни приложил своей руки. У меня было как бы предчувствие, что эта поездка предвещает нам тяжелую катастрофу.

Царь с верховным главнокомандующим по пути из Львова посетил, между прочим, и штаб моей армии, который в то время находился в городе Самбор у подножья Карпат, на Днестре. На железнодорожной станции был выставлен почетный караул из 1-й роты 16-го стрелкового полка, шефом которого состоял государь. Мне было дано знать, что царь со своей свитой будет у меня обедать, после этого поедет в Старое Место, где произведет смотр 3-му кавказскому армейскому корпусу, а затем направится в Перемышль для его осмотра и там будет ночевать.

Около 11 часов утра прибыл первый свитский поезд, а час спустя прибыл царский поезд. Отрапортовав государю о состоянии вверенной мне армии, я доложил, что 16-й стрелковый полк, так же как и вся стрелковая дивизия, именуемая “железной”, за все время кампании выдавалась своей особенной доблестью и что, в частности, 1-я рота, находящаяся тут в почетном карауле, имела на этих днях блестящее дело и отличилась, уничтожив две роты противника. Как и всегда, царь был в нерешительности, что же ему по этому случаю делать; великий князь Николай Николаевич вывел его из затруднения, сказав, что ему нужно пожаловать всей роте георгиевские кресты, что он и выполнил. Немедленно после обеда мы направились в поезде в Хырув, где и состоялся высочайший смотр 3-му кавказскому армейскому корпусу. В это время корпус находился в блестящем виде, пополненный, хорошо обученный и с высоким боевым духом. Представился он царю наилучшим образом. Так как верховых лошадей не было приказано приготовить, то император стал обходить войска пешком, но при таком условии обхода войск его мало кто мог видеть, и великий князь Николай Николаевич настоял на том, чтобы царь объезжал войска и здоровался с ними, стоя в автомобиле. Нужно сказать, что царь не умел обращаться с войсками, говорить с ними. Он и тут, как всегда, был в некоторой нерешительности и не находил тех слов, которые могли привлечь к нему души человеческие и поднять дух. Он был снисходителен, старался выполнять свои обязанности верховного вождя армии, но должен признать, что это удавалось ему плохо, несмотря на то что в то время слово “царь” имело еще магическое влияние на солдат. Сейчас же после церемониального марша государь сел в поезд и уехал в Перемышль”.

Загальний відступ австро-угорських військ почався 3 квітня 1915 р. на південь, до угорського кордону (адміністративного кордону між Галіцією та Угорським королівством). 85-й полк брав участь в ар'єргардних коротких бо-

йових сутичках коло населених пунктів Зебрак¹ і Цісна уже в складі 32-ї гонведської піхотної дивізії. Через Карпатський хребет 85-й переходив тим же самим шляхом, що і півтора місяця назад, через перевал Руське Седло.

Бої на горі Борсук (4–18 квітня 1915 р.)

4 квітня полк займає оборонні позиції на горі Борсук² (719 метрів) на захід від Уйсомолнока³. Ця вершина була ще в снігу, коли 85-й полк туди забрався і зайняв свої нові позиції в неділю Пасхи 1915 р. Окопи і траншеї були задалегідь викопані в достатньому обсязі, але бліндажі та укриття були більше літнього, ніж зимового варіанту – в щілинах гуляв вітер, в них було холодно.

Позитивним аспектом для 85-го було те, що росіяни не знали і не допускали думки, що австро-угорські війська могли зайняти ці позиції. Декілька днів не було видно жодного російського вояка. Цей час полк плідно провів, виконавши повноцінну рекогносцировку місцевості, пристрілявши всі потенційно небезпечні для наступу напрямки. І коли 16 квітня з'явилися передові коричневі (за кольором форми) колони росіян, які відкрито, не ховаючись, рухалися прямо на оборонні позиції австро-угорців, не підозрюючи, що знаходяться під прицілом, то раптовий щільний вогонь з гвинтівок, кулеметів та гармат застав їх зненацька. Перша лінія російських військ зазнала важких втрат. Росіяни спробували окопатися, але через постійний обстріл не змогли. Можливість відступу була втрачена через відтинаючий вогонь австро-угорської артилерії. Зрозумівши, що знаходяться у безвихідній ситуації, росіяни підняли білі тряпки. Було захоплено в полон 83 вояки і багато поранених. Головні сили російських військ відступили.

Але уже 17 квітня о 4.00 ранку польова розвідка австро-угорців доповіла, що у стані противника відзначається підозрілий рух, схожий на підготовку до нової атаки. Так воно і сталося. Росіяни без артпідготовки, сподіваючись на ефект несподіванки, розпочали черговий наступ. Але застати 85-х зненацька не вдалося – солдати дисципліновано відкрили вогонь лише по команді, підпустивши противника на вразливу відстань. Російські щільні ряди поріділи. Атака захлинулася. На снігу залишилось лежати багато вбитих і поранених. Ті, що вціліли, відступили і сховалися у невеликій улоговині, вкритій кущами. Тут вони в кількості 154 вояків були взяті в полон розвідниками під командуванням старшини Кунта, які знаходилися у засідці. Цього дня росіяни атак більше не повторювали.

¹ Нині село Зубряче Ліського повіту Підкарпатського воєводства.

² Нині гора Борсук знаходиться на території Національного парку "Полоніни" у північно-східній Словаччині.

³ Колишнє село Смольник, яке у 1980 р. було виселено і знесено при будівництві водосховища Старіна у Пряшівському краї Північно-Східної Словаччини.

Наступна атака розпочалася на світанку 18 квітня також без артпідготовки. Гірська місцевість ускладнила рух та маневрування російської артилерії, що різко знизило їхню наступальну силу. Росіяни рухалися двома атакуючими лініями. У першій солдати були без рушниць, мали лише гранати. Але застосувати їх не встигли, тому що були знищені зустрічним прицільним вогнем. Друга лінія встигла перебігти через тіла вбитих і поранених однополчан, але просунутися далі через щільний обстріл була уже не в змозі і вимушена була сховатися у тій же улоговині-приманці. Тоді австро-угорці перенесли вогонь своєї артилерії на це місце. Лише одиниці з росіян продовжували чинити опір, 200 чоловік здалися у полон. Від них вдалося довідатися, що в резерві схований і готується до атаки новий свіжий батальйон. До цього місця непомітно підкрався розвідницький підрозділ 85-го полка і зненацька відкрив прицільний вогонь. Росіяни цього явно не очікували і почали неорганізовано відступати. Російське командування, побачивши це, віддало наказ своїй артилерії відкрити вогонь у цей район, фактично по своїм. Опинившись під перехресним вогнем, росіяни почали здаватися в полон. До обіду кількість полонених сягнула 647, в їх числі і 7 офіцерів. Велика кількість вбитих і поранених залишилася лежати на снігу. Австро-угорцям дісталось також 473 трофейні російські гвинтівки.

До вечора атак на позиції 85-го полка не відбувалося. Крім того, великою радістю стало те, що в обід полк поповнився прибулим ІХ маршовим батальйоном під командуванням капітана Ковача. О 10-й годині вечора розпочалася чергова атака, тепер уже не лобова, а з двох флангів. Протягом ночі до світанку росіяни здійснили 6 атак, всі вони були відбиті з втратами для атакуючих.

19 квітня зранку 85-й полк замінили. На цій карпатській горі його втрати були незначні, загиблих не було взагалі. Натомість росіяни лише вбитими втратили 480 вояків.

Бої на гірських вершинах Козіалата і Гайдошік

(19 квітня – 5 травня 1915 р.)

19 квітня 85-й полк передається до складу уже 31-ї піхотної дивізії і передислоковується на 6 км східніше, де має замінити, частини австрійського ландверу на горі Козіалата¹ (917 метрів).

На цій горі з 6 квітня уже йшли жорстокі і криваві бої. Ця гірська вершина була домінуючою висотою, без оволодіння якою росіяни не могли просуватися далі долиною річки Цірохи в напрямку Сніни.

Штурм гори Козіалата здійснювали підрозділи 13-ї і 14-ї піхотних дивізій 8-ї армії генерала Брусилова у два етапи: з 6 по 10 та з 16 по 17 квітня.

¹ Гора Козіалата (сучасна назва Кучалата) – гірська вершина у Західних Бескидах. Знаходиться на території Національного парку “Полоніни” у північно-східній Словаччині.

З трьох полками 13-ї дивізії (49-м Брестським, 50-м Білостоцьким та 52-м Віленським) 85-й полк уже воював при штурмі гори Манілова півтора місяця тому.

У вечірньому зведенні російської 8-ї армії за 24 березня 1915 р. (за новим стилем 6 квітня) пишеться: *“...части 35-й и 13-й дивизий медленно продвигаются вперед, противник развивает сильный артиллерийский и ружейный огонь. Поражает большое количество работающих у австрийцев пулеметов. Левый фланг 13-й дивизии достиг вершины высоты 922¹ юго-восточнее села В. Поляна. Северная окраина села уже занята частями этой дивизии”*.

Наступного дня підрозділи 13-ї дивізії посилили атаки. Вечірнє зведення 8-ї армії за 25 березня 1915 р. (за новим стилем 7 квітня) наводить подробиці цих боїв: *“...50-й пехотный Белостокский полк приблизился к высоте 719 западнее села Смолник, 51-й пехотный Литовский полк овладел гребнем от отметки 434 восточнее села В. Поляна, 49-й пехотный Брестский полк атаковал вершину высоты 922. Бои всюду носили ожесточенный характер. Противник, вводя резервы, упорно обороняется”*.

Важкі бої продовжувалися і 8 квітня, але австро-угорські вояки 32-ї і 43-ї піхотних дивізій утримали свої позиції, не допустивши прориву фронту на своїх ділянках. Найбільші втрати понесла 43-я дивізія, яка тримала оборону від села Нодь Полань до висоти Козіалата.

У 43-й піхотній дивізії ландверу воювало багато українців, мобілізованих зі Східної Галичини та Буковини. До війни штаб дивізії знаходився у Львові. До дивізії входили 20-й Станіславський ланверний полк, 72 % особового складу якого становили українці, 36-й Коломийський ландверний полк (70 % українців). У складі дивізії у цих боях воювали також два піхотних полки загальної армії: 41-й і 24-й, в яких відсоток українців становив, відповідно, 27 % і 10 %.

Наступальний порив росіян поступово почав слабнути. 9 і 10 квітня продовжувалися лише бої тактичного значення, направлені на закріплення на захоплених позиціях. З 11 по 15 квітня генерал Брусілов дав коротку передишку своїм військам для підготовки до рішучого штурму з метою повного оволодіння Козіалатою. Гармати загриміли з новою силою 16 квітня. Піхотні ціпи рушили у штикові атаки. Наступ лівого флангу 13-ї дивізії був одночасно підтриманий атакою правого флангу сусідньої 14-ї дивізії.

У ранковому зведенні 8-ї армії від 4 квітня (17 квітня за новим стилем) пишеться: *“...Вчера с 11 часов дня части 14-й дивизии повели наступление на высоту 922 при поддержке со стороны левого фланга 13-й дивизии. Противник спустился с высоты 791 и атаковал фланг наступающих частей. В 7 часов вечера 14-я дивизия штурмом овладела высотой 922, захватив в плен 10*

¹ На російських військово-топографічних картах гора Козіалата була помічена як висота 922.

офіцерів, 465 нижніх чинов і 4 пулемета. Австрійці переходили в ночні контратаки, на кождий раз були отбиты”.

Картину штурму гори Козіалата доповнює оперативне донесення штабу 8-го армійського корпусу від 4 квітня (17 квітня): “...Вчора вечером на участке 13-й пехотной дивизии 49-й пехотный Брестский полк атаковал и взял высоту 922, захватив в плен 14 офицеров, 656 нижних чинов, 2 пулемета, 1 прожектор и 1 телефонную станцию. Сегодня с утра противник перешел в контратаку и 49-й пехотный Брестский полк отбил их семь, а 50-й пехотный Белостокский полк отбил две контратаки. Расположение всей 13-й пехотной дивизии обстреливается тяжелой артиллерией”.

Австро-угорське командування не змирилося з втратою стратегічної оборонної позиції на горі Козіалата і в наступні дні, до 20 квітня, організувало декілька контратак з метою повернути контроль над домінуючою висотою. Доходило до жорстоких штикових боїв на самій вершині. Незважаючи на великі втрати з обох сторін, контратаки завершувалися безрезультатно.

У першій половині квітня 1915 р. в боях за Козіалату брав участь і 15-й Тренчинський гонведський піхотний полк, який після цих боїв отримав почесну назву “Козіалатський”. Цей полк формувався в мобілізаційній окрузі Тренчина і на 1914 р. в його лавах служило 85 % словаків. На фронт у Карпати полк був відправлений 16 березня 1915 р. Молодший офіцер (кадет-аспірант) цього полка Артур Шимко у своїх спогадах про Першу світову війну писав про ці бої наступне. “Росіяни окопалися на вершині гори Козіалата не далі ніж на 150–200 метрів від нашого фронту. Ми не мали жодних укріплень. Перед нами не було жодних перепон, не було натягнуто колючого дроту, та ми його і не мали. Кожен з нас викопав собі примітивну яму і в ній лежав. Якщо викопав свою ділянку, то копав до лежачого вояка. Він був уже мертвий, або з простреленою головою, або замерзлий. **Полеглих ми так і не поховали**¹. Коли нас замінили, мав у своєму підрозділі лише 14 чоловік з 60. Росіяни лише там-сям стріляли декілька разів, але не атакували. В царському російському війську офіцери на фронті не з’являлися, командували лише молодші офіцери. Той російський підрозділ, що був навпроти нас, зовсім не був агресивним. Але, якщо би вони пішли на нас, ми б здалися без пострілу. Не хотілося їм воювати, так як і нам.

Я пережив у Карпатах десь 12 днів таких страждань, холоду і голоду, що ті подальші 16 місяців, які я провів на фронті, я зміг би витримати ще раз, але тих 12 днів у Карпатах, думаю, що ні. Коли ми спустилися донизу у долину і дійшли до села Феньвешельд (нині Ставне на Україні), приблизно у 60 км північніше від Ужгорода, то я в мадярських Будапештських нови-

¹ Ці слова зі спогадів австро-угорського офіцера використані для назви книги.

нах “Az Est”¹ читав, що біля Будапешта спорудили за собою аж 40–60 рядів дротяних перешкод. Через деякий час в Ужгороді нас, офіцерів (я уже був кадетом), повідомили, що ми отримали похвалу за наш вчинок. За те, що ми там лежали на горі в Карпатах, був наш батальйон відзначений, а весь полк отримав почесну назву “Козіалатський”.

Корпусна група австрійського генерала Шмідта була вимушена перекинути до Козіалати останні резерви (в тому числі і 85-й полк з гори Борсук) і до 26 квітня створила на підступах до неї нову оборонну лінію. На цій лінії, яка проходила по горі Гайдошік (919 метрів)², опинився і 85-й полк.

Протягом дня 19 квітня 85-й полк відпочивав у селі Цірокофолу. Ввечері прийшла новина, що Козіалата захоплена росіянами і 85-х відправлять її відбивати. 20 квітня зранку полк піднімають по тривозі. Надійшов наказ рухатися у напрямку Козіалати на проміжну висоту Погар через населений пункт Дара³, щоб опівдні прибути туди. Водночас один батальйон полка під командуванням майора Францла повинен був висунутися на гору Гайдошік, щоб розбити польовий табір. Звечора росіяни почали обстрілювати зайняті полком позиції артвогнем.

Наступного дня полкова розвідка доповіла, що гора Козіалата повністю захоплена росіянами, які інтенсивно розбудовують і укріплюють свої позиції.

22 квітня протягом дня австро-угорська артилерія почала обстрілювати російські укріплення на Козіалаті, найбільш ефективною була 30,5-см мортира. Запланований на вечір наступ був відкладений. Уночі росіяни несподівано відкрили артилерійський вогонь.

23 квітня ситуація ускладнилася. Дивізійна розвідка доповіла, що росіяни підтягують нові сили з напрямку Земпленоросі. Австро-угорці продовжують артобстріл Козіалати. Водночас полк розбудовує захисні укріплення на Гайдошіку у передчутті, що противник готується до подальшого наступу.

Цілий наступний день тривали артобстріли з обох сторін. За останні шість днів між горами Козіалата і Гайдошік залишилися непохованими багато російських солдатів, які загинули при штурмі Козіалати. Трупів, що лежали у безпосередній близькості до нових австро-угорських позицій, почали розкладатися, і важкий запах почав дошкуляти воякам 85-го. Тому з дозволу вищого командування лейтенант Блажур був направлений до росіян як парламентар з пропозицією заключити коротке перемир'я для поховання загиблих. Але росіяни цю пропозицію відхилили. Після опівночі патрулі австро-угорців з метою дезінфекції почали посипати вапном тіла російських солдатів, перед

¹ Будапештська газета “Вечір”.

² Гірська вершина Гайдошік знаходиться на території Національного парку “Полоніни” у північно-східній Словаччині.

³ Колишнє село Дара, яке у 1980 р. було виселено і знесено при будівництві водосховища Старіна у Пряшівському краї Північно-Східної Словаччини.

тим зібравши зброю з цієї території. Цей нічний рух і шум був помічений противником, який відкрив артилерійський вогонь. Австро-угорці відповіли тим же. Невдовзі солдати помітили між горами російський літак-розвідник. Стало зрозуміло, що росіяни готуються до наступу.

25 квітня. Зранку командування полку направило вищому командуванню рапорт про труднощі з харчуванням та обмундируванням. Полк уже два місяці, з 28 лютого, з нетривалими перепочинками знаходився у виснажливих зимових гірських боях. За цей час форма та взуття сильно зносилися. Протягом дня тривала артилерійська дуель між Козіалатою і Гайдошіком. Уночі росіяни пішли в атаку на позиції 85-го полка, яка була успішно відбита. Більше того, австро-угорці контратакували і ще ближче продвинулися до позицій противника. В цьому нічному бою загинули 24 солдати з 85-го та сусіднього 34-го полків, які були відразу поховані на світанку.

Весь наступний день пройшов у безперервних зустрічних боях. Полк отримав наказ за будь-яку ціну утримувати свої позиції. Цілу ніч росіяни з рушниць та кулеметів обстрілювали австро-угорців.

27 квітня зранку отримано телефонне повідомлення: Їх Високість цісар Австро-Угорщини Франц Йосиф висловив подяку 85-му піхотному полку за бої на горі Манілова. А офіцер зі штабу дивізії привіз нагороди особовому складу: 11 великих срібних, 50 малих срібних, 35 бронзових медалів Вітязів. На цей час більшості нагороджених, що лишилися в живих, у полку вже не було, вони перебували в шпиталях з пораненнями або хворобами. У таких випадках нагороди відправляли до запасного батальйону у Балашадярмат, де вони отримували їх після прибуття з лікування. Нагороди загиблих відсилали звідти батькам. Офіційна інформація про нагороди друкувалася у Віснику розпоряджень Міністерства оборони і Міністерства військових справ Австро-Угорщини. На підставі цієї інформації у запасному батальйоні вносилися відповідні записи у накази по кадрах, а також у особові справи.

Вдень почалася інтенсивна перестрілка між передовими позиціями противників, яка безперервно продовжувалася цілу ніч і весь наступний день. Періодично до неї приєднувалися артобстріли з обох сторін. На австро-угорських позиціях відбулися деякі передислокації: всі підрозділи 85-го полка зосередилися на горі Гайдошік.

Ввечері по лінії фронту, поширюючись, хвилею прокотилися російські вигуки “Урра”, на тлі яких розпочалася інтенсивна рушнична тріскотня. Австро-угорці спочатку подумали, що противник зненацька почав атакувати. Але причина виявилася кращою: від росіян прийшов парламентар з пропозицією тимчасового припинення вогню для поховання мертвих. Австро-угорське командування дало сурмою припинити вогонь і по всіх підрозділах також закричали “Гурра”. Тепер уже росіяни вирішили, що противник пішов в атаку і відкрили вогонь, на який отримали також відповідь. Незважаючи на

ці непорозуміння, парламентар з російського 58-го піхотного полка¹ прибув у розпорядження 43 гонведської дивізії і переговори все-таки відбулися.

Була досягнута домовленість про припинення вогню на лінії фронту між населеними пунктами Цірокофалва і Нодь Полань у ніч з 30 квітня на 1 травня (між першою і п'ятою годинами). Було узгоджено, що, по можливості, тіла загиблих мають бути перенесені і поховані по різні боки від лінії фронту.

29 квітня вперше за останній тиждень ніч пройшла спокійно, без обстрілів. Цей час вояки 85-го використали для укріплення та розбудови своїх позицій на Гайдошіку. А зранку відбулася приємна і неординарна подія: до 85-го полку прибули журналісти з центральних угорських газет: Шімон (Simon) з "Pesti Hirlap" ("Пештські Новини") і Оплатка (Oplatka) з "Freie Presse". Вони оглянули і сфотографували полкові позиції, поспілкувалися з солдатами та офіцерами. Після цього командування полку запросило їх на товариський сніданок, де були гарячі страви і напої. Невдовзі ці сміливі журналісти опублікували у своїх виданнях великі статті про бої на горі Манілова. А журналіст Шімон відвідував полк ще раз через два роки, у 1917 р., на позиціях біля Висоцько.

На світанку від освітлювальної ракети загорівся ліс, що викликало певну занепокоєність на австро-угорських позиціях. На щастя, вітер дув у бік росіян. Але через півтори години вогонь сам по собі загас. Удень австро-угорці відкрили артилерійський вогонь по Козіалаті, на що росіяни відповіли тим же.

Зв'язковий офіцер дивізії доставив наказ командування армії, в якому було сказано, що захоплення Козіалати поки що відміняється, але така задача в перспективі зберігається; завданням полку на даний момент є утримання позицій на Гайдошіку. Приємністю було і те, що 85-й полк у наказі армії отримав похвалу.

Події кінця квітня навколо гори Козіалата описує у своєму фронтовому щоденнику Єно Арато, унтер-офіцер 69-го піхотного полка². 29 квітня цей полк вирушив із Цірокофолу, де перебував на відпочинку в резерві, на перемову в напрямку села Нодь Полань (Велька Поляна) і гори Козіалата і зайняв ділянку фронту лівіше від 85-го полка.

¹ 58-й Празький (по рос. Прагський) піхотний полк був заснований у 1831 р. Брав участь у придушенні Польського повстання 1830–1831 рр., Кавказькій війні 1840–1846 рр., Російсько-турецькій війні 1877–1878 рр., Російсько-японській війні 1904–1905 рр. Свою назву отримав від назви передмістя Варшави – Прага, після участі у польських подіях. З 1857 по 1874 рр. шефом полка був генерал-ад'ютант граф Лідерс, один з командувачів російського експедиційного корпусу, направленого для придушення Угорської національно-демократичної революції 1848–1849 рр. З 1870 р. полк дислокувався у Миколаєві. У Першій світовій війні полк воював у складі Південно-Західного та Румунського фронтів. Був розформований у 1917 р.

² 69-й піхотний полк формувався у мобілізаційному окрузі Сейкешфегійрвар в Угорщині. На 1914 р. 92 % вояків були угорцями.

“Рухаємося на північ у напрямку до фронту. Під час переходу зустрічаємо багато поранених вояків, яких везуть у зворотному напрямку, у тил. Чути їхні голосні стогони болю та дорікань... Командир роти поручик Чіно зі своїм заступником рушають вперед для того, щоб оглянути наші нові позиції. Через годину заступник вертається і говорить, що зовсім незадоволений з того, що бачив. Перед окопами лежить дуже багато мертвих неприятельських вояків. Трупний запах є там дуже сильний. Починаємо замислюватися над тим, у яке пекельне місце ми попали і що нас чекає у найближчий час.

Була уже глибока нітьма, коли ми о півдев'ятій вечора рушили уперед. Кожний батальйон просувався самостійно. Наш батальйон за півгодини вийшов на невелику вершину. В момент, коли ми піднялися на її верх, нас зупинив шалений вогонь з кулеметів та гвинтівок. Похідна колона батальйону за пару секунд розпалася. Я скочив у найближчу канаву і відразу ж відчув, що вона наповнена водою. За мною скочило ще пару вояків, які упали мені прямо на голову. У канаві ми притиснулися один до одного і чекали, коли стрільба ослабне. Я намагався зорієнтуватися, але у тій проклятій нітьмі нічого довкола не бачив. Я не розумів, хто і звідки стріляє. Ми чули лише свист куль та їх падіння близько від нас. Єдине, що я побачив, був кінь, якого коло нашої канави вразили кулі. Він перекинувся, задрігав ногами і відкинув копита. До вогняного концерту приєдналася і артилерія, яка почала стріляти з нашої сторони фронту. Російська артилерія не забарилася з відповіддю. Найгірше в цій ситуації було те, що ми ніяк не могли зорієнтуватися і не мали жодного поняття, що, власне, відбувається.

Нарешті біля десятої години вечора, артилерійський вогонь припинився та і стрільба з піхотної зброї почала стихати. Злетіло ще пару освітлювальних ракет, після чого настала тиша. У глибокій нітьмі командири нас знову згуртували до купи, але виявилося, що на місці є лише половина нашого батальйону. Друга половина вояків бог знає куди поділася. Незважаючи на це, ми рушили вперед до окопів, де замінили 42-й піхотний полк¹ і зайняли його оборонні позиції. Залишок безмісячної ночі ми провели у напруженому очікуванні. Ми не орієнтувалися на місцевості і опинилися на незнайомій ділянці фронту. Ми не знаємо, де позиції росіян, і не здогадуємося про їхні наміри. Нервозність наших вояків проявлялася хаотичними пострілами з гвинтівок. Я цілу ніч ні на хвилину не зімкнув очей. У мене посилювалося тривожне відчуття, що російські підрозділи зайшли до нас у тил. Для безпеки ми навколо наших окопів на достатній відстані попереду і позаду виставили подвоєні дозори.

30 квітня 1915 р. На світанку ми нарешті змогли оглянути місцевість навколо себе... Ми зрозуміли, чому нас уночі накрив ворожий вогонь, що ві-

¹ 42-й піхотний полк формувався у мобілізаційному окрузі Терезін. На 1914 р. у полку служило 86 % судетських німців.

вся спереду, збоку і від хребта. Наші позиції знаходяться на вершинах над селом Велька Поляна, а лінія окопів тягнеться так, що її росіяни можуть обстрілювати з домінуючих над нами висот. Бачимо, що передня лінія окопів знаходилася перед селом, але противник вибив звідти наші підрозділи. Зараз ми знаходимося у віддаленій другій лінії окопів, яка з вершин над селом спускалася донизу до Велької Поляни і розділяла село на дві частини. Там внизу у селі наліво від дороги Велька Поляна – Руське починаються позиції 6-го піхотного полку¹.

Позиції I батальйону нашого 69-го піхотного полку знаходяться вище у горах у напрямку до гори Козіолата (висота 922). Перед нашим приходом на цьому відрізку фронту в околицях Велької Поляни відбувалися кількадевні важкі бої. Спустиле село лежить у розвалинах і виглядає, як одна велика руїна. Місцеве населення евакуйоване і всюди пусто. Ще недавно росіяни кожен день атакували позиції 6-го і 42-го піхотних полків, але наша оборона їх завжди твердо відбивала.

Окопи, в яких були 42-й піхотний полк, збудовані дуже кваліфіковано і забезпечують добрий захист, тягнуться по схилах і збудовані у кам'янистому терені. Окопи на всю глибину викладені деревом і тому надійні. Перед ними на відстані 30–40 метрів знаходяться ряди укріплень з колючого дроту. Кожний взвод має у кам'янистому ґрунті глибокий надійний бункер. Є тут достатньо місця для кожного і у випадку обстрілу є куди сховатися. Офіцерські бункери, взагалі, як палаци... вриті у кам'янистий схил і його внутрішні стіни обкладені дошками. Зовнішня сторона має навіть вікна і двері.

Ближче до передполудня почали приходити вояки, які стратилися уночі під час вогняного удару, коли ми просувалися до першої лінії. Коло обіду були вже всі в комплекті”.

30 квітня. Підрозділи 85-го продовжували інтенсивні інженерно-саперні роботи по укріпленню траншей, бліндажів, встановленню мінних загороджень. Вдень активно працювала австрійська мортира. Полк був у повній бойовій готовності – на вечір очікувалася атака росіян.

Уночі наступило перемир'я для поховання загиблих. Враховуючи, що на ділянці фронту 85-го полка значних втрат не було, вояки відпочивали.

1 травня. Підрозділи 85-го продовжували розбудову мінних загороджень. Паралельно облаштовували і свій побут. Полкові сапери замаскували бліндаж полковника Баллінга зеленим гіллям, упорядкували терасу перед бліндажем, змайстрували там стіл і лавиці та прикрасили її живими лісовими квітами, з яких виклали лозунги “За нашого Короля”, “За нашу Батьківщину”, “За наш полк”. Для командира це стало справжнім сюрпризом. На війні немає місця

¹ 6-й піхотний полк загальної армії формувався у мобілізаційному окрузі Нові Сад. На 1914 р. у полку служило 41 % воеводинських німців, 27 % хорватів і сербів, 32 % інших національностей Австро-Угорської імперії.

сентиментальностям. Але полковника справді поважали і любили як офіцери, так і солдати. Адже не одне солдатське життя збереглося завдяки його професіоналізму, витримці, тверезому розумові. Він любив і цінував свій полк, своїх вояків, весь час був і воював поруч з ними, переносючи всі тяготи і небезпеки військового життя.

2 травня. Доленосний день для всього Східного фронту, коли хронологічно завершилася зимова Карпатська битва і почалася Горлицька операція. На цей день на продовольчому та матеріальному забезпеченні 85-го полка перебувало 2132 вояки та 314 коней; на озброєнні було 1869 рушниць та 9 кулеметів; з транспортних засобів було 63 вози та 2 велосипеди. По всій лінії оборони полка велися інтенсивні саперні роботи по зміцненню позицій: в землю вкопували дерев'яні колоди, між якими натягували колючий дріт. З штабу дивізії прийшла приємна звістка: старшому лейтенанту Бейлі Стоїшичу, який воював з перших днів війни, був двічі поранений і став справжнім героєм боїв на Маніловій, достроково присвоїли звання капітана.

Протягом наступних двох днів австро-угорська артилерія продовжувала обстрілювати росіян, активність яких помітно знизилася. Наказ штабу армії вимагав вести по всій лінії фронту вогонь з усіх видів зброї з метою створення у росіян хибної думки про австро-угорський наступ, який от-от розпочнеться. Паралельно з цим полк продовжував укріплювати свої позиції і встановлювати мінні поля. Капітан Вайс, командир саперного підрозділу, заклав зі своїми підлеглими 120 мін.

5 травня опівдні вояки 85-го отримали радісну звістку про перемогу під Горлицею. Настрій солдатів і офіцерів ще більше піднявся, коли прийшов наказ про заміну. Вони відчували, що надзвичайно важкий і виснажливий 2-місячний період запеклих боїв у Карпатах на межі людських можливостей, в холоді і недоїданні, постійній фізичній втомі, в снігу і багнюці, в окопах і бліндажах, з досі небаченими жажливими людськими втратами, завершується. Ввечері 85-й передав свої позиції 44-му піхотному полку та 3-му боснійському¹ батальйону і уночі спустився в долину у резерв дивізії.

У боях на Козіалаті – Гайдошіку 85-й полк захопив 134 полонених, військовими трофеями стали 358 гвинтівок, з них 43 російських.

Втрати полка за період з 15 по 30 квітня становили: серед офіцерів – 3 хворих, серед солдатів – 13 убитих, 56 поранених, 67 хворих, 45 зниклих безвісти.

---

¹ У 1878 р. Боснія і Герцеговина потрапила під протекторат Австро-Угорської імперії і через тридцять років була анексована. Починаючи з 1885 р., протягом семи років у цьому регіоні проводився набір у 12 батальйонів боснійської піхоти, які з часом були зведені у 4 піхотні полки, штати яких як в мирний час, так і у військовий час відповідали піхотним полкам регулярної армії. Після початку військових дій з місцевого населення був створений п'ятий полк, а навесні 1918 р. кількість боснійських полків було доведена до восьми, але вже 3-батальйонного складу. Більшість рядового особового складу цих підрозділів були мусульманського віросповідання.

Військові поховання під Козіалатою і на Гайдошіку

Вояки протиборчих армій були поховані на двох військових кладовищах біля села Велька Поляна. У хроніках села вказувалося і на третій цвинтар на горі Магура (три великі братські могили), але на теперішній час не вдалося підтвердити його існування.

Село Нодь Полань (після Першої світової війни – Велька Поляна) знаходилося в долині річки Ціроха, у 16 км північніше села Такцань (після війни – Стакчин), на висоті 395 метрів над рівнем моря. Згідно перепису населення від 1910 р. тут проживало 705 мешканців, переважно русинів-українців. Цей населений пункт був розташований на стратегічній дорозі від перевалу Руське Седло до Гуменного і уже через 3 місяці після початку війни опинився в зоні військових операцій. 20 листопада 1914 р. російські війська генерала Корнілова пройшли через перевал Руське Седло і захопили село. Але вже невдовзі внаслідок австро-угорського контрнаступу росіяни залишили захоплені території і відійшли на північну сторону Карпатського хребта. Австро-угорські війська генерала Лехмана повернули Нодь Полань 27 листопада 1914 р. Бойові дії ще раз наблизились до села весною 1915 р., коли фронт проліг по лінії гора Борсук – гора Магура – гора Козіалата, що проходила безпосередньо через село.

Перше (нижнє) військове кладовище у Велькій Полянці знаходиться на північному краї громадського цвинтаря біля руїн кам'яної церкви св. Михаїла Архангела. Тут поховано 340 невідомих вояків у 298 одиночних і 12 спільних могилах. Цвинтар був споруджений у 1917 р. на площі 1965 кв. м (65,5 x 30 м) і знаходився окремо від громадського кладовища, яке з часом з'єдналося з ним. Догляд за цвинтарем між Першою і Другою світовими війнами, у період Першої Чехословацької республіки забезпечувала жандармська станція сусіднього села Руське.

Могили розташовувалися семи рядами півколом під центральним кам'яним пам'ятником-ротундою, яка була збудована з матеріалів зруйнованої вежі, розташованої поруч мурованої церкви св. Михаїла, пошкодженої під час боїв 1915 р. До пам'ятника вела кам'яна стежка, яка розділяла могили на два однакові за площею сектори. Навколо кладовища були висаджені каштани, липи, смереки і кущі глоду. Цвинтар доглядався до початку 80-х років ХХ сторіччя, аж поки існувало село Велька Поляна. У 1980 р. на цій території річка Ціроха була перегороджена дамбою для створення водосховища Старіна з метою постачання питною водою міст Сніна і Гуменне. В процесі будівництва були виселені 7 сіл, які знаходилися у санітарній зоні навколо цього водного об'єкту, в тому числі і Велька Поляна. Тепер ця територія належить Національному природному парку “Полоніни” Пряшівського краю Північно-Східної Словаччини. У 2007 р. волонтерськими організаціями почалося відновлення військо-

вого кладовища, у тому числі була відремонтована кам'яна ротунда, якій загрожувало повне руйнування.

Друге (верхнє) військове кладовище у Велькій Поляні знаходиться під вершиною гори Гайдошік на висоті 851 метр. Це найвище розташований військовий цвинтар Першої світової війни на території Словаччини. Місце останнього спочинку тут знайшли 668 невідомих вояків, які поховані у 86 могилах (40 одиночних, 34 спільних і 12 братських). Площа поховання – 3523 кв. м. Вважається, що більшість становлять російські солдати, тому місцеве населення називало цей цвинтар “Руським”. Кладовище було створено також у 1917 р. і доглядалося, як і перше, жандармською станцією села Руське.

Могили розташовувалися по колу у п'ять рядів і були розділені чотирма стежками на сектори. Стежки сходилися до центрального підвищення, де знаходився дерев'яний хрест. З часом на могилах були також встановлені дерев'яні хрести. Кладовище було символічно обтягнуто військовим колючим дротом, а навколо були висаджені смереки та кущі глоду. Після Другої світової війни цвинтар нетривалий час ще доглядався учнями початкової школи села Тополя, але потім почав заростати деревами (в основному березою та осикою). У 1971 р. греко-католицький священник Мирон Подгаєцький з Велької Поляни відправив на кладовищі панахиду за загиблими вояками, за що комуністичною владою тодішньої Чехословаччини був висланий з округу Гуменне. Протягом 1994–2004 рр. силами Управління Національного природного парку “Полоніни” проводилися роботи з відновлення та збереження кладовища.

Таким чином, у районі Велької Поляни поховані приблизно 1000 вояків австро-угорської та російської армій. У кадастровій книзі села збереглися імена лише 210 австро-угорських вояків. Але хто і в яких могилах лежить – невідомо. Загиблі солдати 85-го полка поховані на другому кладовищі, на горі Гайдошік, де вони тоді і воювали. З 2006 р. догляд за обома військовими цвинтарями Велької Поляни здійснює місцевий уряд Стакчина.

Горлицький прорив і звільнення Галичини

Весною 1915 р., коли російське командування Південно-Західним фронтом кидало у Карпати усі наявні сили з метою прорватися на Угорську рівнину, до Будапешта та Відня, німецько-австрійське верховне командування готувало удар у Галичині. Для його проведення з найбільш боєздатних військ, які брали участь у боях у Франції, було сформовано 11-у німецьку армію. Командував нею генерал-полковник Август фон Макензен. Разом з німецькими військами до майбутнього прориву готувалася і 4-а австро-угорська армія, що мали досвід боротьби з росіянами. Таким чином, у районі Горлиці – Тарнув (територія сучасної південно-східної Польщі) на 35-кілометровій ділянці фронту проти 3-ї російської армії було зосереджено німецько-австрійські війська чисельністю в 126 тисяч багнетів, які вдвічі перевищували кількість російських солдатів і офіцерів. Перевага у легкій артилерії була у 3 рази, важкій – у 40, кулеметах у 2,5 рази.

2 травня зранку австро-німецькі війська розпочали масований артобстріл російських позицій, після якого 11-а німецька і 4-а австро-угорська армії прорвали оборону 3-ї армії й розпочали наступ на схід. Командувач армією, генерал Р. Радко-Дмитрієв втратив управління своїми з'єднаннями і російські війська почали відступати з Галичини з величезними втратами – у середньому 235 тисяч убитими та пораненими щомісяця (упродовж усієї війни ця цифра становила 140 тисяч). Відразу ж з Карпат, боячись оточення, почали відходити 11-а (командувач Д. Щербачов) і 8-а (командувач О. Брусилов) російські армії.

Наступ успішно розвивався. 31 травня був звільнений Стрий, 3 червня – Перемишль, що мало велике морально-психологічне значення як для австро-угорців, так і для росіян, для яких це був символ перемоги у Галицькій битві (серпень – вересень 1914 р.). 8 червня росіяни залишили Станіслав (нині Івано-Франківськ). Під час відступу між 3-ю та 8-ю російськими арміями виник розрив, яким уміло скористався Макензен. 19 червня німці взяли Немирів і впритул наблизилися до Рави-Руської. З півночі на Львів наступала 11-а німецька, із заходу – 3-я, а з півдня – 2-а австро-угорські армії.

Щоб втримати столицю Галичини – Львів, Ставка російського головного командування 19 червня видала наказ про відхід всіх залишених частин зі Сандомира до Рави-Руської. Однак виконати його було уже неможливо, тому що дорога на Раву в той час уже знаходилася в руках австро-угорців. Командувачу 8-ї російської армії, генералу Брусилову була доручена оборона Львова на лінії його передмість з одночасною евакуацією російської цивільної адміністрації. 20 червня бої велися на підходах до міста. А в ніч на 22 червня VI австро-угорський корпус прорвав російську оборону і о 7-й годині ранку два корпуси 2-ї австро-угорської армії (віденський і будапештський) зайняли околиці Львова (Рясну-Руську, Скнилів, Брюховичі та Лису Гору). В обідні години до центру міста під овації тисяч львів'ян урочисто в'їхав командувач 2-ї армії генерал Бем-Ермолі. Окупація Львова,

яка тривала майже 10 місяців, завершилася. Цей день вважається закінченням Горлицької операції, в результаті якої росіяни залишили Галичину і зупинилися на рубежі Холм – Володимир-Волинський – Броди – Бучач.

У цих буремних подіях, звільненні Львова та у битві за Галичину, брав участь і 85-й піхотний полк. Штурм і оборона гори Гонтова стала для нього завершальною бойовою операцією літнього військового походу 1915 р.

* * *

Великий відступ став важким моральним потрясінням для солдат і офіцерів російської армії, правлячих кіл та населення Російської імперії. Атмосферу відчаю та занепаду душевних сил, що охопили російську армію у 1915 р., передав генерал А.І. Денікін у своїй книзі спогадів “Очерки русской смуты”: *“Весна 1915 г. останется у меня навсегда в памяти. Великая трагедия русской армии – отступление из Галиции. Ни патронов, ни снарядов. Изю дня в день кровавые бои, изю дня в день тяжкие переходы, бесконечная усталость – физическая и моральная; то робкие надежды, то беспросветная жуть...”*

А генерал Брусилов у своїх спогадах “Воспоминания” писав наступне:

“Отступление с Карпат и тяжелое поражение, понесенное соседом нашим, 3-й армией, раздуваемое стоустой молвой, невольно поколебало уверенность в себе и в своей непобедимости; отсутствие огнестрельных припасов также имело громадное влияние на самочувствие войск. Солдаты, в сущности, вполне справедливо говорили, что при почти молчащей нашей артиллерии и редкой ружейной стрельбе неприятельский огонь выбивает их в чрезмерно большом количестве и они обрекаются на напрасную смерть, причем исключается возможность победить врага, так как бороться голыми руками нет возможности. Ясно, что при такой обстановке недалеко до упадка духа... В общем, дезорганизация нашей армии, по недостатку технических средств, шла, быстро увеличиваясь, и наша боеспособность час от часу уменьшалась, а дух войск быстро падал”.

Військовий лікар 73-го піхотного полка Іван Арямов у своєму щоденнику так описав російський відступ з Карпат.

“...Мы отступали. Почему? Потому что немцы прорвали 9-й и 10-й корпуса (справа от нас) и грозили зайти нам в тыл, отрезать. Больно и обидно. Столько материальных жертв и, главное, столько жертв человеческими жизнями за эту войну, чтобы овладеть Галицией и Карпатами. И вот – все пошло прахом. В неделю мы отдали все, что в течение девяти месяцев дважды завоевывали. Этого можно было ожидать. Растянув наши войска на громадный фронт в одну ниточку без резервов, заставили их бессменно сидеть на позициях, переутомили, недокармливали. И даже при таких условиях мы могли [во] время отступления вступить в бой, теснить противника и все-таки отступить, потому что нам угрожал прорыв справа.

Приказ об отступлении был для нас полной неожиданностью. Мы сидели в Карпатах на хорошо укрепленных позициях и даже собирались идти дальше. Правда, наша артиллерия испытывала большой недостаток в снарядах, но и при таком положении дела австро-германцы ничего не могли с нами сделать. И вдруг приказ об отступлении.

И еще нужно отметить важное обстоятельство: при таких условиях отступление совершалось вполне организованно, ни одного обоза не досталось противнику, и потери в живой силе были сравнительно незначительны. Дальше стало хуже. Противник бросился вдогонку и, ободренный неожиданным нашим отступлением, начал наседавать на прикрывающие наше отступление части войск. Началось отступление с боем. Бесконечной вереницей тянутся обозы многих полков, выбравшиеся на общую торную дорогу. С ними рядом идут полки, отходящие на заранее указанные позиции. Сзади этой лавины видны зарева пожаров: это горят деревни, подожженные снарядами, а также целые “скирды” оставленных нами и подожженных запасов хлеба.

И так целый день идет бой, пока отходит тыл: лазареты, обозы, штабы корпусов и дивизии, а ночью происходит отступление боевых частей, целый день выдерживающих натиск неприятеля. Тяжело такое положение полков, но тем более нельзя не удивляться выносливости и боевой доблести наших солдат, выполняющих по расписанию такую трудную работу”.

17 травня військовий лікар Арямов був поранений і евакуйований до Львова.

Літній військовий похід 85-го полку (10 травня – 13 вересня 1915 р.)

З 10 травня 1915 р. 85-й полк бере участь у наступальній операції. Рухаючись в авангарді 27-ї піхотної дивізії, під Зерніце¹ вибиває відступаючих росіян з ар'єргардних позицій.

¹ Кошишнє лемківське село Жерниця у Лиському повіті Підкарпатського воєводства південно-східної Польщі. Знаходилося у 12 км на південь від Лиська. Поділялося на дві частини – Жерниця-Вишня і Жерниця-Нижня. Перша згадка про село датується 1480 роком. У 1511 р. в селі була вже православна церква. На її місці у 1880 р. було зведено муровану з каменю греко-католицьку церкву св. Василя Великого, яка збереглася до наших днів. У 1939 р. в селі проживало 1170 мешканців, з них 1060 українців, 95 поляків, 15 євреїв. На підставі угоди між УРСР та польською комуністичною владою від вересня 1944 р., протягом 1945–1946 рр. до Радянської України було виселено більшу частину мешканців села. Ті українці, що залишилися (300 чоловік), були депортовані на захід Польщі під час операції “Вісла” у 1947 р. Село опустіло, хати були спалені або розібрані, на його території було створено тюрменне сільськогосподарське підприємство. Церква була зруйнована у 1947 р., руїни використовувалися як склад для зберігання мінеральних добрив. Із старовинного церковного іконостаса збереглася лише ікона Христа, яка у даний час знаходиться в Історичному музеї в місті Сянок (повітовий центр Підкарпатського воєводства). З 2008 до 2013 р. за благодійні кошти місцевого підприємця виконана комплексна реставрація церкви та впорядкований прицерковний цвинтар. 29 вересня 2013 р. церква була повторно освячена.

16 травня наступ продовжується у північно-східному напрямку вже по території сучасного Мостиського району Львівської області. З 85-го та 25-го полків формують штурмову групу під командуванням командира 85-го полковника Баллінга, яка атакує населений пункт Лутков (донині села не збереглося). Атака триває 8 годин. Загальні втрати полка становлять 40 % особового складу, водночас в полон взято 200 росіян. Російські підрозділи з інженерно обладнаних позицій потужно протидіють, але після артилерійської підтримки австро-угорці у рішучому наступі займають російські передові та основні оборонні позиції. На лівому фланзі вдається зайняти Тамановіце¹. Росіяни у запеклому протистоянні зосереджують тут усі свої резерви, вся територія знаходиться під вогнем їхньої артилерії. Вони проводять постійні контратаки. Два тижні у важких боях, без ротації, полк утримував зайняту територію і поніс великі втрати, особливо через артобстріли. Ще більшими були втрати під час наступу 2 червня на сусідню висоту Гай (299 м). У боях за Лутков-Тамановіце-Гай 85-й полк втратив убитими 220 солдат; серед офіцерів – 4 убитих, 10 поранених, 5 хворих.

Наступний триденний бій відбувся 12 червня за село Чишки², де 85-й у складі атакуючого угруповування з п'яти полків подолав серйозний опір росіян і звільнив цей населений пункт. Втрати 85-го у цих боях: 3 офіцери загинули, 3 були поранені, серед солдат – 100 убитих.

Наступ продовжується до 17 червня, коли полк підходить до Янова³, де росіяни зайняли оборонні позиції. Після обіду наступного дня після артпідготовки піхота йде в наступ. 85-й полк підходить до млина в районі Янівського ставу (озера) та залізничного насипу з незначними втратами (кілька загиблих і 38 поранених). З метою затруднення їх подальшого просування росіяни відкрили озерні шлюзи, внаслідок чого утворився непрохідний водяний потік шириною 8–10 метрів. Атака застрягла. Надвечір надійшло поповнення – прибув 11-й маршовий батальйон під командуванням капітана Сатмарі з підрозділом полкових музикантів. Настрій вояків піднявся – наступ буде продовжено. Адже при відступі чи обороні музика мовчить, музиканти полишають свої інструменти і переводяться на передову у бойові частини.

19 червня після обіду серед наступаючих на Львів німецьких та австро-угорських частин рознеслася радісна звістка – на фронт прибув німецький кайзер Вільгельм II. Відразу ж після прибуття кайзер разом з командувачем 11-ї німецької армії генерал-полковником Макенzenом та командиром 27-ї дивізії генералом Кошаком оглядають підрозділи. Спочатку обходять артилерійські позиції, висловлюють похвалу артилеристам. Потім рушають до піхотних частин. Кайзер розмовляє з командиром дивізії, на питання, який полк

¹ Нині с. Тамановичі Мостиського району Львівської області.

² Нині с. Чішки Мостиського району Львівської області.

³ Нині смт Івано-Франкове Яворівського району, за 22 км на захід від Львова.

найкращий у його дивізії, звучить відповідь – “вісімдесят п’ятий”. На честь кайзера всі артилерійські батареї відкрили показовий вогонь по позиціях противника, де здійнялися хмари диму. Пізно ввечері розвідгрупа доповіла, що росіяни залишили свої позиції і відступили. Отримавши цю позитивну звістку, сапери вирушають уперед і протягом ночі до ранку наводять понтонну переправу через штучно створену водну перепону.

21 червня на світанку полк рухається до передмість Львова в резерві дивізії. Попереду наступають 25, 34 і 67-й піхотні полки. Російські війська зосередилися в усіх лісах навколо міста. Австро-угорці проводять по них масований артобстріл. Один батальйон 85-го полка приєднують до штурмової групи, яка має наступати у підніжжя львівської Лисої Гори. Вночі – затишшя. Підрозділи готуються до завтрашнього наступу.

22 червня на світанку командир 85-го полковнику Баллінгу підпорядковують ще один (25-й) полк і наказують наступати на Чорну і Лису Гори у передмісті Львова. Росіяни без бою залишають свої позиції і уже о 10-й годині ранку австро-угорські підрозділи займають передмістя Львова. Не затримуючись, група полковника Баллінга продовжує переслідувати відступаючого противника. В усіх населених пунктах місцеві жителі з великою радістю і квітами зустрічали австро-угорські війська.

Наступного дня наступ продовжується. Напрямок атаки – село Барщовіце¹. Вдається захопити половину цього населеного пункту, але подальше просування неможливе через активний опір та контратаки росіян із застосуванням артилерійського вогню. Австро-угорці окопуються і тут тривають важкі позиційні бої до 29 червня.

Протягом цих декількох днів відбулися драматичні для 85-го полка події. Під час однієї з контратак росіянам вдалося захопити в полон 200 австро-угорських солдатів і 4 офіцерів. А 25 червня загинув полковник Фрідеш Баллінг, який командував 85-м полком вісім важких місяців (призначений 26 жовтня 1914 р. у званні підполковника). У той день він обговорював з командирами план наступу наступного дня, після чого оглядав бойові підрозділи. Саме в цей момент російська артилерія почала свій обстріл, внаслідок якого полковник Баллінг отримав осколочне поранення в голову і, не приходячи до свідомості, опівночі помер. Звістка про це миттєво рознеслася по підрозділах 85-го та сусідніх полків і дуже засмутила солдатів і офіцерів. Баллінг користувався великою і справжньою повагою у військах і заслужив її реальною участю у боях, вмінням грамотно керувати підрозділами, при цьому берегти людей.

Запланований на 26 червня наступ був відмінений у зв’язку з трагічною загибеллю командира. Поховали полковника Баллінга з військовими почесностями у селі Пікуловичі². На похоронах були присутні командир 27-ї піхотної

¹ Нині с. Борщовичі Пустомитівського району, 20 км на схід від Львова.

² Нині с. Пікуловичі Пустомитівського району, в 15 км на схід від Львова.

дивізії генерал Кошак, який промовив прощальне слово, командири сусідніх полків і весь вільний від бойового чергування особовий склад. 28 червня новим командиром 85-го полку був призначений полковник Рудольф Пфальц.

Загалом у боях за Барщовіце загинуло 200 солдатів 85-го, серед офіцерів 3 загинули, 9 були поранені, 4 попали в полон.

Наступ розпочався 30 червня у північному напрямку і відбувався по території сучасних Бузького і Кам'янка-Бузького районів Львівської області. Протягом трьох днів 85-й полк вів важкі бої біля села Хреньов¹. Потім утримував позиції на висоті 262 біля Ржепньова², піддаючись безперервним артобстрілам. 10 липня у ліс біля села Желехов³ прибув 12-й маршовий батальйон, який поповнив поріділі внаслідок безперервного наступу ряди 85-го полку. В саме село заходити було заборонено – там виявлена холера⁴.

У ніч на 12 липня полк вирушає у напрямку річки Буг з метою її форсування до села Ракобити⁵. Але тут зустрів сильний опір від елітних російських підрозділів і протягом трьох днів вимушений був відбивати їх контратаки. Тут австро-угорці уже відчули, що бойовий дух противника упав. Від двох російських солдатів-перебіжчиків командування дізналося, що на цій ділянці фронту воюють 9, 10 і 12-й піхотні полки⁶ 3-ї піхотної дивізії російської армії.

¹ Нині с. Хрень Кам'янка-Бузького району Львівської області.

² Нині с. Ріпнів Бузького району Львівської області.

³ Нині с. Стрептів Кам'янка-Бузького району Львівської області.

⁴ Влітку 1915 р. у 2-й армії було зареєстровано 7351 інфекційного хворого, серед яких 2092 (28,5 %) хворіли на черевний тиф, 797 (10,8 %) – дизентерію, 744 (10,1 %) – холеру, 42 (0,6 %) – висипний тиф. Найвищою смертність була при холері (26,9 %), далі при висипному тифі (21 %), дизентерії (13,1 %), найнижчою при черевному тифі (8,2 %).

⁵ Нині с. Ракобовти Бузького району Львівської області.

9-й Інгерманландський імператора Петра Першого піхотний полк. Один із перших і самих почесних полків Російської імперії, указ про формування якого підписав особисто Петро I у 1703 р. Полк брав участь майже у всіх війнах, які вела Росія на західному напрямку протягом XVIII, XIX і XX сторіч: у Північній війні зі шведами (1700–1721 рр.), в тому числі у штурмі Нарви (1704 р.), Полтавській битві (1709 р.), Прутському поході (1711 р.), Гангутському бою (1714 р.); у трьох Російсько-турецьких війнах (1787–1791 рр., 1806–1812 рр., 1877–1878 рр.); війні з революційною Францією (1799 р.), Наполеонівських війнах (1805–1807 рр.), Вітчизняній війні 1812 р. (в т.ч. Бородінській битві), Закордонних походах 1813–1815 рр.; придушенні обох польських повстань (1830–1831 рр. та 1863 р.); Російсько-японській війні (1904–1905 рр.) У Першій світовій війні полк з самого початку. За бойові досягнення при штурмі Варшави полк був нагороджений відзнаками на шапки “За Варшаву 25 і 26 Августа 1831 г.”. Місце дислокації: Нижній Новгород (до 1892 р.), Калуга (1892–1914 рр.) Розформований у березні – квітні 1918 р.

10-й Новоінгерманландський піхотний полк. Сформований у 1790 р. Брав участь у трьох Російсько-турецьких війнах 1787–1791 рр., 1806–1812 рр., 1877–1878 рр. (визволення Болгарії від османського гніту); Наполеонівських війнах (в т.ч. у битві при Аустерліці у 1805 р.), Вітчизняній війні 1812 р. (в т.ч. Бородінській битві), Закордонних походах 1813–1815 рр. (в т.ч. Лейпцизькій битві); придушенні обох польських повстань (1830–1831 рр. та 1863 р.) та угорської національно-визвольної революції 1848–1849 рр.; Російсько-японській війні (1904–1905 рр.) У Першій світовій війні полк з перших днів. Місце дислокації: Калуга. Розформований у березні 1918 р.

12-й Великолуцький піхотний полк сформований 17 січня 1811 р. в Криму. У Вітчизняній війні 1812 р. безпосередньої участі у бойових діях не брав, але супроводжував транспорти до діючої армії. Брав участь у Закордонних походах 1813 р. (блокада фортеці Модлін, Лейпцизька битва, блокада

Вечором 15 липня полк був замінений 302-м і 409-м полками гонведу і направлений знову в район Желехова, де відпочивав протягом трьох днів у шатровому таборі. Погода була зовсім не літньою, похмурою та дощовою. Натомість, настрої у вояків, навпаки, був піднесений під впливом радісних новин про перемоги по усій лінії фронту. Приємним і несподіваним сюрпризом стала музика полкового військового оркестру по вечорам, коли вояки лягали спати.

З 18 липня 85-й полк був підпорядкований IV корпусу і як резерв направлений західніше Кам'янки-Струмислової¹. До кінця місяця полк очікував наказ про переправу через Буг, яка постійно відкладалася – спочатку планувалася на 21 липня, потім на 23-є, 26-є і нарешті була призначена на 31 число в районі села Батятице². Весь цей час підрозділи полка знаходилися у постійному русі, маршируючи від одних позицій для форсування Буга до інших. При цьому неодноразово потрапляли під артилерійські обстріли, а 29 липня зазнали нападу росіян, який успішно відбили.

Австро-угорські і німецькі війська наступали разом, часто в одних тактичних військових групах. Тому в багатьох населених пунктах Галичини вони були розташовані разом, одночасно розгорталися перед виходом на передову або відпочивали після бою. Один з таких епізодів описаний чеським письменником-сатириком Ярославом Гашеком³ у “Пригодах бравого солдата Швей-

---

Гамбурга та Магдебурга), у придушенні польських повстань 1831 і 1863 рр. Особливо відзначився при штурмі Варшави в серпні 1831 р., за що 6 грудня (у подальшому цей день став полковим святом) був нагороджений відзнаками на шапки з написом “За Варшаву 25 и 26 Августа 1831 г.”. Учасник Російсько-турецької війни 1877–1878 рр. У Першій світовій війні з серпня 1914 р. Розформований в кінці 1917 р.

¹ Нині м. Кам'янка-Бузька, районний центр у 43 км на північний схід від Львова.

² Нині с. Батятичі Кам'янка-Бузького району Львівської області.

³ Ярослав Гашек народився у 1883 р. у Празі в сім'ї учителя гімназії. У 13-річному віці залишився без батька. Закінчив торговельне училище. Нетривалий час працював службовцем у банку. Потім почав жити з літературної праці: вірші, гумористичні оповідання, фейлетони. У 1904–1907 рр. був активним учасником анархістського руху, редактором анархістського журналу “Комуна”. У 1911–1912 рр. редагував друкований орган чеської націонал-соціалістичної партії “Чеське слово”. На початку Першої світової війни був мобілізований до 91-го Будейовицького піхотного полка, який став загально-відомим, бо саме з ним пов'язані всі армійські пригоди Швейка, головного героя найбільш відомого твору Ярослава Гашека. У червні 1915 р. був відправлений на Російський фронт у Галичину, був нагороджений срібною медаллю за відвагу. Але вже у вересні добровільно здався у російський полон. У 1916 р. вступає добровольцем у чеський легіон у складі російської армії, але в бойових діях участі не брав, займався пропагандистською роботою як співробітник газети “Чехослован” (органу Київського чесько-словацького товариства). На першому плані у Гашека – пропаганда збройної боротьби проти Австро-Угорської монархії, створення військових легіонів для національного визволення чехів і словаків. Після жовтневого більшовицького перевороту 1917 р., коли чеські військові частини перейшли на сторону Білого руху, Гашек порвав з легіонерами, переїхав з Києва до Москви, де вступив у чехословацьку секцію Компартії. Під час Громадянської війни в Росії Гашек був на відповідальній ідеологічній роботі в Червоній армії, в тому числі працював у політвідділі 5-ї армії. У листопаді 1920 р. за розпорядженням Чехословацького бюро ЦК РКП(б) повернувся на Батьківщину для партійної роботи, але слабкість радикального комуністичного руху в Чехословаччині не сприяла продовженню цієї діяльності. Він повертається до літературної праці, починає писати свій головний твір свого життя “Пригоди бравого вояка Швейка”. Помер Гашек у 1923 р. у містечку Ліпнице біля Праги.

ка”: *“Попавши до містечка, Швейк опинився в зовсім новій обстановці. Судячи з загального пошвавлення, недалеко був фронт, де йшла різня. Всюди стояли гармати і обози; з кожного будинку виходили солдати різних полків, серед них виділялися німці. Вони з видом аристократів роздавали австрійським солдатам сигарети із своїх багатих запасів. У німецьких кухонь на площі стояли навіть бочки з пивом. Німецьким солдатам роздавали пиво на обід і на вечерю, а навколо них, як голодні кішки бродили занедбані австрійські солдати з животами, що роздулися від брудного підсолодженого відвару цикорія”*.

5 серпня 85-й полк займає позиції в районі села Тадані¹ і протягом трьох тижнів (до 27 серпня) веде позиційні бої з росіянами, які вперто оборонялися. 8 серпня офіцери полка відзначали 35-річний ювілей служби в австро-угорській армії недавно призначеного командира полку, полковника Пфальца. А 10 серпня, на сороковину загибелі попереднього командира, полковника Баллінга, офіцери замовили і провели поминальну службу у селі Дернов² у стародавній дерев’яній греко-католицькій церкві³. Цього ж дня російська важка артилерія піддала пекельному обстрілу позиції полку, від якого загорівся пивний завод у с. Тадані. Від артилерійського вогню росіян найбільше ж постраждала Кам’янка-Струмілова, де вони обстріляли навіть красиву Струмівську церкву. Загалом, відступаючи, росіяни підпалювали усі населені пункти, які залишали, а те, що вціліло, зруйнували або пошкодили артилерійським вогнем.

На ці інтенсивні руйнуючі артилерійські обстріли вказує і Ярослав Гашек у своїх *“Пригодах бравого солдата Швейка”*: *“Пейсаті євреї у довгих кафтанях, зібравшись купками, розмахуючи руками, показували на тучі диму на заході. З усіх сторін лунали крики, що це на ріці Буг горять Утишків, Буськ і Дервяни. Чітко було чути гуркіт гармат. Знову стали кричати, що росіяни бомбардують зі сторони Грабова Кам’янку-Струмілову і що бої йдуть вздовж всього Буга, а солдати затримують біженців, які уже зібралися повертатися за Буг, до себе додому”*.

29 серпня полк двома тактичними групами атакує укріплений район, що знаходився на підвищенні південно-східніше села Топоров⁴. Тут росіяни ґрунтовно підготувалися до оборони – перед своїми позиціями вони створили водяний рів, загативши невеличку річку, що протікала тут. На окраїні села біля єврейського цвинтаря облаштували кулеметні гнізда, перед якими про-

¹ Нині с. Тадані Кам’янка-Бузького району Львівської області.

² Нині с. Дернів Кам’янка-Бузького району Львівської області.

³ Церква св. Микити у с. Дернів збудована у 1666 р. Остання реставрація відбулася у 1977 р. У радянський час використовувалася як музей, потім як дитячий садок. Зараз церква недіюча і потребує термінового ремонту.

⁴ Нині – село Топорів Бузького району Львівської області.

стяглася лінія окопів з гранатометами. Тому з першого разу оволодіти Топоровим австро-угорцям не вдалося. Основна атака була призначена на 31 серпня. Уночі розпочалася артпідготовка, яка подавила артилерію противника. Через годину почалася атака. Основний удар наносився на вузькому 700-метровому відрізку в районі Топоровської синагоги. Артилерія продовжувала підтримувати наступаючих, переносючи свій вогонь вглиб російських позицій. Такими спільними узгодженими діями австро-угорцям вдалося прорвати лінію оборони противника і окопатися за синагогою. Вечором, із настанням темноти, росіяни залишили свої позиції і відступили.

У боях за Хреньов, Таданіє, Топоров (з 30 червня по 30 серпня) полк втратив лише вбитими 150 чоловік.

З 31 серпня протягом двох тижнів 85-й рухається далі пішим маршем без бойових сутичок з короткими відпочинками спочатку до Бродів і Радзівілова¹, а потім переходить на територію сучасної Тернопільської області, проходячи через Новий Почаїв² до села Заложце³.

Бої за гору Гонтова (15–18 вересня 1915 р.)

14 вересня полк дійшов до села Заложце, неподалік від австрійсько-російського кордону, де і заночував. Весь час було чути канонаду від запеклого бою, який йшов протягом дня і ночі біля села Гонтова та на висоті 424 (гора Гонтова⁴), що височіла над ним. Ця стратегічна висота, яка домінувала над

¹ Нині місто Радивилів, райцентр Рівненської області у 100 км на південний захід від Рівного.

² Нині м. Почаїв Кременецького району Тернопільської області.

³ Нині смт Залізці Зборівського району Тернопільської області.

⁴ Гонтова гора (висота 424 метри) – одна з найвищих вершин Подільського товтрового кряжу (нині – це комплексна пам'ятка природи місцевого значення, розташована на межі Зборівського і Збарзького районів Тернопільської області між селами Мильне і Мала Березовиця). Гора Гонтова протягом століть була свідком багатьох історичних подій. У часи Київської Русі вона знаходилася на кордоні Волинського князівства. Тут проходив важливий торговельний шлях з Києва у Галичину – із Збаража через Глиняни до Львова. На жаль, саме тут пролягав і сумнозвісний “чорний шлях”, яким татарські орди гнали українців у неволю. У 1651 р. біля Гонтової відбувся великий бій між козаками Богдана Хмельницького, які поверталися з битви під Берестечком, і польськими крилатими гусарами Яреми Вишневецького. Події Першої світової війни і донині залишили свій слід на горі – на її схилах збереглися залишки військових бетонованих укріплень та довготривалих вогневих точок. Особливо багато їх у довколишніх лісах, а у селі Мильне така військова споруда збереглася повністю. Трагічні події повернулися на Гонтову і в кінці Другої світової війни. У 1944 році тут з'явилися відділи Української повстанської армії (УПА). Повстанці запропонували полякам, які компактно проживали тут і були опорою Польської Армії Крайової, разом боротися проти радянського окупанта. Але ті відмовилися, навпаки – тісно співпрацювали з більшовиками, які забезпечували їх зброєю та боеприпасами. Для них це був смертний вирок. Є також свідчення старожилів, що НКВС-ники всіляко посилювали ворожнечу між українцями і поляками. У одному з таких спогадів йдеться про те, що у селі Мильне енкаведисти нашвидкуруч переодягалися у форму УПА, а вже вночі село Гонтова охопило полум'я. Загинуло багато місцевих жителів. 22 грудня 1944 р. згарища села Гонтова залишив останній мешканець, більше поляки ніколи сюди не поверталися, село назавжди зникло. Історичні документи свідчать, що

навколишньою місцевістю, переходила з рук у руки декілька разів. У битві з обох сторін були задіяні не тільки піхотні частини, але і артилерія та кавалерія. Вечором 8-й гусарський полк¹ 4-ї кавалерійської дивізії стрімкою атакою зайняв висоту, але утримати її не зміг, протягом ночі росіяни її відбили.

Гора Гонтова на цей момент уже була свідком бойових дій Першої світової війни. Адже з 1773 р. (після розпаду Речі Посполитої) біля неї проходив кордон між Австрійською (згодом Австро-Угорською) та Російською імперіями. На самій горі була митниця і прикордонний пост. У полях поблизу гори відбулася одна з перших сутичок війни – у серпні 1914 р. російська кіннота несподівано атакувала австрійських прикордонників.

Зранку 15 вересня 85-й піднімають по тривозі з наказом негайно вирушати і остаточно відвоювати Гонтову. Об 11-й годині полк зайняв свої стартові позиції для наступу, який був запланований на післяобідній час. О 16.00 почалася артпідготовка, на яку росіяни відповіли тим же. Солдати і офіцери з хвилюванням та нетерпінням чекали наказу на штурм. Перед ними простиралася величава гора Гонтова. Дивлячись на неї, ті, хто брали участь у штурмі гори Манілової в Карпатах у лютому 1915 р., передчували, що тут також відбудеться щось особливе, яке запам'ятається назавжди... Тим, хто залишиться живими...

І ось о 17-й годині надходить наказ: 85-й повинен штурмом оволодіти висотою. Вояки піднялися в атаку і чимдуж побігли вперед. Їх підтримали всі

у 1946 р. у лісах біля гори Гонтова загинуло 17 вояків УПА сотні особливого призначення під керівництвом “Гордієнка”. Взимку 1946 – влітку 1947 років у сусідньому Дідковецькому лісі базувалася повстанська чота з відділу “Сіроманці” військової одиниці “Лисоня”. Тоді тут загинули шестеро повстанців.

У серпні 2014 р. у переддень Державного прапора України з ініціативи і за кошти місцевої громади на унікальній горі Гонтова зі славною і драматичною історією урочисто був освячений і встановлений синьо-жовтий стяг розмірами 3,6 на 2,2 метри на флагштоці висотою 12,5 метрів. Цей прапор бачать жителі навколишніх населених пунктів Зборівського, Збаразького і Кременецького районів Тернопільщини, а в погожу, ясну днину, можливо, навіть, і ченці Почаївської лаври та домініканського монастиря, що у Підкамені на Львівщині. На жаль, жодного меморіального знака, який би засвідчував, що тут відбувалися криваві події Першої світової війни, в яких загинули і сотні синів Срібної Землі немає... Не збереглося і військових поховань того періоду.

¹ 8-й імператорський і королівський Богемський драгунський полк імені графа Монтекукколі. У 1914 р. штаб і 1-й дивізіон полка базувалися у Ярославі, 2-й дивізіон – у Радимно, а запасний ескадрон – у Пардубіце. Національний склад (на 1914 р.): 58 % чехів, 42 % – інші національності. Полкова мова – чеська. Повний склад полку – 37 офіцерів і 874 драгуни. Мобілізаційний округ: Прага. Це один з найстаріших полків австро-угорської армії, створений ще у 1618 р. в Австрійській імперії. Брав участь у Тридцятирічній війні, Австро-турецькій війні 1663–1664 рр., Франко-голландській війні 1672–1678 рр., Великій турецькій війні, Російсько-турецькій війні 1735–1739 рр., у війнах за іспанську, польську, австрійську і баварську спадщину, Семирічній війні, у Наполеонівських війнах 1794–1814 рр., придушенні революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії, Австро-пруській війні. У Першій світовій війні з перших днів. Розформований у 1918 р.

кулеметні підрозділи, які відкрили фланговий вогонь по російським окопам. Росіяни відповіли кволим артилерійським обстрілом. Розуміючи, що час в даний момент на вагу життя і смерті, австро-угорці швидко долають відстань, стрімко наближаючись до позицій противника. У цей момент атакуючі застосовують гранати. Після вибухів, в диму 85-і застрибують в російські окопи. Починається жорстокий рукопашний бій. Росіяни не витримують: ті, хто залишився в живих, здаються в полон, або відступають. Цей бій тривав 6 годин, висота була захоплена; в полон потрапило 180 російських солдатів, трофеями стали 4 кулемети.

Після виснажливого кровопролитного бою, в якому 85-й полк також поніс чималі втрати, часу на розслаблення, тим більш на відпочинок, не було. Всі розуміли, що росіяни не змиряться і будуть намагатися відвоювати висоту. Тому треба було негайно закріплюватися на позиціях. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що внаслідок успішної атаки полк відірвався від сусідів з флангів (29-го і 33-го піхотних полків), які опинилися внизу, у підніжжя, і не міг розраховувати на їхню підтримку, опинившись, фактично, під загрозою оточення. Ця ситуація не була секретом і для росіян.

Довго чекати на першу контратаку не довелося. Протягом ночі росіяни здійснили 7 контратак, щоразу пробуючи оточити підрозділи полка. По центру атаки весь час захлиналися. Але на лівому фланзі противнику вдалося вдертися на позиції, почався нічний рукопашний бій. Більшого жахіття, ймовірно, неможливо вигадати. Ветерани щось подібне пережили на Маніловій, але здається тоді ця масакра була на грам легшою. Адже зимова завірюха дещо приглушувала крики воюючих та стогін поранених, а сніговий покрив дозволяв мінімально орієнтуватися і бачити противника. Натомість, тепер осіння пільма зробила неможливим відрізнити свого від чужого, а нічна тиша удесятерила жакливі звуки бою. Тому невдовзі вояки перемішалися і почали вбивати своїх. У відчаї росіяни почали кричати на чотирьох мовах (російській, німецькій, угорській, і навіть на румунській): Не стреляй! Ne lőjj! Feuer einstellen! Obzescsincs! Fünfundachtzig! У відповідь австро-угорці почали кричати номер свого полка: Вісімдесят п'ятий! Росіяни, коли зрозуміли це, також почали кричати "Вісімдесят п'ятий", щоб захистити себе від багнетів, тому що відчували перевагу австро-угорців. Від цього плутанина ще більш зроста. Цей нічний рукопашний бій тривав цілу годину, допоки росіян не вибили з позицій і вони відступили. На правому фланзі події для полка розгорталися за гіршим сценарієм. Тут росіянам вдалося обійти і оточити дві роти і захопити 140 солдатів у полон.

Загалом, незважаючи на шалений тиск, вибити підрозділи полка з Гонтової росіянам так і не вдалося. 85-й утримував свої позиції до 18 вересня, коли був замінений. За ці три дні його загальні втрати убитими, пораненими та полоненими становили 45 % особового складу. Командувач корпусу

генерал Гефер у військовому зведенні відзначив героїчну боротьбу полку в боях за висоту Гонтова, високо оцінивши мужність вояків у штикових атаках і рукопашному бою. Багато офіцерів і солдатів були нагороджені за військову доблесть. А командир полку полковник Пфальц отримав особливу нагороду – орден Леопольда¹.

У подальшому протягом війни гора Гонтова продовжувала залишатися стратегічною висотою, довкола якої відбувалися бойові дії. Після остаточного оволодіння горою 85-м полком у вересні 1915 р. австро-угорські частини вибудували тут міцну глибоко ешелоновану лінію оборони, створивши цілий укріпрайон. Але утримати ці позиції під час Брусилівського наступу російських військ влітку 1916 р. їм не вдалося. Село Гонтова було повністю спалено, а місцеве населення евакуювали вглиб Австро-Угорської імперії. У 1917 р., коли сюди знову повернувся фронт, трапилася ще одна трагічна подія – частина російських військ (Варшавський і Остроленський піхотні полки) відмовилася далі воювати і вирішила залишити поле бою. Дорогою із села Залозці солдати заночували біля гори Гонтова на хуторі Окіп. Тут їх атакували свої ж – загинуло майже 300 російських військових.

23 вересня полк наступає в районі населених пунктів Лопушно² та Ростоки³. Атака триває 7 годин. Загальні втрати – 40 % особового складу.

Через два дні полк опинився на березі річки Іква. Фронт зупинився, розпочалася позиційна війна, яка тривала 8 місяців.

Військові медики 85-го полка

Протягом першого і, за багатьма показниками, самого важкого року війни медичну службу 85-го полка очолював доктор Ямполер Йозеф⁴, єврей за національністю, уродженець Тернополя. За фронтові заслуги у 1915 р. він був нагороджений однією з найвищих військових відзнак в Австро-Угорщині – Лицарським хрестом ордена імператора Франца Йосипа. Військовий лікар

¹ Орден Леопольда – військова нагорода, яку затвердив у 1808 р. австрійський імператор Франц І Габсбург на честь свого батька Леопольда II, короля Угорщини. Це була дуже почесна нагорода, якою відзначали офіцерів австро-угорської та німецької армій у Першій світовій війні. Останнє нагородження відбулося 1 листопада 1918 р. Після розпаду Австро-Угорської імперії нагороджень більше не відбувалося.

² Нині село Лопушне Кременецького району Тернопільської області.

³ Нині село Ростоки Кременецького району Тернопільської області.

⁴ Подальша доля Ямполера склалася драматично. Після перебування на фронті він був переведений у тилову медичну службу австро-угорської армії і закінчив війну у званні підполковника. У кінці 1918 р. пішов добровольцем до Української галицької армії, розділивши з нею драматичну участь. Після поразки від польських військ у Галичині, влітку 1919 р. перейшов з підрозділами УГА на Поділля для сумісної боротьби з армією Української Народної Республіки проти більшовиків, був призначений командантом 1-го запасного шпиталю у Вінниці. Страшна епідемія тифу, внаслідок якої Галицька армія стала майже небоєздатною, не обійшла стороною і Ямполера. Він помер від цієї недуги в кінці 1919 р.

Ямполер безперечно заслуговував цієї нагороди. Адже через полковий медичний пункт за цей час пройшли тисячі поранених і хворих бійців, яким виконані тисячі операцій, перев'язок, вакцинацій, інших лікарських процедур у важких польових умовах, часто у безпосередній близькості від поля бою.

Після Ямполера до кінця 1917 р. головним полковим лікарем 85-го полка був доктор Шомоші (Somosi), а після нього і до кінця війни – майор медичної служби, доктор Водецькі (Wodeczki).

Загалом, в кожному полку австро-угорської армії, крім головного полкового лікаря, було ще 3–4 лікарів, які працювали на батальйонних медичних пунктах. За всі роки війни через горнило фронту з 85-м пройшли всього 26 лікарів. Їх список наведений у книзі Матяша Шандора:

Альтман (Altman)	Вайсберг (Weissberg)
Гартштейн (Hartstein)	Гацек (Haczek)
лейтенант Гере Леопольд (Gerő Lipot), загинув	
Едєді (Egyedi)	Каус (Kausz)
Кертійс (Kertész)	Клейн (Klein)
Кнепп (Knepp)	лейтенант Кюхель (Küchel)
Ліберманн (Liebermann)	Поліцер (Policzer)
Поппер (Popper)	Рийвійс (Révész)
лейтенант Сабов (Scabó)	Сарка (Szarka)
Сийкей (Székely)	лейтенант Сільберштейн (Silberstein)
Чіллаг (Csillag)	Шварц Єно (Schwarz Jenő)
Шмідт (Schmidt)	Штрассер (Strasser)

У кожному взводі австро-угорської армії був один санітарний відділ, який складався з командира, чотирьох санітарів та солдата, який шукав поранених. У своєму розпорядженні вони мали 2 ноші, 2 шини для іммобілізації, бачок з водою та сумки з перев'язувальним матеріалом. На лівому рукаві у кожного була біла пов'язка з червоним хрестом. Вони проходили медичну підготовку, яку проводили лікарі. Багато з них працювали самовіддано, незважаючи на смертельну небезпеку. Але при великих втратах їх було явно недостатньо. Порівняно з попередніми війнами кількість носильних і важкопоранених була набагато більшою. При великій кількості поранених санітари не справлялися з транспортуванням постраждалих з поля бою, тому з цією метою в деяких частинах задіювали навіть армійських музикантів.

Під час бою першу медичну допомогу поранені могли надавати або самі собі (самопоміч), або отримати від товаришів (взаємодопомога), тому що санітари могли наблизитися до передової тільки після затихання бою. Для накладання першої пов'язки використовувався перев'язувальний пакет бійця. Кожен солдат мав два пакети, але при значних пораненнях цього було замало.

Німецькі та австро-угорські офіцери бесідуєть між собою [3].

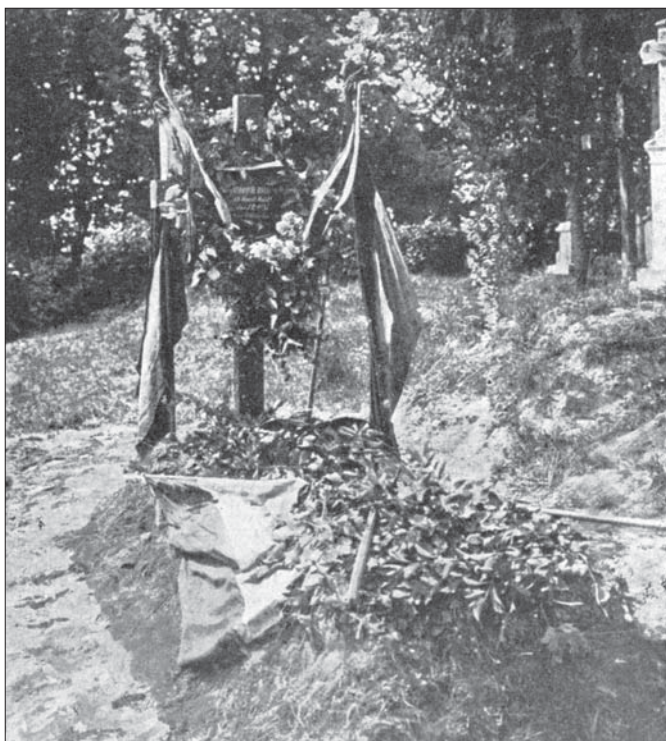
Підрозділи 85-го піхотного полка входять у містечко Мостисько в Галичині.
Травень 1915 р. [1].

Австро-угорські солдати розгортаються у цеп для наступу [3].

Полковник Баллінг спостерігає з окопу за наступом свого полка на схід від Львова [1].

Тимчасова могила
полковника Баллінга
у селі Пікуловіце (15 км на
схід від Львова) [1].

Лиса Гора у передмісті Львова, біля якої просувалися підрозділи 85-го піхотного полка при звільненні міста від російських військ 22 червня 1915 р. [11].

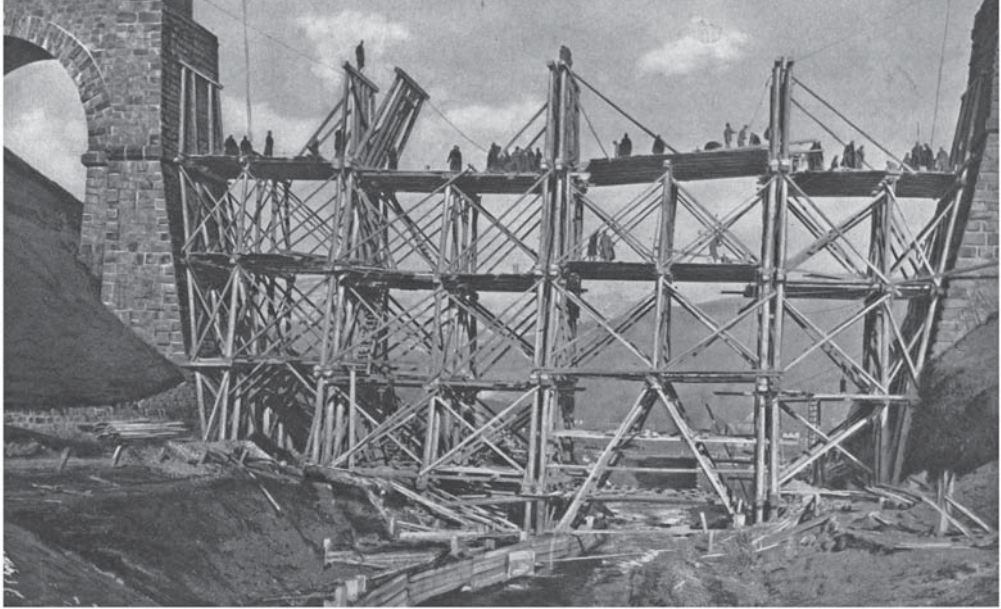
Колишній Австрійський військовий цвинтар у Львові, де були захоронені майже 10 тисяч вояків австро-угорської, німецької та російської армій, які загинули у Першій світовій війні. Був повністю зруйнований у 1946-1947 рр. комуністичною владою Радянського Союзу (фото 30-х років XX ст.) [11].

Російські військовополонені йдуть вглиб Австро-Угорщини, а цивільне населення повертається назад на звільнену землю Галичини [3].

Австро-угорські солдати супроводжують полонених російських офіцерів [3].

Az Érdekes Újság háborús albuma.

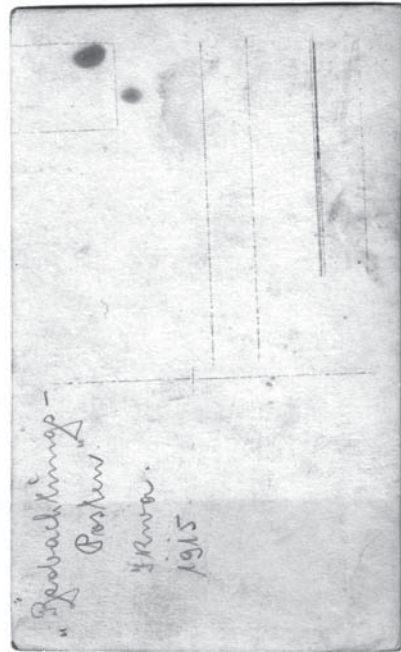
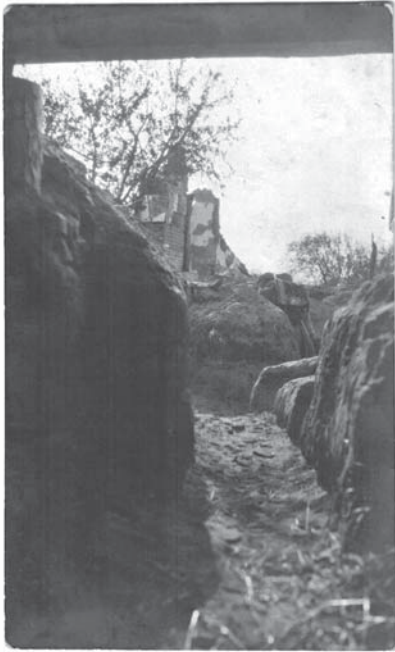
Aigner Gustáv 100 koronás harmadik díjjal kitüntetett pályaműve.

Katonák gyors hidvérese!

Солдати ремонтують пошкоджений міст. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4]. На фото зображений залізничний віадук у нинішньому селі Гукливий (поблизу Воловця, Закарпаття) з дерев’яним риштуванням, яке встановлювалось для тимчасової заміни підірваної відступаючими російськими військами металічної ферми. 1915 р.

Зруйновані війною обійстя на галицькій землі [3].

Оборонні позиції австро-угорських військ на ріці Іква.
Поштова картка періоду Першої світової війни [5].

Військовий цвинтар 85-го піхотного полка, де було поховано 250 вояків, які загинули у період позиційної війни на ріці Іква, біля села Лосятин (нині Кременецького району Тернопільської області). Травень 1916 р. До сьогодні кладовище не збереглося... [1].

Piano.

The image shows a piano score for a piece titled 'March for Gontova'. It consists of four systems of music. The first system starts with a piano (piano) dynamic and features a melody in the right hand with triplets and chords in the left hand. The second system continues the melody and includes a fortissimo (sf) dynamic. The third system has a crescendo (cresc.) marking. The fourth system ends with a piano (p) dynamic and includes sf markings.

Марш Гонтової, написаний на честь боїв за гору Гонтова 15 вересня 1915 р.
Автор: Потузік Йозеф (Potuznik József) [1].

Ikvá dal

The image shows a musical score for a song titled 'Ikvá dal'. It features a melody line with lyrics in Hungarian and Romanian. The lyrics are: "Valkynia felett hideg szelek járnak meleg sóhajtasok haza felé szállnak. Révedező szemmel szép hazámat látom, Tercád gondolok, én szomorú párom." Below the lyrics, there is a Romanian translation: "Ez a kis fehér ház de messze van innen, Itt az Ikvapartján olyan árva minden, Muszka fegyver tűzét elviselem könnyen, De ha rád gondolok, kiusordul könnyem."

Полкова пісня 85-го під час позиційної війни на ріці Іква (1915–1916 рр.) [1].

Сортування поранених [3].

Собака-санітар
85-го піхотного полка
“Толл” (“Toll”) – гордість
прапорщика Урбанека [1].

Лазарет біля передової у селянській хаті [3].

Сестри милосердя і цивільні супроводжують поранених вояків на вокзалі по дорозі додому [3].

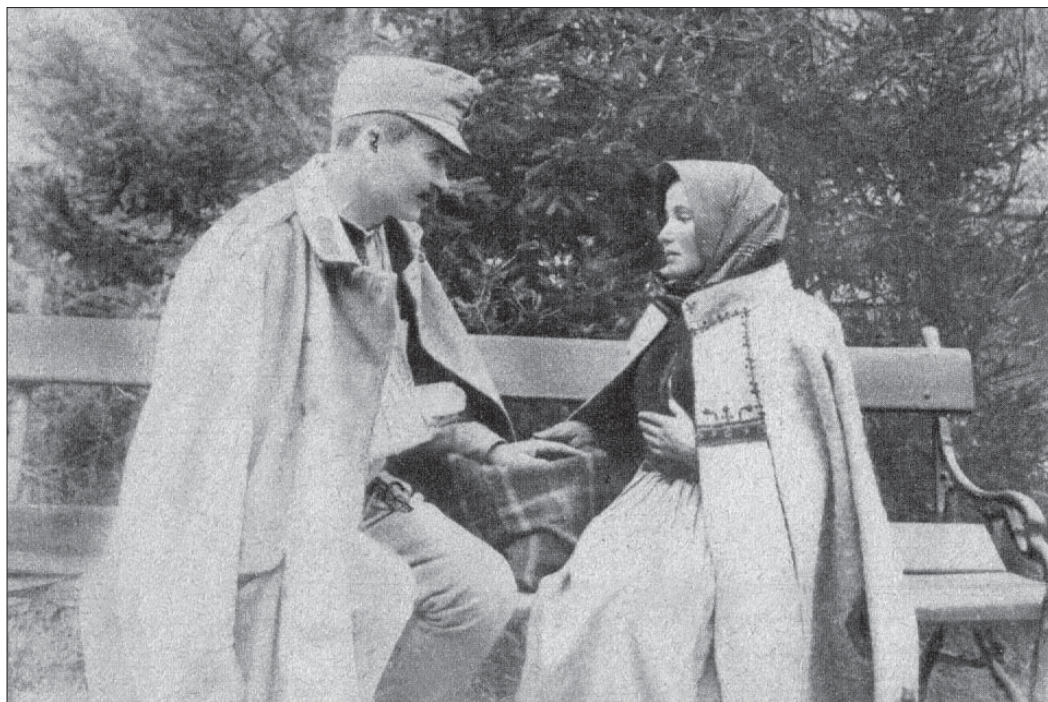
Духовна сповідь перед смертю. Єпископ сповідусь помираючого солдата [3].

Сестри милосердя перев'язують пораненого вояка [3].

Провідни пораненого солдата біля шпиталю [3].

“Ти живий...” [3].

Пункти первинної медичної допомоги організовувалися на шляхах наступу або відступу військових частин, на певній відстані від передової лінії, ближче до доріг, по можливості, в будівлях, де була вода і солома. Перев'язочні військових частин знаходилися далеко від поля бою. Легкопоранені добиралися сюди пішки, часто їх не знаходили і вони попадали на перев'язочні інших частин. При масштабніших боях, внаслідок недостатньої організації, частина легкопоранених, оминувши перев'язочні пункти, рушала в тил і опинялась далеко від лінії фронту.

Організацією таких пунктів займався безпосередньо полковий лікар. Все майно перевозили на тваринах, на яких прикріплювалися по дві водостійкі корзини. Пункти забезпечувалися чемоданами з перев'язувальним матеріалом та медичним інструментарієм, які доставляли санітари-носії. Зв'язок передової лінії з тилом дивізії забезпечувався посильними, польовими жандармами і, частково (там, де була можливість), за допомогою телефону. Ці медпункти підпорядковувалися безпосередньо командирам батальйонів, полків і дивізій.

На лікаря пункту первинної медичної допомоги при інтенсивному надходженні поранених лягало величезне навантаження. До його обов'язків входило облік, сортування поранених за важкістю та можливістю подальшого транспортування, а також виявлення серед них інфекційних хворих та відокремлення помираючих. Після цього, з полкового медичного пункту, поранені направлялися або в тил дивізії, або безпосередньо у польовий шпиталь; а при зовсім легкому пораненні вони заверталися назад у свою частину. Крім того, лікар на полковому етапі медичної допомоги виконував невеликі операції для рятування життя постраждалого, такі як зупинка кровотечі шляхом перев'язування кровоточивих судин, в основному на ділянках лиця та шиї, ліквідація (закриття) пневмотораксу при пораненнях грудної клітки. Лікар також робив щеплення від правця. Налагодження співпраці з дивізійними пунктами медичної допомоги також лягало на плечі лікаря.

При розміщенні цих пунктів необхідно було пристосовуватися до бойової ситуації. При оборонних боях була можливість заздалегідь визначити місце їх дислокації, але при наступі чи відступі вони повинні були бути мобільними і встигати за наступаючими військами або не залишатися на втраченій території при відступі.

Завдяки напруженій і самовідданій праці військово-медичної служби австро-угорської армії 70 % поранених одужали і повернулися на фронт. Але і самі військові медики зазнали також чималих втрат. З 9 тисяч 163 лікарів, мобілізованих до армії за 3,5 роки війни (1914–1917 рр.), 614 загинули, 420 померли від інфекційних хвороб, 715 були поранені і 422 пропали безвісти або попали в полон. Загальні втрати становили 2171 чоловік, майже кожний четвертий (23,7 %).

У цьому сумному списку і три лікарі 85-го піхотного полка. У першому бою полка у Першій світовій війні, за Павловку, батальйонний лікар Шварц Єне пораненим потрапив у російський полон (його подальша доля невідома). Під час останнього у війні наступу австро-угорських військ на Італійському фронті 15 червня 1918 р. при штурмі гори Кол-Мошин загинув батальйонний лікар лейтенант Леопольд Гере. В цей же час захворів і вибув із строю доктор Клейн. У списку загиблих (відомих) солдатів числяться також два фельдшери – Фіцаї Янош і Фіцаї Міклош.

Військові поховання на галицькій землі

У боях за звільнення Галичини влітку 1915 р. 85-й полк втратив лише вбитими близько 1000 вояків, які були поховані на галицькій землі. Захоронення відбувалися, як правило, біля тих населених пунктів, де проходили бої і гинули солдати. Після завершення Першої світової війни новостворена Польська держава, до якої увійшла і територія сучасної Західної України (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська, Волинська області), у відповідності до статей 225 і 226 Версальського мирного договору (28 липня 1919 р.) взяла на себе зобов'язання утримувати та доглядати усі військові цвинтарі та окремі військові поховання Першої світової війни.

Було це нелегкою справою. Адже станом на 1928 рік на території Львівського воєводства нараховувалося 467 окремих військових цвинтарів та приблизно стільки ж військових секторів на цивільних кладовищах (гмінних-сільських, прицерковних та інших), на яких було поховано 84636 військово-службовців різних армій та національностей, які загинули у Першій світовій війні. Крім того, були ще окремі поховання і братські могили, просто розсіяні по полях та лісах, дуже часто приватних. Отож, польський уряд виділив значні кошти на перепоховання одиноких могил на збірні військові кладовища. Особливо активним цей процес був у 30-х роках, коли проводилася, так звана, “комасація”¹.

Найбільшим військовим кладовищем на Галичині був неіснуючий нині Австрійський військовий цвинтар у Львові, на якому з високою вірогідністю могли бути поховані і вояки 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка.

Майже 10 місяців (293 дні), з 3 вересня 1914 р. по 22 червня 1915 р., Львів був окупований російськими військами. Для поховання російських вояків, загиблих під час Галицької битви та померлих у шпиталях, з ініціативи

---

¹ Комасація – один із засобів землевпорядкування, яке проводить, як правило, держава з метою ліквідації розпорощення земельних ділянок, що належать одному власникові, і створення більших і краще придатних для використання. У 20–30-х роках комасація – складова аграрної реформи, що проводилася урядом Польщі згідно з законом від 1925. Одне з положень закону – обов'язок поміщиків, які володіли землею в розмірі понад 60 га в районах великих міст і 160 га в інших місцевостях, продавати, при посередництві держави, селянам і осадникам ділянки землі по 15 га в самій Польщі і по 26 га в Західній Україні та Західній Білорусі. Таку землю в основному могло придбати заможне населення.

дружини російського губернатора Галичини графині Бобринської на узгір'ях над парком Гловацького був закладений окремих цвинтар, так званий “Пагорб Слави”, де було поховано 5369 вояків російської царської армії (в тому числі 92 мусульманина).

Австрійський військовий цвинтар був закладений у 1914–1915 рр. російськими санітарними службами для поховання військовополонених австро-угорської армії, які померли у львівських шпиталях, і розміщувався на теперішній території поля № 82 Личаківського цвинтаря. Після повернення до Львова австрійців новостворений цвинтар перейшов у відання військової інспекції кладовищ і став основним для поховання загиблих військовослужбовців австро-угорської та союзних німецької і турецької армій. Тут було поховано 4263 солдати та офіцери різних національностей (австрійців, німців угорців, поляків, українців, чехів, словаків хорватів, румунів, сербів, боснійців). З армій союзних держав захоронено 510 німців та 100 турків. Спочатку Австрійський військовий цвинтар був огорожений невисоким дерев'яним парканом. Хрести також були дерев'яними, на кожному з них стояв номер могили і таблиця з прізвищем. Пізніше на могилах вояків австро-угорської армії почали ставити бетонні хрести і надгробки. Праворуч від головної алеї був пам'ятний кам'яний хрест з написом німецькою мовою “Dem Andenken der hier ruhenden tapfere Krieger gewidmet” (“Присвячується пам'яті похованих тут мужніх вояків”).

Відповідно до комасації 1935–1937 рр. російські військові поховання з “Пагорба Слави” були перезахоронені польською владою на Личаківському цвинтарі поряд з австрійським військовим кладовищем. Таким чином, на території того військового меморіального комплексу, здавалося б, знайшли свій вічний спокій біля 10 тисяч вояків всіх армій, що воювали тут у Першій світовій війні.

На превеликий жаль та ганьбу обидва цвинтарі не збереглися. Оскільки Радянський Союз ніколи ні з ким не підписував жодних міжнародних угод про охорону й відновлення військових поховань, то практично всі нерадянські військові цвинтарі в ті часи оголошувалися ворожими і непотрібними. У 1946–1947 рр. після другого свого приходу комуністичні вандали бульдозерами зрівняли з землею і перекопали Австрійський військовий цвинтар разом із захороненнями російської царської армії, потрощили надмогильні пам'ятники і вивезли їх у невідомому напрямку¹. Відразу ж було дозволено на цьому са-

¹ У 1995 р. кілька десятків понищених бетонних хрестів були виявлені місцевим мешканцем у пригороді Львова – Дублянах, на території заводу залізобетонних виробів тресту “Львівсьільбуд”. Проведена фахова експертиза підтвердила, що ці понівечені залишки виявилися маленькою крихтою тисяч зруйнованих надмогильних знаків вояків Першої світової війни. Чотири виявлені хрести були з могил солдатів царської Росії – з вибитою зверху православною символікою (трираменний хрест). Найбільше ж хрестів були з могил вояків австро-угорської та німецької армії: на них вибиті хрестики мальтійської форми і корона та написи німецькою мовою.

мому місці масові цивільні та військові поховання. Тоді було закладено військове кладовище для воїнів Червоної Армії, на якому у 1944–1950-х рр. було захоронено всього 3491 особу. Згідно книги реєстрації, до них належать 1252 радянські воїни, які були поховані у 1945 р. (574 особи), у 1946 р. (456), 1947 р. (148), 1948 р. (54), 1949 р. (18), у 1950 р. (2 особи). Згідно архівних даних, на цьому цвинтарі поруч із солдатами Радянської армії, які померли від ран у шпиталях Львова, ховали вояків дивізії НКВС, які воювали на Львівщині з підрозділами Української повстанської армії і були причетні до масових репресій проти місцевого населення.

Ще один військовий цвинтар, де поховані вояки Першої світової війни, і який частково зберігся до наших днів, знаходиться у селі Глинсько (у 5 км на захід від райцентру Жовква). Тут покояться вояки австро-угорської армії, серед яких були австрійці, угорці, німці і українці. Дата смерті солдатів (21 червня 1915 року) може говорити, що загинули вони під час звільнення Львова. Досить цікаве розташування могил на цвинтарі: зліва поховані угорці, їх імена невідомі, справа німці і австрійці – майже всі ідентифіковані, а по периметру українці, імена яких теж невідомі. У 1917 р. австрійці встановили меморіальний стовп, на якому чотирма мовами (німецькою, угорською, українською і польською) було написано посвяту полеглим воїнам. Напис українською мовою говорить: “Тут ми лежимо, що в лютім бою упали для красної долі будучих поколінь. Згадайте ж, прохожі, що жите ми віддали, щоб ви не зазнали наших надмірних терпінь”.

Позиційні бої на річці Іква (25 вересня 1915 р. – 10 червня 1916 р.)

З жовтня 1915 року фронт зупинився. 85-й піхотний полк впродовж восьми місяців знаходився на одній оборонній лінії біля села Лосятин¹ уздовж берега ріки Іква², де відбувалися позиційні бої. Інтенсивність бойових дій різко впала: окрім періодичних перестрілок та взаємних розвідувальних заходів, великих боїв не було. Тим не менш, за цей період полк втратив лише убитими 250 чоловік, які були поховані на військовому цвинтарі біля села (до нинішніх днів не зберігся).

Почалася зовсім інша, окопна, шанцева війна, яка сприяла запровадженню у бойову практику принципово нових методів ведення збройної боротьби, нових технічних засобів, змінила сам дух війни.

¹ Нині село Лосятин Кременецького району Тернопільської області.

² Іква – річка в Україні, в межах Бродівського району Львівської області, Кременецького району Тернопільської області та Дубенського і Млинівського районів Рівненської області. Права притока Стиру (басейн Дніпра). Довжина Ікви 155 км, ширина річища від 5 до 25 метрів, глибина 0,5–2,2 м. Бере початок у селі Черниця Бродівського району.

В умовах “стаціонарної” війни на перший план вийшло вміння нести патрульну службу, вести снайперську стрільбу, встановлювати загородження з колючого дроту та рити траншеї. З’явилися і нові види зброї – міномети, здатні вести навісний вогонь фугасними мінами по закритих цілях, а також гранати, перші взірці яких виготовлялися з простих консервних банок й пляшок. Кулемети, що були тоді на озброєнні, виявилися малоприматними для стрільби з вузьких траншей, тому їм на зміну прийшли такі легкі моделі, як ручний кулемет “Льюїса” у британців та “Шоша” у французів.

Іноді відстань між окопами противників не перевищувала ста кроків, і будь-які переміщення у денний час миттєво викликали вогонь. Тому активні бойові дії починалися з темнотою. По нічній землі обережно повзком рухалися патрулі, намагаючись розвідати, що відбувається в окопах противника і як надійно вони охороняються. Іноді виповзали диверсійні групи для захоплення “язика” з метою отримання достовірної інформації.

Багато часу займало у солдатів відновлення дротяних загороджень та укріплення позицій. Запаси води, провіанту, боєприпасів доводилося тягнути на собі по нескінченним ходам сполучення, що розходилися далеко від передової. Майже не затихав гуркіт гармат, а нічне небо над окопами постійно освітлювали ракети.

Бій в траншеї мав свої обтяжливі особливості. Він відбувався нижче рівня ґрунту, який підривало кулеметним вогнем. Як тільки чиясь голова з’являлася над окопом, її враз вражала куля. І наступ, і оборона в ходах сполучення відбувалися, як правило, врукопашну. Із воюючих, як з однієї, так і з іншої сторони, могли стріляти тільки вояки, що стояли першими. За ними в одну лінію витягувалися інші, вони передавали першим заряджені гвинтівки, а самі кидали в противника гранати. Саму незначну перепону, навіть із мішків з землею, якщо її захищали зброєю, вдавалося захопити лише у випадку, якщо вдасться убити її переднього захисника.

Але для 85-го полку війна на Ікві пройшла без великих бойових сутичок. Росіяни часто тривожили лінію оборони несподіваними артобстрілами, переважно удень. Цілями були, як правило, невеликі групи солдатів, які опинялися на відкритому просторі, або гурти коней, що паслися. Але у порівнянні з минулими боями, загальна обстановка на Ікві характеризувалася відносною тишею. Солдати і офіцери нарешті отримали можливість відносного відпочинку, тому більшість з тих, хто не був на варті, спали в траншеях, частина займалася подальшим облаштуванням і ремонтом (після артобстрілів) окопних позицій.

Генерал Брусілов, командував 8-ї російської армії, у своїх спогадах описує в тому числі і збудовані оборонні позиції, порівнюючи російські укріплення з австро-угорськими та німецькими.

“В течение зимы 1915/16 года, стоя все время на одних и тех же позициях, мы их постепенно совершенствовали, и они стали приобретать тот вид,

который при современной позиционной войне дает большую устойчивость войскам: каждая укрепленная полоса имела от трех до четырех линий окопов полного профиля и с многочисленными ходами сообщений. Строили также пулеметные гнезда и убежища, но не пользовались для этой цели, как германцы и австрийцы, железобетоном, а строили убежища, зарываясь глубоко в землю и прикрываясь сверху несколькими рядами бревен с расчетом, чтобы такой потолок мог выдержать 6-дюймовый снаряд. Убежища, вообще, подвигались туго, их было очень мало, и, правду сказать, я не особенно наседал на их развитие, так как они представляли собой не только прикрытие от артиллерийского огня, но и ловушки: спрятанный в убежище гарнизон данного участка, в случае проникновения противника в окопы, почти неизбежно целиком попадал в плен. Нужно признать, что австрийцы и немцы укреплялись лучше нас, более основательно, и у них в окопах было гораздо удобнее жить, нежели в наших. Помимо довольно широкого применения железобетонных сооружений у них во многих местах было проведено электричество, устроены садики и блиндированные помещения для офицеров и для солдат. Я совершенно не гнался за этими усовершенствованиями, но старался обставить жизнь людей возможно более гигиенично, чтобы они были хорошо одеты, по сезону и хорошо кормлены, чтобы было возможно больше бань.

В течение этой зимы мы усердно обучали войска и из необученных делали хороших боевых солдат, подготавливая их к наступательным операциям в 1916 году. Постепенно и техническая часть поправлялась в том смысле, что стали к нам прибывать винтовки, правда различных систем, но с достаточным количеством патронов; артиллерийские снаряды, по преимуществу легкой артиллерии, стали также отпускаться в большом количестве; прибавили число пулеметов и сформировали в каждой части так называемых гренадер, которых вооружили ручными гранатами и бомбами. Войска повеселели и стали говорить, что при таких условиях воевать можно и есть полная надежда победить врага.

...неприятельские позиции были чрезвычайно сильно укреплены. По всему фронту они состояли не менее как из трех укрепленных полос в расстоянии друг от друга приблизительно от 3 до 5 верст. В свою очередь, каждая полоса состояла из нескольких линий окопов, не менее трех, и в расстоянии одна от другой от 150 до 300 шагов, в зависимости от конфигурации местности. Все окопы были полного профиля, выше роста человека, и везде в изобилии были построены тяжелые блиндажи, убежища, лисьи норы, гнезда для пулеметов, бойницы, козырьки и целая система многочисленных ходов сообщения для связи с тылом. Окопы были сооружены с таким расчетом, чтобы подступы к позициям обстреливались перекрестным ружейным и пулеметным огнем.

Убежища были устроены чрезвычайно основательно, глубоко врыты в землю и укрывали людей не только от легких, но и от тяжелых артил-

лерійських снарядов. Вони мали сверху два ряда бревен, присыпаних слоєм землі товщиною около 2,5 аршин; в некоторых местах вместо бревен были железобетонные сооружения надлежащей толщины; в некоторых местах они устраивались даже с комфортом: стены и потолки обиты были досками; полы были или дощатые или глинобитные, а величина таких комнат была шагов двенадцать в длину и шесть в ширину; в окна, там, где это оказывалось возможным, были вставлены застекленные рамы. В таких помещениях ставилась складная железная печь и были устроены нары и полки. Для начальствующих лиц устраивались помещения из трех-четырех комнат с кухней, с крашеными полами и со стенами, оклеенными обоями. Каждая укрепленная полоса позиций противника была основательно оплетена колючей проволокой: перед фронтом тянулась проволочная сеть, состоявшая из 19–21 ряда кольев. Местами таких полос было несколько, в расстоянии 20–50 шагов одна от другой; некоторые ряды были оплетены столь толстой стальной проволокой, что ее нельзя было резать ножницами; на некоторых боевых участках через проволоку заграждений пропускался сильный переменный электрический ток высокого напряжения, в некоторых местах подвешены были бомбы, а во многих местах впереди первой полосы были заложены самовзрывающиеся фугасы. Вообще эта работа австро-германцев по созданию укреплений была основательная и произведена непрерывным трудом войск в течение более девяти месяцев”.

Суворі реалії окопного життя другої воєнної зими правдиво описав В. Гренджа-Донський у своєму автобіографічному романі “Сини Верховини”. “Тут окопи були побудовані міцно, “лисячі ями” були вистелені з кількох верстов сильними дубовими колодами та глиною, їх проривав тільки найтяжчий калібр гранати, але це було зрідка. В кожній ямі для цілої роти були бляшані печі. Тільки вошей у них було пребагато. Візьмеш на себе чисту білизну, а вже на другий день по полах білої сорочки десятки годованих вошей. Але “рутені” мали свій спосіб нищити вошей, бо між вояками були й колишині лісоруби, а ті вміли позбутися галапасів. Скинеш сорочку, над вогнем або гарячою плитою закрутиш її, парою сорочка прогріється і тоді швидко зразу розкручуй і стрясай на вогонь. Воші падають, на блясі аж тріскає.

Зима в окопах була надзвичайно холодна. В першій лінії ніхто не смів роздягнутися, тільки пояс скинути, спалося одягненим. Деякі мудрагелі хотіли за всяку ціну дістатися звідси, навмисно ходили босі в снігу, щоб собі скалічити ноги, але, дивна річ, люди щодалі так були загартовані, що нога нікому не змерзла, навпаки, навіть не простудилися”.

За період позиційної війни на Ікві особовий склад полка з місяця в місяць кількісно збільшувався за рахунок прибуття п’яти маршових батальйонів з Балашадярмата з рекрутами з Мараморощини та Угочанщини.

Спорядження солдата маршового батальйону, правда не 85-го, а 12-го сатмарського гонведського полка, який формувався також з жителів Мараморощини, але саме в цей період, описав В. Тренджа-Донський в “Синах Верховини”: *“Під кінець листопада вправа була закінчена і Продана приділили до “марікомпанії”. Замість дрантивих полотняних лахів одягли їх добре – в нову теплу зимову уніформу, черевики нові, в наплечник дали білизну, шість м’ясних консервів з тим, що їх можна з’їсти тільки по наказу, сухарі, чорної кави із помолотого та осолодженого жита і багато патронів, бо аж триста шістдесят набоїв по п’ять штук в бляшці. Нові рушниці на п’ять набоїв, бо з одним патроном приділяли тільки вартовим у запіллю. На боці на ремені звисав не тільки багнет з піхвою, але й лопата або кирка, крім того, півлопотнища пірамідного австрійського військового намету. Повне озброєння – це вага поважна, є що нести”*.

На 12 квітня 1916 р. у полку нараховувалося 3377 вояків, з них озброєних – 3079, несли службу на передових позиціях 2433, у відпустці перебував 41. На кінець весни 1916 р. в полку було чотири потужних батальйони, кулеметні і саперні підрозділи.

Навесні 1916 р. мав місце неприємний для полку інцидент. Двоє солдатів вирішили втекти до росіян, але вночі заблукали і стикнулися зі своїм патрулем. З дисциплінарною метою цих двох втікачів, на власну відповідальність полку, наступного дня було розстріляно, а про подію донесено вищому керівництву. Цей факт став причиною того, що 85-й полк на певний час був занесений міністерством оборони до чорного списку неблагонадійних підрозділів. Як дисциплінарні штрафні санкції були заборонені відпустки, а також введено цензурування листів рядового складу. Повторення подібних фактів більше не було. Тому через деякий час керівництво полку подало клопотання до військової канцелярії міністерства оборони про зняття обмежень та підозр у неблагонадійності, яке було задоволено.

Але не лише цей факт став причиною таврування 85-го полка, який до цього часу був на хорошому рахунку і не раз був відзначений вищим командуванням за військову доблесть та бойові звершення. Весною 1916 р. Пасхальні свята у православних і католиків співпали. По обидві сторони фронту запанувала тиша, і почали відбуватися стихійні братання. Вони мали місце не лише на тих ділянках фронту, де знаходилися австро-угорські полки, в яких служило багато українців, але і там, де їх були одиниці.

Степан Клочурак служив офіцером у 38-му піхотному полку, який формувався з угорців і в меншій кількості німців, з околиць Будапешта і сусідніх міст. За його свідченням в полку тільки він і його земляк з Ясіня Олександр Бачинський володіли українською мовою. От як описує Клочурак у своїх спогадах “До волі” братання на Великдень 1916 р. на Російському фронті.

“В 1916 році православний Великдень зійшовся разом з католицьким, тому це велике свято святкували обидва фронти разом. На тому відтинку, де стояв наш полк, в деяких місцях нас ділило від фронтової лінії росіян не більше 100–150 кроків. До нас часто доносився з російської сторони голос пісень. Ми з захопленням прислухались хоровому співові. Такі концерти російських фронтових вояків повторялися часто, і в такий час перестрілку зупинялося. Виявилось, що перед нами стояли частини, в яких переважали українські вояки. Це вони давали нам ці цікаві концерти. На Великдень в неділю до полудня, ми почули величну пісню “Христос Воскрес!” Незадовго на російських окопах появилися білі прапорці і з окопів висунулось декілька вояків. Коли вони побачили, що їм не грозить небезпека, бо з нашої сторони не впав жодний постріл, за їх прикладом пішла решта вояків, яка розтяглась вправо і вліво, по цілому їхньому фронтові відокремилось п'ять вояків, які перелізли колючі дроти і прийшли аж до наших окопів. Я ще з двома нашими вояками пішов їм назустріч. Один з них, подаючи мені руку, від імені їхніх вояків побажав нам, нашим старшинам і воякам, щасливих і радісних Великодніх Свят та щоб ми здорові вернулись у свої рідні сторони. Він говорив до мене по-російському, а коли я повторив ті самі побажання по-українському, він здивовано сказав по-українському: “Як видно, на обидвох фронтах воюють українці одні проти одних”. Після того ми розговорились по-своєму. Як ми так взаємно вітались, уся маса вояків з російської сторони рушила до нас, на що наші вояки відповіли в той самий спосіб. Настала хвилинка взаємних привітань, обіймів і радості, і люди, яких війна зробила кровожадними звірами, стали знову людьми. Думаю, що ніяка дисципліна ані сила не змогла б перешкодити цій нормальній поведінці людей, яких єднала однакова доля. Ми вертались у свої окопи з подарунками: російська делегація обдарувала нас білою, мов сніг, паскою. Ми не могли віддячитись їм в той самий спосіб, бо у нас не було білого хліба. Ми обдарували їх румом, якого у нас було досить. Це фронтове братання кінчилось тим, що російські старшини відвідали нас офіційно. Наші з тактичних причин впоїли їх до безтями, щоб вони не пам'ятали, що у нас бачили. Увечора їхні співаки вийшли на свої окопи і хором проспівали декілька пісень. У такий спосіб святкували російський і наш фронти Великодні свята в 1916 році в добі повного розпалу Першої світової війни. І другий день, майже до вечора, пройшов мирно, не було ніякої стрілянини. Як російські, так і наші вояки проходжувались спокійно поблизу своїх окопів. Коли однак вище командування австро-угорської армії довідалось про взаємне братання, зразу наказало обстрілювати окопи російського фронту, а нам, старшинам, погрозило слідством за недодержання дисципліни”.

А от спогади вояка Легіону Українських січових стрільців Михайла Горбового¹. (“Записки січового стрільця. Великодні свята у рр. 1915–1918”). “Другі Великодні свята відбулись у... селі Соснові повіту Підгаєцького над Стриюю. Проти нас стояла, як здаєсь, армія генерала Щербачева, а скорше армія генерала Сахарова. Гарні були всі свята, а також і супокійні. Не стріляв ніхто – як з нашої сторони, так і московської. По-перше, багна перед Сосновим не позволяли підступитись ближче розстрільній і артилерії, а по-друге, як казали Москалі, на Пасху не годиться стріляти. Також гурмою не сходились, бо була далека віддаль, хіба лише деякі сторожні відділи, що ходили на звіди, – як з нашої, так і ворожої сторони. У нас лише співали і забавлялися, бо і що ж у полі більше вимагати?.. І так другі свята перейшли гарно, весело, а також і супокійно цілий час. Веселіше від перших свят – хіба тим, що більший шмат рідної землі був відбитий від ворога. А і позиція була більш безпечна”.

Позиційна війна вплинула на психологічний стан вояків. Тут, на березі Ікви, вдалині від своїх домівок, на краю імперії, без активних бойових дій, коли безпосередня загроза смерті стала може трошки меншою, солдати почали ще більше сумувати за рідним домом, за своїми сім'ями. Зберігся вірш, написаний невідомим вояком 85-го полку, а можливо це була і спільна солдатська творчість, який був покладений на ноти і став полковою піснею під час позиційної війни на Ікві².

Volhynia felett hideg szelek járnak
Meleg sóhajtások haza felé szállnak.
Révedező szemmel szép hazámat látom,
Tereád gondolok, én szomosu párom.

Ez a kis fehér ház de messzevan innen,
Itt az Ikvapartján olyan árva minden,
Muszka fegyver tüzét elviselem könnyen,
De ha rád gondolok, kúsordul a könnyem.

¹ Михайло Горбовий. Народився у 1900 р. у селі Косів на Галичині у бідній селянській родині. Коли йому було 9 років, померла мати, залишивши сиротами п'ятеро дітей. На початку Першої світової війни у 14-річному віці пішов добровольцем до Легіону Українських січових стрільців, де воював до кінця війни, після завершення якої повернувся до рідного села. У 1920 р. за участь у антипольських заворушеннях на Косівщині був ув'язнений і 18 місяців провів у тюрмі. Був засновником і організатором молодіжного пластового руху на Косівщині. У 1927 р. став співорганізатором “Союзу промисловців Гуцульщини”, а у 1930 р. – кооперативу “Гуцульщина”. У лютому 1941 р. після захоплення східних територій Польщі Радянським Союзом (1939 р.) був заарештований і вбитий в тюрмі НКВС у Станіславі. У 2009 р. за редакцією Романа Ковалю вийшла книга “Гуцули у Визвольній боротьбі”, де вміщені спогади М. Горбового про його участь у Першій світовій війні, про пекло польських тюрем та діяльність Пласту у Косові.

² Наведений у книзі Матяша Шандора “A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914–1918”.

Вітри холодні віють на Волині,
Мої ж зітхання теплі линуць у мій рідний дім.
Очима мрійними я бачу свою любов Батьківщину
Й з любов'ю думаю про мою засмучену половину.

Наскільки ж він далеко звідси,
Маленький білий домик мій.
А тут на березі річки Ікви
Усе так сумно, душевний біль.

Спокійно стерплю я
Смак російської зброї.
Але, коли думаю про Тебе,
вологими стають очі мої¹.

А солдати-русини можливо співали і таку вояцьку співанку²:

Синя гора не орана,
Лиш кулями засіяна.
Летить куля за кулями,
Тече кровця поточками.

А в тій кровці вояк лежить,
Правов ручков шаблю держить.
Не стій, коню, наді мною,
Неси мамці жалість мою.

Та стань собі коло плота,
Та заіржи на ворота.
Уйде д'тобі стара баба –
Ото моя рідна мама.

Уйде д'тобі невістиця –
Ото моя посестриця.
Візьми, бабо, піску жменю
Та посій го по каменю.

Як той пісок житом зійде,
Тоді твій син з війни прийде.
Пісок житом не ісходить,
Нема сина, не приходить.

¹ Варіант перекладу на українську мову автора книги Юрія Фатули.

² Цитується з книги Мирослава Дочинця "Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намісто". – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.

Події під час Брусиловського наступу 1916 року

“Брусиловський прорив” вважається найбільш вдалою наступальною операцією російського Південно-Західного фронту проти австро-угорських і німецьких військ у роки Першої світової війни. Ця єдина операція війни, названа не за місцем подій, а за прізвищем полководця, була, проведена чотирма арміями під командуванням генерала Олексія Брусилова з 4 червня до 20 вересня 1916 р. на фронті від Луцька до Чернівців.

Переважаючи противника в піхоті у 2–2,5 рази, артилерії у 1,5–1,7 раза, російські війська досить легко прорвали на широкому фронті оборону австрійських військ. 7 червня 8-а армія під командуванням генерал-лейтенанта О. Каледіна взяла Луцьк, а 18 червня 9-а армія під командуванням генерала П. Лечицького оволоділа Чернівцями.

Наступ продовжувався безупинно і з неослабною силою. Південно-Західний фронт завдав поразки австро-угорській армії, фронти при цьому просунулися від 80 до 120 км вглиб території противника. Війська Брусилова зайняли майже всю Волинь, Буковину й Південну Галичину і знову підійшли до карпатських перевалів.

Австро-німецьке командування змушене було перекинути на Східний фронт із Франції та Італії 34 дивізії (переважно німецькі). У середині вересня російські війська зупинилися на лінії Золочів – Галич – Станіслав – Ворохта. Наступати далі вони були уже не в змозі через те, що їх не підтримали армії інших фронтів, почалися перебої з боєприпасами, і вони зустріли потужний опір перекинутих із Західного та Італійського фронтів підкріплень.

Австро-Угорщина й Німеччина втратили понад 1,5 мільйона вбитими, пораненими і зниклими безвісти (убитих і померлих від ран – 300000, полонених понад 500000), росіяни захопили 581 гармату, 1795 кулеметів, 448 бомбометів і мінометів. Величезні втрати, яких зазнала австро-угорська армія, підірвали її боєздатність. Війська Південно-Західного фронту втратили вбитими, пораненими і зниклими безвісти близько 500000 солдатів і офіцерів, з яких 62000 убитими й померлими від ран, пораненими та хворими – 380000, зниклими безвісти – 40000.

Брусиловський прорив, який зарубіжні воєнні історики вважають найвдалішою бойовою операцією росіян за всю війну, істотно вплинув на її хід. Німецьке командування змушене було остаточно припинити наступ на Верден (Франція) і перейти до позиційної війни. Італія була врятована від поразки, яка їй загрожувала, а Румунія вступила у війну на боці Антанти.

Але російське командування не змогло використати Брусиловський прорив для перелому ходу війни на користь Росії. Деякі іноземні історики вважають, що внаслідок цього революція в Росії стала неминучою.

За вісім місяців позиційної війни з жовтня 1915 р. проти армій Брусилова австро-німецькі союзники створили потужну, глибоко ешелоновану оборону. Вона складалася з трьох смуг, віддалених одна від одної на 5 км і більше. Найсильнішою була перша з 2–3 ліній окопів загальною довжиною 1,5–2 км. Основу її становили опорні вузли, в проміжках – суцільні траншеї, підступи до яких прострілювалися з флангів, на всіх висотах – доти. Від деяких вузлів йшли вглиб відсічні позиції, так що й у випадку прориву атакуючі потрапляли в “мішок”. Окопи були з козирками, бліндажами, сховищами, вритими глибоко в землю, із залізобетонними склепіннями або перекриттями з колод і землі товщиною до 2 м, здатними витримати будь-які снаряди. Для кулеметників встановлювалися бетонні ковпаки. Перед окопами тяглися дротяні загородження (2–3 смуги по 4–16 рядів), на деяких ділянках через них пропускався струм, підвішувалися бомби, ставилися міни. Дві тилових смуги були обладнані слабше (1–2 лінії траншей). А між смугами і лініями окопів влаштовувалися штучні перешкоди – засіки, вовчі ями, рогатки. Австро-німецьке командування вважало, що таку оборону без значного посилення російським арміям не прорвати, і тому наступ Брусилова для нього був повною несподіванкою.

Бій за Тарнавку¹ (15 червня 1916 р.)

8 червня 1916 р. полковник Пфальц отримав наказ: 10 червня здійснити марш з половиною полка (два батальйони) на північ до населеного пункту Гай² (територія сучасного Радивилівського району на півдні Рівненської області), де поступити, як резерв, в розпорядження 18-го корпусу. Командування підрозділів 85-го полка, які залишалися на Ікві, було покладено на підполковника Францла.

13 червня група Пфальца перемістилася далі, з Гаю до села Іваніски³, очікуючи нових наказів. Солдати і офіцери уже знали, що між Дубно і Луцьком відбуваються важкі бої, канонаду від яких вони чули ще на Ікві. Всі розуміли, що скоро вони також вступлять у бій.

Довго чекати не прийшлося. 15 червня зранку з боку села Тарнавка почала доноситися артилерійська канонада. За даними розвідки росіяни біля села і на північ від нього зосередили велику кількість піхоти і кавалерії. Не було сумнівів у тому, що на цьому напрямку противник планує прорвати фронт. На північно-східному краю Тарнавки оборону тримали підрозділи 16-го піхотного полка ландверу. Їх атакували чотири піхотні батальйони, за якими були

¹ Нині село Зарічне Радивилівського району Рівненської області.

² Нині село Гай Радивилівського району Рівненської області.

³ Нині село Іванівка Радивилівського району Рівненської області.

введені значні резерви. Австрійці не змогли утримати свої позиції і росіяни захопили північну частину Тарнавки.

Групу Пфальца підняли по тривозі з наказом відбити російську атаку і локалізувати прорив противника силою лише одного батальйону. Австро-угорське командування ще не усвідомлювало загрозу у цій ситуації. Один батальйон швидко рухався до поля бою, але по ньому відкрили сильний артилерійський та кулеметний вогонь. Тим часом бойова обстановка погіршилася ще більше: росіянам вдалося розширити місце прориву і зайняти південну частину села. В такій ситуації атакуючі підрозділи 85-го не лише не змогли наступати, але не були навіть у змозі утримати і зайняті позиції. Полковник Пфальц самостійно, без наказу згори, терміново ввів у бій свій другий батальйон (невдовзі з відповідною вимогою надійшов і наказ). Командування зрозуміло небезпеку великомасштабного прориву фронту. Тому всім австро-угорським частинам була поставлена задача за будь-яку ціну зупинити подальший наступ росіян. Зав'язався кривавий рукопашний бій. "Обстріляні" вояки 85-го пригадали Манілову, Гонтову, Лопушно... У росіян значна чисельна перевага, австро-угорці відступають, обидві сторони несуть важкі втрати.

В обідню пору сталася бойова подія, яка запам'яталася усім. З лісового масиву, що знаходився біля Тарнавки, на відступаючі та зморені підрозділи 85-го полка зненацька вискочив великий загін російських козаків. За їхніми активними рухами, новою, чистою формою було зрозуміло, що це свіжий підрозділ, введений в бій з резерву. На великій швидкості, з гиканнями та свистом, з виставленими уперед списами, розмахуючи шаблями, козаки ринулися на австро-угорських вояків в очікуванні легкої перемоги. Почувши тупіт копит, храп коней, брязкіт зброї, крики вершників, побачивши цю грізну козацьку лавину, австро-угорці на мить завмерли. Вони зрозуміли, що, якщо їм не допоможуть, то вони залишаться назавжди лежати на цій землі порубаними та простромленими. Спасіння прийшло – потужний і влучний артилерійський залп з картечі та шрапнелі вмить охолодив наступальний порив козаків. Водночас вояки 85-го відразу ж вийшли з оціпеніння й спрямували на противника шквал рушничного вогню. Передні атакуючі козацькі ряди лежали на землі. Решта, зрозумівши, що атака провалилася, повернули назад до лісу. Але було вже пізно. Декілька потужних артилерійських залпів, які пролунали один за одним, фактично знищили козацький загін. Лише одиницям вдалося дістатися лісу.

Радості вояків 85-го не було меж. Адже кожен усвідомлював, що щойно смерть заглянула їм у вічі. До душевного спокою доклався ще й матеріальний додаток: десятки вцілілих коней стали цінними трофеями, які значно полегшили подальші важкі випробування.

У тригодинному бою наступила пауза. Австро-угорці упорядкували свої ряди в очікуванні нової російської атаки, яка, на щастя, не відбулася. Вірогідно, козацький наскок був останнім резервним маневром противника, який

не мав успіху. Російський наступ на цій ділянці фронту захлинувся. Але на північ, північний захід і південний схід від розташування 85-го полка йшли запеклі бої. Щоби не опинитися в оточенні, після обіду полковник Пфальц отримав наказ відійти на нову лінію оборони до села Гушарувце¹ (Husarywce), а ввечері залишки батальйонів відвели до Велкі-Шітно² (Wielki-Sitno). Відступ відбувався організовано та без бойових сутичок.

Загальні втрати двох батальйонів 85-го полка за один день 15 червня 1916 р. в бою за село Тарнавка становили більше половини особового складу: 17 офіцерів і прапорщиків і 908 солдатів, з них 200 чоловік загинув. Через два роки в цей же день, 15 червня 1918 р. полк понесе такі ж втрати в перший день останнього австро-угорського наступу на Італійському фронті.

Бої між Радзивіловим і Бродами (18–27 липня 1916 р.)

Після бою під Тарнавкою 85-й полк у повному складі був зібраний у лісовому масиві між Бродами і Радзивіловим, де отримав задачу розбудувати нову лінію оборони. Захисні позиції були лише у початковому стані. Солдати поглиблювали та подовжували окопи, будували бліндажі та кулеметні гнізда; перед позиціями вкопували в землю дерев'яні коли, між якими натягували колючий дріт.

18 липня полк був висунутий на важливу оборонну позицію, у передмістя Радзивілова – Лев'ятин³, навпроти залізничного вокзалу. Сусідами справа був 3-й гусарський полк⁴, зліва – батальйон ополченців ландштурму з Лінца. Це були надійні вояки, на яких можна було покластися. Полки рідної 27-ї дивізії знаходилися північніше. На цей час особовий склад полка налічував 3379 вояків, з яких 2854 знаходилися на передових позиціях; на озброєнні було, в тому числі, 12 кулеметів.

Солдати укріплювали свої позиції. Навкруги був піщаний ґрунт, тому робота була не надто важкою, але і не дуже ефективною. Пісок щоразу осипався. Проблем додавали і ґрунтові води, які місцями розмивали окопи.

¹ Нині село Гусари Радивилівського району Рівненської області.

² Нині село Ситне Радивилівського району Рівненської області.

³ Нині село Лев'ятин Радивилівського району Рівненської області, біля м. Радивилів.

⁴ 3-й імператорський і королівський гусарський полк імені графа Андраша фон Хадіка. У 1914 р. штаб і один дивізіон полку базувалися у м. Шопронь (нині в Угорщині), другий дивізіон у м. Незідер (нині Нойзідль-ам-Зеє в Австрії). Мобілізаційний округ – Темешвар (нині м. Тімішоара в Румунії). Національний склад (на 1914 р.): 68 % угорців, 32 % – інші національності. Полкова мова – угорська. Це один з найстаріших полків австро-угорської армії, створений ще у 1702 р. в Австрійській імперії. Брав участь у Австро-турецькій війні 1716–1718 рр., Російсько-турецькій війні 1735–1739 рр., у війнах за іспанську, австрійську і баварську спадщину, Семирічній війні, у Наполеонівських війнах 1794–1814 рр., придушенні революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії, Австро-пруській війні, війні за незалежність Італії, Австро-італо-французькій війні. У Першій світовій війні з перших днів. Розформований у 1918 р.

Росіяни знаходилися ліворуч від залізничного насипу, на окраїні Лев'ятина. Тут їхні позиції були дуже близько.

До 25 липня спостерігалось відносно затишшя. Кожен день відбувалися бойові сутички між розвідувальними патрулями з обох сторін. Росіяни також щодня вели інтенсивний артилерійський вогонь по передових австро-угорських позиціях, поступово переміщаючи його далеко вглиб, в тому числі і на під'їзні дороги. Вірогідно, це пристрілювалися новоприбулі артилерійські підрозділи. Австро-угорська артилерія відповідала вогнем безпосередньо по передових російських позиціях та по радзівілівському залізничному вокзалу, де противник накопичував війська і техніку.

У ці дні бажаним соратником і улюбленцем 85-го полка став бронепотяг – “страховисько зі сталевими ребрами”, як його лагідно називали солдати. Вони вперше воювали поруч з цією грізною машиною – дотепер не зустрічалися умови, які б дозволяли застосовувати цю сильну і мобільну зброю. Це підбадьорювало вояків, додавало їм впевненості, що біля свого “залізного друга” небезпека їм не загрожуватиме. Виїжджаючи на позиції, бронепотяг першу зупинку завжди мав коло бліндажа командування полком, який знаходився в лісі. Потім він повільно рухався поміж густих дерев і в потрібному місці починали стріляти його кулемети та єдина гармата. Росіяни у відповідь негайно відкривали шквальний вогонь, але значної шкоди завдати йому не могли. Щовечора бронепотяг довозив на позиції продовольство та будівельні матеріали. Завжди він виникав зненацька з лісової гущі і так само раптово і непомітно зникав, за що отримав ще одну назву – “залізний привид”.

У росіян також був бронепотяг, але з'являвся він рідко і великої шкоди австро-угорцям не спричиняв. У тому числі і через те, що сапери 85-го підірвали рейки і ця “залізна машина” не могла близько під'їхати до їхніх позицій.

25 липня відбувся перший день битви під Радзівіловим. До обіду вся російська артилерія з наростаючою інтенсивністю, методично, крок за кроком, обстрілювала спочатку першу, а потім другу лінію оборони. За кілька годин безперервних обстрілів траншеї, викопані у піску, майже повністю щезли з лиця землі. Міцних бліндажів, які б витримували пряме попадання, було недостатньо. Через це австро-угорці зазнали великих втрат. У 85-му полку найбільше загинув і поранених було у двох ротах II батальйону та в одній роті IV батальйону. Багато жертв було і у сусідів – ополченців з Лінца. Загороджувальна лінія перед окопами з колючого дроту була також повністю зруйнована. Тепер австро-угорські вояки могли розраховувати лише на свою зброю та допомогу артилерії.

Опівдні обстріл ослаб і солдати почали, по можливості, відновлювати 400 метрів зруйнованих позицій та відкопувати своїх товаришів з-під завалів.

Наступление Юго-Зап. фронта летом 1916 г.

Схема № 7

Энциклопедич. Словарь Русск. Библиогр. Инст. Гранат.

Російська карта Брусиловського наступу 1916 р. [7].

Вищі офіцери австро-угорської армії біля польового намету [3].

Земляне містечко на фронті [3].

Російські солдати в наметовому таборі на відпочинку [11].

Російська польова кухня [11].

Кулеметний підрозділ австро-угорців готується до бою [11].

Кулеметний розрахунок російського підрозділу [11].

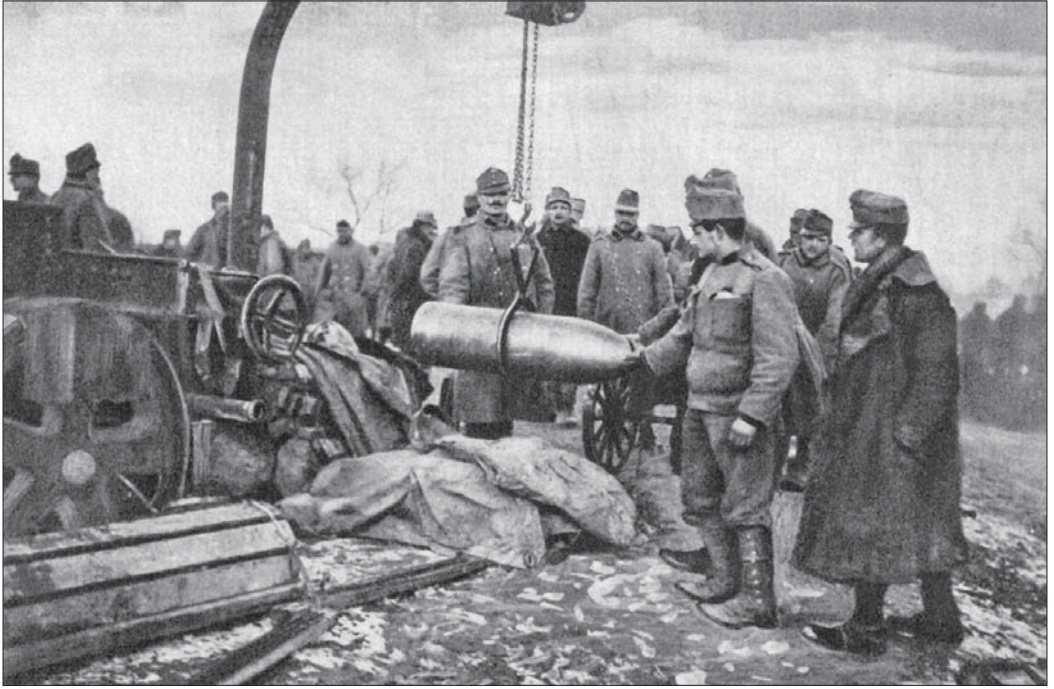

Австро-угорський бронепотяг – “страховисько зі сталевими ребрами” [3].

Військовий обоз [3].

Розвантаження снарядів до 30,5 см-ї мортири [3].

Після артобстрілу... [11].

A2 Erdekes Újság háborús albuma.

Lukács Mándor főhadnagy 100 koronás harmadik díjjal kitüntetett pályaműve.

Hibekülve a halálban.

Примирення в смерті. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4].

Цивільні копають могили для полеглих вояків [3].

Поховання у братській могилі [3].

Після обіду артобстріл знову посилюється і досягає апогею о 15.30. Раптово гармати стихли і в атаку пішла російська піхота. Австро-угорці відкрили інтенсивний вогонь з рушниць та кулеметів. Перші шеренги наступаючих попадали, решта повернула назад. Атака була відбита. У відповідь росіяни почали обстріл з важкої артилерії і сконцентрували вогонь на вузькій ділянці, де тримала оборону одна рота 85-го полка. Ще не припинився обстріл з гранатометів, як росіяни повторили атаку. Чисельні солдатські маси в сірих шинелях нескінченим потоком виливалися з російських окопів з криками “Ура”. Офіцери підганяли своїх підлеглих кулеметним вогнем, даючи зрозуміти, що назад дороги немає. Австро-угорці відкрили відчайдушний вогонь, але зупинити лаву наступаючих було уже неможливо. Солдати з надією вдивлялися в лісовий масив, очікуючи, що на допомогу їм виїде бронепотяг. Але артилерійським вогнем росіяни на великому відрізку пошкодили рейки, вивівши “залізного привида” з бою. Незважаючи на величезні втрати, росіяни вдерлися на першу оборонну лінію, при цьому попали в зону обстрілу власної артилерії, яка не припиняла своєї роботи. Вони почали вистрілювати світлові ракети у напрямку своїх позицій, даючи зрозуміти, що знаходяться під своїм вогнем. На мить російська атака припинилася і окопи відкрилися жахлива картина: залишки окопів впереміжку засипані солдатськими тілами, де-не-де з піску стирчать руки або ноги, чути стогін і прокляття ще живих. А з російських окопів продовжують виходити все нові і нові лави атакуючих.

Австро-угорці, зрозумівши загрозу масштабного прориву, вводять в дію свою важку артилерію, починає стріляти 30,5-см мортира. Вояки обох армій добре знають звук цього “чудовиська” і впадають від нього в оціпеніння. У місцях падіння снарядів, начебто з-під землі із страшним гуркотом вириваються фонтани вогню і диму, і в повітрі починають літати і кружляти частини людських тіл, шматки одягу, зброя, наводячи жах на вояків. У російських атакуючих лавах утворюються цілі проломи.

Бій тривав дві години, до 6 годин вечора. На ділянці оборони 5-ї роти росіяни прорвали австро-угорські позиції – тут нема окопів, нема життя, нема зв'язку. Проте на інших ділянках підрозділам 85-го вдалося утриматися. Фронтальна атака на 6-у і 7-у роти захлинулася, тут зав'язався рукопашний бій. Австро-угорці перейшли в контратаку, і росіяни у цьому місці відступили. Ввечері II батальйон отримав наказ відійти на другу лінію оборони, маневр відбувся без втрат.

Таким чином, російські атаки 25 липня не мали запланованого вирішального успіху. Ціною великих втрат їм вдалося захопити лише передові позиції, попередньо майже зруйновані артилерійським вогнем. Невелика кількість російських солдатів, що потрапила у полон, справляла хороше враження – всі вони були високого зросту, фізично міцні, у новому якісному обмундируванні, добре озброєні. Одразу було видно, що до наступу російське командування

ретельно підготувалося. На це вказувала і інтенсивність, і тривалість артпідготовки. Під таким шаленим вогнем вояки 85-го дотепер ще не були. Цікаво, що і полонених здивувало, як австро-угорцям удалося лишитися живими. Вони казали, що командири твердо переконували їх, що після такої артпідготовки не виживе жодний солдат противника. Тому йшли в атаку в увесь зріст, не очікуючи жодного спротиву, і коли зустрілися з рішучим опором, то були розгублені і певною мірою дезорганізовані. Через цю психологічну несподіванку понесли великі втрати.

Проаналізувавши всі подробиці російського наступу 25 липня, австро-угорське командування прийшло до висновку, що противник у цьому місці планує розвивати наступ, прорвати фронт і захопити Броди будь-якою ціною. Маючи у розпорядженні значно менші сили, командування вирішило берегти своїх вояків, залишити першу лінію оборони і продовжувати стримувати противника на другій до підходу резервів.

На радість австро-угорців, 26 липня був перепочинок, відбувалися лише перестрілки на шосе Радзівілов–Клекотівка¹. Російської атаки не було. Росіяни відходили від першого, фактично невдалого дня і готувалися до рішучого наступу. Австро-угорці, як могли, зміцнювали свої позиції, розуміючи, що завтрашній день для багатьох стане останнім.

У боях між Радзівіловим і Бродами в одній оборонній тактичній групі разом з 85-м полком воювали 3-й піхотний полк з Боснії та Герцеговини, 1-й і 2-й піхотні полки ландштурму (ополченці з Відня і Лінца) та 76-й піхотний полк.

27 липня пекло повторилося ще в більших масштабах. З 10 годин ранку почався масований двохгодинний артобстріл з гранатометів, легких та важких гармат. Окопи, які нашвидкуруч напередодні частково відновили, знову були вщент розкидані. Шанс вижити воякам, що знаходилися тут, був мізерним. Для них ці хвилини під вогняним дощем здавалися вічністю. І коли вогонь затих і російська піхота пішла в атаку, солдати зітхнули з полегшенням. За минулу ніч росіяни окопалися впритул до австро-угорських позицій по всій оборонній лінії. На деяких ділянках відстань між ними становила всього лише 50 кроків. З цих наближених позицій росіяни кинулися у наступ. Перша атака була відбита. Тоді знову заговорила російська артилерія – знову дві години пекельного вогню. О 16-й, коли він досяг кульмінації, по всій лінії оборони росіяни піднялися в атаку щільними рядами.

Австро-угорці не витримують. Ті, хто вижив після обстрілу, починають відступ. Перший батальйон 85-го, відстрілюючись, короткими перебіжками відходить на околиці Клекотівки до зруйнованої будівлі колишньої митниці. Росіяни переслідують по стопам, і тут зав'язується кривавий рукопашний бій. Ситуацію спасає батальйон 76-го піхотного полка, який висунувся з резерву і вступив у бій. Російський наступ тут пригальмувався.

¹ Нині село Клекотів Бродівського району Львівської області, у 10 км на північний схід від Бродів.

Гірша ситуація у сусідів зліва, 3-го боснійсько-герцеговинського піхотного полка, який поніс самі великі втрати внаслідок артобстрілів. Під час атаки уже на оборонних позиціях у них розгорівся жорстокий рукопашний бій. Боснійці із страшними криками, затиснувши свої ножі в зубах, кинулися у відчайдушному і, для більшості, останньому пориві на росіян. Після цієї схватки небагатьом з них вдалося вибратися з окопів і почати відхід. На цій ділянці австро-угорської оборони утворився розрив, в який відразу ж вклинилися росіяни.

На ділянці оборони ополченців з Відня і Лінца після запеклого рукопашного бою росіянам також удалося прорватися, і вони почали заходити в тил II і IV батальйонам 85-го полка.

На 6 годин вечора австро-угорська оборона біля Радзивілова фактично була прорвана по всій лінії. В рядах частин, які були на позиціях, виникла плутанина. Зв'язок між частинами і штабами був втрачений. Одні підрозділи стійко трималися, відбиваючи наседаючого ворога, а інші – відходили, подекуди неорганізовано. Виникла загроза оточення самих стійких частин.

Реально проаналізувавши ситуацію, що склалася, врахувавши понесені важкі втрати, нерівне співвідношення сил, австро-угорське вище командування дійшло висновку, що втримувати позиції біля Радзивілова ціною невиправданих жертв недоцільно і небезпечно через загрозу оточення та полону. “Життя вояків цінніше за територію” – одностайне рішення генералітету. Було прийнято рішення про загальний відступ за Броди.

Підрозділи 85-го полку, знаходячись у постійному бойовому контакті з противником, здійснювали поступовий відступ до восьми годин вечора, коли вони опинилися у лісовому масиві перед Бродами, де знаходився їх штабний командний пункт. На щастя, почало сутеніти. В лісі починає темніти швидше, тому скоро видимість стала мінімальною і бій припинився. Росіяни, зазнавши також важких втрат, не продовжували переслідування. Крім того, вони боялися, що австро-угорці введуть в бій свої резерви. Підрозділи 85-го останніми з австро-угорських частин залишили поле бою під Радзивіловим – Клекотовою. Протягом ночі вони упорядкували свої ряди, трохи відпочили і на світанку продовжили відступ за Броди.

27 липня радзивілівські бої завершилися одним прикрим небезпечним епізодом, який примусив пригадати події великого відступу осені 1914 р. Згідно з новим наказом командира дивізії від 24 липня, у випадку відступу 85-й полк повинен був рухатися на північний захід від Бродів у напрямку села Берлін¹ до села Болдурки².

Однак наказ про відступ полк не отримав і продовжував відчайдушно стримувати атаки противника до пізнього вечора. І лише коли зник зв'язок із сусідніми підрозділами, командування полка прийняло самостійне рішення

¹ Нині село Берлін Бродівського району Львівської області.

² Нині село Бовдури Бродівського району Львівської області.

про відступ на південний схід від Бродів (згідно попереднього наказу), які уже почала обстрілювати російська артилерія. З боями, невеликими переміщеннями полк відходив, отримуючи тривожну інформацію від відступаючих ходячих поранених, що Броди уже захоплені козаками. Рота саперів 85-го згідно зі старим наказом підірвала бродівський залізничний міст, після того як командування полку наздогнало своїх на бронепотязі. Спроби зв'язатися телефоном з командуванням дивізії були марними. Після важкого переходу ранком 28 липня 85-і вийшли на позиції, визначені для них старим наказом, де, на їх велике здивування, уже облаштовувалася частина ландверу. І лише тут від командира бригади вони дізналися, що вчора вечором надійшов новий наказ, згідно з яким 85-й полк має зайняти позиції не в цьому місці, а на шосе Броди – Поніковиця. Нарешті вдалося зв'язатися з власною дивізією, де вважали, що весь полк потрапив у російський полон. Велика була радість у солдатів та офіцерів, коли неприємна ситуація прояснилася і вони нарешті отримали план подальших дій. Після короткого відпочинку полк продовжив свій рух до уже відомих визначених позицій.

Лише після завершення війни вдалося в'яснити, як могло таке статися. Під час систематизації щоденників і бойових звітів полка був знайдений той нещасливий новий наказ серед документів першого батальйону, який знаходився на оборонній позиції біля Клекотовки. Черговий офіцер дивізії по наказах вручив цей документ командирі батальйону, капітану Шіффнеру. Але на той момент батальйон уже вів рукопашний бій з росіянами. Комбат не встиг довести наказ до командування полку та своїм підлеглим, тому що майже відразу був поранений і потрапив у полон. Однак його ад'ютант вижив і разом з документацією щасливо врятувався і, відступаючи з залишками батальйону, приєднався до полку, навіть не знаючи, що новий наказ знаходиться серед паперів. Таким чином, винуватим у цьому інциденті виявився черговий офіцер дивізії, який повинен був вручити цей важливий наказ, від якого залежала доля сотень людей, командирі полку, а не командирі батальйону, що воював з флангу. Але доля вини була також і на командирі бригади, який зарано розірвав телефонний зв'язок з підпорядкованим полком, залишивши його в інформаційній ізоляції. Це був сумний приклад відсутності зв'язку з вищим начальством.

У цьому військовому епізоді фортуна в кінцевому результаті була на боці австро-угорців. Незважаючи на втрати, полк оминула більша небезпека можливого повного оточення та полону, якби росіяни негайно продовжили переслідування. Цю військову удачу неможливо недооцінити, враховуючи, що полк мав зайняти і врешті таки зайняв нові оборонні позиції на шосе – надзвичайно важливого під час війни стратегічному транспортному об'єкті.

Таким чином, за період з 18 по 27 липня 1916 р. в боях в районі Радзивилова – Клекотовки – Бродів загинуло 400 солдатів. Втрати серед офіцерів: 2 вбитих, 14 поранених, 8 хворих, 15 зниклих безвісти та полонених.

За австрійськими даними в боях за Броди з російської сторони брали участь чотири корпуси 11-ї російської армії з 14-ма повністю укомплектованими дивізіями. Вони мали стратегічну задачу: прорвавши оборону і оволодівши Бродами, розвивати наступ з метою захоплення Львова. Проти них тримали оборону 4 австро-угорські дивізії. Чисельна перевага була утричі, а на окремих ділянках, зокрема обабіч залізниці Радзівілов – Броди, де знаходився і 85-й полк – у 6–8 разів.

Росіяни високо оцінили стійкість австро-угорських солдатів, які захищали Броди, говорили про них з повагою та визнанням. Це підтверджує і наказ командувача 11-ї армії генерала Сахарова. 27 липня вояки 85-го захопили в полон російського штабного офіцера, у якого і знайшли цей наказ. Витяг з нього свідчить: *“Противник, не считаясь с потерями, понесенными от российской артиллерии и наступления российской пехоты, оказал донныне невиданное сопротивление”*.

Серед російських військових частин, які брали участь у цих боях, були, зокрема, і 3, 101, 105, 126-а піхотні, 6-а сибірська стрілецька, 7-а кавалерійська дивізії¹.

За свідченнями полонених російських офіцерів, які воювали у 3, 101 і 105-й дивізіях, в боях за Броди ці військові частини зазнали великих втрат,

---

¹ 3-я гвардійська піхотна дивізія відносилася до еліти російської царської армії. З підрозділами трьох полків цієї дивізії (9-м Інгерманландським, 10-м Новоінгерманландським і 12-м Великолуцьким) 85-й полк уже воював рік назад, у липні 1915 р., у боях за село Ракобити при звільненні Галичини. Тепер же вояки 85-го зустрілися ще і з 11-м Псковським генерал-фельдмаршала Кутузова-Смоленського піхотним полком 3-ї піхотної дивізії, який також мав 200-річну історію. Був сформований у 1700 р. у Москві. Брав участь у Північній війні зі шведами (1700–1721 рр.), в тому числі у штурмі Нарви (1704 р.), Полтавській битві (1709 р.), Прутському поході (1711 р.), поході на Стокгольм (1719 р.) У XVIII ст. брав участь у війнах зі Швецією, Пруссією, Туреччиною, в Італійському поході Суворова; у XIX ст. у військових компаніях проти Наполеона (битвах під Фрідландом, Баушеном, Брієном і Ла-Рот'єром). Місце дислокації – Тула. Розформований у 1918 р.

До складу 3-ї піхотної дивізії входила також елітна лейб-гвардії 3-я артилерійська бригада, вогонь якої мав велике значення в боях за Броди. Сформована у 1821 р. Брала участь у придушенні Польського повстання 1830–1831 рр. (в тому числі і в штурмі Варшави), Російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. (в т.ч. звільненні Болгарії від османського гніту). У Першій світовій війні – з перших днів. Штаб бригади дислокувався у Варшаві. У березні 1918 р. була розформована. Але у січні 1919 р. одна батарея була відновлена у складі Білої гвардії, що воювала з більшовиками. У липні 1919 р. батарея була збільшена до дивізіону. Після поразки Білого руху у Громадянській війні в Росії, вояки бригади емігрували до Європи, де видавали інформаційний бюлетень *“Оповещение по объединению лейб-гвардии 3-й артиллерийской бригады”* (на 1951 р. в ньому нараховувалося 5 осіб).

6-а сибірська стрілецька дивізія складалася з чотирьох (21-го, 22-го, 23-го, 24-го) стрілецьких полків, які дислокувалися на Далекому Сході Російської імперії, у Приморському краї (м. Благовещенськ). Дивізія була сформована в кінці XIX – на початку XX ст. і брала участь у Російсько-японській війні 1904–1905 рр.

101, 105, 126-а піхотні дивізії були сформовані під час третьої черги мобілізації уже під час війни, починаючи з весни 1915 р. Всі вони склалися з чотирьох піхотних полків: 101-а з 401-го Карачаєвського, 402-го Усть-Медведицького, 403-го Вольського, 404-го Камишинського; 105-а – з 417-го Луганського, 418-го Александровського, 419-го Аткарського, 420-го Сердобського; 126-а – з 501-го Сарапульського, 502-го Чистопольського, 503-го Чигиринського, 504-го Верхньо-Уральського.

їх особовий склад скоротився всього лише до 5–8 тисяч вояків у дивізії. На відміну від свого вищого командування вони невисоко відгукувалися про бойовий дух австро-угорських солдатів, стверджували, що часто наближення російських вояків на відстань всього лише 600 кроків уже викликало у них відступ. Про себе полонені офіцери говорили, що командування безжалісно жене їх уперед, не рахуючись з важкими втратами.

Оборонні бої біля Поніковиці (1–2 серпня 1916 р.)

1–2 серпня 1916 р. 85-й полк уже тримав оборону біля села Поніковиця¹. За декілька днів тут була збудована нова лінія оборони. Піщаний ґрунт сприяв швидкій розбудові окопів, траншей та бліндажів. У землю були вкопані дерев'яні колоди, між якими натягнутий колючий дріт. Для цього використовували матеріали із розібраних у Поніковицях селянських хат.

Цивільне місцеве населення Поніковиці попередньо було евакуйоване з двох причин: близьке розташування до лінії фронту і зони майбутніх боїв несло загрозу життю людей; крім того, місцеві жителі не були достатньо лояльними до австро-угорських військ. Виселення супроводжувалося невдоволенням з боку людей, але відбулося без ексцесів.

Наступу росіян передувала двохгодинна артпідготовка. Але і вона, і наступна атака не були уже такими могутніми, як перед цим. Відчувалося, що наступальний порив противника підупав. 85-м вдалося утримати Поніковецькі позиції.

Втрати полка у цих боях становили: серед офіцерів – двоє поранених, серед солдатів – 22 загиблих, 82 поранених, 4 рядових внаслідок психо-емоційних, стресових навантажень зійшли з розуму.

На 6 серпня 1916 р. кількісний склад 85-го полку був наступний. Штаб: 14 офіцерів, 367 озброєних солдатів, з них 210 охороняли та обслуговували бронепотяг, в якому і розташовувався штаб. Перший батальйон: 17 офіцерів, 461 озброєний солдат, з них 439 на бойових позиціях. Другий батальйон – відповідно, 24 – 825 – 780. Третій батальйон: 22 – 850 – 790. Таким чином, особовий склад полка налічував 77 офіцерів, 2503 солдата, з яких 2009 знаходилися безпосередньо в окопах передньої оборонної лінії, інші в полковому тилу. На озброєнні було 7 кулеметів. Довжина лінії оборони двох батальйонів становила 2000 кроків в середньому, по 365 кроків на роту.

У кінці серпня командир дивізії генерал Краткі проводив інспекційний огляд 19-го і 85-го піхотних полків і залишився незадоволеним. Його зауваження полягали у наступному: слаба дисципліна серед солдатів; безлад в обо-

¹ Нині село Поніковиця Бродівського району Львівської області. Знаходиться у 8 км південно-західніше Бродів, на річці Стир.

ронних позиціях, у т.ч. недостатньо широкі фланги; обмежені можливості нічного ведення вогню; резерви не знають свого бойового розпорядку.

Про послаблення дисципліни у військових частинах наголошувало у наказі і командування 2-ї австро-угорської армії – під час липневих боїв зросла кількість вояків, які безпричинно покинули поле бою.

По завершенні відступу австро-угорських військ внаслідок Брусиловського прориву, у вересні 1916 р. у Львові була організована велика військова виставка, де демонструвалися зразки бойової техніки та знаряддя як власної, так і трофейної, захопленої у росіян. А у Будапешті була відкрита фотовиставка, в якій взяв участь і 85-й піхотний полк, який надав багато змістовних світлин зі свого військового бойового життя.

Розділ VI.

Позиційна війна та перемир'я на Російському фронті

Позиційна війна на оборонній лінії Висоцько – Поніковиця (19 вересня 1916 р. – 19 вересня 1917 р.)

З вересня 1916 р. 85-й полк протягом цілого року перебував на оборонній лінії між селами Поніковиця та Висоцько¹.

Знову почалася позиційна “окопна” війна. Вояки зайнялися укріпленням оборонних позицій: були збудовані бетонні мінометні та кулеметні позиції, протягнута телефонна лінія загальною протяжністю 11 км від штабу полка до кожної роти на передовій. Надійшли прожектори та ракетниці з освітлювальними та сигнальними набоями.

У Висоцько позиції, які були виділені 85-му полку, були найкращими за всю війну. Це був чудовий маєток з величезним господарським двором, підсобними приміщеннями, багатим господарським реманентом. Але поступово, день за днем мирний ландшафт маєтку почав мінятися: двір був переритий траншеями, підсобні приміщення перетворені у бліндажі, укриття та кулеметні гнізда, а господарський реманент став військовим. Через декілька місяців внаслідок частих обстрілів маєток перетворився у руїни, і вже ніщо більше не нагадувало, що колись тут вирувало мирне господарське життя. Єдиною повністю вцілілою будівлею у Висоцьку залишилася церква і парафія священика, які росіяни ніколи не обстрілювали. Серед вояків ходили чутки, що парафію начебто пощадили, тому що тамтешній піп-русин втік до росіян.

30 вересня 1916 р. після масивної артпідготовки росіяни здійснили потужну атаку проти оборонних позицій 85-го полка перед населеним пунктом Висоцько. Можливо, це був останній відголосок “Брусиловського прориву”, хоча він і трошки виходить за хронологічні рамки цієї наступальної операції. Противнику вдалося навіть в одному місці прорвати оборону і увірватися на опорний пункт полка перед костелом у самому селі. Але командування полку негайно ввело в бій резерви і внаслідок швидкої контратаки у жорстокому рукопашному бою вдалося відкинути противника назад; при цьому було захоплено 120 російських полонених.

12 жовтня 1916 р. після завершення вишколу прибув 23-й маршовий батальйон. З серпня 1916 р. маршові піхотні батальйони австро-угорської армії, які прибували на фронт, тимчасово об'єднували в тилу фронту в піхотні бригади з метою проходження бойового злагодження та військового вишколу.

¹ Нині село Висоцько Бродівського району Львівської області.

Це було правильним і вдалим рішенням, яке дозволяло новоприбулих солдатів адаптувати і підготувати до майбутніх боїв. Вишкіл бійців проводили досвідчені офіцери, які уже мали бойовий досвід. Водночас проведення навчань поблизу фронту дозволяло дуже швидко залучати підрозділи до бойових дій при погіршенні ситуації на передовій. Таку систему спеціальної передбойової підготовки пройшов і 23-й маршовий батальйон, який прибув на вишкіл 22 серпня 1916 р. У доповіді про прибуття міститься наступне.

“На продовольчому забезпеченні: 5 офіцерів, 9 молодших офіцерів, 628 рядових, 4 коня. Кількість гвинтівок – 615. Солдатів, які несуть бойову службу – 584. Брала участь у боях – 342, новачків – 192; серед офіцерів: мають бойовий досвід – 4, не були на полі бою – 10. Похідна кухня – 1. Гузовий транспорт – 1. Телефонне обладнання та саперне спорядження відсутні. Засоби для транспортування поранених є в наявності. Новобранці уже пройшли 6-тижневий вишкіл. Ще необхідний час для навчання – 5 тижнів. Практичні заняття із стрільби, індивідуальної стрільби в ланці, заключне практичне заняття проведені. Особовий склад прищеплено від холери, тифу і скарлатини. Харчова норма для кожного вояка і коня достатня. Одягу, спорядження достатньо. Взуття кожен має по одній парі, у хорошому стані. Плац-палатка, саперна лопатка є у кожного. Командир батальйону – капітан Кароль Вайс, командири рот ст. лейтенант Оскар Препеліцаї, ст. лейтенант Ласло Цапор, лейтенант Пал Нярі. Вишкіл почався із запізненням у зв’язку з тим, що батальйон на 50 днів був командирований на жнива. Базовий рівень бойової підготовки та фортифікаційних знань – задовільний. Необхідні ще один командир батальйону і 6 офіцерів.

Польова пошта 272. 22 серпня 1916 року.

Згоден: майор Петровцій, командир піхотної бригади

Капітан Кароль Вайс, командир маршового батальйону”.

З 16 жовтня 85-й полк був підпорядкований 4-й кавалерійській дивізії, до якої входили 1-й і 13-й уланські та 5-й і 9-й драгунські полки¹. І раніше,

¹ 1-й імператорський і королівський галицький уланський полк імені рицаря фон Брудерманна. У 1914 р. штаб і 1-й дивізіон полка базувалися у Львові, 2-й дивізіон – у Великих Мостах. Національний склад: 85 % поляків, 15 % – інші національності (в т.ч. русини-українці). Полкова мова – польська. Це один з найстаріших полків австро-угорської армії, створений ще у 1791 р. за наказом австрійського імператора Леопольда II. Брав участь у Наполеонівських війнах 1794–1814 рр., придушенні угорської національно-визвольної революції 1848–1849 рр., Австро-італо-французькій війні 1859 р., Австро-прусько-італійській війні 1866 р. У Першій світовій війні з перших днів. У жовтні 1918 р. свою незалежність проголосила Польща. Поляки створили Тимчасовий уряд, який закликав усі польські підрозділи колишньої австро-угорської армії повернутися на батьківщину. Натомість військове міністерство Австро-Угорщини, яке на той момент ще функціонувало, дозволило на демобілізацію цих підрозділів не давало. Тому подальша доля полка достеменно не вивчена і невідомо, чи перейшли всі улани полку до складу новоствореної польської армії.

13-й імператорський і королівський галицький уланський полк імені Едуарда фон Бем-Ермолі. У 1914 р. штаб і 2-й дивізіон полка базувалися у Злочуві (нині Золочів), 1-й дивізіон – у Зборові. Національний склад: 55 % русинів-українців, 42 % поляків, 3 % – інші національності. Полкова мова

за 2 роки війни, 85-й неодноразово переводився з рідної, 27-ї, до інших дивізій. Так відбувалося в кінці Галицької битви, під час великого відступу восени 1914 р., в завершальний період Зимової Карпатської битви, коли дивізія несла величезні втрати і не могла виконувати подальші бойові задачі як самостійна одиниця. Перебуваючи в інших частинах, вояки 85-го почували себе завжди пасинками. Речове та продовольче постачання, забезпечення зв'язком, зброєю та боеприпасами, нагородження особового складу відбувалося для них завжди в останню чергу і за остаточним принципом. Але на цей раз ситуація виявилась зовсім іншою. Командування 4-ї кавалерійської дивізії віднеслося до вояків 85-го піхотного полка по-товариськи, щиро і привітно. Більше того, на подив і радість солдатів і офіцерів, 85-й став улюбленим полком суворого командира дивізії генерала Отто Берндта. За цей період бійці не відчували нестачі ні в чому. Солдати і офіцери 85-го швидко потоваришували зі своїми новими кавалерійськими сусідами, особливо з “1-ми уланами” та “5-ми драгунами”.

21 листопада 1916 р. помер цісар Австро-Угорської імперії Франц Йосиф. Через два дні офіцерський склад полка склав присягу новому головнокомандувачу, сину Франца Йосифа, королю Карлу, якого 30 грудня 1916 р. було короновано і на угорського короля.

Місяцями на лінії фронту панувала відносна тиша, яку переривали лише дії розвідувальних груп та нечасті вилазки до противника, знову ж таки, з розвідувальною метою.

Позиції перед Поніковицею були дуже незручними через природні умови. Тут була заболочена місцевість, так зване поніковецьке болото, з високим рівнем ґрунтових вод. Тому восени і навесні з настанням дощової погоди траншеї і окопи заливало водою; солдати несли службу по коліно у воді. В цей період різко зросла кількість хворих простудними хворобами.

– українська і польська. Створений у 1860 р. Брав участь у Австро-прусько-італійській війні 1866 р. У Першій світовій війні з перших днів, воював проти російських і сербських військ. У полку проходив службу ерцгерцог Вільгельм, відомий як Василь Вишиваний. Розформований у 1918 р.

5-й імператорський і королівський драгунський штирійсько-каринтійсько-країнський полк імені російського імператора Миколи I. У 1914 р. штаб і 1-й дивізіон полку базувалися у Горіцці, 2-й дивізіон – у Віндіш-Файстріці. Національний склад: 51 % словенців, 44 % німців, 5 % – інші національності. Полкова мова – словенська і німецька. Створений у 1721 р. ще в Австрійській імперії. Брав участь у війні за польську спадщину 1733–1735 рр., війні за австрійську спадщину, Семирічній війні, війні за баварську спадщину, Російсько-турецькій війні (1787–1792 рр.), Наполеонівських війнах, Австро-пруській війні. Розформований у 1918 р.

9-й імператорський і королівський драгунський галицько-буковинський полк ерцгерцога Альбрехта. У 1914 р. штаб і 2-й дивізіон полка базувалися у Бродах, 1-й дивізіон – у Кам'янці-Струмелівій (нині Кам'янка-Бузька). Національний склад: 50 % румунів, 29 % українців, 21 % – інші національності. Полкова мова – румунська і українська. Один з найстаріших полків, створений ще у 1682 р. в Австрійській імперії. Брав участь у Великій турецькій війні, придушенні Антигабсбурзького повстання в Угорщині 1701–1711 рр., війні за іспанську спадщину, Австро-турецькій війні 1716–1718 рр., Російсько-турецькій війні 1735–1739 рр., війні за австрійську спадщину, Семирічній війні, війні за баварську спадщину, Російсько-турецькій війні 1787–1792 рр., Наполеонівських війнах, Австро-пруській війні. Розформований у 1918 р.

Щоденне постачання харчів на передові позиції стало серйозною проблемою та важким випробуванням для кухарів та рознощиків. Переносити бачки і термоси по окопах, заповнених снігом, водою, багнукою, було не просто. Тому найбільш непрохідні ділянки намагалися оминати, виходячи або виповзаючи на більш сухі місця. Проте противник швидко їх помічав і відразу ж відкривав по них кулеметний або артилерійський вогонь. Більше того, росіяни щодня очікували рух кухонь і намагалися всіляко перешкоджати їхній роботі. Був виданий наказ, який забороняв під страхом покарання кухарям і рознощикам виходити з траншей. Незважаючи на це, вони часто не дотримувалися правил безпеки, через що майже щодня несли втрати.

Ще одною проблемою був обігрів вояків, особливо у зимові місяці. Питання забезпечення дровами кожний підрозділ вирішував самотужки. “Жертвами” стали сільські хати, спочатку господарські, а потім і житлові, у населених пунктах, розташованих безпосередньо за передовою лінією як з австро-угорської, так і з російської сторони. Їх поступово розбирали на бруси, які потім розпилювали на дрова. Військове командування намагалося боротися з цими негативними явищами, виставлялися охоронні пости у селах, але коло кожної будівлі вартового не поставиш. Так протягом зими 1916–1917 рр. більшість хат у Поніковицях, Висоцьку, Ясіанові¹, що були розташовані на оборонній лінії 4-ї кавалерійської дивізії, до якої на той час входив 85-й полк, були розібрані на дрова. Подібна доля спіткала і ліси, що знаходилися за обома лініями фронту. Спочатку вони методично знищувалися артилерією з обох сторін, а потім розпилювалися на дрова.

Влітку 1917 р. 85-й полк відчув на собі у відносно “м’якій” мірі останній у Першій світовій війні російський наступ.

Червневий наступ російських військ 1917 р. (так званий “наступ Керенського”) – остання наступальна операція Росії у Першій світовій війні. На цей момент у Росії відбулися кардинальні історичні зміни: внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. був повалений царизм, влада перейшла до Тимчасового уряду, який залишився вірним союзницьким обов’язкам. Країни Антанти вимагали від Росії активізації військових дій проти німецьких та австро-угорських військ. Великий стратегічний наступ російської армії планувався на квітень – травень 1917 р. Але хаос і розкладання військ, які виникли і прогресували після Лютневої революції, унеможливили проведення наступу у намічені строки, і він був відкладений на кінець червня.

Основну роль в операції мали відіграти війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала О.Є. Гутора (потім – генерала Л.Г. Корнілова) силами трьох армій: 11-ї і 7-ї у напрямку Львова, а 8-ї – на Калуш і Болехів. Інші російські фронти – Північний, Західний та Румунський – мали наносити допоміжні удари.

¹ Нині село Ясенів Бродівського району Львівської області.

29 червня артилерія Південно-Західного фронту відкрила вогонь по позиціям австро-німецьких військ. 1 липня у наступ перейшли 11-а і 7-а армія із районів Злочіва і Бережан у напрямку на Львів. Перші два дні приносили наступаючим певний тактичний успіх – на окремих ділянках були захоплені 2–3 лінії окопів противника. Потім наступ зупинився. Ударні відбірні частини, що починали наступ, на цей момент не могли продовжувати бойові дії через великі втрати. А звичайні піхотні підрозділи відмовлялися наступати. Рівень військової дисципліни катастрофічно упав. Незважаючи на перевагу в живій силі і техніці, наступ припинився 3 липня через неможливість заставити війська рухатися вперед.

Наступ 8-ї армії почався пізніше, 6 липня. Маючи також значну перевагу в силах, армія прорвала оборону австро-угорських військ, захопивши більше 7 тисяч полонених та 48 гармат. Розвиваючи успіх, росіяни зайняли Станіслав, Галич і Калуш і до 13 липня вийшли на річку Ломниця. Але і у цієї армії виникли такі ж проблеми непокори, як і у сусідніх.

На 14–15 липня наступальний порив всього Південно-Західного фронту вичерпався і російський наступ повністю припинився. Втрати усіх трьох армій фронту на цей момент становили 1222 офіцери і 37500 солдатів. Ці цифри були відносно невеликими у порівнянні з втратами Росії у попередніх великих операціях, але в даному випадку вони мали катастрофічні наслідки. Адже були втрачені останні боєздатні з морально-психологічної точки зору військові підрозділи, без яких солдатська маса, що залишилася, втратила військове обличчя і перетворилася в абсолютно некерований озброєний натовп. 19 липня австро-німецькі війська нанесли контрудар, прорвавши фронт 11-ї армії, що викликало вимушений відступ 7-ї та 8-ї армій. 28 липня російські війська зупинилися на лінії Броди – Збараж – ріка Збруч, фактично залишивши Галичину.

Таким чином, червневий наступ завершився провалом, російські війська були відкинуті далеко за початкові позиції. Наслідком цієї поразки стала політична криза у Петрограді і послаблення позицій Тимчасового уряду, що у подальшому привело до жовтневого більшовицького перевороту.

Під час останнього наступу російської армії у Першій світовій війні у червні 1917 р. росіяни протягом 7 днів з невеликими перервами, вдень і вночі, піддавали нищівному артилерійському вогню позиції 85-го під Поніковицею і Висоцьким. Двічі були спроби штурму, але невдалі. Австро-угорські підрозділи вистояли.

Найбільше дісталось укріпленому району у Висоцько, де тримав оборону IV батальйон під командуванням підполковника Ковача. Уже в перший день обстрілу, 29 червня, лише на ділянці однієї роти упало до 1000 легких і важких гранат і снарядів, які вщент розбили дротяні перешкоди перед лінією оборони і засипали частину окопів. Одна з гранат попала навіть на бетонований спостережний пункт і на розташовану тут кулеметну позицію.

1 липня артилерійський обстріл був найбільшим, розпочався на світанку і тривав з трьома невеликими перервами протягом 22 годин. Цього дня проти сусіднього 34-го полку, який знаходився на висоті 406, росіяни здійснили

атаку, яка була успішно відбита. Масований російський наступ відбили також 19-й і 83-й піхотні полки в районі населеного пункту Батков¹.

На лінії оборони 85-го полка російських атак не відбулося. Кожну ніч солдати максимально відновлювали зруйновану захисну мережу і знаходилися у постійній готовності до можливого російського наступу.

Протягом семи днів на Висоцький укріплений район російська артилерія здійснила 6200 пострілів, з яких кожен четвертий не розірвався. Завдяки міцним і надійно збудованим фортифікаційним спорудам та пильності солдатів і офіцерів 85-му полку вдалося пережити ці 7 днів з мінімальними втратами: 4 убитих і 24 поранених.

24 липня 1917 р. після успішного австро-німецького контрнаступу на великому полі біля села Заблотце² німецький кайзер Вільгельм провів огляд німецьких та австро-угорських частин, що знаходилися у цьому районі. Від 85-го полку на огляд були відправлені рота кулеметників, саперна рота та полкові музиканти. Кайзер приїхав на автомобілі у супроводі командира корпусу Бем-Ермолі. Довгий час Вільгельм розмовляв з вищим офіцерським складом. Обходячи ряди, кайзер поспілкувався і з командиром роти почесної варти. З рядовими солдатами Їх Високість не говорили, але для всіх, хто брав участь у події, цей день запам'ятався.

У середині серпня на позиції 85-го полка завітала група з семи шведських офіцерів на чолі з майором Гагебі Ліндом. Це була вже третя шведська делегація з початку року³. Шведи з цікавістю вивчали укріплений район полка. Саме в цей момент вони були помічені російським розвідувальним патрулем. Невдовзі кілька черг артилерійської шрапнелі пролетіли над їх головами. На щастя, ніхто не постраждав. Майор Лінд з радістю заявив, що вони з товаришами пройшли бойове хрещення і дуже пишаються своїм візитом на австро-угорську передову.

26 серпня 1917 р. у третю річницю Павловського бою, де відбулося бойове хрещення 85-го полку, особовий склад урочисто відзначив цю подію у селі Заблотце. На зборах були присутні високі гості – командир 4-ї кавалерійської дивізії генерал-лейтенант Отто Берндт, командир кавалерійської бригади граф Спаноччі, командир 27-ї піхотної дивізії генерал-лейтенант Кошак. У своїх промовах усі віддавали шану загиблим воякам. Були зачитані і телеграми від цивільних керівників Марамороського і Угочанського комітетів, в

¹ Нині село Батьків Бродівського району Львівської області.

² Нині село Заболотці Бродівського району Львівської області.

³ Офіційно Швеція була нейтральною країною протягом Першої світової війни, однак, під тиском з боку Німеччини, здійснювала кроки, які завдали шкоди державам Антанти. Зокрема, мінування протоки Ересунн, що закрило її для кораблів Антанти, надання дозволу Німеччині використовувати свої шифри та засоби їх передачі у дипломатичній розвідувальній роботі. Швеція також надала Охоронному Корпусу Фінляндії добровольців, які разом з німцями воювали проти червоної та російської армій у Фінській громадянській війні, і тимчасово разом з Німеччиною окупувала Аландські острови.

яких з повагою та вдячністю висловлювалася підтримка воюючим та шана загиблим воякам.

15 вересня 1917 р. відбулася зміна командування 27-ї піхотної дивізії. З цієї нагоди генерал Кошак влаштував прощальний прийом, де був присутній і полковник Пфальц зі своїми офіцерами. У врученій йому генеральській листівці були наступні слова: “85-й полк був залізною гвардією моєї дивізії... Нехай бог допомагає вам у боях і в перемозі”. Наступником Фердинанда Кошака став генерал-майор Герман Залагер.

За період з вересня 1916 р. по вересень 1917 р. втрати 85-го полку вбитими становили 550 вояків: 350 біля Висоцько та 200 біля Поніковиці. Вони були поховані на впорядкованому військовому кладовищі біля села Висоцько, яке на сьогодні не збереглося.

Події під час перемир'я на Російському фронті (вересень 1917 р. – 8 березня 1918 р.)

З кінця вересня 1917 р. на цілому Російському фронті було встановлено перемир'я. 85-й полк протягом 71 дня знаходився на висоті 406 між населеними пунктами Ясіанов та Пієнакі¹. Один батальйон був відібраний командуванням армії як навчальний для проведення інформаційних курсів і направлений у с. Ременов-Руданце² північніше Львова.

Навчальний батальйон у Ременов-Руданце

Під час реорганізації австро-угорської армії у 1917 р. прийнято рішення про створення при кожній піхотній дивізії штурмового батальйону. Взірцем стали аналогічні підрозділи союзної німецької армії. Штурмові батальйони включали штурмові роти піхотних полків і структурно відповідали штатам окремого батальйону. До батальйонного штабу входили 8 офіцерів і 36 нижніх чинів. У чотирьох ротах налічувалося 20 офіцерів і 600 рядових. У кулеметній роті було 5 офіцерів і 165 солдатів: у чотирьох взводах легких кулеметів – відповідно 4 і 140, у взводі піхотних гармат – 1 і 25. У технічному взводі – 3 офіцери і 94 рядових.

Оскільки з осені 1917 р. на Східному фронті було встановлено перемир'я, виникла вірогідність застосування підрозділів австро-угорської армії на Західному та Італійському фронтах. Італійський плацдарм військових дій для більшості офіцерів та частини рядових був знайомий ще з довоєнних часів, тому можливе застосування 85-го полку там не потребувало особливої підготовки. Зовсім інша ситуація була з німецькою західною лінією фронту, де вже з 1915 р. велася позиційна, “окопна” війна зі своєю специфікою, яка полягала

¹ Нині село Пеняки Бродівського району Львівської області.

² Нині села Ременів і Руданці Кам'янка-Бузького району Львівської області, у 21 км на північ від Львова.

в тому, що тут у військових діях брали участь значна кількість вояків та великий арсенал бойових засобів. Бої, що тривали місяцями; величезна розтрата боєприпасів; масове застосування все новіших і новіших взірців військової техніки; активне використання авіації, застосування бойових газів. Ці явища були характерними для Західного фронту і вимагали вивчення та серйозної підготовки тих підрозділів, які ще тут не воювали.

Ці обставини змусили австро-угорське командування створити за східною лінією фронту спеціальні “інформаційні курси”, де вище військове керівництво, включно зі старшими офіцерами, командирами батальйонів залучалося до теоретичних і практичних занять стосовно особливостей методів ведення бою на Західному фронті, застосування спеціальних засобів та новітніх військових технологій. Ці курси в подальшому стали базою для підготовки та перепідготовки підпорядкованих підрозділів.

2-а австро-угорська армія відкрила такі курси біля Львова. Керівником був призначений зразковий командир 4-ї кавалерійської дивізії генерал Отто Берндт. 85-й піхотний полк, який на той час входив до цієї дивізії, отримав наказ командирувати на курси один батальйон, як навчальний.

У кінці вересня 1917 р. III батальйон вирушив на показові практичні заняття до села Ременов-Руданце. Насамперед керівник курсів поінформував офіцерів батальйону про мету занять, розпорядився про технічне облаштування навчальних майданчиків, сформулював особливості підготовки та перепідготовки навчальних груп тощо. Батальйон був забезпечений усім необхідним для практичної підготовки: новим одягом, який за кольором та пошиттям відрізнявся від попереднього; зброєю, спорядженням і технічним обладнанням, які уже застосовували німецькі підрозділи на Західному фронті. Серед новинок були піхотна гармата, ручний, легкий, середній та важкий гранатомети, дротові та радіозасоби зв'язку, дзеркальний телеграф, кабельний приймач.

На курси був відряджений спеціальний прожекторний підрозділ, який, крім навчальних задач з використання прожекторів у бойовій обстановці, повинен був забезпечити освітлення батальйону в зоні розквартирування. До проведення курсів були залучені також артилерійський підрозділ з батареями легких, середніх та протитанкових гармат, а також авіаційна ланка, яка виконувала задачу імітації контратаки.

Командиром цієї збірної навчальної частини, що складалася з одного піхотного батальйону, артилерійської команди, різних технічних підрозділів, а також керівником практичних занять був призначений офіцер 85-го полку, командир III батальйону підполковник Бейла Ковач.

На облаштування і технічне забезпечення військового полігону, а також на підготовку до навчань командуванням був даний лише один місяць. Перші показові практичні заняття призначили вже на 1 листопада.

Щоб вкластися в такі стислі строки, треба було виконати величезну роботу. Це стало серйозним випробуванням як для солдатів, так і для офіцерів, яке

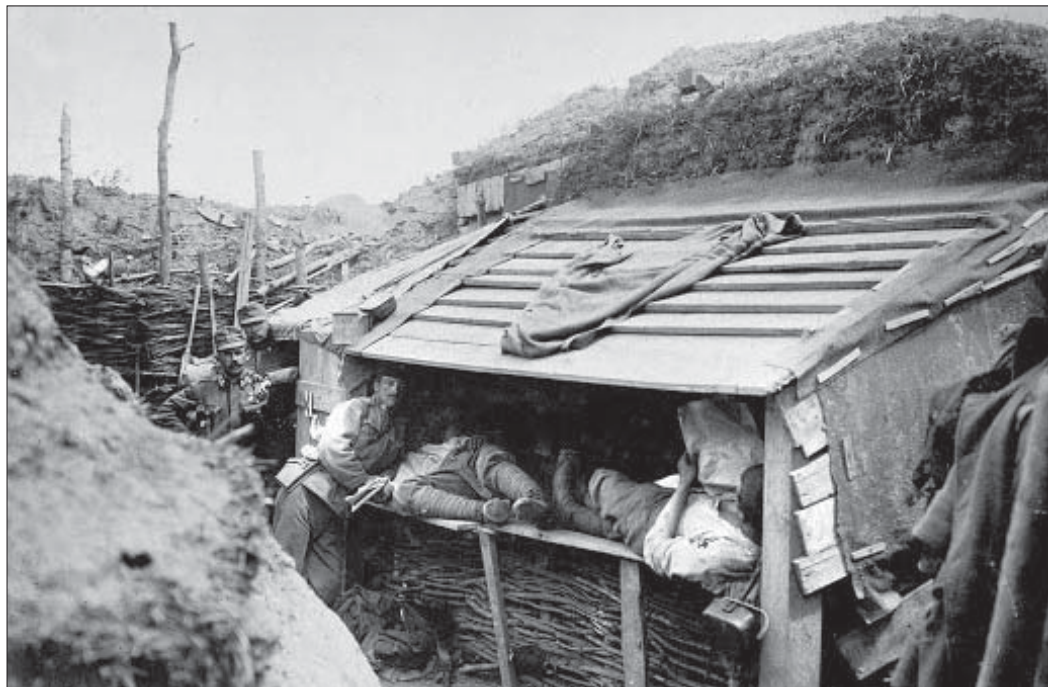
вимагало значних розумових і фізичних зусиль. Адже мова йшла про розбудову лінії фронту на ширину та глибину дивізії з усіма структурами та службами. Необхідно було викопати та збудувати не лише окопи, бліндажі, ходи сполучення для окремого бойового підрозділу, але і опорні командні батальйонні і дивізійні пункти з усіма органами управління, зв'язку, допоміжними службами, включаючи навіть конюшню для кінних зв'язкових, які мали бути розміщені під землею.

Передові оборонні позиції повинні були бути облаштовані таким чином, щоб відповідати усім стандартам ведення сучасної війни, включаючи стрільбу з усіх видів зброї, кидання ручних гранат, розгортання у наступ, застосування багнетів та ножів у рукопашному бою. Крім того, необхідно розбудувати на повну глибину першу оборонну лінію умовного противника. Паралельно з цим особовий склад батальйону, як організатор і учасник навчань, мав за своїти теоретичні аспекти ведення бою. Тому робота кипіла безперервно від світанку до смеркання.

Для навчання використовувалися німецькі військові праці, які були випущені уже під час війни. Німецьке вище військове командування уважно вивчало кожну більш менш значущу битву або бойову операцію війни, тактику і поведінку противника, застосування і ефективність різних бойових засобів. Такі аналітичні військові підручники друкувалися німецькою армією великими тиражами у найкоротші терміни і з навчальною метою широко розповсюджувалися серед підрозділів. Ці підручники отримало і керівництво львівських навчальних курсів і відповідно до найновішого бойового досвіду здійснювало будівництво і облаштування оборонних позицій та організацію бойових навчань.

Керівник курсів регулярно контролював безпосередньо на місці хід будівельних робіт та підготовку самої навчальної команди. Таким чином, сумісними зусиллями офіцерів і солдатів в зазначений термін вдалося, фактично на голому місці, створити навчальний полігон та підготуватися до проведення на початку листопада перших курсів.

На теоретичній частині курсів слухачі відвідували спеціалізовані лекції високого рівня безпосередньо у навчальному містечку. Практичні заняття відбувалися у польових умовах на полігоні на схід від села Руданце і були максимально наближені до бойових. Піхотні підрозділи і артилерія застосовували справжні набої. Були вжиті максимальні заходи безпеки для запобігання поранень та травматизації, але обійтися без поодиноких ексцесів все ж таки не вдалося. Було декілька поранень, здебільшого легких, від осколків ручних гранат. Були випадки помилкового влучання артилерійських снарядів у небезпечній близькості від солдатів, що, з іншого боку, ще більше наближало навчання до справжнього бою. Мав місце лише один серйозний нещасний випадок, коли через технічну несправність ручної гранати один боєць загинув, а офіцер, яким виявився керівник навчальної групи Отто Шейшер, отримав важке поранення і деякий час провів у шпиталі.

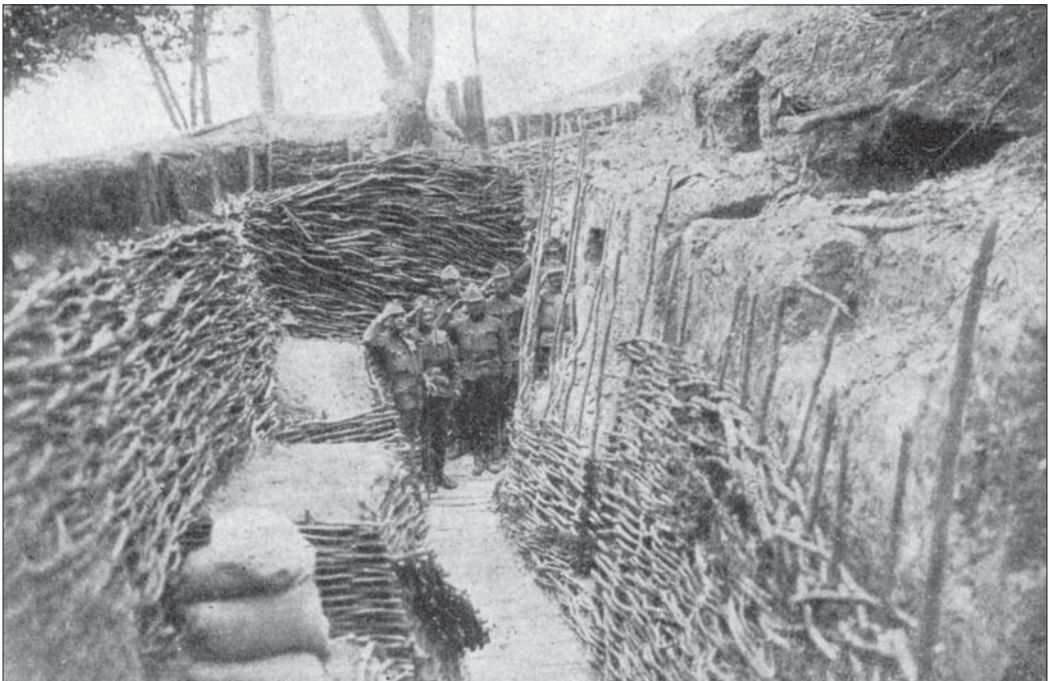
Солдатський побут австро-угорських вояків в окопах на передовій [11].

**Ремонт взуття на передовій
в одному з підрозділів
85-го полка [1].**

Урочисте відзначення третьої річниці бою за Павловку (бойового хрещення 85-го піхотного полка) в селі Заблотце біля Бродів. 26 серпня 1917 р. [1].

Захисні укріплення 85-го піхотного полка на оборонній лінії Висоцько – Поніковиця. Літо 1917 р. [1].

Ерцгерцог Карл фон Габсбург, головнокомандувач Східного фронту під час інспекційної поїздки нагороджує вояків австро-угорської армії. 12 вересня 1916 р. [10].

Офіцерський склад 85-го піхотного полка після прийняття присяги новому головнокомандувачу, спадкоємцю померлого імператора Франца Йосифа, королю Карлу. 26 листопада 1916 р. [1].

Відвідини 27-ї піхотної дивізії австро-угорської армії новим цісарем Австро-Угорщини Карлом. Король Карл приймає доповідь від командира 85-го полка, полковника Пфальца. 9 грудня 1917 р. [1].

Відбиття російської атаки на позиціях біля села Висоцько (1917 р.).
Малюнок угорського художника Сейкей Андора (Székely Andor, 1877 – ?) [1].

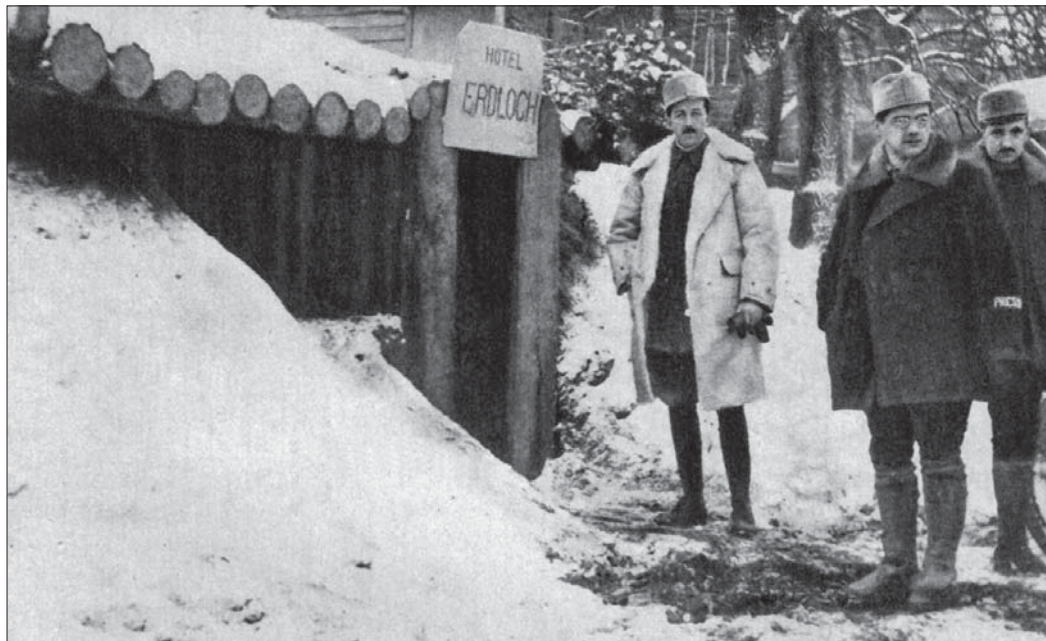
Військовий цвинтар 85-го піхотного полка біля села Висоцько коло Бродів, де було поховано 550 вояків, які загинули з вересня 1916 р. по вересень 1917 р. на оборонній лінії Висоцько – Поніковиця. Грудень 1917 р. До сьогодні кладовище не збереглося... [1].

Один з підрозділів навчального батальйону 85-го полка
у с. Ременов-Руданце (на північ від Львова). Жовтень 1917 р. [1].

Кулеметний підрозділ навчального батальйону 85-го піхотного полка
у с. Ременов-Руданце. Жовтень 1917 р. [1].

Офіцерський бліндаж на передовій [3].

Бетлегем 34-го піхотного полку 27-ї дивізії навідався до командування полку.
Різдво 1917 р. [1].

Храм святих апостолів Петра і Павла (в народі – костел єзуїтів) у центрі Львова, в якому 28 лютого 1918 р. відбулася поминальна меса 85-го піхотного полка на спомин третьої річниці Маніловського бою [11].

Львів. 28 лютого 1918 р. Групова фотографія офіцерського складу 85-го піхотного полка після поминальної меси на честь третьої річниці боїв за гору Манілова. У центрі – папський прелат, військовий капелан 2-ї австро-угорської армії Гейза Вароді, генерал-майор Лейде та командир полка, полковник Пфальц [1].

Перші навчальні курси пройшли дуже вдало й змістовно, але виявили нестачу особового складу, особливо при комплексних або складних практичних заняттях. Тому командування армії відрядило до навчальної групи ще один батальйон з 34-го піхотного полка.

Інформаційні курси тривали до 8 березня 1918 р., і на них підвищували військову кваліфікацію офіцери не лише австро-угорської, але і німецької армії. Тривалість навчання становила 2 тижні. Програма занять постійно вдосконалювалася, до неї вводилися військові новинки із Західного фронту.

Військова майстерність солдатів і офіцерів навчального батальйону 85-го полка за цей час неймовірно зросла. Це пояснювалося багатогранністю і різноплановістю навчань, фактично необмеженим використанням справжніх боєприпасів, особливо ручних гранат. Для прикладу, один штурмовий батальйон в австро-угорській армії на місяць мав у розпорядженні 3 тисячі бойових ручних гранат. Натомість на інформаційних курсах навчальний батальйон протягом двох місяців (з 15 жовтня до 15 грудня) використав їх у кількості 26 тисяч.

Отриманий досвід 85-й полк невдовзі успішно і ефективно використав у боях на Італійському фронті, особливо при штурмі гірських вершин Кол-Мошин і Кол-Фенілон 15 червня 1918 р.

Відвідини 27-ї піхотної дивізії новим цісарем Австро-Угорської монархії Карлом

9 грудня 1917 р. король Карл відвідав частини 27-ї піхотної дивізії, що знаходилася в запасі у Подгорці¹.

Це була неділя, холодний зимовий день. На полі біля містечка, де відбувався огляд, лежав невеликий сніг. Огляд був призначений на 11.30. Об 11-й годині частини вже вишикувалися колонами на огороженій території. Зібралася також велика кількість цивільних глядачів, які могли спостерігати за цим дійством лише з-за меж відгородженого поля. Така підвищена увага та цікавість до недавно коронованого молодого короля була зрозуміла, адже Карл вперше з'являвся перед широкою військовою та цивільною аудиторією далеко від центра Австро-Угорської імперії, тим паче у прифронтовій зоні. Близько 12-ї години трубач засурмив сигнал, що прибув цісар. Відразу ж військовий оркестр загравав австрійський гімн. Карл у супроводі командира корпусу Бем-Ермолі, генерала Мантерфі, керівника військової канцелярії герцога Лобковіца рушили до вишикуваних рядів. Від командування дивізії до них приєдналися генерали, штабні командири і штатські делегації.

85-й полк стояв у голові другої колони. На правому її фланзі вишикувалися командир полку полковник Пфальц з трьома офіцерами і трьома унтер-офі-

¹ Нині село Підгірці Бродівського району Львівської області, в якому знаходиться Підгорецький замок – пам'ятка архітектури епохи пізнього Ренесансу і бароко, збудований у 1635–1640 рр.

церами, що найбільш відзначилися у боях. Підійшовши до них, цісар потис руку всім офіцерам, зупинившись біля кожного і спитавши, за які бої вони отримали нагороди, що були на їх грудях. Вітаючи полковника Пфальца, Карл голосно сказав, що він радий бачити цей бойовий полк. Обходячи ряди солдатів, цісар зупинявся коло вояків старших вікових груп та нагороджених. Задаючи питання король спочатку уточнював якої національності солдат, після чого до угорців звертався на бездоганній угорській мові, до русинів на зрозумілій русинській, до румунів на румунській. Старших солдатів Карл розпитував, чи у є них сім'ї і скільки у них дітей; нагороджених питав, у яких боях брали участь. Завершивши обхід 85-го полку, цісар знову підійшов до полковника Пфальца, потис йому руку і сказав: “Я сподіваюся, що цей бойовий полк, який завжди поводив себе хоробро, і у майбутньому при любих обставинах буде себе тримати гідно”.

Огляд усіх підрозділів 27-ї дивізії загалом тривав близько трьох годин. Молодий цісар справив на офіцерів і особливо на солдатів сильне враження. Найбільше воякам запало в душу те, що король спілкувався з ними на їх рідній мові.

* * *

Після встановлення перемир'я на Східному фронті з кінця 1917 р. з російського полону почали повертатися австро-угорські військовополонені. Більшість з них після пережитих поневірянь і страждань перебували у пригніченому морально-психологічному та некращому фізичному стані. Бажання знову брати до рук зброю у них не було. Також було відомо, що, перебуваючи в російському полоні, частина з них навіть склала присягу, що в разі, якщо вони знову будуть відправлені на Російський фронт, то не будуть стріляти у росіян. З цією метою були навіть видумані спеціальні паролі для контакту між австро-угорськими солдатами та російськими вояками або їх союзниками. Це була ідея російської сторони з метою якнайшвидшого завершення війни. Незважаючи на це, здорових, після нетривалої підготовки, знову забирали до бойових частин і відправляли на фронт. 22 січня 1918 р. 85-й полк також отримав таке поповнення – 80 вояків, що повернулися з полону (50 чоловік після 8-тижневої підготовки, 30 – після 7-тижневої).

Під час затишшя, сірої військової буденності і одноманітності заговорили непрофесійні поети і письменники з числа офіцерів і солдатів. Вони писали вірші, оповідання та перекази про пережите, про бойових товаришів, багатьох з яких уже не було в живих, про тугу за своїм домом, за рідними та близькими, які були так далеко.

Вітер Масляниці і відсутність боїв спонукали творчих аматорів мистецтв до організації фронтового театру. З підручних матеріалів руками вояків, які у довоєнний час були теслями, столярами, електриками, малярами, кравцями, за декілька днів змонтували театральну сцену із завісою та електричним

освітленням. Виготовили гарні декорації: небо з хмарами та дощем, дерево з падаючим листям, дзвони. З військової амуниції пошили сценічні костюми. Відібрані вояки, більшість з яких у минулому були артистами і музикантами, з великим натхненням та ностальгією за попереднім життям вивчали репертуар, проводячи весь час на репетиціях. Все це дало очікуваний прекрасний результат – виступи вдалися, вони були такого високого рівня, що і вдома були бо першокласними. В репертуарі були і комедійні номери, і пісні, і музика, і монологи. Вів це давно забуте дійство справжній конферансьє, на якого війна одягнула офіцерську форму.

Перебування у Львові

20 лютого 1918 р. 85-й полк у складі двох батальйонів був направлений у Львів для підтримання громадського порядку. Як зазначали офіцери, якихось особливих порушень порядку у місті вони не побачили.

27 лютого ввечері на вулицях Львова пролунав прощальний марш військового оркестру 85-го полку. А наступного ранку у костелі єзуїтів¹ на спомин третьої річниці Маніловської битви відбулася поминальна меса за упокій загиблих вояків. На цей раз, на відміну від попередніх відзначень у скромних польових каплицях, солдати і офіцери стояли біля олтаря великої імпазантної церкви. На стінах – зображення ангелів із золотими локонами, багатьох святих з німбами-ореолами. Звучання органу і тиха музична меса полкового військового оркестру створювали урочисту поминальну атмосферу. Церковну службу правив папський прелат, польовий суперіор 2-ї австро-угорської армії Гейза Варадь (Várady). А військовий капелан 85-го полку чудовим баритоном виконував старовинні угорські церковні пісні “Наша богородице” (“Boldogasszony anyánk”).

Після меси на алеї вулиці Короля Людовіка прозвучали урочисті промови на чотирьох мовах, якими спілкувалися у полку (угорській, німецькій,

¹ Храм святих апостолів Петра й Павла (колишній костел Петра й Павла ордену Єзуїтів, в народі – костел єзуїтів) на вулиці Театральній, споруджений у 1610–1630 рр. італійським архітектором Джакомо Бріано. Це перша пам’ятка барокової архітектури у Львові. У 1773 р. храм був гарнізонним. У 1775–1848 рр. тут відбувалися засідання Галицького станового сейму. У 1836 р. костел повернули єзуїтам. Пам’ятка реставрувалася у 1842, 1879 і 1896 рр. У храмі були поховані представники польської шляхти: фундаторка храму Ельжбета Луція Сенявська, Яблоновські, Дідушицькі та інші. З північної сторони до костелу примикає триповерховий будинок колишньої Єзуїтської колегії, учнями якої були Богдан Хмельницький, Ярема Вишневецький, Василь Григорович-Барський (відомий мандрівник і архітектор). У 1946–2011 рр. костел використовувався як книгозховище і належав бібліотеці ім. В. Стефаника. 6 грудня 2011 р. колишній костел відкрили для богослужінь, нині він належить Курії Львівської Архієпархії Української греко-католицької церкви. Костел – одна з найбільших культових будівель Львова: його довжина – 41 м, ширина – 22,5 м, висота – 26 м. Орган костелу музикознавці датовують XVIII століттям. Реконструйований в добу романтизму в XIX ст. За часів СРСР, після передачі храму бібліотеці, орган не використовувався, частина його обладнання (металеві труби) була втрачена. З XX ст. пошкоджений орган не діє і потребує реставрації.

рутенській і румунській). Після цього полк пройшов парадним маршем перед офіцерськими делегаціями з інших частин, які очолював генерал-майор Лейде (Leide). Потім відбувся святковий обід, в якому взяли участь комендант Львова, полковник барон Маєр-Малі (Mayer-Maly), військовий капелан 2-ї армії Варадь, представник командування 2-ї армії майор Келлер (Köller), колишні побратими 85-го полка майор Нестаровіц (Nesztarowicz), капітан Пауловіц (Paulovits).

Офіцерам і солдатам полка надовго запам'ятався цей день. Це була урочиста і щира данина воякам, які загинули у важких боях та жорстоких стражданнях на тій Карпатській горі і були нашвидкуруч поховані без почестей у безіменних братських могилах.

Вояки 85-го полка не знали, що їх чекає надалі. У підрозділах 2-ї австро-угорської армії ходили інтенсивні чутки, що скоро їх відправлять на “Велику Україну” для підтримання миру і порядку, і вони вже більше не воюватимуть. Ці чутки мали під собою серйозне підґрунтя. Адже, саме їх командувач, 2-ї армії, генерал Бем-Ермолі, був призначений головнокомандувачем австро-угорськими військами на Україні.

Але доля розпорядилася по-іншому. Деякі полки, в тому числі і 85-й, були відправлені не на схід, а на захід, на Італійський фронт, де розгорталася остання драма Першої світової війни. Головною причиною була значна кількість русинів-українців та інших слов'янських народностей у цих підрозділах. Австро-угорське вище політичне і військове керівництво небезпідставно побоювалося посилення небажаного для себе національного та ідеологічного впливу на солдатів у разі їх перебування на Україні.

У грудні 1917 р., після більшовицького перевороту (7 листопада) в Петрограді, на українських етнічних землях, які належали Російській імперії, відбувалися складні і суперечливі соціально-політичні і військові процеси. Фактично Україна була політично розколота на дві держави – Українську Народну Республіку Центральної Ради із столицею в Києві і радянську Українську Народну Республіку із столицею в Харкові. Обидві сторони претендували на владні повноваження по всій Україні. Російська федерація (РСФСР) готувала військову інтервенцію в Україну. У великих містах більшовицькі організації готували збройні повстання. Водночас Раднаком Росії вів переговори з Центральною Радою. Крім того, з 3 грудня 1917 р. РСФСР та УНР вели переговори у Бресті з державами німецького блоку про припинення війни і укладення миру.

9 лютого 1918 р. у Бресті між Україною Центральної Ради та Німеччиною і її союзниками був підписаний мирний договір, відповідно до якого стан війни між ними припинявся. Німеччина і Австро-Угорщина ставали союзниками України і зобов'язувалися ввести на її територію свої війська для допомоги у боротьбі з більшовиками і відновленні контролю над всією територією держави.

Брестським мирним договором всі чотири держави Четверного союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) визнавали незалежність України в її етнічних кордонах. Під тиском німців Австро-Угорщина погодилася на приєднання до України території Холмської губернії (на кордоні з Волинню на захід від ріки Західний Буг) і Підляшшя (по обидві сторони середньої течії Західного Буга) на північ від Холма (нині польський Хелм). Австро-Угорщина також погодилася розділити територію австрійської землі Галиції на дві провінції – польську і українську – і створити у Східній Галичині та Буковині автономну коронну землю (провінцію). Правда, остання умова була записана у тайному протоколі до мирного договору з Україною. Відповідно до договору кордон УНР з Австро-Угорщиною залишався попереднім (по ріці Збруч).

Відповідно до договору, австро-угорські війська (8 піхотних і 2 кавалерійські дивізії) повинні були окупувати Подільську, Єкатеринославську і Херсонську губернії і рухалися через Румунію і Бессарабію. У травні 1918 року на Україні було уже до 500 тисяч солдатів окупаційної армії, з них 350 тисяч німецьких і 150 тисяч австро-угорських.

Італійський фронт та кінець війни

Позиційні бої на оборонній лінії Кол-Капріле – Монте-Асолоне (18 березня – 14 червня 1918 р.)

8 березня 1918 р. 85-й полк був відправлений залізницею зі Львова на Італійський фронт. Подолавши 1160 км прибув у Примолан¹, де розвантажився.

Протягом чотирьох місяців (18 березня – 14 червня 1918 р.) полк вів позиційні бої у горах Граппа², на оборонній лінії між гірськими вершинами Кол-Капріле (Col-Caprile, 1288 м) та Монте-Асолоне (Monte-Asolone, 1520 м). За цей період лише вбитими полк втратив 150 вояків.

Гренджа-Донський у романі “Сини Верховини” написав, що на Італійському фронті *“довгими місяцями велися запеклі бої на скелях Альп. Це було пекло на землі. Коли хтось тільки згадав про гірський масив Добердо, про Монте Гропо, про каверни в скелях, де був терен важких канонад, запеклих битв, десятки офензив і контрофензив на узбіччях пустих, голих скель, то “гусяча шкіра” набігала на людину”*.

Структура поранень на Італійському фронті мала свою специфіку: у зв’язку із гірською скелястою місцевістю, на якій відбувалися бойові дії, було багато вторинних уражень уламками каміння, особливо очей; 50 % поранень було від гранат та мін, 25 % – від артилерійської шрапнелі і лише 25 % кульових. Натомість, на Російському фронті спостерігалось 70–75 % кульових поранень, 20–25 % – від артилерійської шрапнелі, 7–10 % – від гранат; а на Сербському фронті 65 % – від ручної зброї та кулеметів, 30–35 % – від артилерії.

Скласти певну уяву про бойові позиції австро-угорського війська дозволяють матеріали звіту про позиції III батальйону 85-го полку, який у ніч з 6 на 7 квітня 1918 р. перебрав їх від підрозділу 25-го полка.

На той момент перша лінія оборони являла собою окопи глибиною всього 50–70 см, перед якими лише на самих загрозливих ділянках місцями була загороджувальна смуга – дерев’яні стовпи з натягнутим між ними дротом. На цій лінії було 10 незавершених каверн (бункерів у скелі) на 150 осіб, ще у 12 місцях лише починали їх видовбувати. Від лінії оборони до опорного пункту вела сполучна траншея глибиною 60–80 см.

Звичайно, така оборонна позиція не могла бути безпечною і достатньою для бойових дій. Адже пересуватися в таких окопах можна було лише попо-

¹ Нині село Примолано у муніципалітеті Цисмон-дель-Граппа на півночі Італії у провінції Вінченца.

² Гірська система Граппа знаходиться на північному сході Італії (регіон Венето), в передгір’ях італійських Альп, між річками Брента і Піаве. Найвищою точкою є гора Монте-Граппа (висота 1775 м).

взом або рачки, а просто висидіти в них тривалий час було справжньою мукою. Повноцінних укриттів, де б особовий склад міг сховатися від обстрілів та відпочивати, також не було.

Отож, солдати відразу ж почали розбудовувати і зміцнювати свою лінію оборони, розуміючи, що це збільшить шанс залишитися живими. Розпочалася важка фізична праця з мінімальною технічною допомогою. Довбати скельну породу і вручну перетягувати її у мішках під постійним обстрілом ворожої артилерії було важким і небезпечним завданням. У місцях, де скельна поверхня була суцільною і не піддавалася шанцевим інструментам, застосовували вибухівку. Будівельні матеріали та інструменти ретельно обліковувалися і береглися, враховуючи, що їх доставка сюди була непростною. Тому економно використовувалися також матеріальні ресурси, які уже були на місці.

Цікава доповідь командира III батальйону підполковника Бейли Ковача після прийняття до бойової служби відрізка оборони, в якій детально перераховуються матеріальні і бойові засоби, як власні, так і противника, зібрані на своїй ділянці відповідальності. У переліку вказані: 4200 мішків для піску, 8 ящиків динаміту по 200 пачок у кожному, 6 ящиків пороху, 600 детонаторів, 62 мотки шнура для вибухівки, 5 бочок цвяхів для дроту, велика кількість (від 15 до 84) різноманітного шанцевого інструментарію (лопати, чекани, лісові сокири, ручні та лісові пили, ломи, клепачі, свердла, ножиці для різання дроту, щипці, ножі, рубанок, тачки), а також листи жерсті і декілька бочок нафти. Із бойового арсеналу перераховані: 253 одиниці власної та італійської зброї, 1700 екземплярів 8-сантиметрових мідних гільз, 6 італійських стрічок для кулеметних патронів, сумка-патронташ, власні та італійські патрони (кількість не вказана).

У наступній доповіді про виконані роботи вказано, що бійцями батальйону траншеї подовжені та поглиблені майже у два рази, збудовані нові позиції для кулеметів глибиною до 130 см, на правому фланзі зведені нові табірні спостережні пункти. Вказано також, що у розпорядженні батальйону є шість цистерн для води і одно гірське джерело, воду з якого для дослідження відправили у Фельтре¹.

На 20 травня кількісний склад полка був наступним. На продовольчому забезпеченні 3124 особи. Вояків – 2395, з них у відпустці – 310. Озброєних – 2047. Середня кількість особового складу рот становила 170 осіб.

Австро-угорські позиції постійно перебували під потужним артилерійським вогнем. Часто італійці проводили обстріл з важких мінометів, застосовуючи міни великого калібру. Особливо страждав лівий фланг і навіть тил полка, які перебували під постійним докучливим вогнем важких артилерійських батарей, що знаходилися у спеціальних, видовбаних у скелях нішах (їх називали каверни) на горі Монте-Граппа на висоті 1000–1500 метрів. Ці іта-

¹ Нині місто Фельтре – муніципалітет у північній Італії, в регіоні Венето, провінції Беллуно.

лійські артилерійські позиції були захищеними і неприступними, вони контролювали ущелину Лорензо та сідловину Кол-делла-Беретта. Крім того, іноді несподівано і низько над позиціями пролітали ворожі аероплани і кулеметним вогнем дошкуляли як солдатам в окопах, так і підрозділам тилового забезпечення, в тому числі і в'ючним тваринам.

У таких умовах розбудова оборонної лінії у скелястому ґрунті була надзвичайно важким завданням. Тому і за 4 місяці видовбати окопи у повний зріст по всій оборонній лінії так і не вдалося. Містами солдати, щоб бути непоміченими противником, могли лише сидіти у вузьких нішах, а пересуватися повзком. Це надзвичайно виснажувало бійців на передовій, які цілими днями перебували у вимушеному положенні, без можливості розігнути ноги, випрямитися у повний зріст. Крім того, тут вони були у великій скупченості, без жодних санітарних умов.

Окремий саперний підрозділ дивізії, який мав спеціальні свердлильні інструменти для буріння у скельній породі, за три місяці роботи спромігся лише видовбати у скелі командний пункт дивізії. І лише після цього почав працювати на передовій.

У цій гірській війні австро-угорці стикнулися з особливими проблемами життєзабезпечення військ. Постачання на позиції боєприпасів, продовольства, води було важким завданням. Для цього використовували канатну дорогу та в'ючних тварин. Перший варіант був простішим, але недостатнім. З тваринами ж, в основному віслюками, було багато незручностей: вони лякалися обстрілів та розривів і ставали легкою мішенню для гармат та аеропланів противника. Пошук придатної для пиття води у цій гірській місцевості також завдавав чимало клопоту. У гірських потічках лежало багато непохованих тіл вояків, які отруювали воду і унеможлилювали її вживання.

Ці обставини дуже гнітюче діяли на особовий склад. Адже якщо поранений під час бойової вилазки вояк скочувався у гірську лощину і залишався у нейтральній смузі, витягти його звідти або допомогти було уже неможливим. І тоді солдати обох воюючих сторін ставали свідками жахливої повільної мученицької смерті їхнього побратима, який стогнав і волав про допомогу, ці зойки розносилися по всіх закутках у горах. Поховати цих нещасних також не було технічної можливості, тому тіла лежали місяцями, віддані на поругу тваринам і птахам, як німі свідки людської трагедії.

На цьому етапі війни продовольче забезпечення австро-угорської армії було набагато гіршим, ніж у противника. Якщо італійські вояки завдяки американській допомозі споживали кожен день 750 г хліба і 250 г м'яса, то харчовий раціон австро-угорців складався лише з 280 г борошна в день і 200 г м'яса на тиждень¹.

¹ Якщо на початку війни кожному військовослужбовцю австро-угорської армії харчуванням забезпечувалося не менше 3000 калорій на день, то у 1918 р. ця норма не дотримувалася і наполовину.

Зважаючи на всі ці обставини, вояки 85-го, порівнюючи російський та італійський фронти, називали перший просто відпочинком порівняно з другим.

У червні 1918 р. в австро-угорській армії на Італійському фронті були сформовані спеціальні дисциплінарні батальйони, до яких потрапляли дезертири, а також солдати, яких вважали неблагонадійними (в основному, слов'янської національності). Ці батальйони не мали озброєння і займалися важкою фізичною роботою (копання траншей, бліндажів, перенесення вантажів і тому подібне) безпосередньо на передовій, або у першій оборонній лінії. У цих підрозділах солдатам також заборонялося паління. Військовослужбовців, які порушували ці жорсткі обмеження, арештовували та ув'язнювали. Жодний солдат з 85-го полка не потрапив до такого батальйону.

Участь у битві при р. Піаве. Штурм гірських вершин Кол-Мошин і Кол-Фенілон (15–16 червня 1918 р.)

Битва при Піаві (15–23 червня 1918 р.) – битва між італійськими та австро-угорськими військами у ріці Піаве у Північній Італії.

Весною 1918 р. німецькі війська розпочали рішучий наступ на Західно-му фронті у Фландрії і Пікардії. Для того, щоби відтягнути якнайбільше військ Антанти на Італійському фронті, Німеччина висунула вимогу Австро-Угорщині також провести масштабний наступ на своєму напрямку.

На той момент Італійський фронт простягався від проходу Тонале північним берегом озера Гарда на гору Пазубіо між Арз'єро та Асіаго, через гори Граппа, Томбо і Монтелло і далі по ріці Піаве до Адріатичного моря.

На цьому військовому театрі протяжністю 180 км зосередилося 60 австро-угорських дивізій. Вони були розподілені на дві групи армій – західну під командуванням генерала Конрада фон Гетцендорфа, від швейцарського кордону до гори Томбо, і східну, далі до моря, під командуванням генерала Свєтозара Бороєвича, на якого було покладено керівництво всією наступальною операцією. В ній взяли участь 11-а австро-угорська армія (20 дивізій), яка розгорнулася по обидві сторони від ріки Бренти, 6-а (8 дивізій), дислокована навпроти гір Монтелло та по середній Піаві, і 5-а (15 дивізій) – на нижній Піаві. У резерві, позаду у Фріулі, знаходилася 4-а армія (7 дивізій).

Італійці займали фронт трьома арміями (58 дивізій) та угрупованням союзників (6 французьких, 5 британських і 1 американська дивізії). На р. Піаве стояла 3-а армія, між Піавою і Брентою – 4-а, далі на захід до Арз'єро – союзники і ще лівіше – 1-а армія.

Австро-угорський план операції полягав у направленні до 50 дивізій (разом з резервами) двома сильними фланговими групами (11-а і 5-а армії) із слабим центром для охоплення з флангів італійської армії. При цьому 11-а армія наступала з висот Сім комун на південь, а 5-а – з нижньої Піави на захід. Обидві групи повинні були замкнути кільце оточення у Падуї.

Австро-угорці дуже ретельно готувалися до операції, взявши за основу німецькі інструкції і навіть відтягнувши з французького театру свою важку артилерію, яка брала там участь у березневих операціях. Проте недостатність залізничних комунікацій обмежувала можливість маневрування резервами, прив'язуючи їх до певних напрямків. Щодо цього італійці були у вигіднішому положенні, маючи рокадні дороги вздовж фронту. Основним недоліком австро-угорської армії був недостатній для перемоги морально-психологічний та фізичний стан вояків. Чотири роки страшної війни виснажили солдатів і офіцерів.

Вранці 15 червня після годинної інтенсивної артилерійської підготовки, в тому числі і газовими снарядами, австро-угорці розгорнули наступ по всьому фронту. На деяких ділянках вони добилися успіху – вдалося захопити декілька плацдармів, зокрема форсувати нижню Піаве і оволодіти північними схилами гір Монтелло. Однак просунутися далі вони не змогли. Італійці та союзники чинили сильний опір. Крім того, скупченість австро-угорських військ на невеликих плацдармах, затруднення із поставанням через паводок на Піаве та контратаки італійців у наступні дні локалізували австро-угорські успіхи. 23 червня австро-угорське командування віддало наказ відійти на попередні позиції, наступ виявився безрезультатним.

Втрати австро-угорських військ становили 60 тисяч убитими, 90 тисяч пораненими і 25 тисяч полоненими¹. Італійці із союзниками втратили 80 тисяч убитими і полоненими.

Як зауважують військові історики, це була "лебедина пісня" австро-угорської армії, яка остаточно втратила тут свою боєздатність і після, до кінця війни, переживала повільну агонію розпаду.

Це була остання наступальна операція 85-го полка у Першій світовій війні. Штурм розпочався 15 червня зранку і тривав 12 годин, до 7 годин вечора. Полк здійснив прорив італійських позицій на 3-кілометрову глибину, оволодів гірськими вершинами Кол-Фенілон (1337 метрів) і Кол-Мошин (1280 метрів). Були захоплені перші дві лінії оборони противника, австро-угорцям дісталися багаті трофеї: велика кількість кулеметів, один міномет і гірська гармата. У полон, за австрійськими даними, здалися 1200 італійських вояків.

Цей бойовий успіх був обумовлений перш за все двома чинниками. Особовий склад полка отримав високий рівень штурмової підготовки восени 1917 р. на навчальному полігоні у Ременові під Львовом, де один з батальйонів був учбовим. Другим важливим моментом була достатня на початковому етапі операції забезпеченість штурмових батальйонів ручними гранатами та боеприпасами. Командири підрозділів мали також детальні топографічні карти великого розміру (масштаб 1 : 25000), на яких точно були вказані оборонні

¹ Одна з найбільших санітарно-транспортних операцій австро-угорської армії у Першій світовій війні відбулася у середині червня 1918 р. під час наступу у Піаве, коли на Італійський фронт був направлений 91 санітарний потяг, які разом з наявними на місці потягами вивезли протягом 8 днів близько 220 тисяч поранених і хворих.

лінії противника, артилерійські бойові позиції¹. Крім карт, наступаючі отримали якісні фотографії аерозйомки з літака.

Водночас цей успіх здобули високою ціною: втрати нападаючих убитими і пораненими становили 60 % особового складу.

Але розвинути успіх і продовжити наступ не вдалося. Перші втрати солдати 85-го почали нести ще на самому початку наступу, у своїх наполовину “відкритих” окопах, через те, що італійська артилерія уже в перші хвилини атаки відкрила шалений вогонь. А під вечір полк був знекровлений, його наступальний порив – підірваний. Солдатам не вдалося захопити третю лінію італійської оборони, яка була, як і перші дві, сильно укріплена та набагато краще, порівняно з австро-угорцями, облаштована. Бетоновані кулеметні і гранатометні гнізда значно посилювали її оборонну міць. Сюди італійці, оговтавшись від перших втрат, дуже швидко підтягнули свої резерви і почали чинити шалений опір.

Натомість, австро-угорська сторона вчасно не змогла забезпечити наступаючих резервами. Командування 85-го, ввівши в бій власні резерви, уже в обідню пору запросило у командування дивізією допомогу. Це було зроблено оригінальним нестандартним способом. Враховуючи складну ландшафтну і бойову обстановку, рапорт був надісланий поштовим голубом, єдиний раз за всю війну. І слід відмітити, що пакет був доставлений швидко і точно. Але ще до поля бою резервний полк поніс важкі втрати внаслідок пекельного загороджувального гарматного обстрілу. Адже протягом багатомісячних позиційних боїв італійська артилерія пристріляла майже кожен метр австро-угорських позицій.

Вечері у штурмових батальйонах 85-го та 67-го, який атакував поруч, закінчилися боєприпаси і вода. І доставити їх сюди не було жодної можливості. Італійці відчували послаблення наступальної сили противника і з настанням півдня почали інтенсивно контратакувати, намагаючись відтіснити австро-угорців від своєї останньої, третьої лінії оборони.

Бойова ситуація розвивалася вкрай негативно і небезпечно для нападаючих. Командування дивізією зрозуміло, що воно або дасть наказ на повернення до стартових позицій, або полки без боєприпасів і води опиняться в полоні. Здоровий глузд переміг і на світанку, за наказом, солдати 85-го відступили.

Невдало склалися обставини для батальйону, який захопив гору Кол-Мошин. Італійцям вдалося оточити цю групу. Вояки під командуванням старшого лейтенанта Йозефа Сентдюрді героїчно оборонялися до обіду 16 червня, але, зрештою, вистрілявши всі набої, здалися в полон у кількості 26 офіцерів і 250 солдатів.

---

¹ На цих топографічних картах Віденського військового географічного інституту командири носили кодові позначення, які кожен підрозділ на своєму відрізку фронту відзначав своїми “домашніми” назвами, наприклад гірський хребет Мараморш, військовий табір Татри, впадина Смерті, нагір’я Стережись тощо.

Загальні втрати 85-го полка в боях 15–16 червня 1918 р. становили 60 % особового складу: 350 убитих (6 офіцерів), 439 поранених, 370 полонених, 153 хворих.

В боях за Кол-Мошин з італійської сторони особливою мужністю та рішучістю проявив себе 9-й штурмовий батальйон¹.

За бої 15 червня особовий склад 85-го полка був нагороджений 5 золотими, 407 великими срібними і 908 малими срібними медалями Вітязя. Бійці штурмової роти, які йшли в перших рядах наступу, були нагороджені всі, без винятку, більшість – посмертно. На цей раз нагороди прийшли дуже швидко – рекомендація була подана 24 червня, а 9 липня вже вийшов наказ. Цікаво, що старший лейтенант Сентдьорді, який 16 червня попав у полон, і підполковник Бейла Ковач, який через три тижні був важко поранений і на фронт уже не повернувся, змогли отримати свої нагороди через 13 років після війни. Перший уже в званні майора, другий – генерал-лейтенанта угорської армії².

Після атаки 15 червня, в якій 85-й полк поніс важкі втрати, його залишки були відведені на відпочинок у Мелламе³. Але ненадовго, уже 2 липня, коли італійці відвоювали свій старий опорний пункт на горі Касса-де-Анна (1332 м), зведений батальйон під командуванням підполковника Ковача був повернутий на висотні позиції Кол-Капріле. Протягом наступних півтора місяця, до 18 серпня, батальйон вів позиційні бої на своєму старому оборонному відрізку у Кас-Менегузза, у важких умовах літньої спеки, на тлі браку продо-

---

¹ На його честь у сучасній італійській армії названий дев'ятий парашутно-штурмовий полк "Кол-Мошин", який входить до складу повітряно-десантної бригади "Фольгоре" і по праву вважається унікальним військовим формуванням, призначеним для виконання самих складних спеціальних задач. Створення полку "Кол-Мошин" прийшлося на 1960-і роки, коли Італію періодично струшували терористичні акти, і найчастіше в гірському районі Альто-Адідже. Спочатку був створений батальйон парашутистів-диверсантів, які займалися антитерористичною діяльністю малими групами у важкопрохідній гірській місцевості; а у 1976 р. був сформований цілий полк. Під час "холодної" війни задачею "Кол-Мошина" були проникнення, при необхідності, вглиб території противника та атака за допомогою спеціальних парашутів типа "крило"; крім того, бійців могли десантувати сили військово-морського флоту як надводним, так і підводним способом за допомогою спеціального обладнання. Найбільш ймовірною зоною розвідувально-диверсійних дій вважалися території колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії та Албанії, а також Австрії. Завдання полку були різноманітні: від нетрадиційних методів ведення війни на власній території в разі вторгнення противника до диверсій проти ворожих баз, складів та комунікацій. Наприкінці 1970-х років полк разом з поліцією брав участь у антитерористичних операціях проти італійських угруповувань марксистської орієнтації "Червоні бригади". З 1995 р. у відповідності з доктриною НАТО "Кол-Мошин" є єдиним підрозділом спеціального призначення в італійській армії. Сьогодні штаб-квартира полка розташована в казармах "Вануччі" в Ліворно. Його структура складається з командування, роти штабу і тилового забезпечення, роти зв'язку та двох батальйонів (оперативного та учбового).

² Ветерани Першої світової війни, які були нагороджені, але не змогли отримати нагороду через перебування в полоні або в шпиталі, і які проживали після війни в Угорщині, мали можливість до 1935 р. клопотати про визнання їхніх нагород.

³ Нині село Мелламе у муніципалітеті Арсіє, провінції Беллуно, регіон Венето, на півночі Італії. Розташовано на висоті 464 м над рівнем моря.

вольства, води і боєприпасів. Солдати перебували також у важких санітарно-побутових умовах, їхні однострої та спідня білизна дуже зносилися, а заміни не було.

Тут вояки зустрілися ще з одним немилосердним ворогом – іспанкою¹, новою інфекційною пошестю, яка скосила багатьох бійців, яким пощастило вижити в горнилі великого наступу. На Італійському фронті у великій кількості зустрічалася також і малярія. Якщо при малярії профілактичний прийом хініна зіграв позитивну роль і ситуація була контрольованою, то щодо іспанки медико-санітарна служба виявилася безпорадною.

Військове кладовище-меморіал на горі Монте-Граппа

Гора Монте-Граппа (висота 1775 метрів) знаходиться на північному сході Італії (регіон Венето), в альпійських передгір'ях, на кордоні провінцій Беллуно, Тревісо і Вінченца. Це культове для Італії місце. У роки Першої світової війни ця вершина була центром оборони італійської армії від австро-угорських військ.

У 1932 р. за проектом архітектора Джованні Греппі на самій вершині гори розпочалося будівництво величного меморіального комплексу – кладовища, храму та військово-історичного музею. А 22 вересня 1935 р. меморіал був урочисто відкритий королем Італії Віктором Емануїлом III.

Тут поховані 22910 воїнів, які загинули на відтинку фронту між річкою Brenta і горою Монте-Граппа. Величезне кладовище розділено на 2 сектори. У південній частині комплексу зведений склеп і розміщені поховання 12615 італійських солдатів і офіцерів, з яких 2283 ідентифіковані. У північній частині лежать останки 10293 австро-угорських вояків, ідентифіковані лише 294.

---

¹ Іспанський грип, або “іспанка” – найбільша за смертністю пандемія грипу за всю історію людства. У 1918–1919 роках (18 місяців) у всьому світі від іспанки померло за різними даними від 50 до 100 млн осіб або 2,6–5,2 % населення Землі. Було заражено близько 400 млн осіб, що більше 20 % населення планети. Пандемія почалася в останні місяці Першої світової війни і швидко затьмарила це найбільше кровопролиття за масштабом жертв. Свою назву грип набув завдяки тому, що Іспанія першою оголосила про спалах цієї хвороби. Назва хвороби закріпилася в основному через газетний галас, оскільки Іспанія не брала участь у військових діях і на неї не поширювалася військова цензура. “Іспанкою” хворобу почали називати учасники світової війни. У травні 1918 р. в Іспанії було заражено 8 млн осіб (38 % населення країни). Більшість жертв грипу – молоді і здорові люди вікової групи 20–40 років. У віці більше 40 років ризик заразитися іспанкою був мінімальний. Симптоми хвороби: висока гарячка, важка інтоксикація, кривавий кашель, задишка, підшкірні крововиливи. На пізніших стадіях вірус викликав внутрішньолегеневу кровотечу (геморагічний набряк легень), внаслідок якої хворий помирав. Деякі з хворих помирали наступного дня після зараження внаслідок серцевої недостатності. Завдяки технічному прогресу (потяги, дирижаблі, швидкісні кораблі) хвороба поширилася дуже швидко по всій планеті. У деяких країнах протягом року були закриті громадські місця, суди, школи, церкви, театри, кінотеатри. Грип за перші 25 тижнів убив 25 млн осіб. СНІДу на це потрібно було 25 років. Масове переміщення військ країн-учасниць Першої світової війни призвело до прискорення розповсюдження грипу. Імунна система солдатів була ослаблена, що спричинило масові епідемії грипу у військах.

Тут поховані солдати, які воювали у 27, 32 і 40-й гонведських піхотних дивізіях. Серед них і вояки 85-го піхотного полка, можливо лише один з яких ідентифікований. Це солдат Деак Ласло, останки якого покоються в одиночній крипті. Рядовий 85-го полка Деак (Деяк) Ласло (Deák László) загинув 19 квітня 1918 р. і числиться в офіційному списку загиблих, складеному відділом по військових справах Угорського королівського міністерства оборони.

Надпис над головним входом: “Слава Вам, солдати Граппи”. На колонадах, що знаходяться по всій території комплексу, вказані гірські вершини, де відбувалися бої: Кол-Мошин, Кол-дель-Мігліо, Монте-Асолоне, Кол-делла-Беретта, Монте-Пертіка, Ка-Тассон, Монте-Прассолон, Монфенера, Колд-ель-Орсо, Порте-ді-Салтон, Монте-Салароло, Монте-Валдерон, Монте-Спінонсія, Монте-Фонтанасекка.

Під час Другої світової війни гора Монте-Граппа стала місцем прихистку партизанських загонів, які ховалися у печерах та фортифікаційних спорудах минулої війни, звідки здійснювали рейди у долину. Німецькі каральні війська протягом війни постійно проводили антипартизанські рейди, під час яких було убито близько півтори тисячі італійців, частину з них публічно повісили у найближчому містечку Бассано-дель-Граппа¹.

Участь у битві при Вітторіо – Венето. Бої на плоскогір’ї Асіаго (18–30 жовтня 1918 р.)

Битва при Вітторіо–Венето – остання наступальна операція військ Антанти у Першій світовій війні на Італійському фронті, проведена 25 жовтня – 3 листопада 1918 р.

До початку наступу австро-угорські війська були практично небоєздатні. Фронт самовільно залишили частини угорського гонведу, хорватські і чеські частини припинили боротьбу. Австро-угорська імперія розвалювалася на очах. 26 вересня Чехословацька національна рада в Парижі проголосила утворення чехословацької держави на чолі з Томашем Масариком. 4 жовтня у Загребі була створена Національна рада хорватів, сербів і словенців. 21 жовтня німецькомовні депутати рейхсрату проголосили себе Тимчасовими національними зборами німецької Австрії, а через тиждень, 30 жовтня, заявили про її приєднання до Німецької республіки як складової частини Німеччини.

Союзники – 57 дивізій (51 італійська, 3 британські, 2 французькі, 1 американська), озброєні 7700 гарматами та 1745 мінометами прорвали оборону австро-угорських військ (58 дивізій неповного складу, 6300 гармат) і ударом у центрі на Вітторіо – Венето розіскли їх фронт. Деякі австро-угорські частини повстали та відмовилися виконувати накази;

¹ Нині місто Бассано-дель-Граппа – муніципалітет у північній Італії, у регіоні Венето, провінції Віченца. Розташоване на відстані близько 440 км на північ від Рима, 60 км на північний захід від Венеції.

до 28 жовтня уже близько 30 дивізій відмовилися воювати. Ситуація для австрійців стала критичною. 6-а австрійська армія безладно відступала, італійські війська наступали по всьому фронту, не зустрічаючи спротиву, наступ розвивався швидкими темпами. Як наслідок, союзні війська примусили австро-угорську армію до капітуляції. Перемир'я було підписано 3 листопада у Вілла-Джусті. Бойові дії припинилися 4 листопада у 15 годин. На момент початку перемир'я італійці взяли в полон 387 тисяч вояків австро-угорської армії, а 30 тисяч загинули або були поранені. Втрати союзників становили 38 тисяч загиблих та поранених. Австро-угорська армія на італійському фронті перестала існувати, а сама Австро-Угорщина розпалася на частини.

Ці драматичні події описані Гренджою-Донським у “Синах Верховини”: *“І надійшов день під кінець жовтня тисяча дев'ятсот вісімнадцятого року, коли міністр закордонних справ Австро-Угорщини граф Андраші у віденському парламенті виголосив, що Австро-Угорщина війну програла. Фронт валився, вже ніхто воювати не хотів. Настав страшний хаос, всюди безголів'я і колотнеча. Військові частини розпадалися, всі хотіли якнайшвидше вернутися додому з цілою шкірою. Вояки просто відходили з лінії в непорядку, перші добились до явірців і зупинок, під загрозою смерті приневолювали машиністів везти їх додому, за кожне місце зводили криваві бої. Поїзди були обліплені: у вагонах, на платформах, на сходах товпилися вояки, наче рої бджіл, їх повно було і на дахах вагонів. Наслідок був такий, що у вузьких віадуках, під низькими мостами або в тунелях злітали вояцькі голови, люди падали трупами. Коли дисципліни нема, то з військом погано, це вже не військо, але стадо, гірше сполошеної отари, здичавіла маса. Лінії вже ніхто не боронив, втікали всі панічно, а італійці наступали, хоч центральні держави зажадали перемир'я. “По-перш геть з Італії, а потім поговоримо”. Ще ніхто ніколи такого нищення, такого спустошення не бачив. Важкі мільйони лежали в рівчаках, в болоті біля дороги, на полях. Там лежали покидані гармати, скоростріли, міномети, обози – все порозбиване валялося на землі”*.

Остання бойова операція 85-го полку у Першій світовій війні відбувалася на Італійському фронті на плоскогір'ї Азіаго (висота 1000 метрів) біля однойменного містечка¹ з 18 по 30 жовтня 1918 р.

До полку прибули останні у війні два маршові батальйони з рекрутів з Мараморошини та Угочанщини. За результатами їхнього інспекційного огляду були надіслані звіти командуванню 11-ї австро-угорської армії. У цих звітах звертають на себе увагу декілька моментів. Майже половину (49 % і 46 %)

¹ Нині місто Азіаго – муніципалітет на півночі Італії, у регіоні Венето, провінції Віченца, на відстані близько 450 км на північ від Рима, 80 км на північний захід від Венеції.

солдатів становлять русини-українці, що значно більше від середнього показника (35 %) протягом всієї війни. Майже всі прибулі уже воювали, в той же час рівень військової підготовки слабкий. Матеріальне забезпечення страждає. Більшість солдатів неграмотні. Немає офіцерів тих національностей, що у солдатів, що ускладнює порозуміння між ними. Такі проблеми на даному етапі війни були типовими для всієї австро-угорської армії, яка уже почала розвалюватися. Водночас, як не дивно, психологічний стан хороший, а у першому батальйоні навіть рівень дисципліни на висоті. Такі характеристики в цей період зустрічалися рідко.

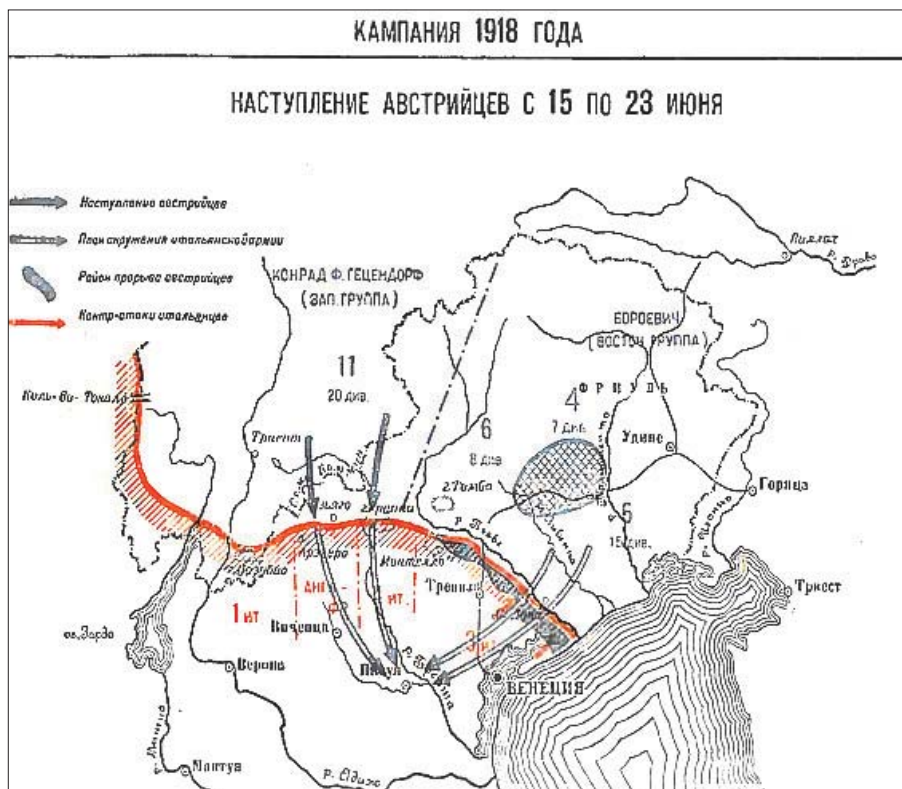
Звіт АОК.1916.34.937.Ор

Командуванню 11-ї армії 8 серпня 1918 р. проведена інспекція 1, 2, 3-ї піхотних рот XLII маршового батальйону 85-го піхотного полку у населеному пункті Tartschen Bühel¹ поблизу Малса².

1. Особовий склад: 3 офіцери, 295 солдатів. З них брали участь у бойових діях 3 офіцери і 229 солдатів, не брали участь – 75 осіб.
2. 8–10-тижневий вишкіл пройшли всі.
3. Скорочений вишкіл не пройшов жоден.
4. Психологічний стан та рівень дисципліни хороші. Патріотичне та релігійне виховання пройшли у запасному батальйоні. Імена Їх Величностей знають. З історією полку обізнані частково. Почуття патріотизму бездоганне. Цілі нашої боротьби знають не всі. Національний склад: 49 % русинів, 29 % румун, 22 % угорців. Націоналістичний або соціал-демократичний вплив не спостерігається. Кількість неграмотних – 212. Судимих, біженців, політично неблагонадійних, морально нестійких – немає. Стан здоров'я – добрий. Одяг, спорядження – хороших покривал і плащ-палаток немає. Придатного телефоніста немає. Стройова підготовка слаба – на параді солдати не здатні тримати крок. Люди доброзичливі, щирі, але інтелектуальний рівень низький. 80 військовослужбовців побували у відпустці тривалістю 8 тижнів. Досі вони поводитися добре.
5. Бойова підготовка та рівень несення польової служби слабкі. Солдати, що побували у відпустці, не знають нічого, навчити не можуть нічому. Навіть малі завдання виконують погано. Особовий склад може діяти тільки колективно. Під керівництвом солдати ще більш-менш придатні до дій, проте індивідуально безпорадні. Не вистачає індивідуальної підготовки. Багато речей треба підтягнути, що можливо виконати протягом 10-тижневого вишколу.

¹ Нині село Тарцес біля міста Маллес-Веноста.

² Нині місто Маллес-Веноста – муніципалітет на півночі Італії, у регіоні Трентіно – Альто – Адідже, провінція Больцано, у 560 км на північ від Риму.

Військова карта битви у ріці Піаве (15–23 червня 1918 р.) – останнього австро-угорського наступу на Італійському фронті у Першій світовій війні [11].

Бронзовий медальйон
85-го піхотного полка.
Автор: старший лейтенант полка
Балог Шандор [1].

Az Érdekes Újság háborús albuma.

Zádor István 100 koronás haramiák díjjal kitüntetett pályaműve.

A hídon át.

Через міст. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4].

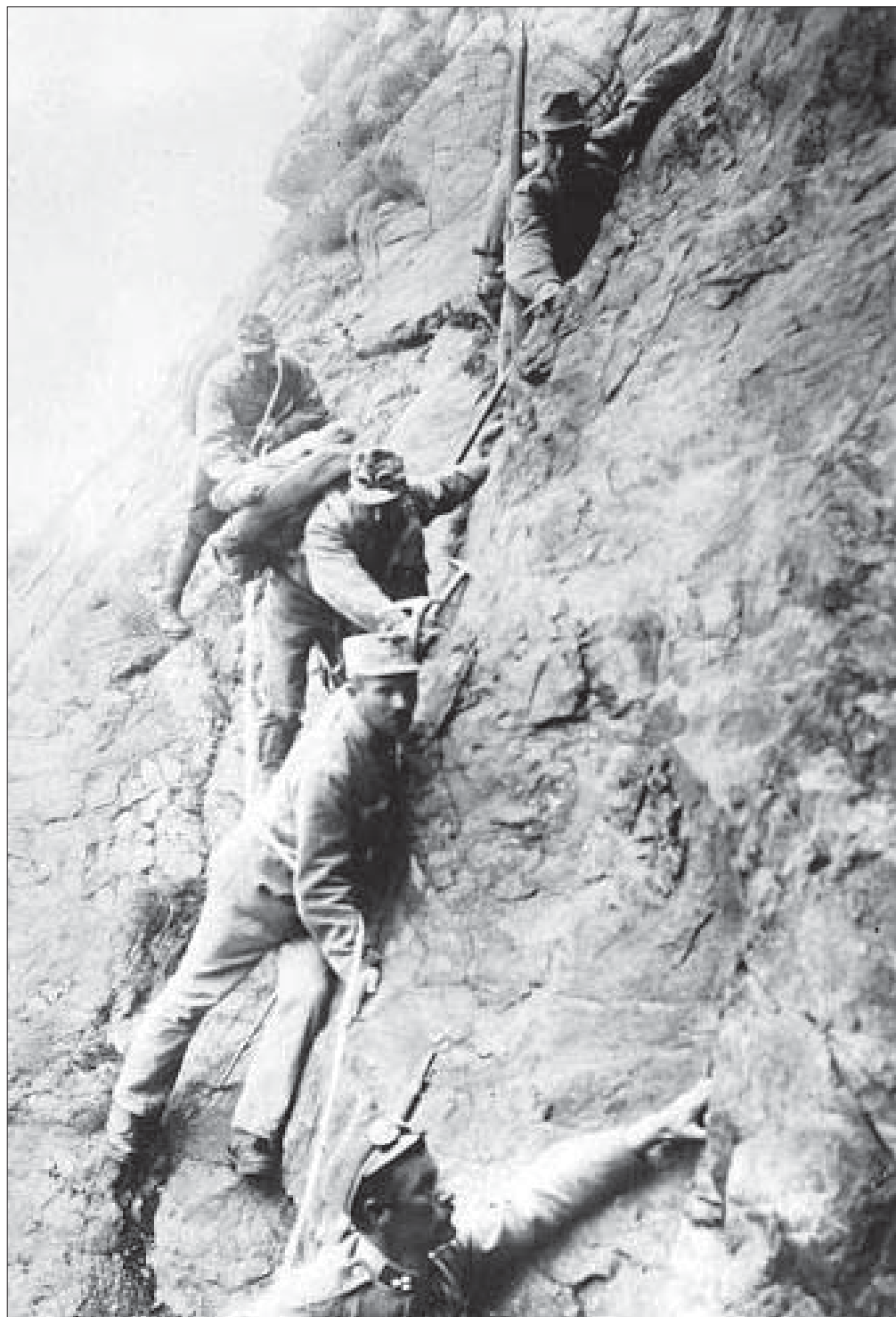

Az Érdekes Újság háborús albuma.

Gergely János 100 koronás haramiák díjjal kitüntetett pályaműve.

Az őtör kutyája.

Полкова собака. Фотографія-переможець військового альбому тогочасної газети “Erdekes Újság” (“Цікава газета”) [4].

Італійський фронт. Особливості гірської війни [11].

Особливості гірської війни [11].

Евакуація пораненого австро-угорського вояка в горах на Італійському фронті [11].

Підрозділ штурмового батальйону австро-угорської армії після реорганізації 1917 р. [11].

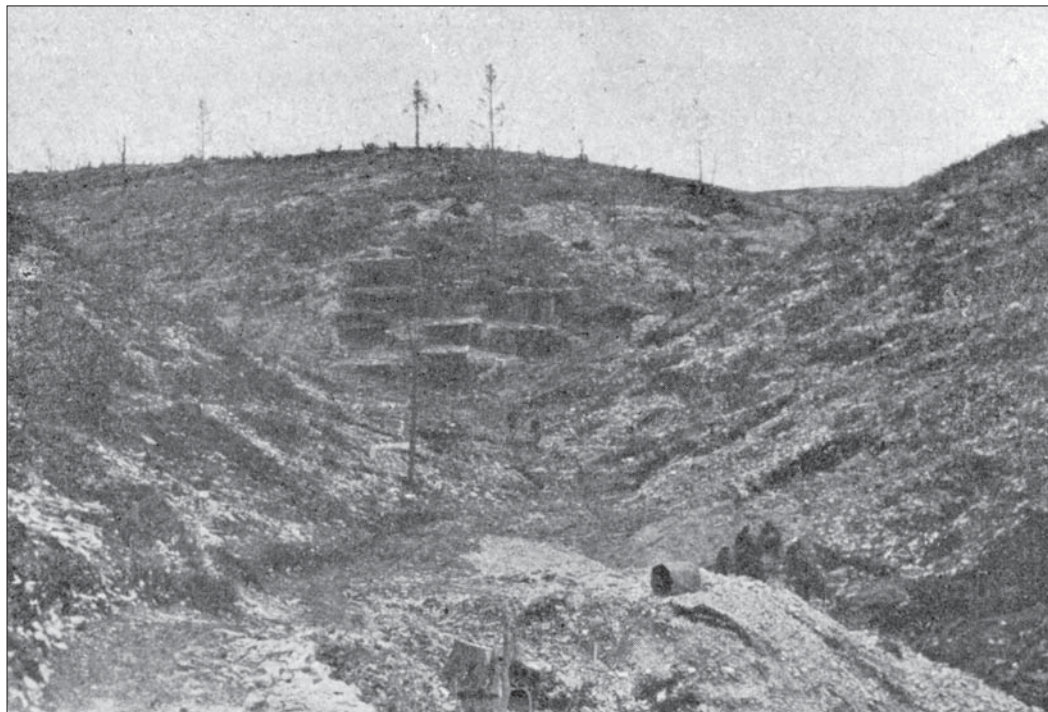
Італійський фронт. Солдати штурмового батальйону австро-угорської армії йдуть в атаку [11].

Австро-угорська батарея гірських гармат на Італійському фронті [3].

Італійський фронт. Артилерійський підрозділ австро-угорських військ [11].

Італійський фронт. Розташування командування 85-го піхотного полка під горою Кол-Капріле. Травень 1918 р. [1].

Італійський фронт. Базовий табір та військовий цвинтар 85-го піхотного полка на горі Кас-Менегузза. Літо 1918 р. [1].

Кулеметний розрахунок італійців у горах Граппа [11].

Укріплені позиції італійських військ на горі Кол-Мошин, які штурмували вояки 85-го полка 15 червня 1918 р. [11].

Кулеметні розрахунки британської армії на Італійському фронті [11].

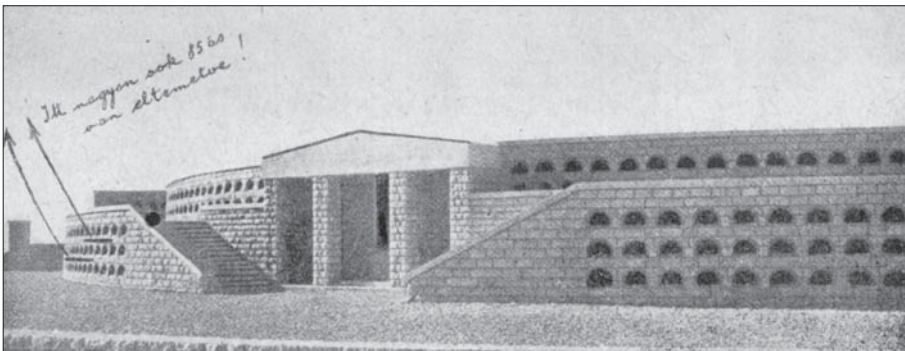
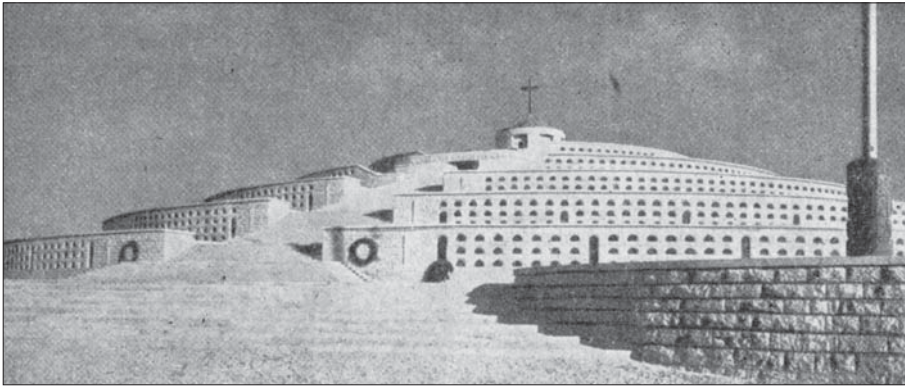

Евакуація поранених британських воєнків [11].

Відкритий у 1935 р. меморіальний комплекс-кладовище з храмом та військово-історичним музеєм на горі Монте-Граппа (1778 м) на півночі Італії.

Тут поховано 22910 воїнів – 12615 італійських та 10293 австро-угорських; з них ідентифіковано лише 2283 італійця та 294 австро-угорця. Фото 30-х рр. XX ст. [11].

Фотографія меморіального комплексу-кладовища на горі Монте-Граппа з книги Шандора Матяша, де вказано, в яких крипах поховані загиблі вояки 85-го піхотного полка [1].

6. Підготовка по стрільбі: у запасному батальйоні кожним солдатом було виконано 80 пострілів, відпускники виконали по 50 пострілів по цілі, 10 пострілів в умовах, наближених до бойових. На екзамені зі стрільби отримані наступні результати: 48, 38 і 33 % відповідно. Солдатам невідомі навіть найпростіші поняття з правил стрільби. Озброєння: 95 М¹. Хороше.
7. Вправи із заряджанням та поводженням зі зброєю виконують слабо. Потребують колективного вишколу.
8. Польові саперні вправи виконували у запасному батальйоні. Тренувань із поводженням з вибухівкою не було.
9. Тренувань із застосуванням багнетів у запасному батальйоні не проводилося. Потрібен серйозний вишкіл. У солдатів відсутній порив. Виконують вправи так-сяк.
10. Кидання ручних гранат у запасному батальйоні виконували двічі. Потрібен серйозний вишкіл.
11. Застосування кинджалів у бою у запасному батальйоні не практикували.
12. Питання захисту при застосуванні противником бойових газів у запасному батальйоні не вивчали. Поведінка в таких ситуаціях солдатам не відома.
13. Зауваження: сотні вишколені слабо.

Полковник Мюляйтнер.

5 вересня 1918 р. проведена інспекція 14-ї, 15-ї піхотних рот XLIII маршового батальйону 85-го піхотного полка на полігоні в містечку Лаас².

1. Особовий склад: 4 офіцери, 201 солдат. З них брали участь у бойових діях 4 офіцери і 196 солдатів, не брали участь – 5 осіб.
2. 8–10-тижневий вишкіл пройшли 5 осіб.

---

¹ М.95. “Маннліхер” – одна з найкращих піхотних гвинтівок Першої світової війни, створена конструктором-зброярем Фердинандом фон Маннліхером, прийнята на озброєння австро-угорською армією у 1885 р. Основними новаторськими особливостями в її конструкції стали дві технічні новинки: прискорене заряджання зброї та затвор прямої дії. Гвинтівка заряджалася коробчастим однорядним магазином, до якого патрони вкладалися не поштучно, а разом, всі 5 одиниць. Для прискорення перезарядки був розроблений особливий тип затвора, ручку якого не треба було повертати на 90 градусів, як у російській гвинтівці Мосіна, англійському Лі-Енфільді або німецькому Маузері. Це дозволяло стрільцю середнього рівня підготовки здійснювати перезарядку Маннліхера приблизно у два рази швидше, ніж того потребували російські або німецькі аналоги. Недоліком гвинтівки була необхідність постійного догляду, регулярної і ретельної чистки затвора. Трофейні Маннліхери масово використовувалися у російській армії. Так, на початку 1916 р., за висновками військових експертів, до першолінійних фронтних російських частин було передано 300 тисяч австрійських гвинтівок М.95.

² Нині місто Лаза – муніципалітет на півночі Італії, у регіоні Трентіно – Альто – Адідже, провінція Больцано.

3. Скорочений вишкіл пройшли: 131 відпускник – 3–4 тижні, 66 солдатів – 2 тижні.
4. Психологічний стан хороший. Рівень дисципліни потребує покращення. Патріотичне та релігійне виховання пройшли у запасному батальйоні. Ім'я Його Величності знає не кожен. З історією полку обізнані частково. Почуття патріотизму високе. Цілі нашої боротьби знає кожен. Національний склад: 46 % русинів, 25 % румун, 23 % угорців, 3 % чехів, 2 % поляків, 1 % німців. Націоналістичний або соціал-демократичний вплив не спостерігається. Кількість неграмотних – 145. Судимих, біженців, політично неблагонадійних, морально нестійких – немає. Стан здоров'я – добрий. Одяг, спорядження – хороших покривал і плащ-палаток немає. 151 військово-службовець побував у відпустці тривалістю 8 тижнів, їх настрої і поведінка хороші.
5. Бойова підготовка та рівень несення польової служби слабі, особливо у відпускників, які пройшли лише 2–3-тижневу підготовку у запасному батальйоні. Багато речей треба підтягнути.
6. Підготовка зі стрільби слаба. У запасному батальйоні кожним солдатом було виконано по 30 пострілів по цілі, 10 пострілів в умовах, наближених до бойових. На екзамені зі стрільби отримані наступні результати: 24 і 48 % відповідно. З правилами стрільби солдати мало обізнані. Озброєння: 88/90 М, погане.
7. Вправи із заряджанням та поводженням зі зброєю виконують слабо. Не вистачає індивідуальної підготовки.
8. Польові фортифікаційні вправи виконували у запасному батальйоні. Тренувань з поводження з землею і вибухівкою не було.
9. Тренувань із застосуванням багнетів у запасному батальйоні не проводилося. Потрібен серйозний вишкіл. У солдатів відсутній порив. Виконують вправи так-сяк.
10. Кидання ручних гранат у запасному батальйоні виконували двічі. Потрібен серйозний вишкіл.
11. Застосування кинджалів у бою у запасному батальйоні не практикували.
12. Питання захисту при застосуванні противником бойових газів у запасному батальйоні не вивчали. Поведінка в таких ситуаціях солдатам не відома.
13. Зауваження: сотні вишколені погано. Із чотирьох офіцерів – 1 німець, 3 чехи, відповідно мови, на якій розмовляють солдати, не знають. Прошу направити двох офіцерів: одного русина і одного румуна.

Підполковник Сабо.

У своїй останній битві у Першій світовій війні вояки 85-го піхотного полка протистояли англійцям 48-ї дивізії британської армії. Як зазначали офіцери 85-го, це був сильний, добре озброєний і професійно підготовлений противник. На передових позиціях англійських бійців кожні три дні замінювали новими, відпочилими вояками. Про такий “комфорт” не могли навіть мріяти фізично і морально виснажені австро-угорці. Найбільше страждала 6-а рота і три кулеметні підрозділи під командуванням Стоїшича, які тримали оборону безпосередньо у першій оборонній лінії. Британська артилерія переважала кількісно і якісно і тримала позиції противника під постійним обстрілом.

85-й полк брав участь у битві при Вікторіо–Венето з 24 по 28 жовтня. Втрати полка за цей період лише убитими становили 150 вояків.

24 і 26 жовтня англійці після інтенсивної руйнівної артпідготовки атакували позиції полка. В одному місці британці застосували навіть газову атаку, але її ефективність виявилася незначною: з 18 бійців, що отруїлися, четверо загинули¹.

Загалом австро-угорцям ціною важких втрат вдалося відбити атаки. За наказом вищого командування 28 жовтня 85-й полк залишив свої позиції і відступив. 30 жовтня його було замінено 27-м Клагенфуртським батальйоном і батальйоном Віденського ландштурму. Наступного дня полк був виведений із зони бойових дій і завершив війну.

48-а британська дивізія територіальної оборони була сформована перед війною, у 1906 р., у графстві Південний Мідленд. У складі британського експедиційного корпусу була відправлена у Францію у березні 1915 р. Брала участь у битві на Соммі 1916 р., у третій битві на Іпрі 1917 р., на Італійському фронті з кінця 1917 р.

Саме на Італійському фронті дивізія провела свої самі успішні бойові операції. У битві на р. Піаве 48-а і 23-а британські дивізії утримували фронт протяжністю 43 милі (25 миль долини ріки Піаве і 18 миль гір від Канове до Граппа). Цей британський сектор оборони 15 червня був атакований чотирма австро-угорськими дивізіями. На ділянці 23-ї дивізії штурм був відразу відбитий, а на фронті 48-ї дивізії противнику вдалося прорватися на ділянці шириною у 3000 ярдів та просунути на 1000 ярдів углиб. Але вже зранку наступного дня вояки 48-ї дивізії провели успішний контрнаступ і відбили усі свої втрачені позиції. Більше того, скориставшись розгубленістю австро-угорців, обидві британські дивізії просунулися на територію противника, захопивши

¹ Під час війни великих втрат від отруєння газами в австро-угорській армії не було, але двохвідсоткова смертність все ж мала місце, 3 тисячі військовослужбовців померли. Така ж кількість померлих була і в німецькій армії. Водночас в арміях противників ці втрати були набагато більшими: в російській армії – 11 тисяч, французькій і британській по 8 тисяч, італійській – 4,6 тисячі (лише американська армія через пізній вступ до війни відбулася найменшими втратами – 1,5 тисячі). 30–35 % особового складу військових частин, які зазнавали газової атаки, отримували отруєння і захворювали; але половина з них одужували в межах території бойових дій і не потребували евакуації.

без бою декілька пунктів на плато Асіаго. При цьому було захоплено в полон декілька сотень австро-угорських солдатів, багато кулеметів і навіть дві гірські гаубиці. У наступні дні британці розширили свій плацдарм на плато, захопивши 1060 полонених, сім гірських гармат, 72 кулемети, 20 вогнеметів і одну траншейну мортиру.

У битві при Вітторіо–Венето на плато Асіаго 48-а дивізія входила до складу 12-го італійського корпусу 6-ї італійської армії. У наступі з 23 по 28 жовтня дивізія захопила у полон 445 солдатів противника та 12 кулеметів. 2 листопада дивізія перетнула державний кордон між Італією і Австро-Угорщиною і стала першим британським військовим підрозділом, який вступив на землю противника у війні. 4 листопада о 15-й годині, на момент початку перемир'я передові загони 48-ї дивізії знаходилися на лінії Міюла – Трент. Підрахувати точну кількість військових австро-угорської армії, капітулювавших у цій зоні, та обсяг військових трофеїв неможливо, але за приблизними даними ця цифра сягнула до 20 тисяч вояків та 500 кулеметів. Серед тих, хто здався тут у полон були також командуючий III австро-угорським корпусом та три командири дивізій. Так закінчилась війна для британців.

Повернення з фронту (8–15 листопада 1918 р.)

У кінці жовтня – листопаді 1918 р. процес розпаду Австро-Угорської імперії наближався до своєї фінальної стадії. 27 жовтня уряд Австро-Угорщини звернувся з нотою до президента США В. Вільсона, в якій висловлювалася згода прийняти умови сепаратного миру Антанті. Але це був уже запізнілий крок, адже на той час у монархії вже почався хаотичний процес розпаду. На середину жовтня практично всі народи Габсбурзької монархії створили свої національні ради, які з офіційної згоди Антанті проголосили їх незалежність. Зокрема, 27 жовтня 1918 р. Румунська Національна Рада Буковини заявила про розрив із монархією і висловила за об'єднання всієї Буковини з рештою румунських земель у єдину національну державу. 28 жовтня Чеська Національна Рада в Празі проголосила себе Тимчасовим урядом Чехословаччини, а два дні потому Словацька Національна Рада оголосила про державну незалежність і приєднання до Чехії. 29 жовтня Народне віче Хорватії також повідомило про розрив стосунків з Австро-Угорщиною та входження Хорватії в державне об'єднання сербів, хорватів, і словенців, і 1 грудня було засновано Королівство сербів, хорватів і словенців. 31 жовтня відбулася буржуазно-демократична революція в Угорщині (т.зв. "революція айстр"), яка 16 листопада стала республікою. 12 листопада у Відні тимчасові національні збори одностайно проголосили Німецько-Австрійську Республіку. 13 листопада українці Галичини проголосили утворення Західноукраїнської Народної Республіки. 20 листопада – Румунська Національна Рада оголосила приєднання територій Угорщини з румунським населенням до Румунії. 1 грудня 1918 р. Великі Національні збори Трансільванії заявили про приєднання до Румунії.

Останні дні, протягом яких 85-му піхотному полку вдалося повернутися додому, описані за документальними матеріалами полкового щоденника, який вівся протягом всієї війни.

8 листопада 1918 р. полк зібрався у колону у Франценфесті¹ і ввечері вирушив до Горенсарса, куди прибув опівночі.

Офіцери Стоїшич і Горої, відповідальні за розміщення та харчування полку, були відправлені далі, в Інсбрук², по маршруту подальшого пересування. Першочергове завдання, яке вони мали вирішувати, було забезпечення випічки хліба для особового складу. Командування полку розуміло, що проблем з харчовим забезпеченням не уникнути, тому запаси борошна були зібрані заздалегідь.

9 листопада. Зранку і до після обіду марширування до Штайнаху³, де полк завантажився у потяг. Для подальшого пересування полку виділили 100 товарних вагонів для солдатів, коней та військової амуніції і озброєння і 1 пасажирський вагон для офіцерів. У зв'язку з недостатньою кількістю вагонів у подальшу дорогу завантажили лише власних полкових коней та повозки. Решту передали спеціальній військовій комісії.

11 листопада на світанку ешелон 85-го вирушив у дорогу. Наступного дня – обід у Зальцбурзі⁴. Раціон однаковий як для солдатів, так і для офіцерів: шмат хліба, шмат ковбаси і чашка чорної кави на кожного.

У Зальцбурзі стався небезпечний інцидент. Начальник вокзалу передав командуванню полка розпорядження новоствореної Національної Ради Австрії про необхідність здачі усієї зброї. Цю вимогу командир полка категорично відкинув. У відповідь начальник вокзалу відмовився відправляти ешелон далі і почав погрожувати втручанням баварських частин. Після короткої наради за командою командира полка 32 кулемети були встановлені на дахах вагонів потягу, один – прямо на паровозі, і направили свої дула на будівлю вокзалу. Одного сержанта, який трохи розумівся на керуванні паровозом, відправили в кабінку машиністів. Після цього полковник Пфальц повідомив на-

---

¹ Форт Франценфест (італ. Фортецца) розташований на висоті 750 метрів над рівнем моря на території однойменної комуни, на відстані 50 км на північний схід від міста Больцано, столиці провінції Больцано у північно-східній Італії. Ця могутня кам'яна фортеця, збудована австрійцями у 1833–1838 рр., була частиною міцної системи укріплень на кордоні Австрійської імперії та Італії. Форт складався з трьох рівнів: Нижній, Середній і Верхній. Гарнізон форту в той період становив 1200 солдатів, на озброєнні було 90 артилерійських гармат. З 1882 р. форт втратив своє оборонне значення і став використовуватися як величезний військовий склад, в тому числі і в роки Першої світової війни. В наш час це цікавий туристичний об'єкт.

² Нині Інсбрук – головне місто провінції Тіроль в західній Австрії.

³ Нині Штайнах-ам-Бреннер – ярмаркове містечко і громада округу Інсбрук-Ланд у землі Тіроль в Австрії, на відстані приблизно 20 км на південь від Інсбрука. Розташовано на висоті 1048 м над рівнем моря.

⁴ Нині Зальцбург – місто на заході Австрії, столиця федеральної землі Зальцбург, четверте за розмірами місто Австрії після Відня, Граца і Лінца.

чальника вокзалу, що ешелон продовжить свій рух. Тим часом, охорона вокзалу, побачивши кулемети, втекла. Це змусило начальника вокзалу піти на перемовини і погодитися на всі вимоги 85-го полку. У результаті ешелон під керуванням професійного машиніста ввечері вирушив у дорогу і опівночі прибув до Лінца¹.

13 листопада. Відправка з Лінца затягнулася аж до 10-ї години ранку через відсутність паровозу. Коротка зупинка на обід в Амштеттені², їли рибу. Не встигли вояки закінчити скудну трапезу, як машиніст потягу раптово, без попередження рушив далі, внаслідок чого 10 офіцерів і багато солдатів, не встигли вернутися у вагони і залишилися на станції. Щоб їх забрати, ешелон зупинився на довгий час на наступній станції Сент-Пелтені³.

О 22.00 потяг прибув до Відня (на станцію Гуттелдорф). Тут австрійські національні гвардійці також зробили спробу обеззброїти полк, але так само, як і у Зальцбурзі, полк відстояв свою зброю. Через це відправлення з Відня затяглося до обіду наступного дня.

14 листопада, як записано у полковому щоденнику, “зі сльозами на очах і пораненими душами” ешелон пересік угорський адміністративний кордон біля Кірайгіда⁴. За наказом нового міністерства оборони Угорщини у Будьорші⁵ частину зброї полк офіційно здав, хоча багато гвинтівок і декілька кулеметів солдати сховали. Після цього ешелон рушив через Будапешт, Дебрецен у бік Марамороша.

15 листопада полк прибув до Мараморош-Сігота, звідки чотири роки назад він відправлявся на війну. Тепер тут було все по-іншому: вояків ніхто не зустрічав, не було ні квітів, ні музики, ні радісної атмосфери. Навпаки – усюди панувала гнітюча невизначеність, журба і бідність.

Атмосфера, яка панувала повсюди, правдиво змальована Гренджою-Донським у “Синах Верховини”: *“Вертаючись з фронту додому, Продан увесь час думав: яке то щастя, що кривава війна минула. Людство стільки настраждалося за цих майже чотири з половиною роки, що, мабуть, навіки відпала охота воювати. Голод, пошесті, злидні, муки, терпіння, біль і печаль за рідними, зойк і плач вдів і сиріт, нарікання калік, ожєбрачення, зубожіння – це були наслідки страшної війни. Ідеш вулицею – люди обідрані, обшарпані, пригноблені, на кожному кроці зустрінеш безрукого, безногого, сліпого каліку, одні простягають долоні, жєбраючи милостині, інші продають цигарки”*.

¹ Нині місто Лінц – столиця федеральної землі Верхня Австрія.

² Нині місто Амштеттен – адміністративний центр округу Амштеттен федеральної землі Нижня Австрія.

³ Нині місто Сент-Пелтен – столиця федеральної землі Нижня Австрія.

⁴ Нині австрійське містечко Брукнойдорф – громада округу Нойзідль-ам-Зе у федеральній землі Бургенланд, на кордоні з Угорщиною.

⁵ Нині Будьорш – місто в центральній частині Угорщини, у передмісті Будапешта.

Хоча документального підтвердження не знайдено, але дуже вірогідно, що під час повернення з фронту одна з рот 85-го полка могла відстати від своїх і добиратися додому самотужки. Така життєва ситуація описана Гренджою-Донським в оповіданні “*Hein oberleutnant Halacsok*”.

“Сотня цісарсько-королівського 85-го пішого полку, що складалася з самих мараморських русинів, з італійського фронту нарешті прибула до Будапешта. Командантові пощастило утримати дисципліну аж до останнього часу. Бідні хлопці воювали, як леви, через що й кидали ними із фронту на фронт. Спершу були на Україні, відтак у румунських горах, а потім повезли їх через Альпи, щоб і там бились з італійськими карабінерами. Цей полк здобув визнання, й на грудях майже кожного героя блищала принаймні сріберна медаль.

З італійського фронту до мадярської границі йшли вони пішки майже цілих десять днів, бо поїзди були переповнені. Пару обозів потрощилося і попереверталися в ярки. Коні по дорозі поздыхали, крім двох, що тягли кухню, так що зісталась сама сотня, що відірвалась від дивізії і марширувала самотньо під проводом команданта. І цигарок не мали, і хліб закінчився, навіть солі не було. Гнали тільки три ялівки, котрих різали по дорозі та їли одне напівсире несолене м'ясо. Це якось і вистачило їм до границі, а відтак пощастило сісти на потяг. В Словенії хотіли їх обеззброїти і мало не дійшло до сутички, та врешті вони таки не віддали зброю. Хорвати супроти слов'ян були лагідніші й лишили їм рушницю.

Сотня стояла на станції вже другу днину. Ходили чутки, що їх полк розвалився, і місто кадру обсадив ворог. Вояки розбігались куди котрий, бо мадярський міністр війни дав наказ, що не хоче більше і бачити війська”.

Епілог

Зустріч через 22 роки

20–21 жовтня 1940 р. у Мараморош-Сігеті¹ відбулася урочиста подія – збори ветеранів колишнього 85-го піхотного полка австро-угорської армії. Зібралися 5 тисяч колишніх вояків з Мараморощини та Угочанщини. Спеціальним потягом прибула делегація у складі 100 чоловік з Будапешта, Дебрецена, Ниредьгази.

О 10-й годині ранку на центральній площі міста розпочалася урочиста поминальна месса, яку проводив римо-католицький священник Пілц Еде. Під час служби урочисто звучала мелодія, яку виконував сурмач 85-го полка Шрофф Дьордь на сурмі гірняків-солекопів із Солотвина². Саме цей колишній вояк подавав бойові сигнали під час багатьох битв, в тому числі і на Маніловій.

Після закінчення служби прозвучало декілька промов. Матяш Шандор, генерал-лейтенант угорської армії, виступав на угорській мові. Він пройшов з 85-м всю війну на посаді заступника командира полка, почавши капітаном, закінчивши підполковником, був декілька разів поранений. Після війни продовжив військову службу і ретельно збирав матеріали про свій полк в угорських та австрійських військових архівах, на підставі яких написав книгу, що вийшла у Будапешті 1941 р.

Далі на румунській мові виступав греко-католицький священник Берінде Тітус. На русинській мові звернувся до присутніх представник магістрату міста доктор Дудінскі Бейла. Виступили також греко-католицький священник Медве Мігай, представник влади та угорського парламенту доктор Сийкей Акош, нотаріус доктор Лінгвай Лайош, віце-президент національної асоціації інвалідів, вдів та сиріт війни Варконь Еде.

Після закінчення урочистого мітингу була відкрита пам'ятна дошка, присвячена 85-му піхотному полку, на будівлі магістрату. Біля встановленої три-

---

¹ На той час Мараморош-Сігет, який з 1920 р. належав Румунії, знову перейшов до Угорщини. 30 серпня 1940 р. у Відні відбувся Другий Віденський арбітраж, за яким Німеччина та Італія передали від Румунії до Угорщини територію Парціуму та Північної Трансільванії (43,104 кв. км з населенням 2 млн 577 тисяч жителів). На здійснення цього акту румунська цивільна адміністрація та угорські війська отримали два тижні. 2-а угорська армія під командуванням генерала Густава Яні зайняла весь регіон протягом 5–13 вересня 1940 р. До 26 листопада 1940 р. на зайнятих територіях діяла військова адміністрація. За цей період між румунами та угорцями на місцях відбувалися сутички з жертвами з обох сторін, також мали місце репресії з боку угорських військових та т.зв. угорських ополченців (“Рондьош гарда”) проти місцевого румунського і єврейського населення, що заборонялося Віденським арбітражем. За даними румунської сторони, було вбито 919 та ув'язнено 15883 особи.

² При Солотвинській соляній шахті діяв самодіяльний духовий оркестр. Найбільш вірогідно, це була сурма з цього творчого колективу.

буни, а потім біля готелю “Корона” пройшли маршем колони ветеранів. На чолі колони був Бада Мелан Дежо, юрист із Дебрецена, під час війни – старший лейтенант полка.

Після офіційних урочистостей за святковим столом тримав промову Стоішич Бейла, генерал угорської армії. Цей офіцер пройшов з полком від першого до останнього дня війни, від старшого лейтенанта до капітана, був неодноразово поранений, герой штурму гори Манілова в Карпатах та гори Кол-Мошин в Італії (за що отримав звання Вітязя Шебестяна). Була також зачитана вітальна телеграма генерала угорської армії Пфальца, який був командиром полку з літа 1915 р. і до кінця війни.

Післямова

“Полеглих ми так і не поховали...” написав у відчай-докорі у своєму щоденнику молодший офіцер австро-угорської армії після боїв на горі Козіалата у Карпатах у квітні 1915 р.

Прошло 100 років після драматичних подій Першої світової війни. Братські могили вояків 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка залишилися по всій Європі: в Україні, Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, Італії.

Але, на жаль, на сьогодні не збереглося жодного впорядкованого поховання чи пам'ятного меморіального знака, де було б вказано, що там знайшли свій вічний спокій солдати з Мараморощини та Угочанщини, сини Срібної Землі. Невблаганний час разом із людською, іноді злочинною діяльністю, знищили дерев'яні та кам'яні хрести з табличками, на яких були викарбувані їхні прізвища та імена.

Останки наших прадідів і далі покояться в землі: і на схилі Гонтової – найвищої гори Подільського товтрового кряжу, і біля річки Ікви на Тернопільщині, біля Бродів на Львівщині, і на Карпатських гірських вершинах – Маніловій у Польщі, Гайдошіку у Словаччині, і біля польських сіл Павлувка та Ржеплін, біля румунського міста Сігету-Мармацієї та угорського Балашадярмата. І нарешті – там де літають гірські орли, на 1700-метровій італійській Монте-Граппі.

Покояться нікому не відомі – майже стерті з нашої пам'яті.

Можливо, прийшов час повернути їх із забуття і віддати хоча б запізнілу шану. Усвідомити, що наші прадіди, які були здебільшого малоосвіченими та бідними селянами, у час важких випробувань, у бою виявилися справжніми солдатами і мужніми воїнами.

Кам'яні брили з марамороського мармуру, одного з найкращих в Європі, з витесаними на чотирьох мовах літерами “Вісімдесят п'ятий” просяться лягти на уже відомі нам ментальні місця...

Тоді ми зможемо відповісти: “Полеглих ми поховали...”

ДОДАТКИ

Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка австро-угорської армії у Першій світовій війні

Російський фронт

Участь у Галицькій битві

26 серпня 1914 р.: бойове хрещення, бій за село Павловку

28 серпня: другий бій за Павловку

29–30 серпня: оборонні бої в районі населених пунктів Рахане, Верахане

3–12 вересня: участь у боях біля Магерова

Перший стратегічний відступ (12–27 вересня 1914 р.)

27 вересня – 3 жовтня: відпочинок полка у Громніку

Контрнаступ на ріці Сан

4–11 жовтня: піший марш у Пшеворськ

11–17 жовтня: перебування у запасі 4-ї армії у Пшеворську

20 жовтня – 5 листопада: бої за Фоль-Костков

Другий стратегічний відступ до Кракова (5–15 листопада 1914 р.)

Участь у Краківській битві

18–28 листопада 1914 р.: бої біля Ржепліна і Красеніца

Участь у Лодзькій операції

30 листопада – 7 грудня: піший марш та перевезення залізницею з Бжезінки до Рознятовіце

7–12 грудня: бої за села Ржахту і Гомулін

15–18 грудня: переправа через річку Піліца

19 грудня 1914 р. – 14 січня 1915 р.: бої біля Мнішкова

Перебування у резерві у Піотркові (15 січня – 12 лютого 1915 р.)

13–16 лютого перевезення залізницею у Карпати

Участь у Зимовій Карпатській битві (19 лютого – 5 травня 1915 р.)

19–24 лютого: піший марш з району Ужоцького перевалу до села Яблонкі у Польських Бещадах

28 лютого – 8 березня: штурм та оборона гори Манілова

9–27 березня: бої біля села Рабе

28 березня – 3 квітня: відступ через Карпатський хребет до Земпленоросі

4–18 квітня: оборона гори Борсук

19 квітня – 5 травня: бої за гірські вершини Козіалата і Гайдошік

Участь у звільненні Галичини

10 травня 1915 р.: бої під Зерніце

16 травня – 2 червня: бої за Лутков, Тамановіце, висоту Гай

12–14 червня: бої за Чішкі

18–19 червня: бої за Янов

21–22 червня: участь у звільненні Львова

23–29 червня: бої за Барщовіце

30 червня – 3 липня: бої біля Хреньова

12–15 липня: бої біля Ракобит (на березі Буга)

5–27 серпня: бої біля Таданіє

29–31 серпня: бої за Топоров

31 серпня – 13 вересня: піший марш через Броди, Радзивілов, Почаїв до села Заложце

15–18 вересня: штурм і оборона гори Гонтова

23 вересня бої за село Лопушно

Позиційна війна на річці Іква (25 вересня 1915 р. – 10 червня 1916 р.)

Бої під час Брусиловського наступу 1916 р.

15 червня: бій за Тарнавку

18–27 липня: бої біля Радзивілова – Бродів

1–2 серпня – оборонні бої біля села Поніковиця

Позиційна війна на оборонній лінії Висоцько – Поніковиця (19 вересня 1916 р. – 19 вересня 1917 р.)

Перебування у дивізійному запасі в районі Підгірців (вересень – грудень 1917 р.)

Перебування у Львові (20 лютого – 8 березня 1918 р.)

Італійський фронт

Позиційна війна у горах Граппа між гірськими вершинами Кол-Капріле та Монте-Асолоне (18 березня – 14 червня 1918 р.)

Участь у битві при р. Піаве

15–16 червня 1918 р.: штурм гірських вершин Кол-Фенілон і Кол-Мошин

Позиційні бої на хребті Кассера-Менегузза (2 липня – 18 серпня 1918 р.)

Участь у битві при Вікторіо – Венетто

18–30 жовтня 1918 р.: бої на плоскогір'ї Асіаго

8–15 листопада 1918 р. – повернення додому у Мараморш-Сігет

Список полеглих офіцерів і солдатів (відомих) 85-го піхотного полка австро-угорської армії у Першій світовій війні

Список полеглих (відомих) вояків 85-го піхотного полка наводиться з книги Матяша Шандора “Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка. 1914–1918” (Mátyás Sándor. A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914–1918. Bp., 1941, Stádium. 848 o.). Автор книги Матяш Шандор був заступником командира полка протягом всієї війни. Список полеглих складений ним особисто на підставі архівних документів Угорського Королівського міністерства оборони. Цей мартиролог налічує лише 3127 прізвищ солдатів із 8000 усіх полеглих вояків полка. Імена інших 4873 ми, ймовірно, ніколи не знаємо – вони були поховані як невідомі солдати.

Список подається в угорській транскрипції архівного оригіналу. Переклад на українську мову здійснений відповідно до діючих на даний час правил перекладу прізвищ та імен з угорської на українську мову. Протягом останніх 100 років прізвища мешканців Закарпаття декілька разів перекладалися у паспортах на інші мови: чеську під час перебування краю у складі Чехословаччини (1919–1939 рр.), російську – у складі Радянського Союзу (1945–1991 рр.) та українську (з 1991 р.). Тому їх звучання та написання за ці періоди могли дещо змінитися. Зважаючи на це, в дужках українського перекладеного списку іноді подаються прізвища у варіанті можливого нинішнього вимовлення.

Список полеглих офіцерів 85-го піхотного полка

№	Прізвище, ім'я (в українській транскрипції)	Прізвище, ім'я (в угорській транскрипції першоджерела)	Військове звання	Дата і місце загибелі
1	2	3	4	5
1	Баллінг Фрідеш	Balling Frigyes	полковник	25.06.1915. Галичина, с. Барцовіце
2	Млінек Антал	Mlinek Antal	майор	18.–28.11.1914. Бої біля Кракова
3	Паєр Карой	Payer Károly	майор	10.1915.–05.1916. Галичина, с. Лосятин
4	Вешелі Карой	Wesely Károly	капітан	26.08.1914. Бій за Павловку
5	Пийхі Аладар	Péchy Aladár	-"	Те саме
6	Дярматі (Дьормоті) Ласло	Gyarmathy László	-"	29.08.1914. Галичина, с. Рахане
7	Мога Валер	Moga Valér	-"	02.03.1915. Гора Манілова (Карпати)
8	Бем Тивадар	Böhm Tivadar	-"	01.03.1915. Гора Манілова (Карпати)

Продовження списку полеглих офіцерів

1	2	3	4	5
9	Сухі Режо	Suchy Rezső	капітан	28.02.1915. Гора Манілова (Карпати)
10	Діла Мирон	Gyila Miron	-"	15.06.1918. Італія, гора Кол-Мошин
11	Брошер Карой	Broser Károly	ст. лейтенант	26.08.1914. Бій за Павловку
12	Кодерман Богуміл	Koderman Bogumil	-"	10.1914. Контрнаступ на р. Сян
13	Пеллінгер Карой	Pellinger Károly	-"	Те саме
14	Ягер Леопольд	Jäger Lipót	-"	01.03.1915. Гора Манілова (Карпати)
15	Пуц Оскар	Putz Oszkár	-"	Те саме
16	Шетийр Янош	Sőtér János	-"	16.05.–2.06.15. Галичина, с. Тамановіце
17	Решнер Ервін	Reschner Ervin	-"	10.1915.–05.1916. Галичина, с. Лосятин
18	Рааб Алайош	Raab Alajos	-"	Інформації не знайдено
19	Салка Ерне	Dr. Szálka Ernő	-"	Те саме
20	Блажур Артур	Blazsúr Arthur	-"	Те саме
21	Рерко Янош	Rerkó János	лейтенант	26.08.1914. Бій за Павловку
22	Гюртлер Карой	Gürtler Károly	-"	10.1914. Контрнаступ на р. Сян
23	Верндл Леопольд	Werndl Lipót	-"	Те саме
24	Сегьо Адольф	Szegő Adolf	-"	Те саме
25	Штофлер Янош	Stöfler János	-"	28.02.1915. Гора Манілова (Карпати)
26	Нашіц Карой	Naschitz Károly	-"	13.06.1915. Галичина, с. Чішкі
27	Моріц	Móricz	-"	15.–18.09.1915. Галичина, гора Гонтова
28	Розенфельд Дюла	Rosenfeld Gyula	-"	08.–09.1916. Галичина, с. Поніковіце
29	Бурда Карой	Burda Károly	-"	08.- 09.1916. Галичина, с. Поніковіце
30	Шомло Карой	Dr. Somló Károly	-"	15.06.1918. Італія, гора Кол-Мошин
31	Гере Леопольд	Gerő Lipót	-"	Те саме
32	Чіга Іштван	Csiha István	-"	Інформації не знайдено
33	Толнаї Ференц	Tolnay Ferenc	-"	Те саме

Продовження списку полеглих офіцерів

1	2	3	4	5
34	Арвай Бейла	Árvay Béla	лейтенант	Інформації не знайдено
35	Понграц Камілло	Pongrácz Kamilló	-"	Те саме
36	Фалцер Шандор	Falczer Sándor	-"	-"
37	Бардош Лайош	Bárdos Lajos	-"	-"
38	Ціпарік Йозеф	Cziparik József	-"	-"
39	Фішер Альфред	Fischer Alfréd	-"	-"
40	Мадарас (Модорас) Єне	Madarász Jenő	-"	-"
41	Ріттер Карой	Ritter Károly	-"	-"
42	Мадарассі Єне	Madarassy Jenő	прапорщик	10.1914. Контрнаступ на р. Сян
43	Грюнбаум Шандор	Grünbaum Sándor	-"	28.02.1915. Гора Манілова (Карпати)
44	Грюнфельд Мікша	Dr. Grünfeld Miksa	-"	1.03.1915. Гора Манілова (Карпати)
45	Сабов Дюла	Szabó Gyula	-"	03.1915. Гора Манілова (Карпати)
46	Арделан Ференц	Argyelán Ferenc	-"	Те саме
47	Марцинковскі Янош	Marczinkowsky János	-"	16.05.–2.06.1915. Галичина, с. Тамановіце
48	Вайноцкі Ференц	Vajnotzky Ferenc	-"	Те саме
49	Летай Шандор	Létay Sándor	-"	23.–29.06.1915. Галичина, с. Барщовіце
50	Мошковіч Фрідеш	Moskovics Frigyes	-"	15.–18.09.1915. Галичина, гора Гонтова
51	Лейтнер Ференц	Leitner Ferenc	-"	18.–27.07.1916. Галичина, м. Радзівілов
52	Флейшгаккер Лео	Fleischhakker Leó	-"	15.06.1918. Італія, гора Кол-Мошин
53	Паєр Янош	Paier János	-"	Те саме
54	Вайда Режо	Vajda Rezső	-"	Інформації не знайдено
55	Кийрі Леопольд	Kéri Lipót	-"	Те саме
56	Лєфковіч Ласло	Lefkovics László	-"	-"
57	Шимон Мігай	Simon Mihály	-"	-"
58	Рошнер Єне	Dr. Rosner Jenő	-"	-"
59	Кіш Альберт	Kiss Albert	-"	-"
60	Мункачі Іштван	Munkácsy István	-"	-"
61	Клімко Карой	Klimkó Károly	кадет	26.08.1914. Бій за Павловку

Продовження списку полеглих офіцерів

1	2	3	4	5
62	Кьолбер Карой	Kölber Károly	кадет	26.08.1914. Бій за Павловку
63	Баняй Шандор	Bányay Sándor	-"	10.1914. Контрнаступ на р. Сян
64	Фегийр	Fehér	-"	Те саме
65	Жак Віктор	Zsák Viktor	-"	03.1915. Гора Манілова (Карпати)
66	Геді Аладар	Hegyí Aladár	-"	13.06.1915. Галичина, с. Чішкі
67	Надь Тібор	Nagy Tibor	-"	Те саме
68	Орсаг Гейза	Ország Géza	-"	23.–29.06.1915. Галичина, с. Барщовіце
69	Штецка (Штецько) Іштван	Steczka István	-"	Те саме
70	Море Йозеф	Moré József	-"	15.–18.09.1915. Галичина, гора Гонтова
71	Гегедюш	Hegedüs	-"	18.–27.07.1916. Галичина, м. Радзівілов
72	Геллер Отто	Heller Ottó	-"	Інформації не знайдено
73	Кунціуш Янош	Kunczius János	-"	Те саме
74	Паткош Іштван	Patkos István	-"	-"
75	Варгелі Калман	Várhelyi Kálmán	-"	-"
76	Семереї Отто	Szemerei Ottó	-"	-"
77	Шванда Янош	Schwanda János	-"	-"
78	Пероні Гейза	Peroni Géza	-"	-"
79	Золтані Арпад	Zoltány Árpád	-"	-"
80	Папп Дюла	Papp Gyula	-"	-"
81	Вагов Бене	Vágó Benő	-"	-"
82	Урбан Якоб	Urbán Jakab	-"	-"
83	Бахманн Шандор	Bachmann Sándor	-"	-"
84	Діттлер Ференц	Dittler Ferenc	-"	-"

У стовбчику “Військове звання” солдатського списку іноді вказана військова спеціальність (сапер, фельдшер, обозний тощо). У двох випадках у цій графі вказано “інвалід”, а в одному – “військовий інвалід”. Вірогідно, малося на увазі, що солдат на момент призову мав цивільну або військову інвалідність, що, втім, не завадило забрати його на фронт. У декількох полеглих вказана дата загибелі – 1919 рік. Можливо, ці солдати загинули уже після закінчення війни під час збройних сутичок на території Австро-Угорської монархії, яка уже розпалася, або померли в шпиталях від поранень чи хвороб, отриманих ще під час війни.

Список полеглих солдатів (відомих) 85-го піхотного полка

№	Прізвище, ім'я (в українській транскрипції)	Прізвище, ім'я (в угорській транскрипції першоджерела)	Військове звання	Дата загибелі
1	2	3	4	5
А				
1	Абрагамович Лазар	Abrahámovics Lázár	рядовий	1915. VI. 26.
2	Ач Янош	Ács János	-"	1915. VII. 25.
3	Ацбергер (Оцбергер) Шандор	Aczberger Sándor	капрал	1917. X. 10.
4	Акерман Абрагам	Ackermann Ábrahám	рядовий	1915. III. 9.
5	Адам Бейло	Ádám Béla	-"	1914. IX. 11.
6	Адемович Ілукія	Ademovies Ilukija	-"	1917. III. 23.
7	Адлер (Одлер) Ізідор	Adler Izidor	-"	1917. IV. 18.
8	Адлер Мор	Adler Mór	-"	1918. IV. 19.
9	Адлер Соломон	Adler Salamon	-"	1915. VIII. 8.
10	Агоншук (Огоншук) Іван	Agonsuk Iván	-"	1917. VIII. 27.
11	Акар (Окар) Йозеф	Akár József	-"	1915. VI. 17.
12	Алазандер (Олозондер) Іштван	Alazander István	-"	1917. VIII. 4.
13	Алба (Албо) Алекса Елек	Álba Alexa Elek	-"	1916. IX. 12.
14	Алберт Шімон (Андраше)	Albert Simon (Andrásé)	-"	1914. X. 21.
15	Албіцук (Олбіцук) Дьордь	Albicuk György	-"	1914. X. 26.
16	Алечка (Олечко) Янош	Alecska János	-"	1915. IX. 9.
17	Александр Ференц	Alexander Ferenc	-"	1916. III. 27.
18	Алексаніц (Олексаніц) Мігай	Alexanitz Mihály	капрал	1917. VIII. 27.
19	Алексі (Олексі) Мігай	Alexi Mihály	капрал	1915. VIII. 23.
20	Алексик (Олексик) Андраш (Андрій)	Alexik András	рядовий	1917. II. 9.
21	Алексик Янош (Іван)	Alexik János	-"	1917. VII. 21.
22	Александра Памфіл	Alexandra Pamfil	-"	1915. XI. 15.
23	Амбруш (Омбруш) Іштван	Ambrus István	-"	1915. VI. 30.
24	Амбруш Йозеф	Ambrus József	-"	1915. VI. 13.
25	Ананє (Ононє) Ласло Дьордь	Ananye László György	-"	1914. VIII. 30.
26	Анча (Ончо) Ласло	Ancsa László	-"	1917. I. 15.
27	Андач (Ондач) Дьордь	Andács György	-"	1915. III. 8.
28	Андрашко Пийтер (Петро)	Andráskó Péter	-"	1916. VIII. 1.
29	Андрашко Андраш (Андрій)	Andráskó András	-"	1915. IV. 28.
30	Андрейко (Ондрейко) Габор	Andrejkó Gábor	-"	1915. XI. 14.
31	Андрейка Дьордь (Юрій)	Andrejka György	капрал	1916. III. 10.
32	Андрейка Дьордь (Юрій)	Andrejka György	рядовий	1915. XII. 3.
33	Андрейка Дьордь (Юрій)	Andrejka György	-"	1918. VI. 26.
34	Андрейка Пал (Павло)	Andrejka Pál	-"	1917. V. 18.
35	Андрека (Ондреко) Габор	Andreka Gábor	-"	1914. XI. 12.

Продовження списку

1	2	3	4	5
36	Андрека Мігай	Andreka Mihály	рядовий	1916. V. 19.
37	Андрела Янош (Іван)	Andrela János	"-	1917. IX. 9.
38	Андріца (Ондріцо) Мігай	Andricza Mihály	"-	1914. X. 28.
39	Андрікуц (Ондрікуц) Ласло	Andrikucz László	"-	1917. IV. 28.
40	Андрішан (Ондрішон) Федор	Andrisán Fedor	"-	1915. III. 4.
41	Андрухович Ласло (Василь)	Andruhovics László	"-	1915. XI. 30.
42	Ангел Акенте	Angel Akente	"-	1916. VII. 14.
43	Ангі (Онгі) Мігай	Angi Mihály	"-	1917. II. 12.
44	Анран (Онран) Янош	Anrán János	"-	1916. VII. 29.
45	Антал Дьордь	Antal György	"-	1915. XI. 26.
46	Антал Янош	Antal János	"-	1915. X. 22.
47	Антал Янош	Antal János	"-	1916. X. 22.
48	Анталик Ласло (Василь)	Antalik László	"-	1916. X. 8.
49	Анталик Мігай (Михайло)	Antalik Mihály	"-	1916. VIII. 12.
50	Анталовці (Анталовський) Янош (Іван)	Antalóczi János	"-	1914. XII. 10.
51	Анішорак (Онішорак) Дьордь	Anyisorák György	капрал	1914. XII. 10.
52	Апаї (Опої) Ендре	Apai Endre	рядовий	1916. V. 21.
53	Апаї Густав	Apai Gusztáv	"-	1915. IX. 13.
54	Апель (Оппель) Мендел	Appel Mendel	"-	1917. IX. 21.
55	Апшан (Опшан) Грігор	Apsán Grigor	"-	1915. IX. 25.
56	Араньош (Ороньош) Ласло	Aranyos László	"-	1915. V. 22.
57	Арба (Арбо) Флоріан	Árba Flórián	сфрейтор	1914. X. 31.
58	Арба Пийтер	Árba Péter	"-	1914. XII. 7.
59	Арбан (Арбон) Йозеф	Árban József	"-	1916. XI. 5.
60	Арделян (Орделйон) Мартон	Ardelyan Márton	"-	1914. VIII. 28.
61	Арделан (Орделан) Дьордь	Argyelán György	рядовий	1916. IX. 22.
62	Арделан Дюло	Argyelán Gyula	"-	1917. II. 22.
63	Арделан Янош	Argyelán János	"-	1914. XII. 28.
64	Арделан Янош	Argyelán János	"-	1914. VIII. 26.
65	Арделан Ласло	Argyelán László	взводний	1914. VIII. 31.
66	Арделан Ласло	Argyelán László	рядовий	1914. IX. 13.
67	Арделан Ласло	Argyelán László	"-	1918. II. 19.
68	Арделан Мігай	Argyelán Mihály	"-	1916. IX. 30.
69	Арделан Пийтер	Argyelán Péter	"-	1915. VI. 26.
70	Арділан (Орділан) Янош Ласло	Argylán János László	"-	1914. VIII. 31.
71	Арделеан (Орделеон) Федор	Argyelean Fedor	"-	1914. VIII. 26.
72	Арделеан Янош	Argyelean János	"-	1914. VIII. 26.
73	Армільян (Ормільйон) Пийтер	Armiljan Péter	"-	1918. XI. 23.
74	Арон Бурех	Áron Burech	"-	1914. VIII. 20.
75	Арваї Бейла	Árvái Béla	"-	1917. II. 7.

Продовження списку

1	2	3	4	5
76	Асталаш (Остолош) Пал	Asztalos Pál	рядовий	1915. VI. 2.
77	Аврам (Овром) Янош	Avram János	"-	1917. XII. 10.
78	Аченбаум (Оченбоум) Натан	Atschenbaum Náthán	"-	1915. V. 30.
79	Ауш (Овш) Ісак	Aus Izsák	"-	1919. I. 2.
Б				
80	Баба (Бабо) Іштван	Bába István	рядовий	1915. VII. 14
81	Бабенич (Бобенич) Федор	Babenics Fedor	"-	1914. X. 17
82	Бабич (Бобич) Янош (Іван)	Babics János	"-	1915. VI. 26.
83	Бабич Янош (Іван)	Babics János	"-	1917. VIII. 3.
84	Бабич Василь	Babics Vazul	"-	1915. XII. 26.
85	Бабініц (Бобініц) Янош	Babinicz János	"-	1915. IV. 17.
86	Бача (Бочо) Янош	Bacsa János	"-	1915. II. 13.
87	Бачі Іштван	Bácsi István	"-	1915. VI. 28.
88	Багара (Богоро) Янош	Bagara János	"-	1916. VIII. 22.
89	Багей (Богей) Дьордь (Юрій)	Bagej György	"-	1915. VIII. 19.
90	Бадюл Іллейш	Bágyul Illés	"-	1916. VIII. 17.
91	Баяс (Бойос) Дьордь	Bajasz György	"-	1915. III. 2.
92	Баяс Ласло	Bajasz László	"-	1914. XII. 18.
93	Баяс Міклош	Bajasz Miklós	"-	1915. VII. 17.
94	Баяс Пийтер	Bajasz Péter	"-	1916. XI. 12.
95	Баяс Пийтер	Bajasz Péter	"-	1915. III. 3.
96	Баяс Сілард	Bajasz Szilárd	"-	1915. VI. 24.
97	Байновці (Бойновці) Пал	Bajnóczi Pál	"-	1915. VI. 26.
98	Бак (Бок) Густав	Back Gusztáv Liná-é	"-	1918. IX. 15.
99	Бакач (Бокач) Ференц	Bakács Ferenc	"-	1917. II. 19.
100	Бакач (Бокач) Міклош (Микола)	Bakács Miklós	"-	1914. IX. 6.
101	Бакіш (Бокіш) Янош	Bakis János	"-	1915. III. 8.
102	Бакшай (Бокшай) Янош	Baksai János	фельдфебель	1917. IV. 17.
103	Балаг (Болог) Лайош	Balog Lajos	фельдфебель	1916. XI. 20.
104	Балаж (Болаж) Балінт	Balázs Bálint	рядовий	1915. VI. 19.
105	Балаж Дьордь	Balázs György	"-	1915. III. 2.
106	Балаж Ласло	Balázs László	"-	1916. VIII. 21.
107	Балаж Ласло	Balázs László	"-	1917. VIII. 30.
108	Балін (Болін) Ласло	Balin László	"-	1918. IX. 13.
109	Балінт Йожеф	Bálint József	"-	1918. III. 9.
110	Балог Балінт Мігай	Balog Bálint Mihály	"-	1915. V. 28.
111	Балог Ендре Йожеф	Balog Endre József	"-	1915. IV. 20.
112	Балог Ференц	Balog Ferenc	"-	1916. I. 12.
113	Балог Ференц Дьордь	Balog Ferenc György	"-	1918. VII. 28.
114	Балог Богдан Іштван	Balog Bogdán István	"-	1915. VIII. 17.

Продовження списку

1	2	3	4	5
115	Балог Йозеф	Balog József	рядовий	1918. IV. 12.
116	Балог Лайош	Balog Lajos	взводний	1916. XI. 21.
117	Балог Лайош	Balog Lajos	рядовий	1916. XI. 21.
118	Балог Рафаел	Balog Rafael	"-	1915. VI. 20.
119	Баля (Больо) Деметер	Balya Demeter	"-	1916. VI. 21.
120	Банга (Бонго) Дьордь	Banga György	"-	1917. XII. 18.
121	Бандюк (Бондюк) Василь	Bangyuk Vazul	"-	1915. III. 15.
122	Баняї (Баньої) Ференц	Bányai Ferenc	"-	1916. III. 18.
123	Банянський Янош (Іван)	Banyánszki János	"-	1915. III. 23.
124	Баняс Ференц	Bányász Ferenc	"-	1916. II. 8.
125	Баняс Ласло (Василь)	Bányász László	"-	1914. XII. 1.
126	Банік Іван	Bánik Iván	"-	1917. II. 20.
127	Банік Йозеф (Йосип)	Bánik József	"-	1917. II. 27.
128	Бейті Андраш	Baöty András	"-	1918. X. 15.
129	Баран Василь	Bárán Vazul	"-	1916. X. 2.
130	Баранчук (Борончук) Іллейш	Barancsik Illés	"-	1914. XI. 29.
131	Баранюк Іштван (Степан)	Bárányuk István	"-	1916. V. 4.
132	Барат (Борат) Андраш	Barát András	"-	1917. IV. 13.
133	Барат Шандор	Baráth Sándor	"-	1914. X. 23-
134	Барбаріц (Борборіц) Шандор	Barbarycz Sándor	унтер-офіцер	1915. IV. 13
135	Барелюк (Борелюк) Гриць	Barelyuk Hricz	унтер-офіцер	1917. III. 16.
136	Барка (Борко) Іштван	Barka István	рядовий	1914. X. 6.
137	Барна (Борно) Мігай (Михайло)	Barna Mihály	рядовий	1915. XI. 26.
138	Барнич (Борнич) Дьордь (Юрій)	Barnics György	капрал	1916. VIII. 14.
139	Барнічко (Борничко) Янош	Barnicskó János	капрал	1917. X. 15.
140	Барош (Борош) Габор	Baros Gábor	взводний	1914. X. 27.
141	Барта (Борто) Андраш	Bartha András	рядовий	1915. V. 17.
142	Барта Матяш	Bartha Mátyás	"-	1915. VI. 24.
143	Бартек Іллейш	Bartelc Illés	"-	1918. X. 23.
144	Бартош (Малінські) Іштван	Bartos (Malinszky) István	"-	1915. XII. 9.
145	Баш (Бош) Пийтер	Basch Péter	"-	1917. VII. 27.
146	Басараб Ласло (Василь)	Baszarab László	"-	1914. XI. 22.
147	Батірла Дьордь	Batírla György	"-	1915. II. 6.
148	Батізан Гергель	Batizán Gergely	"-	1915. X. 22.
149	Батізан Дьордь	Batizán György	"-	1915. III. 27.
150	Бауер (Боуер) Мігай	Bauer Mihály	єфрейтор	1916. VIII. 16.
151	Бауер (Бенце) Шандор	Bauer (Bencze) Sándor	єфрейтор	1915. IV. 18
152	Базелюк (Бозелюк) Ульрік	Bazelyuk Ulrik	рядовий	1917. III. 16.
153	Бечке Йозеф	Becske József	"-	1915. III. 4.
154	Бечлей Тінофі	Becslej Tinofi	"-	1916. VII. 15.
155	Бедь Дьордь (Юрій)	Begy György	"-	1916. VI. 12.

1	2	3	4	5
156	Бек Шімон	Bek Simon	рядовий	1917. VI. 30.
157	Белей Іван	Belej János Iván	"-	1916. VIII. 14.
158	Белень Міклош (Микола)	Belény Miklós	єфрейтор	1916. V. 25.
159	Беля Деметер (Дмитро)	Belya Dömötör	єфрейтор	1916. I. 8.
160	Беля Ференц	Belya Ferenc	рядовий	1918. VIII. 25.
161	Беля Ласло (Василь)	Belya László	"-	1917. III. 3.
162	Белва (Белво) Міклош	Belva Miklós	"-	1915. III. 5.
163	Беля Тімовк	Belja Timók	"-	1915. III. 5.
164	Белін Мігай	Belin Mihály	"-	1916. IX. 30.
165	Белін Пийтер	Belin Péter	"-	1916. II. 6.
166	Бенча (Бенчо) Андраш	Bencsa András	"-	1917. XI. 29.
167	Бенца Василь	Bencza Vazul	"-	1916. VIII. 28.
168	Бенце Калман	Bencze Kálmán	"-	1917. II. 28.
169	Бенчук Янош (Іван)	Bencsuk János	"-	1915. II. 18.
170	Бене Гергель	Bene Gergely	"-	1915. XI. 9.
171	Бензар Василь	Benzár Vazul	"-	1916. VI. 7.
172	Бенка (Бенко) Янош	Benka János	"-	1914. X. 26.
173	Берж Дьордь	Berzs György	"-	1917. II. 20.
174	Бейреш Ласло (Василь)	Béres László	"-	1915. VI. 28.
175	Бердар Ласло (Василь)	Berdár László	"-	1916. VIII. 3.
176	Берец Янош (Іван)	Berecz János	"-	1916. IX. 5.
177	Берец Янош (Іван)	Berecz János	"-	1916. VI. 16.
178	Берелар Тодор	Berelár Tódor	"-	1917. IX. 21.
179	Берендер Янош	Berender János	"-	1916. III. 7.
180	Березнар Мігай	Bereznár Mihály	"-	1914. XI. 3.
181	Бергер Соломон	Berger Salamon	"-	1916. X. 11.
182	Берінде Мігай	Berinde Mihály	"-	1915. IV. 18.
183	Берія (Беріньо) Пийтер	Berinya Péter	"-	1916. VIII. 14.
184	Беркеш Янош	Berkes János	"-	1914. XI. 23.
185	Берко Яковіч Герш	Berkó Jakovics Hersch	"-	1916. X. 8.
186	Беркович Берко	Berkovics Berkó	"-	1915. VIII. 29.
187	Беркович Бернат	Berkovics Bernát	"-	1915. VIII. 7.
188	Беркович Самуїл	Berkovics Sámuel	"-	1914. XII. 25.
189	Берніда Дьордь	Bernida György	"-	1915. V. 31.
190	Берніда Василь	Bernida Vazul	єфрейтор	1915. IV. 18.
191	Берніде Ласло	Bernide László	рядовий	1916. IX. 6.
192	Берсан Мігай	Berszán Mihály	"-	1918. IV. 25.
193	Бескіт Янош (Іван)	Beszkit János	"-	1915. V. 25.
194	Беззера (Безера) Алекса	Bezzera Alexa	"-	1917. V. 5.
195	Біче Ласло Еміл	Bicse László Emil	"-	1917. VIII. 22.
196	Бічі Василь	Bicsi Vazul	"-	1917. VIII. 22.
197	Бігус Йожеф	Bigusz József	"-	1916. VIII. 13.

Продовження списку

1	2	3	4	5
198	Бігарі Йозеф	Bihari József	рядовий	1915. VI. 3.
199	Бігулек Янош	Bihulek János	фельдфебель	1918. VI. 7.
200	Бігун Дьордь (Юрій)	Bihun György	рядовий	1917. IV. 13.
201	Біклен Мігай	Biklen Mihály	"-	1914. X. 28
202	Білей Янош (Іван)	Biley János	"-	1916. VIII. 14.
203	Білак Дьордь (Юрій)	Bilák György	"-	1915. III. 8.
204	Білак Дьордь (Юрій)	Bilák György	"-	1916. III. 12.
205	Білак Янош (Іван)	Bilák János	"-	1914. XII. 12.
206	Біланинець Янош (Іван)	Bilanecz János	"-	1917.II. 9-12.
207	Білаш (Білош) Мігай (Михайло)	Bilas Mihály	"-	1917. VIII. 23.
208	Білеч Василь Іван	Bilecs Vazul Iván	"-	1915. VIII. 28.
209	Білич Ласло (Василь)	Bilics László	"-	1916. VIII. 26.
210	Біляк Іван	Bilyak Iván	"-	1918. I. 18.
211	Білич Ласло (Василь)	Bilics II. László	"-	1914. XI. 29.
212	Білинич Шімон	Bilinics Simon	"-	1917. VIII. 25.
213	Бірд Міклош (можливо: Біров)	Bird Miklós (lehet: Biró)	"-	1918.XI. 12
214	Бірієску Янош	Birjeszku János	"-	1915. VI. 27.
215	Бірчак Дьордь (Юрій)	Bircsák György	єфрейтор	1918. VIII. 16.
216	Бірсак Мігай	Birszák Mihály	єфрейтор	1914. X. 24.
217	Бірікі Мігай	Biriki Mihály	рядовий	1915. V. 23.
218	Біріндя Янош	Biringya János	"-	1917. IX. 7.
219	Бірлеа (Бірлео) Габор	Birlea Gábor	"-	1917. X. 29.
220	Бірлеа Янош	Birlea János	"-	1915. IV. 6.
221	Бірна (Бірно) Лазар	Birna Lázár	"-	1917. VIII. 6.
222	Бітьлан (Бітлан) Янош (Іван)	Bitylán János	"-	1914. XI. 28t
223	Бізо Дьордь Василь	Bízó György Vazul	"-	1916. VIII. 1.
224	Бізо Дьордь	Bízó György	"-	1916. III. 22.
225	Бізо Янош	Bízó János	взводний	1917. III. 16.
226	Бізо Ласло	Bízó László	рядовий	1917. V. 29.
227	Блах (Блох) Шімон	Blach Simon	"-	1917. XII. 3.
228	Бледе Ласло	Blede László	"-	1919. III 26.
229	Бледя Янош	Blegya János	"-	1915. XI. 25.
230	Бледя Янош	Blegya János	"-	1914. XI. 29.
231	Бледя Янош	Blegya János	"-	1915. VI. 22.
232	Бледя Ласло	Blegya László	"-	1915. IX. 23.
233	Бледя Ласло	Blegya László	"-	1915. V. 23.
234	Бледя Мігай	Blegya Mihály	"-	1914. XI. 21.
235	Бледя Пийтер Елек	Blegya Péter Elek	"-	1914. X. 21.
236	Бледє Іштван	Blegye István	єфрейтор	1914. XI. 21.
237	Бледє Іван	Blegye Iván	рядовий	1917. VIII. 19.
238	Бледє Янош	Blegye János	"-	1915. VII. 8.
239	Бледє Тодор	Blegye Tódor	"-	1918. III. 23.

1	2	3	4	5
240	Бобак Мартон	Bobák Márton	рядовий	1916. XI. 18.
241	Бобейчук Лайош	Bobejcsuk Lajos	"-	1917. XI. 17.
242	Бобенчук Йожеф (Йосип)	Bobencsuk József	"-	1917. II. 10.
243	Бобіта Янош (Іван)	Bóbita János	"-	1917.V.14-16.
244	Бобровіч Андраш (Андрій)	Bobrovics András	"-	1915. II. 23.
245	Бобровські (Бобровський) Калман	Bobrovszki Kálmán	"-	1915. III. 25.
246	Бочак Янош	Bocsak János	"-	1915. VII. 5.
247	Бочкаї (Бочкої) Деметер	Bocskai Demeter	"-	1914. VIII. 28.
248	Бочкай Ференц	Bocskay Ferenc	"-	1914. X. 16.
249	Бочкай Ференц	Bocskay Ferenc	фельдфебель	1915. V. 20.
250	Бочкаї Мігай	Bocskai Mihály	капрал	1914. X. 29.
251	Бочкаї Шандор	Bocskai Sándor	капрал	1915. X. 26.
252	Бочкор Елек	Bocskor Elek	рядовий	1914. XII. 9.
253	Бочкор Янош	Bocskor János	"-	1915. III. 29.
254	Бочкор Шандор	Bocskor Sándor	"-	1915. V. 17.
255	Бодак Федор	Bodák Fedor	"-	1917. IV. 3,
256	Боднар Елек Мігай	Bodnár Elek Mihály	капрал	1918. VI. 18.
257	Боднар Дьордь (Юрій)	Bodnár György	рядовий	1915. VIII. 6.
258	Боднар Дьордь (Юрій)	Bodnár György	"-	1918. I. 9.
259	Боднар Дьордь (Юрій)	Bodnár György	"-	1915. III. 20.
260	Боднар Янош (Іван)	Bodnár János	"-	1917. IX. 20.
261	Боднар Лайош	Bodnár Lajos	"-	1915. IV. 4.
262	Боднар Мігай (Михайло)	Bodnár Mihály	"-	1917. IV. 30.
263	Боднар Закаріаш	Bodnár Zakariás	"-	1916. I. 23.
264	Боднарик Ласло	Bodnarik László	"-	1915. XI. 25.
265	Боднарюк Іллейш	Bodnariuk Illés	"-	1915. IX. 27.
266	Бодня Федор	Bodnya Fedor	"-	1918. II. 10.
267	Бодор Йожеф	Bodor József	"-	1916. IX. 28.
268	Богдан Гергель	Bogdán Gergely	"-	1917. III. 7.
269	Богдан Іштван (Степан)	Bogdán István	"-	1915. VIII. 17.
270	Богдан Ласло (Василь)	Bogdán László	"-	1918. III. 31.
271	Богоста (Богосто) Дьордь	Bogoszta György L. M.	"-	1914. X. 31.
272	Богур Флоріан	Bogur Flórián	"-	1915. VIII. 15.
273	Богар Дьордь	Bohár György	"-	1916. I. 25.
274	Боготіч Грігор	Bohotics Grigor	"-	1915. V. 20.
275	Бояс (Бойос) Ласло	Bojasz László	"-	1914. XII. 18.
276	Бояза (Бойозо) Закаріаш	Bojaza Zakariás	"-	1917. XII. 9.
277	Бойчан Мігай (Михайло)	Bojcsán Mihály	"-	1918. X. 14.
278	Бойчук Дьордь (Юрій)	Bojcsuk György	"-	1915. V. 19.
279	Бойчук Янош (Іван)	Bojcsuk János	"-	1916. VIII. 2.
280	Бойчук Мігай (Михайло)	Bojcsuk Mihály	"-	1918. VI. 18.

Продовження списку

1	2	3	4	5
281	Боєшук Мігай (Михайло)	Bojesuk Mihály	рядовий	1914. XII. 12.
282	Бойтор Дьордь	Bojtor György	"-	1917. XI. 15.
283	Бойтор Дюла	Bojtor Gyula	"-	1917. VIII. 2.
284	Бокач Мігай	Bokács Mihály	"-	1917. II. 27.
285	Бокуц Міклош	Bokucz Miklós	"-	1914. IX. 6.
286	Болдіжар Янош (Іван)	Boldizsár János	"-	1917. VIII. 6.
287	Болдіжар Міклош (Микола)	Boldizsár Miklós	єфрейтор	1917. II. 21.
288	Болейчук Лайош	Bolejsuk Lajos	єфрейтор	1917. XI. 17.
289	Болога Василь	Boloha Vazul	рядовий	1915. VI. 26.
290	Бонац Янош	Bonác János	"-	1916. X. 8.
291	Бонкало Міклош (Микола)	Bonkaló Miklós	"-	1914. IX. 8.
292	Бора (Боро) Дьордь Янош	Bora György János	єфрейтор	1915. XI. 12.
293	Борік Мартон	Borik Márton	єфрейтор	1919. II. 25.
294	Борізон Дьордь Юон	Borizon György Juon	рядовий	1915. X. 26.
295	Борка (Борко) Дьордь	Borka György	"-	1918. IX. 29.
296	Борка Дьордь	Borka György	"-	1915. V. 16.
297	Борка Іллейш	Borka Illés	"-	1915. V. 23.
298	Борка Іштван	Borka István	"-	1914. X. 6.
299	Борка Янош	Borka János	"-	1915. III. 5.
300	Борка Мігай	Borka Mihály	"-	1917. II. 5.
301	Борка Мігай	Borka Mihály	"-	1915. III. 19.
302	Борка Пийтер	Borka Péter	"-	1915. III. 11.
303	Борка Василь	Borka Vazul M.	"-	1915. VII. 13.
304	Борлеа (Борлео) Лазар	Borlea Lázár	"-	1917. V. 30.
305	Борлеан Пал	Borlean Pál	"-	1915. III. 18.
306	Борлован Сілард	Borlován Szilárd	"-	1915. XII. 3.
307	Борнічка (Борнічко) Янош	Bornicska János	"-	1917. X. 15.
308	Бороді Іштван	Borodi István	"-	1915. XI. 7.
309	Бороді Пийтер	Borodi Péter	"-	1915. III. 8.
310	Бороді Пийтер	Borodi Péter	"-	1917. IV. 28.
311	Бороді Василь	Borodi Vazul T.	"-	1917. I. 23.
312	Бороді Іштван	Borogyi István	"-	1915. XI. 1.
313	Бороді Янош	Borogyi János	"-	1918. IV. 21.
314	Бороді Ласло	Borogyi László	"-	1917. I. 23.
315	Боройка (Боройко) Деметер	Borojka Demeter	"-	1915. III. 8.
316	Боройка Дьордь	Borojka György	"-	1915. III. 3.
317	Боройка Ласло	Borojka László	"-	1914. VIII. 28.
318	Борош Габор	Boros Gábor	взводний	1914. X. 27.
319	Боршош Янош (Іван)	Borsos János	взводний	1917. IV. 6.
320	Бошка (Бошко) Пийтер	Boska Péter	рядовий	1915. XI. 15.
321	Бошкан Пийтер	Boskán Péter	"-	1915. III. 18.
322	Бота (Бото) Дьордь	Bota György	"-	1917. IV. 21.

1	2	3	4	5
323	Бота Василь	Bota Vazul	рядовий	1915. V. 21.
324	Ботірка (Ботірко) Мігай	Botirka Mihály	"-	1914. XII. 24.
325	Ботіш Ласло	Botis László	"-	1915. III. 21.
326	Ботізан Дьордь	Botizán György	"-	1916. VII. 14.
327	Ботізан Дьордь	Botizán György	"-	1915. III. 27.
328	Ботізан Ласло	Botizán László	"-	1915. VII. 22.
329	Ботезан Гергель	Botyezán Gergely	"-	1918. II. 12
330	Ботізан Янош	Botyzán János	"-	1915. X. 30.
331	Ботізар Ілlesh	Botyzár Illés	"-	1915. VIII. 19.
332	Ботош Ференц	Botos Ferenc	"-	1917. IV. 16.
333	Боза (Бозо) Янош	Boza János	"-	1915. IV. 12.
334	Божа (Божо) Дьордь	Bozsa György	"-	1915. V. 19.
335	Божак (Божок) Йозеф	Bozsak József	"-	1917. X. 12.
336	Блага Деметер (Дмитро)	Blága Demeter	"-	1916. V. 20.
337	Брай Мігай	Braj Mihály	єфрейтор	1915. VIII. 4.
338	Брай Пийтер	Braj Péter	рядовий	1916. VIII. 10.
339	Брана Ласло	Brana László	"-	1915. VIII. 21.
340	Брантелюк Міклош (Микола)	Brantelyuk Miklós	"-	1915. VIII. 9.
341	Браун Йозеф	Braun József	"-	1918. II. 28.
342	Браун Маєр	Braun Maier	"-	1916. I. 11.
343	Бріч Ласло (Василь)	Brics László	"-	1917. V. 13.
344	Бріндер Шлойна	Brinder Slojina	"-	1915. VI. 15.
345	Броде Янош	Brode János	"-	1915. XII. 24.
346	Бросняк Пийтер (Петро)	Brosnyák Péter	"-	1917.V.14-16
347	Бруховіч Янош (Іван)	Bruhovics János	єфрейтор	1914. IX. 12.
348	Брумар Дьордь	Brumár György	єфрейтор	1915. III. 14.
349	Брумар Міклош	Brumár Miklós	єфрейтор	1914. XI. 22.
350	Брумар Ласло	Brumár László	єфрейтор	1915. VI. 30.
351	Буч Шандор	Bucs Sándor	рядовий	1915. VIII. 31.
352	Бучек Мігай (Михайло)	Bucsek Mihály	"-	1915. III. 18.
353	Бучута (Бучуто) Іллейш	Bucsuta Illés	"-	1915. XII. 26.
354	Буд Ласло	Búd László	"-	1915. X. 3.
355	Будаі (Будоі) Дьордь	Budai György	"-	1915. V. 30.
356	Будурелер Гаджа	Budureler Gádzsa J. A.	"-	1915. III. 6.
357	Буфтя Янош	Buftya János	"-	1914. X. 3.
358	Буфтед Янош	Bufted János	обозний	1918. VI. 18.
359	Буфтя Пийтер	Buftya Péter D.	рядовий	1916. IV. 1.
360	Бує Габор	Búje Gábor	"-	1915. XII. 15.
361	Буйкар Ігнац	Bujkár Ignác	"-	1916. VI. 11.
362	Буковецкі (Буковецький) Янош (Іван)	Bukoveczki János	"-	1914. XI. 25.
363	Буковецкі (Буковецький) Мігай (Михайло)	Bukoveczki Mihály	"-	1915. II. 5.

Продовження списку

1	2	3	4	5
364	Буковіц Мігай	Bukovits Mihály J.	рядовий	1914. XI. 3.
365	Буковіца (Буковіцо) Василь	Bukovicza Vazul	-"	1915. XII. 19
366	Буковські (Буковський) Йозеф (Йосип)	Bukovszky József	взводний	1916. X. 8.
367	Бумбар Гавріла	Bumbár Gavrila	рядовий	1916. VIII. 16.
368	Бура (Буро) Пал	Bura Pál	-"	1917. IX. 8.
369	Бургац Янош	Burgacz János	-"	1916. VI. 27.
370	Буришин Мігай (Михайло)	Burisin Mihály	капрал	1915. VIII. 14.
371	Буря Дьордь (Юрій)	Búrja György	рядовий	1916. IV. 22.
372	Буркуш Ласло (Василь)	Burkus László	-"	1916. VI. 21.
373	Буркуш Мігай (Михайло)	Burkus Mihály	-"	1918. VIII. 26.
374	Буркуш Василь	Burkus Vazul	-"	1917. XI. 22.
375	Бурлеа (Бурлео) Міклош	Burlea Miklós	-"	1918. II. 13.
376	Бурнар Ласло	Burnár László	взводний	1916. III. 7.
377	Бурнар Пийтер	Burnár Péter	рядовий	1915. XI. 1.
378	Буршин Іллейш	Bursin Illés	-"	1915. VIII. 14.
379	Буцак Василь	Busczák Vazul	-"	1915. IV. 21.
380	Буташ Василь	Butás Vazul	-"	1914. XI. 9.
381	Буза (Бузо) Пийтер (Петро)	Búza Péter	-"	1917. V. 25.
382	Буза Пийтер (Петро)	Búza Péter	-"	1915. XII. 15.
383	Бузак Деметер (Дмитро)	Búzák Demeter	-"	1914. X. 2.
384	Буздер Янош	Buzder Tóth János	-"	1916. VIII. 15.
B				
385	Вахш Іллейш	Wachs Illés	рядовий	1918. IV. 24.
386	Вакі Янош	Waki János	-"	1915. III. 11.
387	Вандерлік Генрік Лайош	Wanderlik Henrik Lajos	капрал	1916. VI. 4.
388	Василинець Андраш (Андрій)	Waszilinecs András	рядовий	1915. XI. 3.
389	Вайнбергер Берталан	Weinberger Bertalan	-"	1915. VI. 4.
390	Вайнер Шаму	Weiner Jenő Samu	-"	1916. III. 29.
391	Вайс Бейла	Weisz Béla	-"	1918. II. 3.
392	Вайс Ізраель	Weisz Izrael	-"	1917. VII. 18.
393	Вайс Якоб	Weisz Jakab	-"	1916. VI. 16.
394	Вайс Моїсей	Weisz Mózes	капрал	1914. XI. 6.
395	Вайс Моїсей	Weisz Mózes	капрал	1918. XI. 25.
396	Вайшер Бейла	Weiser Béla	рядовий	1917. XI. 1.
397	Веклюк Онуфрій	Wekluk Onufry	-"	1917. I. 15.
398	Вайдер (Відер) Моїсей	Wieder Mózes	-"	1915. V. 30.
399	Вайзель (Візель) Герш	Wiesel Hersch	-"	1916. VII. 12.
400	Вайзель Лазарь	Wiesel Lázár	-"	1917. III. 17.
401	Вайзель Маср	Wiesel Mayer	-"	1916. VI. 4.
402	Вайзель Моїсей	Wiesel Mózes	-"	1917. VII. 16.

1	2	3	4	5
403	Вольф Іцкович Леопольд	Wolf Iczkovics Lipót	рядовий	1914. IX. 31.
404	Вацко Янош	Vaczko János	"-	1917. VIII. 22.
405	Вадалма Йозеф	Vadalma József	"-	1916. IV. 16.
406	Вадаш (Водош) Вілмош	Vadas Vilmos	"-	1916. X. 15.
407	Ваяї Вілмош	Vajai Vilmos	"-	1915. VIII. 7.
408	Вайда Іштван (Степан)	Vajda István	"-	1916. VIII. 14.
409	Вайда Іштван (Степан)	Vajda István	"-	1916. VIII. 14.
410	Вакарі Дьордь	Vakari György	"-	1915. III. 12.
411	Вакі Іван	Vaki Iván	взводний	1915. III. 11.
412	Вакі Мігай	Vaki Mihály	рядовий	1917. II. 21.
413	Вакі Іллейш	Vakó Illés	"-	1915. II. 2.
414	Валцер Йозеф	Valczér József	"-	1915. V. 19.
415	Вамош Ласло	Vámos László	"-	1917. II. 11.
416	Вамош Шандор	Vámos Sándor	"-	1915. I. 8.
417	Ванча Янош	Vancsa János	"-	1915. VI. 19.
418	Ванча Ласло	Vancsa László	"-	1915. III. 19.
419	Ванча Василь	Vancsa Vazul	"-	1915. III. 8.
420	Вані Янош	Ványi János	"-	1916. III. 11.
421	Варадь (Вародь) Мігай	Várady Mihály	"-	1918. V. 29.
422	Варчаба Дьордь	Varcsaba György	капрап	1917. II. 9.
423	Варга Елек	Varga Elek	рядовий	1915. VI. 28.
424	Варга Дюла	Varga Gyula	"-	1915. VI. 26.
425	Варга Янош	Varga János	"-	1914. XI. 20.
426	Варга Мігай	Varga Mihály	"-	1915. III. 17.
427	Варга Пийтер	Varga Péter	"-	1915. V. 23.
428	Варга Шандор	Varga Sándor	"-	1915. VI. 1.
429	Варшик Дьордь	Varsik György	"-	1917. III. 28.
430	Ваш Янош	Vas János	"-	1915. III. 14.
431	Васс Йозеф	Vass József	"-	1915. V. 19.
432	Васалі Бейреш	Vaszali Béres	"-	1915. IV. 9.
433	Васел Роман	Vaszal Román	"-	1914. IX. 17.
434	Василенко Мігай (Михайло)	Vaszelenyko Mihály	"-	1914. XI. 11.
435	Васіл Дьордь	Vaszii György	"-	1915. II. 16.
436	Васильчин Пал (Павло)	Vaszilcsin Pál	"-	1915. VIII. 7.
437	Василик Василь	Vaszilik Basil	"-	1917. VII. 21.
438	Василонь Дьордь	Vaszilony György	"-	1917. XII. 19.
439	Васка (Васко) Дьордь	Vaszka György	"-	1917. XII. 19.
440	Васочик (Васовчик) Василь	Vaszocsik Bazil	"-	1914. I. 28.
441	Ваверка (Ваверко) Пал (Павло)	Vaverka Pál	"-	1915. XII. 1.
442	Вазул (Возул) Станко	Vazul Sztanko	"-	1916. VIII. 7.
443	Вебелла Дьордь	Vebella György	"-	1916. VIII. 13.
444	Вечунка Іван	Vecsunka Iván	"-	1916. VI. 14.
445	Вечунка Нікіта	Vecsunka Nikita	"-	1917. VII. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
446	Вийг Іцїг	Vég Icgig	рядовий	1916. VI. 22.
447	Векелеш Моїсей	Vekeles Mózes	-"	1915. VI. 14.
448	Векленич Василь	Veklenics Vaszilo Vazul	-"	1918. XI. 15.
449	Веклинець Міклош (Микола)	Veklinecz Miklós	-"	1914. IX. 10.
450	Веклюк Іштван (Степан)	Veklyuk István	-"	1915. V. 17.
451	Велцер Йожеф	Velczer József	-"	1915. V. 19.
452	Велеган Ласло Мігай	Velegan László Mihály	-"	1918. VII. 14.
453	Вайдер Моїсей	Vieder Mózes	-"	1915. V. 30.
454	Вінце Йожеф	Vincze József	-"	1915. VI. 28.
455	Вінган Міклош	Vingán Miklós	-"	1917. II. 21.
456	Вінтонек Андраш	Vintonyek András	-"	1914. XII. 30.
457	Віраг Ференц	Virág Ferenc	-"	1915. VI. 26.
458	Вісоран Пийтер	Viszórán Péter	-"	1915. IX. 4.
459	Візель Йоел	Vizel Joel	-"	1917.V. 14-16.
460	Візель Маєр	Vizel Majer	-"	1916. VI.
461	Візель Моїсей	Vizel Mózes	-"	1917. VII. 16.
462	Візель Соломон	Vizel Salamon	-"	1915. VIII. 15.
463	Вішован Деметер (Дмитро)	Visován Dömötör	-"	1915. III. 12.
464	Влад Деметер	Vlád Demeter	-"	1916. VIII. 15.
465	Влад Дьордь	Vlád György	-"	1916. VIII. 11.
466	Величканич Василь	Velicskanics Vazul	-"	1915. II. 15.
467	Величко Янош (Іван)	Velicskó János	-"	1917. VII. 25.
468	Веля Янош (Іван)	Velya János	-"	1915. XI. 28.
469	Веля Ласло (Василь)	Velya László	-"	1916. VI. 6.
470	Вереш Пийтер	Veres Péter	-"	1915. XII. 17.
471	Вердєш Пийтер	Vergyes Péter	-"	1916. IV. 13.
472	Вешдел Пийтер	Vesdel Péter	-"	1914. X. 24.
473	Веска Дьордь	Veszka György	-"	1915. V. 16.
474	Віда Карой	Vida Károly	-"	1917. I. 4.
475	Віда Шандор	Vida Sándor	-"	1915. V. 21.
476	Відакович Зарія	Vidakovics Zarija	-"	1917. VI. 4.
477	Влад Дьордь	Vlád György	-"	1914. VIII. 27.
478	Влад Дьордь	Vlád György	-"	1914. VIII. 26.
479	Влад Дьордь	Vlád György	-"	1914. X. 25.
480	Влад Іллейш	Vlád Illés	-"	1915. I. 18.
481	Влад Янош	Vlád János	-"	1916. VIII. 15.
482	Влад Янош	Vlád János	-"	1916. VIII. 8.
483	Влад Янош	Vlád János	-"	1918. III. 15.
484	Влад Янош	Vlád János	-"	1915. V. 17.
485	Влад Мігай	Vlád Mihály	-"	1914. VIII. 26.
486	Влад Міклош	Vlád Miklós	-"	1915. III. 18.

1	2	3	4	5
487	Влад Сімон	Vlád Simon	рядовий	1915. VIII. 27.
488	Влад Тодор	Vlád Tódor	"-	1917. I. 1.
489	Влашин Дьордь	Vlasin György	"-	1916. VII. 20.
490	Влашин Янош	Vlasin János	"-	1914. VIII. 26.
491	Вечек Іван Тивадар	Vöcsök Iván Tivadar	"-	1916. X. 6.
492	Вечек Янош Мігай	Vöcsök János Mihály	"-	1916. IX. 10.
493	Вечек Янош	Vöcsök János	взводний	1916. IX. 17.
494	Вечек Мігай	Vöcsök Mihály	рядовий	1915. VIII. 17.
495	Вечек Пийтер	Vöcsök Péter	"-	1916. IX. 30.
496	Вочунка Іван	Vocsunka Iván	"-	1916. VI. 11.
497	Вогел Фаркаш	Vogel Farkas	"-	1917. VII. 10.
498	Войнагі Мігай (Михайло)	Vojnági Mihály	"-	1915. III. 14.
499	Войнагі Мігай (Михайло)	Vojnági Mihály	єфрейтор	1915. XI. 3.
500	Войтнш Янош	Vojtns János	рядовий	1916. X. 16.
501	Воканець Янош (Іван)	Vokanecz János	"-	1916. II. 26.
502	Володьордь Ласло	Vologyörgy László	"-	1917. VI. 16.
503	Волощук Ласло (Василь)	Voloscuk László	"-	1917. III. 4.
504	Волошин Мігай (Михайло)	Volosin Mihály	"-	1916. X. 18.
505	Вольович Фаркаш	Volyovics Farkas	"-	1915. V. 19.
506	Воренка Янош	Vorenka János	"-	1915. III. 18.
507	Ворохта Дьордь (Юрій)	Vorochta György	"-	1915. XI. 29.
508	Ворохта Міклош (Микола)	Vorochta Miklós	"-	1917.V. 12-16.
509	Воцепинець Янош (Іван)	Voscsepinecz János	"-	1915. VI. 27.
510	Вошкала Сімон	Voskola Simon	"-	1917. II. 12.
511	Веснер Йозеф	Vöszner József	"-	1916. XII. 4.
512	Врабель Дежо	Vrabel Dezső	"-	1915. VI. 23.
513	Вранкуца Янош	Vrankutza János	"-	1916. X. 17.
514	Вража Дьордь	Vrásza György	"-	1915. III. 2.
515	Вража Іштван	Vrásza István	"-	1915. IV. 5.
516	Вража Янош	Vrásza János	"-	1914. VIII. 16.
517	Вролоскі Лайош	Vroloszki Lajos	"-	1914. IX. 23.
518	Вуйн Міклош	Vuin Miklós	"-	1915. VI. 26.
519	Вурста Янош (Іван)	Vurszta János	"-	1914. VIII. 21.
520	Вурста Ласло (Василь)	Vurszta László	"-	1915. III. 17.
521	Вурста Міклош (Микола)	Vurszta Miklós Balázs	"-	1917. IV. 16.
Г				
522	Гада Ласло	Hádá László	капрал	
523	Гадош Ласло	Hados László	капрал	1916. XII. 21.
524	Гаджега Деметер (Дмитро)	Hadzsega Demeter	рядовий	1915. III. 25.
525	Гафинець Деметер (Дмитро)	Hafinecz Demeter	"-	1915. VIII. 7.
526	Гагер Йозеф	Hager József	"-	1915. III. 3.

Продовження списку

1	2	3	4	5
527	Гагос Дьордь	Hagósz György	капрал	1918. XI. 27.
528	Гегаті Ференц	Haeháti Ferenc	рядовий	1915. V. 20.
529	Гайду Дьордь	Hajdú György S.	"-	1915. VII. 5.
530	Гайдук Дьордь (Юрій)	Hajdúk György	капрал	1914. X. 6.
531	Гайдук Ласло (Василь)	Hajdúk László	капрал	1914. XI. 25.
532	Гайнал Янош	Hajnal János	рядовий	1915. VIII. 30.
533	Гайнал Матяш	Hajnal Mátyás	"-	1917. XII. 24.
534	Галас Деметер (Дмитро)	Halász Demeter	"-	1915. III. 17.
535	Галас Іштван (Степан)	Halász István	"-	1915. VIII. 13.
536	Галейне Даніел	Haléne Dániel	"-	1915. IX. 17.
537	Галица Дьордь (Юрій)	Halicza György	"-	1917. VI. 19.
538	Галперін Хаїм	Halperin Chaim	"-	1914. X. 10.
539	Галупка Мігай (Михайло)	Halupka Mihály	вет.фельдшер	1915. I. 16.
540	Ганца Гергель	Hancza Gergely	взводний	1918. V. 9.
541	Ганцейг Ласло	Hanczég László	рядовий	1916. III. 12.
542	Ганзіг Габор	Hanzig Gábor	"-	1917. II. 2.
543	Ганзіг Янош	Hanzig János	"-	1915. VI. 27.
544	Гауцік Ласло	Hauczik László	"-	1915. VI. 26.
545	Ганус Дьордь	Hanusz György	"-	1915. XII. 4.
546	Ганус Янош	Hanusz János	"-	1916. XII. 23.
547	Ганус Лайош	Hanusz Lajos	капрал	1917. V. 25.
548	Гапчук Ласло (Василь)	Hapcsuk László	рядовий	1916. IX. 30.
549	Гапка (Гопко) Василь	Hapka Vazul	"-	1917. XI. 21.
550	Гарачела Янош	Haracsela János	"-	1915. III. 7.
551	Гарангі Йожеф	Harangi József	старшина	1918. VI. 4.
552	Гарангі Лайош	Harangi Lajos	капрал	1915. XII. 1.
553	Гарাপка (Гарапко) Янош (Іван)	Harapka János	рядовий	1916. II. 28.
554	Гарасті Ласло	Harashti László	"-	1917. XI. 17.
555	Гарбуц Ласло	Harbucz László	"-	1916. XII. 15.
556	Гарамешук Янош (Іван)	Haramesuk János	"-	1917. X. 19.
557	Гаром Янош	Három János	"-	1916. XII. 2.
558	Гасинець Ласло (Василь)	Haszinecz László	взводний	1915. VIII. 17.
559	Гашкович Якоб	Haskovics Jakab	взводний	1916. VIII. 18.
560	Гатініса Янош	Hatyinisza János	рядовий	1915. VIII. 16.
561	Гаусбергер Ференц	Hauszberger Ferenc	"-	1917. VII. 19.
562	Гаушер Самуїл	Hauser Sámuel	"-	1915. VII. 19.
563	Гавреюк Марк	Havrejuk Mark	"-	1917. II. 26.
564	Гаврішка (Гавришко) Мігай(Михайло)	Havriska Mihály	"-	1917. II. 10.
565	Газато Дьордь	Hazato György	"-	1915 III. 20.
566	Газутей Елек	Hazuté Elek	"-	1916. IX. 24.
567	Гечка (Гечко) Пийтер (Петро)	Hecska Péter	"-	1914. XII. 29.

1	2	3	4	5
568	Гейдер Йозеф	Héder József	капрал	1917. V. 16.
569	Гейдер Мартон	Héder Márton	рядовий	1915. V. 19.
570	Гегедюш Бені	Hegedűs Béni	"-	1915. V. 25.
571	Гегедюш Іштван (Степан)	Hegedűs István	ефрейтор	1916. VIII. 25.
572	Гегедюш Янош (Іван)	Hegedűs János	рядовий	1915 VIII. 30.
573	Гегедюш Йозеф (Йосип)	Hegeedűs József	"-	1914. X. 31.
574	Гейшка Деметер	Heiska Demeter	"-	1914. XII. 29.
575	Геллер Отто	Heller Ottó	"-	1917. VII. 6.
576	Генер Ласло	Hener László	"-	1915. VI. 30.
577	Герб Дьордь	Herb György	"-	1916. X. 16.
578	Герцег Ласло	Herczeg László L.	"-	1915. IX. 28.
579	Герцег Матяш	Herczeg Mátyás P.	"-	1915. VII. 18.
580	Гейрич (Герич) Пал Мірай	Hérics Pál Mihály	"-	1916. III. 31.
581	Герман Ісак	Hermann Izsák	"-	1917. VIII. 25.
582	Герман Янош	Hermann János	"-	1915. V. 10.
583	Гершкович Армін	Herskovics Ármin M.	"-	1916. IX. 4.
584	Гершкович Іллейш	Herskovics Illés	"-	1915. V. 23.
585	Гершкович Іштван	Herskovics István	"-	1916. X. 14.
586	Гершкович Якоб	Herskovics Jakab	"-	1916. VIII. 18.
587	Гершкович Лайош	Herskovics Lajos	"-	1916. I. 31.
588	Гершкович Шміль	Herskovics Smil	"-	1914. XII. 25.
589	Гершкович Штруль	Herskovics Strul	"-	1915. III. 7.
590	Гірб Янош	Hirb János	"-	1915. III. 23.
591	Гірб Пийтер	Hirb Péter	"-	1915. III. 13.
592	Гірбар Дьордь	Hirbár György	"-	1915. III. 11.
593	Годор Дьордь	Hodor György	"-	1918. V. 31.
594	Годош Ласло	Hodos László Jánosé	"-	1916. XII. 21.
595	Годжега Янош	Hodzsega János	"-	1916. II. 26.
596	Гофман Ігнац	Hoffmann Ignác	"-	1917. I. 13.
597	Гофман Ізідор	Hoffmann Izidor	"-	1918. VI. 17.
598	Гох Ізраел Абрахам	Hoch Izrael Ábrahám	"-	1915. VII. 16.
599	Гогаді Дьордь	Hohági György	"-	1917. II. 4.
600	Голцер Іштван	Holczer István	"-	1915. V. 17.
601	Голдіш Тодер Дьордь	Holdis Tógyer György	"-	1915. IX. 6.
602	Голяк Янош (Іван)	Holyák János	"-	1915. XII. 24.
603	Голочак Пийтер	Holocsak Péter	"-	1917. VIII. 29.
604	Голочук Янош (Іван)	Holocsuk János	"-	1917. XII. 12.
605	Голока Дьордь	Holoka György	"-	1917. V. 12.
606	Голока Тодор	Holoka Tódor	"-	1915. VI. 19.
607	Голота Томаш	Holota Tamás	"-	1915. XII. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
608	Голубка Мігай (Михайло)	Holubka Mihály	рядовий	1915. II. 16.
609	Голупка Янош (Іван)	Holupka János	"-	1917. III. 26.
610	Голупка Ласло (Василь)	Holupka László	"-	1917. VIII. 28.
611	Голя Янош (Іван)	Holya János	"-	1915. III. 23.
612	Голяк Янош (Іван)	Holyák János	"-	1915. XII. 24.
613	Гонтюк Онуфрій	Hontyuk Onufri	"-	1915. VII. 2.
614	Гордован Ласло (Василь)	Hordován László	"-	1917. II. 26.
615	Горн Давід	Horn Dávid	"-	1917. II. 9-12.
616	Горнічар Балаж	Hornicsár Balázs	"-	1915. IV. 10.
617	Гороц Лайош	Hórócz Lajos	"-	1915. III. 27.
618	Горські (Горський) Янош	Horszky János	"-	1914. XI. 20.
619	Горват Дьозо	Horváth Győző	єфрейтор	1915. III. 4.
620	Горват Янош	Horváth János	єфрейтор	1916. VI. 7.
621	Горват Карой	Horváth Károly	рядовий	1916. II. 27.
622	Горват Ласло	Horváth László	"-	1917. IX. 13.
623	Горват Шандор	Horváth Sándor	"-	1917. VIII. 20.
624	Гоцук Дюла	Hostsuk Gyula	єфрейтор	1915. VII. 4.
625	Гоштюк Іван	Hostyuk Iván	рядовий	1917. IV. 23.
626	Гоштюк Онуфрій	Hostyuk Onufri	"-	1915. VII. 2.
627	Госда Янош	Hoszda János	"-	1915. VIII. 27.
628	Госда Ласло	Hoszda László	"-	1917. V. 16.
629	Готя Деметер	Hotya Demeter	капрал	1916. VIII. 13.
630	Готя Лайош	Hotya Lajos	рядовий	1916. IX. 25.
631	Готя Ласло	Hotya László	"-	1915. III. 9.
632	Готя Ласло	Hotya László	"-	1918. V. 28.
633	Готя Пал	Hotya Pál	"-	1915. XI. 23.
634	Готя Пийтер	Hotya Péter	"-	1915. XI. 23.
635	Готя Пийтер	Hotya Péter	"-	1915. III. 7.
636	Готя Пийтер	Hotya Péter	"-	1915. X. 14.
637	Готе Деметер	Hotye Demeter	"-	1915. VIII. 25.
638	Готе Дьордь	Hotye György	"-	1915. III. 1.
639	Готе Дьордь	Hotye III. György	"-	1916. III. 9.
640	Готе Іштван	Hotye István	"-	1915. III. 23.
641	Готе Янош	Hotye János	"-	1915. III. 23.
642	Готе Ласло	Hotye László	"-	1915. VI. 25.
643	Готіна Гергель	Hotyina Gergely	"-	1914. VIII. 30.
644	Готіна Дьордь	Hotyina György	"-	1914. VIII. 30.
645	Готіна Янош	Hotyina János	"-	1916. IX. 30.
646	Готіна Гергель	Hotyina Gergely	капрал	1915. IX. 21.
647	Готте Ласло	Hottyé László	рядовий	1918. VI. 6.
648	Говорка Венцел	Hovorka Vencel	капрал	1915. IX. 28.
649	Гожда Янош	Hozsda János	рядовий	1917. IX. 19.

1	2	3	4	5
650	Гозота Шандор	Hozota Sándor	рядовий	1916. IX. 24.
651	Глеб Деметер (Дмитро)	Hleb Demeter	-"	1914. XI. 29.
652	Гліш Ласло	Hlis László	-"	1917. IV. 19.
653	Глішка (Глішко) Деметер (Дмитро)	Hliska Demeter	-"	1914. XII. 29.
654	Грегорчак Ласло (Василь)	Hrehorcsák László	-"	1918. IV. 8.
655	Грешін (Гришин) Елек	Hreesin Elek	-"	1916. VI. 24.
656	Гренюк Елек Пийтер	Hrenyuk Elek Péter	-"	1917. I. 3.
657	Гренюк Іштван (Степан)	Hrenyuk István	-"	1917. IX. 23.
658	Грездак Гергель	Hrezdák Gergely Gy.	-"	1917. IV. 17.
659	Грибанич Янош (Іван)	Hribanics János	-"	1916. IV. 10.
660	Гріцан Мігай (Михайло)	Hriczán Mihály	-"	1914. IX. 20.
661	Гріцан Міклош	Hriczán Miklós	-"	1917.V. 12-16.
662	Гримут Бейла	Hrimuth Béla	-"	1916. XI. 23.
663	Грін Дьордь	Hrin György	-"	1915. XI. 15.
664	Губаль Іштван (Степан)	Hubály István	-"	1917. VII. 6.
665	Губер Абрагам	Huber Ábrahám	-"	1919. III. 15.
666	Гуцканюк Дьордь (Юрій)	Hucskanyuk György	-"	1917. VI. 5.
667	Гуцул Янош (Іван)	Huczul János	-"	1917. II. 25.
668	Гудан Ласло (Василь)	Hudán László	-"	1916. IX. 30.
669	Гудан Янош (Іван)	Hulán János	-"	1915. XI. 3.
670	Гундерт Маркуш	Hundert Márkus	-"	1916. VIII. 2.
671	Гунтян Дьордь Янош	Huntyán György János	-"	1915. VI. 14.
672	Гурдешан Мігай	Hurdesán Mihály	-"	1917. III. 11.
673	Гусак Дьордь (Юрій)	Huszák György	-"	1917. X. 6.
674	Гусар Пийтер (Петро)	Huszár Péter	-"	1915. VIII. 17.
675	Гускі Янош	Huszki János	-"	1915. III. 30.
676	Густі Янош	Husztí János	-"	1916. VIII. 9.
677	Гутіра Янош	Hutira János M.	взводний	1915. VII. 18.
678	Грездак Янош	Hrezdák János	рядовий	1916. IV. 23.
679	Грежук Янош (Іван)	Hrezsuk János	-"	1915. VIII. 14.
680	Гузо Мігай	Huzó Mihály	-"	1914. XII. 23.
681	Гірчаник Пийтер (Петро)	Hürcsanik Péter	-"	1917. III. 20.
Г				
682	Гаджа Андраш	Gadzsá András	рядовий	1915. III. 6.
683	Галас Янош (Іван)	Galacz János	-"	1917. V. 27.
684	Ганц Герман	Gancz Hermann	єфрейтор	1917. IV. 12.
685	Ганц Якоб	Gancz Jakab	рядовий	1915. III. 12.
686	Ганц Йосіл	Gancz Iosil	-"	1915. VI. 10.
687	Ганц Йожеф	Gancz József	єфрейтор	1915. XI. 3.
688	Ганц Мойсей	Gancz Mózes II.	рядовий	1914. XII. 3.

Продовження списку

1	2	3	4	5
689	Ґанц Соломон	Gancz Salamon	рядовий	1915. VII. 10.
690	Ґангур Федор	Gangur Fedor	"-	1916. IX. 16.
691	Ґангур Ласло	Gangur László	капрал	1917. I. 12.
692	Ґангур Міґай	Gangur Mihály	рядовий	1916. VII. 31.
693	Ґав'юк Ласло (Василь)	Gavjuk László	"-	1916. I. 19.
694	Ґассенфейл Генріх	Gassenfeil Henrik	"-	1915. VIII. 29.
695	Ґаздік Антал	Gazdik Antal	"-	1917. V. 5.
696	Ґажа Імре	Gazsa Imre	капрал	1916. VIII. 27.
697	Ґабел Ігнац	Gábel Ignác	капрал	1917. VII. 1.
698	Ґабор Юон	Gábor Juon	рядовий	1915. III. 30.
699	Ґабор Лайош	Gábor Lajos	"-	1914. VIII. 28.
700	Ґач Янош	Gács János	"-	1915. V. 25.
701	Ґаджа Пийтер	Gádzsa Péter	"-	1915. III. 25.
702	Ґаал Шандор	Gaál Sándor	єфрейтор	1917. VII. 7.
703	Ґебеі Бейла	Gebei Béla	рядовий	1917. VII. 1.
704	Ґецо Янош	Gecző János	"-	1915. V. 20.
705	Ґечко Янош (Іван)	Gecsko János	"-	1916. X. 30.
706	Ґельберман Соломон	Gelbermann Salamon	"-	1916. VI. 8.
707	Ґеле Гергель	Gele Gergely	"-	1917. V. 20.
708	Ґеле Янош	Gele János	"-	1915. VIII. 17.
709	Ґеллер Мойсей	Geller Mózes	"-	1915. VI. 25.
710	Ґера (Геро) Самуїл	Gera Sámuel	"-	1915. X. 13.
711	Ґербей Ласло (Василь)	Gerbey László	"-	1917. III. 9.
712	Ґерцак Дьордь	Gerczak György	"-	1916. VI. 11.
713	Ґийрці Міґай	Gérczi Mihály	"-	1916. VIII. 2.
714	Ґергей (Гергель) Іштван	Gergely István	"-	1918. VIII. 24.
715	Ґергей Томаш	Gergely Tamás	"-	1918. VIII. 24.
716	Ґергардт Янош	Gerhardt János	"-	1917. XI. 22.
717	Ґерман Ромулус	Germán Romulus	"-	1917. VI. 29.
718	Ґере Шандор	Gerő Sándor	"-	1916. IV. 5.
719	Ґершов Міґай	Gersó Mihály	"-	1915. XII. 15.
720	Ґерзе Томаш	Gerze Tamás	"-	1916. II. 10.
721	Ґібан Міґай	Gibán Mihály	"-	1916. I. 20.
722	Ґірб Василь	Girb Vazul	"-	1917. V. 15.
723	Ґігіц Дьордь	Gigic György	"-	1915. VIII. 20.
724	Ґлава Шимон	Glava Simon	"-	1916. II. 2.
725	Ґлодан Янош (Іван)	Glodán János	"-	1915. III. 17.
726	Ґлодян Янош (Іван)	Glogyán János	"-	1917. XI. 9.
727	Ґлозер Якоб	Glozer Jakab	"-	1915. VII. 10.
728	Ґлядон Іван	Glyadon Iván	"-	1918. I. 28.
729	Ґовч Кріштоф	Gócs Kristóf	"-	1917. VII. 3.
730	Ґоца Даніел	Gocza Dániel	"-	1915. VIII. 17.

1	2	3	4	5
731	Ґеді Йозеф	Gödi József	рядовий	1916. VIII. 1.
732	Ґодван Дьордь	Godván György	-"	1915. V. 27.
733	Ґодван Янош	Godván János	-"	1916. X. 1.
734	Ґоджа Даніел	Godzsa Dániel	-"	1915. VIII. 17.
735	Ґоджа Дьордь	Godzsa György	-"	1917. V. 10.
736	Ґоджа Дьордь	Godzsa György	-"	1915. V. 28.
737	Ґоджа Імре	Godzsa Imre	капрал	1916. VIII. 27.
738	Ґоджа Ласло	Godzsa László	рядовий	1914. X. 18.
739	Ґоджа Пийтер	Godzsa Péter	-"	1915. III. 25.
740	Ґоджа Пийтер	Godzsa Péter	-"	1917. X. 10.
741	Ґогота Іллейш	Gogota Illés	-"	1915. III. 15.
742	Ґоєвіч Пийтер	Gojevics Péter	-"	1916. V. 21.
743	Ґольдштейн Ізіґ	Goldstein izig	-"	1915. V. 17.
744	Ґолдван Імре	Goldvan Imre	-"	1915. V. 27.
745	Ґомбош Лайош	Gombos Lajos	-"	1915. V. 22.
746	Ґомюк Іван	Gomjuk Iván	-"	1916. IV. 20.
747	Ґовжа Дьордь	Gózsza György	-"	1915. V. 28.
748	Ґовжа Янош	Gózsza János	-"	1916. XII. 20.
749	Ґелле Гергель	Gölle Gergely	-"	1917. V. 20.
750	Ґерег Карой	Görög Károly	-"	1915. III. 20.
751	Ґерег Мор	Görög Mór J.	капрал	1914. VIII. 30.
752	Ґраб Янош (Іван)	Gráb János	рядовий	1918. IX. 11.
753	Ґрад Іван	Grád Iván	-"	1916. VIII. 5.
754	Ґрад Ласло (Василь)	Grád László	-"	1918. VI. 11.
755	Ґрецько Янош (Іван)	Greczkó János	-"	1915. V. 21.
756	Ґречук Пийтер (Петро)	Grecsuk Péter	-"	1916. XII. 6.
757	Ґреджук Пийтер (Петро)	Gredzsuk Péter	єфрейтор	1917. VII. 20.
758	Ґрега (Ґрига) Андраш (Андрій)	Grega András	рядовий	1918. IX. 26.
759	Ґрега Ласло (Василь)	Grega László	-"	1917. VI. 16.
760	Ґрек Янош	Greck János	-"	1916. II. 28.
761	Ґрептіна Янош	Greptyina János	-"	1914. XI. 22.
762	Ґрес (Ґресь) Юра	Gresz Jura	-"	1915. II. 12.
763	Ґрес Янош	Gresz János	-"	1915. III. 9.
764	Ґрещук Пийтер (Петро)	Grescsuk Péter	-"	1916. XII. 6.
765	Ґрига Іван	Griga Iván	-"	1917. VIII. 1.
766	Ґрига Ласло (Василь)	Griga László	-"	1917. VI. 16.
767	Ґріґор Іллейш	Grigor Illés	-"	1914. XI. 2.
768	Ґріґор Янош Дьордь	Grigor János György	-"	1916. I. 13.
769	Ґріґоре Міґай	Grigore Mihály Gy.	-"	1915. IX. 18.
770	Ґріґуца Дьордь	Griguczsa György	-"	1915. V. 25.
771	Ґрижак Елек	Grizsák Elek	-"	1918. I. 28.
772	Ґрос Арон	Grosz Áron	-"	1916. XI. 23.

Продовження списку

1	2	3	4	5
773	Ґрос Янкел	Grosz Jankel	рядовий	1915. II. 28.
774	Ґроссман Генрік	Grossmann Henrik	"-	1915. XI. 27.
775	Ґроссман Йозеф	Grossmann József	взводний	1915. XI.28.
776	Ґроссман Шімон	Grossmann Simon	рядовий	1915.IX.28.
777	Ґрубер Лайош	Gruber Lajos	"-	1917. V. 16.
778	Ґрюншпан Армін	Grünspan Ármin	"-	1915. VI. 22.
779	Ґрюнвальд Армін	Grünwald Ármin	"-	1915. V. 23.
780	Ґубіч Дьордь (Юрій)	Gubics György	"-	1914. IX. 30.
781	Ґуц Мігай	Gucz Mihály	"-	1916. III. 4.
782	Ґурка Ласло (Василь)	Gurka László	"-	1917. II. 23.
783	Ґурський Пал (Павло)	Gurszki Pál	"-	1914. VIII. 26.
784	Ґутман Лайош	Guttmann Lajos	"-	1915. V. 17.
Д				
785	Даца Федор	Daca Fedor	рядовий	1918. XII. 25.
786	Даці Шандор	Dáci Sándor	"-	1914. XI. 29.
787	Дан Василь	Dahn Vazul	"-	1916. IV. 24.
788	Даленіч (Доленич) Ласло (Василь)	Dalenics László	"-	1917. II. 1.
789	Даліля (Долільо) Мігай	Dalyilya Liokjuk Mihály	"-	1914. X. 3.
790	Дам'янчук (Дом'янчук) Лазар	Damjancsuk Lázár	єфрейтор	1918. IV. 16
791	Дамінецьку (Дамінеску) Янош	Damineczku János	єфрейтор	1916. V. 15.
792	Дан Дьордь	Dán György	єфрейтор	1914. IX. 9.
793	Дан Дьордь	Dán I. György	єфрейтор	1914. VIII. 27.
794	Дан Дьордь	Dán György	рядовий	1914. IX. 12.
795	Дан Іштван (Шандор)	Dán István (Sándor)	капрал	1914. VIII. 31.
796	Дан Янош	Dán János	рядовий	1915. VII. 18.
797	Дан Ласло	Dán László	"-	1916. VIII. 8.
798	Дан Ласло	Dán László	"-	1916. IV. 24.
799	Дан Мігай	Dán Mihály	"-	1915. VIII. 19.
800	Дан Тивадар Тодор	Dán Tivadar Tódor	"-	1914. X. 20.
801	Данч Деметер	Dáncs Demeter	"-	1917. IV. 23.
802	Данч Деметер	Dáncs Demeter	"-	1917. IV. 5.
803	Данч Еде	Dáncs Ede	"-	1916. III.
804	Данч Дьордь	Dáncs György	взводний	1917. VIII. 5.
805	Данч Дьордь	Dáncs György	рядовий	1915. V. 20.
806	Данч Іштван	Dáncs István	"-	1915. VIII. 21.
807	Данч (Донч) Іштван	Dancs István	"-	1916. IX. 5.
808	Данч Янош	Dancs János	"-	1915. V. 20.
809	Данч Йозеф	Dancs József	єфрейтор	1915. XII. 6.
810	Данч Ласло	Dancs László	рядовий	1915. XI. 27.
811	Данч Міклош	Dancs Miklós	"-	1916. VIII. 25.

1	2	3	4	5
812	Данч Тодор	Dancs Tódor	рядовий	1918. VI. 29.
813	Данелка (Данилко) Ласло (Василь)	Danelka László	"-	1916. VIII. 16.
814	Дангі (Донгі) Янош	Dangi János	"-	1915. VIII. 21.
815	Дань Андраш	Dany András	"-	1915. VI. 6.
816	Дані (Доні) Чіпак Іштван	Dani Csipák István	"-	1915. XI. 3.
817	Данядь (Доньодь) Рубен	Danjady Ruben	"-	1917. IV. 28.
818	Данюк (Донюк) Ілько	Danyk Ilko	"-	1917. III. 2.
819	Данкіш Тивадар	Dankics Tivadar	єфрейтор	1914. IX. 25.
820	Данко Гергель	Dankó Gergely	єфрейтор	1914. X. 6.
821	Данкош (Донкош) Янош	Dankos János	рядовий	1918. VIII. 25.
822	Данковіч (Донковіч) Єно	Dankovics Jenő	"-	1917.V.14-16.
823	Данку (Донку) Андраш	Danku András	"-	1914. XI. 29.
824	Данкуш (Донкуш) Ласло	Dankus László	"-	1915. V. 20.
825	Данюк (Донюк) Василь	Danyuk Vazul	"-	1917. IX. 7.
826	Дарваш Імре	Darvas Imre	капрал	1915. V. 20.
827	Даш Янош Василь	Dás János Vazul	взводний	1916. VIII. 17.
828	Дашкал Ізраел	Daskal Izrael	рядовий	1915. VIII. 26.
829	Дашкал Ізраел	Daskal Izrael	взводний	1916. III. 7.
830	Даті Шандор	Dátyi Sándor	взводний	1914. XI. 29.
831	Даулшіпак Іштван	Daulsipak István	рядовий	1915. XI. 3.
832	Давід Бено	Dávid Benő	єфрейтор	1916. VIII. 31.
833	Давід Ласло	Dávid László	рядовий	1915. V. 17.
834	Давідовіч Абрагам	Dávidovics Ábrahám	"-	1915. XI. 30
835	Давідовіч Соломон	Dávidovics Salamon	"-	1915. V. 22.
836	Давідовіч Жига	Dávidovics Zsiga	капрал	1915. X. 29.
837	Деак (Деяк) Деметер (Дмитро)	Deák Demeter	рядовий	1915. X. 27.
838	Деак Ласло (Василь)	Deák László	"-	1918. IV. 19.
839	Деак Ласло (Василь)	Deák László	"-	1914. VIII. 30.
840	Дейбель Ігнац	Débely Ignác	"-	1915. IV. 6.
841	Дейбель Пал	Débely Pál	"-	1917. III. 4.
842	Дедерчук Янош (Іван)	Dedercsuk János	"-	1917. V. 3.
843	Декет Янош	Deket János	"-	1918. I. 20.
844	Декет Мігай	Deket Mihály	"-	1916. III. 22.
845	Декет Міклош	Deket Miklós	"-	1914. XI. 5.
846	Декун (Дикун) Янош (Іван)	Dekun János Miklós-é	"-	1916. VIII. 1.
847	Декун Ласло (Василь)	Dekun László	"-	1915. V. 23.
848	Декун Міклош (Микола)	Dekun Miklós	"-	1917. IV. 3.
849	Декун Пийтер (Петро)	Dekun Péter	"-	1916. I. 28.
850	Делетнічук Дьордь (Юрій)	Deletnicsuk György	"-	1917. VI. 13.
851	Демчеле Пийтер	Demcsele Péter	"-	1917. X. 9.
852	Демедюр Шандор	Demegyur Sándor	"-	1915. III. 23.

Продовження списку

1	2	3	4	5
853	Деметер Пийтер	Demeter Péter	рядовий	1916. V. 22.
854	Дем'янчук Лазар	Demjancsuk Lázár	єфрейтор	1918. IV. 16.
855	Деміда Янош	Demida János	рядовий	1917.II.9-12.
856	Денянчук Ігнац	Denyanczuk Ignác	капрал	1918. VIII. 15.
857	Денічуля Пийтер	Denicsulya Péter	рядовий	1917. X. 9.
858	Дербак Мігай (Михайло)	Derbák Mihály	"-	1915. X. 9.
859	Дербак Пал (Павло)	Derbák Pál	"-	1918. X. 25.
860	Дебала Дьордь (Юрій)	Debala György	"-	1915. VIII. 25.
861	Дерда Андраш	Derda András	"-	1916. X. 17.
862	Деречкей Лайош	Derecskey Lajos	"-	1915. XI. 2.
863	Деречкей Шімон	Derecskey Simon	"-	1914. X. 8.
864	Дескович Ференц	Deszkovics Ferenc	"-	1916. XII. 29.
865	Детар Іштван	Detár István	"-	1916. V. 20.
866	Дяконець Дьордь (Юрій)	Dyakonecz György	"-	1915. IV. 8.
867	Дімітран Дьордь	Dimitrán György	"-	1915. I. 15.
868	Дімітран Дьордь	Dimitrán György	єфрейтор	1916. VI. 23.
869	Діпша Дейнеш	Dipsa Dénes	рядовий	1915. VII. 19.
870	Добоні Пийтер	Dobonyi Péter	"-	1915. III. 3.
871	Добош Йожеф	Dobos József	"-	1918.VII. 3-6.
872	Добра Іллейш	Dobra Illés	"-	1916. VI. 6.
873	Добруко Андраш	Dobrukó András	"-	1915. XI. 27.
874	Доган Ласло (Василь)	Dogán László	"-	1916. IX. 30.
875	Дога Янош	Doha János	"-	1915. II. 20.
876	Доганич Антал	Dohanics Antal M.	"-	1916. I. 8.
877	Доганич Янош (Іван)	Dohanics János	"-	1916. IV. 15.
878	Доганич Янош (Іван)	Dohanics János	"-	1916. IX. 30.
879	Доганич Янош (Іван)	Dohanics János	"-	1917. IV. 17.
880	Доганич Ласло (Василь)	Dohanics László	"-	1917. II. 1.
881	Доганюк Мігай (Михайло)	Dohanyuk Mihály	єфрейтор	1917. II. 22.
882	Доготар Дьордь	Dohotár György	рядовий	1916. VIII. 4.
883	Долежал Шандор	Dolezsal Sándor	"-	1915. I. 20.
884	Долиц Матей	Dolic Máté	"-	1916. VI. 16.
885	Долка Дьордь	Dolka György	"-	1918. III. 1.
886	Долка Шімон	Dolka Simon	"-	1914. IX. 13.
887	Долога Деметер	Dologa Demeter	"-	1916. VIII. 2.
888	Долока Мігай	Doloka Mihály	"-	1915. XII. 7.
889	Домокош Пал (Павло)	Domokos Pál	"-	1915. XI. 27.
890	Дорчинець Янош (Іван)	Dorcsinecz János	"-	1915. VI. 18.
891	Дорчинець Ласло (Василь)	Dorcsinecz László	"-	1916. III. 7.
892	Дорош Гергель	Doros Gergely	"-	1918. II. 18.
893	Дорош Янош (Іван)	Doros János	"-	1916. III. 11.
894	Драб Андраш (Андрій)	Dráb András	"-	1915. VI. 30.

1	2	3	4	5
895	Драб Дьордь	Dráb György	рядовий	1917. IX. 17.
896	Драгош Гергель	Drágos Gergely	"-	1915. VII. 15.
897	Драгул Ласло	Drágul László	"-	1914. X. 2.
898	Драгула Іштван	Dragula István J.	єфрейтор	1914. VIII. 27.
899	Драгула Мігай	Dragula Mihály	єфрейтор	1915. III. 3.
900	Драгун Василь	Dragun Vazul	єфрейтор	1916. VIII. 24.
901	Драгуш Ласло	Dragus László	єфрейтор	1915. II. 2.
902	Дранкалюк Ласло (Василь)	Drankályuk László	фельдфебель	1917. II. 13.
903	Дредян Мирон	Dregyán Miron	рядовий	1916. II. 16.
904	Дрімух Карой	Drimuch Károly	капрал	1916. V. 16.
905	Дроппа Пийтер	Droppa Péter	рядовий	1916. VI. 20.
906	Дуб Ласло (Василь)	Dub László	"-	1915. II. 17.
907	Дубей Міклош (Микола)	Dubej Miklós	"-	"-
908	Дубляк Дьордь (Юрій)	Dublyak György	"-	1915. IV. 2.
909	Дубляк Ласло (Василь)	Dublyak László	"-	1917. X. 19.
910	Дуброка Андраш	Dubroka András	"-	1915. XI. 27.
911	Дуброка Дьордь	Dubroka György	"-	1917. VIII. 24.
912	Дуда Деметер (Дмитро)	Duda Demeter	"-	1915. VI. 18.
913	Дудла Мігай	Dudla Mihály	"-	1915. XII. 11.
914	Дуюш Міклош	Dujus Miklós	"-	1917. VII. 29.
915	Думіскі Янош	Dumiszki János	"-	1915. V. 19.
916	Дімітрау Габор	Dimitrau Gábor	єфрейтор	1915. XI. 15.
917	Дімітрау Дьордь	Dumitrau György	єфрейтор	1916. VI. 23.
918	Дімітрау Янош	Dumitrau János	рядовий	1916. IX. 30.
919	Думка Іштван	Dumka István	"-	1918. VI. 11.
920	Думка Іштван	Dumka István	"-	1916. II. 14.
921	Думка Іштван	Dumka István	"-	1917. II. 24.
922	Думка Ласло	Dumka László	"-	1916. XII. 26.
923	Дунка Міклош	Dunka Miklós	"-	1915. III. 16.
924	Дунка Пийтер	Dunka Péter	"-	1915. XI. 12.
925	Дупіш Міклош (Микола)	Dupis Miklós	"-	1917. VII. 29.
926	Дурда Дьордь (Юрій)	Durda György	"-	1916. I. 29.
927	Дурдаш Самуїл	Durdás Sámuel	"-	1916. VIII. 2.
928	Дурунда Федор	Durunda Fedor F.	"-	1917. I. 27.
929	Дурунда Дьордь (Юрій)	Durunda György	"-	1917. II. 6.
930	Дурунда Мігай (Михайло)	Durunda Mihály	"-	1916. IX. 12.
931	Дзобак (Дзьобак) Андраш (Андрій)	Dzobák András	"-	1917. I. 1.
932	Джумела (Джумеля) Мігай (Михайло)	Dzsumela Mihály	"-	1915. V. 30.
933	Джурж Габор	Dzsursz Gábor	"-	1914. IX. 18.
934	Джурж Пийтер	Dzsursz Péter	"-	1917. V. 11.
935	Джумурат Янош (Іван)	Dzsumrat János	"-	1916. X. 4.

Продовження списку

1	2	3	4	5
936	Джідзак Янош	Dzsidzák János	рядовий	1915. V. 3.
937	Джідзак Ласло	Dzidzák László Gy.	"-	1916. IX. 30.
938	Дзвірняк Дьордь (Юрій)	Dzvirnyák György	"-	1916. I. 21.
939	Дякун Мігай (Михайло)	Gyakun Mihály	"-	1917. II. 9-12.
940	Дякунець Дьордь (Юрій)	Gyakunecz György	"-	1915. IV. 8.
941	Дялог Ласло	Gyalog László	капрал	1916. X. 10.
942	Дяп'яш Дьордь	Gyapjas György	рядовий	1916. X. 7.
943	Дяп'яш Йозеф	Gyapjas József	"-	1915. V. 17.
944	Дергеш Мігай	Gyerhes Mihály	"-	1915. III. 18.
945	Дідик Ласло (Василь)	Gyidik László	"-	1914. XI. 16.
946	Дідіч Дьордь	Gyigyics György	"-	1915. VIII. 21.
947	Дьордей Янош	Györgyej János	"-	1915. VIII. 31.
948	Дьордь Дьордь	György György	"-	1917. V. 12.
949	Дьордь Янош	György János	"-	1916. X. 13.
950	Дьорде Янош	Györgye János	"-	1915. VIII. 31.
951	Дюрдь Дьордь	Gyurgy György	"-	1917. X. 23.
952	Дюркі Андраш	Gyurki András	"-	1915. VIII. 14.
E				
953	Едед Йозеф	Egyed József	рядовий	1916. XI. 27.
954	Егрешіт Дьордь	Egresit György	"-	1915. III. 10.
955	Ейхел Абрагам	Eichel Ábrahám	"-	1915. VI. 20.
956	Ейхенбаум Натан	Eichenbaum Náthán	"-	1915. V. 19.
957	Ейхенбаум Нулд	Eichenbaum Nuld	"-	1915. V. 30.
958	Ейнгорн Хайм	Einhorn Chajm	"-	1916. X. 26.
959	Ейнгорн Фроім	Einhorn Froim	"-	1917. IV. 29.
960	Ейнгорн Якоб	Einhorn Jakab	"-	1914. X. 11.
961	Ейнгорн Маєр	Einhorn Majer	"-	1914. XI. 29.
962	Ейнгорн Соломон	Einhorn Salamon	"-	1916. IX. 8.
963	Ейшенбергер Лайош	Eisenberger Lajos	"-	1915. XII. 2.
964	Ейшікович Абрагам	Eisikovics Ábrahám	"-	1916. X. 31.
965	Елек Йозеф	Elek József	"-	1915. V. 17.
966	Ейліаш Давід	Éliás Dávid	"-	1915. V. 22.
967	Енгел Маєр Герш	Engel Majer Hersch	"-	1916. X. 27.
968	Енгелман Абрагам	Engelmann Ábrahám	"-	1917. I. 18.
969	Ердеі Шандор	Erdei Sándor	"-	1918. IX. 6.
970	Ерделі Пірошка	Erdélyi Piroska M.	єфрейтор	1917. VIII. 24.
971	Ердьош (Ердеш) Йозеф	Erdős József	рядовий	1917. VII. 3.
972	Есе Іштван	Esze István	"-	1916. IV. 17.
973	Екреш Юре	Ökrös Jure	"-	1915. VIII. 2.
974	Екреш Мігай	Ökrös Mihály	"-	1916. XI. 6.
975	Ердег Томаш	Ördög Tamás	"-	1916. VI. 28.

	2	3	4	5
976	Ермінъ Карой	Örmény Károly	взводний	1917. VIII. 30.
977	Ермінъ Мігай	Örmény Mihály	взводний	1914. X. 23.
978	Етвеш Імре	Ötvös Imre	рядовий	1915. VI. 26.
Є				
979	Єбак Андраш	Jebák András	рядовий	1917. I. 1.
980	Єпан (Гепан) Тодор	Jepán (I.:Gepán) Tódor	"-	1916. VIII. 7.
981	Єрема Деметер (Дмитро)	Jerema Demeter	"-	1916. II. 6.
982	Єшкович Йозеф	Jeskovics József	"-	1915. V. 20.
983	Єшкович Леопольд	Jeskovics Lipót	"-	1914. VIII. 31.
984	Євіцкі (Євицький) Йозеф	Jeviczki József	"-	1916. I. 11.
Ж				
985	Жідов Янош	Zsidó János	рядовий	1916. XII. 10.
986	Жіга Янош	Zsiga János	"-	1915. VIII. 28.
987	Жіга Янош	Zsiga János	"-	1917. V. 7.
988	Жигар Карой	Zsigár Károly	"-	1916. XII. 25.
989	Жумрат Янош	Zsumrát János	"-	1916. X. 4.
990	Жункало Мігай	Zsunkáló Mihály	"-	1914. XII. 15.
991	Журж Іштван	Zsurzs István	"-	1916. V. 6.
992	Жужка Мігай	Zsuzska Mihály	"-	1915. IX. 17.
З				
993	Заболі Гейза	Zaboli Géza	єфрейтор	1915. III. 13.
994	Задранскі Іштван	Zadránszky István	єфрейтор	1914. XI. 22.
995	Загайда Іллейш	Zahajda Illés	єфрейтор	1916. I. 1.
996	Закс Абрагам	Zaksz Ábrahám	єфрейтор	1914. IX. 11.
997	Завацький Лайош	Zavaczky Lajos	рядовий	1916. II. 13.
998	Збона Ласло	Zbona László	"-	1918. III. 14.
999	Зебович Маєр	Zebovics Mayer	"-	1915. X. 10.
1000	Зіберт Йозеф	Zeibert József	єфрейтор	1916. VIII. 22.
1001	Зізерович Мойсей	Zeizerovics Mózes	рядовий	1915. V. 17.
1002	Зейкан Янош (Іван)	Zékán János	"-	1915. X. 23.
1003	Зейкань Мігай (Михайло)	Zékány Mihály	"-	1917. II. 3.
1004	Зеленчик Ласло (Василь)	Zelencsik László	"-	1916. X. 7.
1005	Зеленчук Пал (Павло)	Zelencsuk Pál	"-	1915. I. 14.
1006	Зеленчук Василь	Zelencsuk Vazul	"-	1917. III. 13.
1007	Зелет Тодор	Zelet Tódor	"-	1915. VIII. 17.
1008	Зелінгер Ушер	Zélinger User	"-	1916. XI. 14.
1009	Зейтені Лайош	Zétényi Lajos	"-	1918. III. 23.
1010	Зічак Ласло (Василь)	Zicsák László	єфрейтор	1916. IX. 30.
1011	Зіманді Ковач Янош	Zimándi Kovács János	рядовий	1915. VI. 26.
1012	Зітайд Ласло	Zitáid László	"-	1914. X. 8.
1013	Змекула Дьордь	Zmekula György	"-	1917. VI. 17.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1014	Змікала Мігай	Zmikála Mihály	рядовий	1914. XII. 15.
1015	Знікала Ласло	Znikala László	"-	1915. III. 1.
1016	Зояц Пийтер	ZojácZ Péter	"-	1915. III. 4.
1017	Зой Габор	ZoJy Gábor	"-	1915. IV. 3.
1018	Зоунка Нусер	Zounka Nuszer	"-	1915. VI. 23.
1019	Зубач Мігай (Михайло)	Zubács Mihály	"-	1916. VI. 14.
1020	Зубанич Ласло (Василь)	Zubánics László	"-	1914. IX. 23.
1021	Зубанич Тивадар	ZubanicS Tivadar	"-	1914. XI. 15.
1022	Зубашко Дьордь (Юрій)	Zubaskó György Jusz.	"-	1915. III. 4.
1023	Зубашко Янош (Іван)	Zubaskó János Istaila	"-	1916. V. 25.
1024	Зубарко Ласло (Василь)	Zubarkó László	"-	1914. VIII. 11.
1025	Зубар Мігай (Михайло)	Zubor Mihály	"-	1916. X. 15.
1026	Зупан (Жупан) Василь	Zupán Vazul	"-	1915. I. 31.
1027	Звеняк Юра	Zvenjak Jura	капрал	1916. I. 21.
1028	Звеняк Ласло (Василь)	Zvenyák László	рядовий	1917. VI. 15.
1029	Звіздарук	Zwizdaruc I.	"-	1917. II. 9-12.
I				
1030	Ігнатишин Андраш (Андрій)	Ichnatisin András	рядовий	1916. VIII. 23.
1031	Іцкович Герш	Iczkovics Hersch	"-	1916. X. 8.
1032	Іцкович Йожеф	Iczkovics József	"-	1915. V. 21.
1033	Ідяртов Йожеф	Igyártó József	"-	1916. VIII. 23.
1034	Ідяртов Лайош	ígyártó Lajos	єфрейтор	1916. VIII. 5.
1035	Ігнатюк Василь	Ihnatiúk Vazul	рядовий	1915. VIII. 27.
1036	Ігнатко Мартон	Ihnátko Márton	"-	1916. VIII. 13.
1037	Іллеш Іллейш	Illés Illés	"-	1917. XI. 28.
1038	Іллеш Янош	Illés János	"-	1914. VIII. 27.
1039	Іллеш Янош	Illés János	"-	1915. I. 24.
1040	Іллеш Янош	Illés János	"-	1918. X. 16.
1041	Іллеш Мігай	Illés Mihály	"-	1915. I. 9.
1042	Іллеш Пийтер	Illés Péter	"-	1914. VIII. 26.
1043	Іллеш Роман	Illés Román	"-	1915. III. 7.
1044	Іллеш Жигмонд	Illés Zsigmond	"-	1917. XII. 8.
1045	Ілюк Янош (Іван)	Ilyuk János	"-	1916. I. 11.
1046	Імре Габор	Imre Gábor	капрал	1917. IX. 10.
1047	Індіг Алтійр	Indig Altér	рядовий	1915. VI. 26.
1048	Індріч Тивадар	Indrics Tivadar	"-	1915. III. 3.
1049	Інгбер Вендель	Ingber Vendel	"-	1916. IX. 30.
1050	Інгбер Соломон	Ingber Salamon	єфрейтор	1917. IV. 17.
1051	Ішопешкул Ністор	Isopeskul Nisztor	капрал	1915. XI. 26.
1052	Іштванко Гейза	Istvánkó Géza	рядовий	1915. XI. 28.
1053	Ізай Пийтер (Петро)	Izai Péter	"-	1915. V. 19.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1054	Ізакович Хайм	Izakovics Chaim	рядовий	1917. IV. 22.
1055	Іжак Герман	Izsák Hermann	"-	1917. VIII. 25.
1056	Івегеш Пийтер	Iveges Péter	"-	1918. V. 14.
1057	Іван Теофіл	Iván Teofil	"-	1917. VI. 20.
1058	Іванчко Мігай (Михайло)	Ivancsó Mihály	"-	1915. III. 2.
1059	Івані Тодор	Iványi Tódor	"-	1915. VI. 26.
1060	Іванич Іллейш	Ivanics Illés	"-	1918. IX. 23.
1061	Іванич Пал (Павло)	Ivanics Pál	"-	1915. V. 19.
1062	Іванич Пийтер (Петро)	Ivanics Péter	"-	1914. X. 31.
1063	Іванич Пийтер (Петро)	Ivanics Péter	"-	1918. VIII. 21.
1064	Іваніна Василь	Ivánina Vazul	"-	1915. X. 9.
1065	Іванович Бейла	Ivánovics Béla	"-	1916. VII. 4.
1066	Івантез Янош	Ivantez János	"-	1915. III. 26.
1067	Івашлро Іштван	Ivaslro István	"-	1919. V. 23.
1068	Івашко Янош (Іван)	Ivasko János	"-	1914. XII. 22.
1069	Івашко Янош (Іван)	Ivasko János	"-	1917. II. 3.
1070	Івашко Міклош Дьордь	Ivasko Miklós György	"-	1917. III. 8.
Й				
1071	Йодян Дьордь	Jogyán György	рядовий	1914. XII. 7.
1072	Йойнович Мойсей	Jojnovics Mózes	рядовий	1917. I. 1.
1073	Йовнаш Лайош	Jónás Lajos	єфрейтор	1914. IX. 19.
1074	Йонуц Янош	Jonucz János	єфрейтор	1916. VIII. 14.
1075	Йосипчук Пийтер (Петро)	Joszepcsuk Péter	єфрейтор	1915. III. 18.
1076	Йосип Дьордь (Юрій)	Ioszip György	взводний	1914. VIII. 30.
1077	Йован Теофіл	Jovan Teofil	рядовий	1917. VI. 20.
К				
1078	Кабулюк (Кобулюк) Василь	Kabulyuk Vazul	рядовий	1915. III. 7.
1079	Кач Міклош	Kács Miklós	"-	1916. XII. 4.
1080	Кач Пал	Kács Pál	"-	1916. XI. 3.
1081	Кач Пал	Kács Pál	"-	1916. XI. 29.
1082	Качержук (Кочержук) Шімон	Kacserzsuk Simon	"-	1918. IV. 4.
1083	Кадар Ференц	Kádár Ferenc	"-	1915. V. 19.
1084	Кадар Габор	Kádár Gábor	взводний	1918. I. 12.
1085	Кадар Пийтер	Kádár Péter	рядовий	1918. IX. 12.
1086	Каган Адольф	Kábán Adolf	капрап	1917. XII. 9.
1087	Каган (Коган) Алтир	Kahan Altér	рядовий	1918. XI. 21.
1088	Каган Соломон	Kahan Salamon	"-	1915. I. 24.
1089	Каган Зіндел	Kahan Zindel Ch.	"-	1915. IV. 25.
1090	Кая (Кайо) Іштван	Kája István	єфрейтор	1914. VIII. 30.
1091	Кайшер Карачонь	Kaiser Karácsony	взводний	1916. I. 29.
1092	Калач (Колач) Ейліаш	Kalács Éliás	взводний	1915. III. 18.
1093	Каліан Соломон	Kalian Salamon	взводний	1915. I. 24.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1094	Калін Ласло	Kálin László	рядовий	1916. VII. 31.
1095	Калинич Дьордь (Юрій)	Kalinics György	-"	1914. X. 12.
1096	Калинич Дьордь (Юрій)	Kalinics György	-"	1917. VIII. 24.
1097	Калинич Іван	Kalinics Iván (A.)	-"	1916. VIII. 5.
1098	Калинич Мігай (Михайло)	Kalinics Mihály	-"	1915. III. 17.
1099	Каліта Фюлеп	Kalita Fülöp	-"	1916. VI. 11.
1100	Калочук (Колочук) Іллейш	Kalocsuk Illés	-"	1915. III. 18.
1101	Калван Шандор	Kalvan Sándor	-"	1915. I. 27.
1102	Каналаш (Каналаш) Іштван	Kanalas István	-"	1917. IV. 9.
1103	Канта Ласло	Kanta László	капрал	1917. VII. 31.
1104	Канюк Федор	Kanyuk Fedor	рядовий	1917. V. 12.
1105	Каоскі Янош	Kaoszki János	-"	1914. XI. 20.
1106	Каппан (Копан) Габор	Kappan Gábor	-"	1915. V. 25.
1107	Капін (Копин) Міклош (Микола)	Kapin Miklós	-"	1915. IX. 17.
1108	Карабін Ласло (Василь)	Karabin László	-"	1917. III. 2.
1109	Караван Ласло (Василь)	Karaván László	-"	1916. X. 1.
1110	Кардош Янош (Іван)	Kardos János	-"	1917. V. 24.
1111	Кардош Пийтер (Петро)	Kardos Péter	-"	1917. I. 14.
1112	Кармута Янош	Karmuta János	-"	1918. V. 19.
1113	Карой (Кароль) Янош	Károly János	єфрейтор	1915. III. 2.
1114	Карпинський Янош (Іван)	Karpinsky János	єфрейтор	1915. III. 2.
1115	Карпович Янош (Іван)	Karpovics János F.	рядовий	1918. V. 28.
1116	Каталан (Котолан) Гергель	Katalán Gergely	-"	1916. V. 20.
1117	Катамюк Мігай (Михайло)	Katamyuk Mihály	-"	1918. IV. 21.
1118	Катлан (Котлан) Деметер	Katlan Demeter	-"	1915. XI. 1.
1119	Катринець Андраш (Андрій)	Katrinecz András	-"	1916. VIII. 16.
1120	Кац Герш	Katz Hersch	-"	1915. XII. 20.
1121	Кац Якоб	Katz Jakab	-"	1917. IV. 15.
1122	Кац Шандор	Katz Sándor	-"	1915. VII. 3.
1123	Кауфман Бендіт	Kaufmann Bendit	-"	1916. II. 2.
1124	Кауфман Давід	Kaufmann Dávid	-"	1916. VIII. 3.
1125	Казар Мігай	Kázár Mihály	-"	1915. XI. 12.
1126	Кедя (Кедьо) Ласло	Kegyá László	-"	1916. VIII. 16.
1127	Кедеш Янош	Kegyés János	-"	1915. V. 23.
1128	Кеклинець Міклош (Микола)	Keklinecz Miklós	-"	1914. IX. 11.
1129	Келемен Василь	Kelemen Vazul	-"	-"
1130	Кемейнь Шандор	Kemény Sándor	-"	1916. XI. 23.
1131	Кенде Густав	Kende Gusztáv	капрал	1915. VIII. 8.
1132	Кенейз Андраш	Kenéz András	рядовий	1915. IV. 18.
1133	Кенейз Мігай	Kenéz Mihály	-"	1918. III. 5.
1134	Кепша Пийтер	Kepsa Péter	-"	1915. IV. 22.
1135	Керечанин Янош (Іван)	Kerecsanin János	-"	1916. VIII. 8.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1136	Керестеші Йожеф	Keresztesi József	рядовий	1918. VI. 19.
1137	Керестейнь Ласло	Keresztény László	"-	1916. X. 5.
1138	Керестейнь Іштван	Keresztény István	"-	1915. IX. 16.
1139	Керета Іштван	Kereta István	"-	1915. XI. 28.
1140	Керейк Іштван	Kerék István	"-	1915. III. 7.
1141	Керіта Ласло (Василь)	Kerita László	"-	1918. IV. 1.
1142	Кернечук Іван	Kernecsuk Iván	"-	1915. XII. 6.
1143	Хемчук (Химчук) Деметер (Дмитро)	Khemcsuk Demeter	"-	1915. VIII. 27.
1144	Кібеі Янош	Kibei János	"-	1918. II. 11.
1145	Кібеі Зено	Kibei Zeno	"-	1918. II. 11.
1146	Кіфа (Кіфо) Деметер	Kifa Demeter	"-	1916. VII. 17.
1147	Кілічук Мігай (Михайло)	Kilicsuk Mihály	"-	1916. VI. 25.
1148	Кіндріч Янош (Іван)	Kindrics János	"-	1915. X. 10.
1149	Кіндріч Янош (Іван)	Kindrics János	"-	1915. III. 20.
1150	Кіндріш Габор	Kindris Gábor	"-	1916. VIII. 2.
1151	Кіндіш Грігор	Kindis Grigor	"-	1915. V. 16.
1152	Кіндіш Янош	Kindis János	"-	1917. V. 24.
1153	Кіндіш Ласло	Kindis László	"-	1915. III. 4.
1154	Кіндіш Шімон	Kindis Simon	"-	1916. VII. 21.
1155	Кіндіш Шімон	Kindis Simon	"-	1915. XI. 22.
1156	Кіра Янош (Іван)	Kira János	єфрейтор	1915. IV. 3.
1157	Кіра Мігай (Михайло)	Kira Mihály	єфрейтор	1916. VI. 18.
1158	Кіраль Мігай	Király Mihály	рядовий	1915. VII. 20.
1159	Кіраль Іштван	Király Vince István	"-	1915. VIII. 23.
1160	Кіш Деметер	Kiss Demeter	"-	1917. V. 30.
1161	Кіш Деметер	Kiss Demeter	капрал	1918. V. 28.
1162	Кіш Іштван	Kiss István	рядовий	1917. II. 27.
1163	Кіш Янош	Kiss János	"-	1917. V. 22.
1164	Кіш Ласло	Kiss László	фельдфебель	1917. II. 9.
1165	Кіш Ласло	Kiss László	рядовий	1915. VI. 28.
1166	Кіш Пал	Kiss Pál	"-	1914. VIII. 26.
1167	Кіш Пал Мігай	Kiss Pál Mihály	"-	1915. V. 2.
1168	Кіш Пийтер	Kiss Péter	"-	1915. I. 30.
1169	Кішшімонфі Дюла	Kissimonfi Gyula	взводний	1915. II. 2.
1170	Кісан Пийтер	Kiszán Péter	капрал	1916. X. 29.
1171	Клараніш (Кларанеш) Шандор	Klaranies Sándor	рядовий	1916. VII. 22.
1172	Клейн (Клайн) Арон	Klein Áron	"-	1915. X. 1.
1173	Клейн Гонін	Klein Gonin	"-	1914. IX. 21.
1174	Клейн Іллейш	Klein Illés	"-	1916. VII. 31.
1175	Клейн Якоб	Klein Jakab S.	"-	1916. IX. 15.
1176	Клейн Мігай	Klein Mihály	"-	1916. VIII. 12.
1177	Клейн Мор	Klein Mór	"-	1918. I. 26.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1178	Клейн Шаму	Klein Samu	рядовий	1918. III. 7.
1179	Клейн Самуїл	Klein Sámuel	"-	1916. IX. 15.
1180	Клемпотюк Дьордь (Юрій)	Klempotyuk György	єфрейтор	1915. VIII. 25.
1181	Климпуш Янош (Іван)	Klempus János	рядовий	1915. III. 12.
1182	Климпуш Іван	Klempus Iván	"-	1915. VI. 18.
1183	Клепнер Ференц	Klepner Ferenc	"-	1915. VIII. 16.
1184	Клівіні Іштван	Klivinyi István	"-	1916. V. 25.
1185	Клованич Елек	Klovanics Elek	"-	1916. VII. 22.
1186	Клованич Дьордь (Юрій)	Klovanics György	"-	1915. I. 31.
1187	Клучкей (Ключкей) Мігай (Михайло)	Klucskej Mihály	"-	1915. XI. 27.
1188	Кляп Ласло	Klyap László	"-	1916. VIII. 14.
1189	Клюса Дьордь	Klyusza György	"-	1917. VI. 3.
1190	Кміть Йозеф	Kmity József	"-	1916. IX. 3.
1191	Кнатко Мартон	Knatkó Márton	"-	1916. VIII. 13.
1192	Кобай Ласло (Василь)	Kobaj László	єфрейтор	1917. II. 9-12.
1193	Кобаснюк Міклош (Микола)	Kobasznyuk Miklós	єфрейтор	1915. VII. 21.
1194	Кобень Іллейш	Kobeny Illés	інвалід	1917. VI. 19.
1195	Коблюк Мігай (Михайло)	Koblyuk Mihály	рядовий	1917. IV. 29.
1196	Коблюк Мігай (Михайло)	Koblyuk Mihály	"-	1916. VI. 16.
1197	Коцан (Ковцан) Ласло	Kóczán László	"-	1915. VII. 3.
1198	Ковцан Ласло	Kóczán László	"-	1915. X. 23.
1199	Ковцан Мігай Василь	Kóczán Mihály Vazul	"-	1915. XII. 21.
1200	Ковцан Мирон	Kóczán Miron	капрал	1917. V. 15.
1201	Кочан Янош (Іван)	Kocsán János	рядовий	1916. X. 3.
1202	Кочіш Лайош	Kocsis Lajos	"-	1917. II. 11.
1203	Кочіш Лайош	Kocsis Lajos	"-	1918. VI. 12.
1204	Кочота Грігор	Kocsota Grigor	"-	1916. III. 2.
1205	Кодра Ференц	Kodra Ferenc	"-	1915. IX. 19.
1206	Кодра Дьордь	Kodra György	"-	1916. II. 18.
1207	Кодра Дьордь	Kodra György	"-	1915. VI. 14.
1208	Кодра Іштван	Kodra István	"-	1915. III. 10.
1209	Кодра Янош Іштван	Kodra János István	"-	1917. I. 2.
1210	Кодра Пийтер	Kodra Péter	"-	1917. II. 21.
1211	Кьодре (Кедре) Васале	Ködre Vaszalie	"-	1916. IX. 10.
1212	Кодреа Мігай	Kodrea Mihály	"-	1915. IV. 13.
1213	Кодуш Ференц	Kodus Ferenc	"-	1916. XII. 6.
1214	Коган Пал (Павло)	Kohán Pál	"-	1917. IV. 29.
1215	Когут Деметер (Дмитро)	Kohut Demeter	"-	1917. IX. 18.
1216	Когут Янош (Іван)	Kohut János	"-	1918. IX. 28.
1217	Коя (Койо) Янош	Koja János	"-	1914. X. 5.
1218	Кок Флорей	Kok Flóré	"-	1918. VI. 25.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1219	Кокірда Шімон	Kokirda Simon	рядовий	1917. X. 27.
1220	Кокіш Мельник Янош	Kokis Melnik János	"-	1916. VIII. 30.
1221	Кол Міклош	Koll Miklós	"-	1917. XII. 8.
1222	Колачук Іван	Kolacsuk Iván	"-	1915. VIII. 8.
1223	Колачук Іллейш	Kolasczuk Illés	"-	1915. III. 18.
1224	Колтан Іллейш	Koltán Illés	"-	1918. XI. 20.
1225	Коман Дьордь	Komán György	"-	1917. II. 9-12.
1226	Коман Янош	Komán János	"-	1914. X. 4.
1227	Коман Янош	Komán János	"-	1915. III. 8.
1228	Коман Янош	Komán János	"-	1917. VIII. 13.
1229	Коман Ласло	Komán László	"-	1916. V. 12.
1230	Коман Нішкора	Komán Nyskora	"-	1915. IX. 27.
1231	Коман Тодор Прокоп	Komán Tódor Prokop	"-	1918. VIII. 21.
1232	Коман Дьордь Янош	Komán György János	"-	1915. VIII. 18.
1233	Коман Іштван	Komán István	"-	1914. X. 28.
1234	Коман Ласло	Komán László	"-	1915. III. 17.
1235	Коман Шімон	Komán Simon	"-	1915. III. 30.
1236	Кондраш Ласло	Kondrás László	"-	1916. V. 22.
1237	Кондрат Янош	Kondrát János	"-	1917. XII. 31.
1238	Коньоші Юра	Konjosi Jura	"-	1916. VII. 20.
1239	Константін Антал	Konstantin Antal	"-	1915. XII. 21.
1240	Контор Ласло	Kontor László	"-	1916. VIII. 22.
1241	Ковня Андраш	Kónya András	"-	1916. VII. 29.
1242	Копп (Коп) Рудольф	Kopp Rudolf	взводний	1914. X. 21.
1243	Копанські (Копанський) Янош	Kopanszki János	рядовий	1916. I. 30.
1244	Копчан Матяш	Kopcsán Mátyás	"-	1915. III. 25.
1245	Копешук Юра	Köpésük Jura	"-	1917. XI. 25.
1246	Копчук Янош (Іван)	Kopcsuk János	"-	1915. III. 13.
1247	Копич Міклош (Микола)	Kopecs Miklós	"-	1917. X. 19.
1248	Копинець Мігай (Михайло)	Kopinecz Mihály	"-	1915. III. 20.
1249	Копша Пийтер	Kopsa Péter	"-	1915. IV. 22.
1250	Кора Мігай	Kora Mihály	"-	1916. VIII. 10.
1251	Кора Пийтер	Kora Péter	"-	1915. III. 18.
1252	Корцак Ціріл	Korczak Cyril	"-	1914. X. 6.
1253	Корініцкі (Коріницький) Янош (Іван)	Koriniczki János	"-	1915. IX. 2.
1254	Кормош Андраш	Kormos András	"-	1916. XI. 14.
1255	Коробан Деметер	Korobán Demeter	"-	1916. VIII. 14.
1256	Короні Пал	Koronyi Pál	"-	1916. VIII. 23.
1257	Корпаш Ференц	Korpás Ferenc	"-	1915. XII. 3.
1258	Корсак Ціріл	Korszak Ciril	"-	1914. X. 6.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1259	Корта Юон	Kortya Juon	рядовий	1915. V. 21,
1260	Корунта Янош	Korunta János	"-	1916. X. 6.
1261	Корж Дьордь (Юрій)	Korzsz György	взводний	1917. II. 10.
1262	Кош (Ковш) Іштван	Koós István	взводний	1915. V. 28.
1263	Коша (Кошо) Дьордь	Kosa György	єфрейтор	1916. IX. 8.
1264	Коша Ласло	Kosa László	рядовий	1915. VI. 26.
1265	Коша Мігай	Kosa Mihály	"-	1914. X. 5.
1266	Кошак Міклош	Kosák Miklós	"-	1917. II. 28.
1267	Кошіцка Імре	Kosicka Imre	капрал	1916. XII. 3.
1268	Кошілка Янош (Іван)	Kosilka János	рядовий	1916. IX. 30.
1269	Коштраба Пийтер (Петро)	Kostraba Péter	"-	1916. VII. 9.
1270	Кошшук Мігай (Михайло)	Kössük Mihály	"-	1915. III. 17.
1271	Кошук Тивадар	Kosuk Tivadar	"-	1914. IX. 21.
1272	Костеа Трандафір	Kosztea Trandafir	"-	1917. VII. 24.
1273	Костін (Костин) Дюла	Kosztin Gyula	"-	1916. III. 1.
1274	Костін Янош	Kosztin János	"-	1917. VII. 18.
1275	Костін Ласло	Kosztin László	"-	1916. IX. '30.
1276	Костін Ласло	Kosztin László	"-	1915. III. 3.
1277	Костін Нікорд	Kosztin Nikord	"-	1918. VI. 21.
1278	Костович Ласло (Василь)	Kosztovics László	"-	1916. VIII. 21.
1279	Костраба Юра	Kosztrába Jura	"-	1917. V. 23.
1280	Костя (Костьо) Ласло	Kosztya László	"-	1916. VI. 16.
1281	Костяк Пийтер (Петро)	Kosztják Péter	"-	1915. VIII. 19.
1282	Котук (Котюк) Ласло (Василь)	Kotyk László	"-	1916. X. 16.
1283	Котос Пийтер	Kotosz Péter	"-	1915. III. 3.
1284	Ковачевич Ференц	Kovacsevics Ferenc	"-	1916. VIII. 12.
1285	Ковач Альберт	Kovács Albert	капрал	1914. X. 29.
1286	Ковач Андраш	Kovács András	рядовий	1915. III. 11.
1287	Ковач Антал	Kovács Antal	взводний	1914. VIII. 20.
1288	Ковач Бейла	Kovács Béla	рядовий	1916. II. 24.
1289	Ковач Дьордь	Kovács György	"-	1917. VI. 19.
1290	Ковач Дьордь	Kovács György	"-	1915. XI. 29.
1291	Ковач Дьордь	Kovács György	"-	1917.V. 12-14.
1292	Ковач Дьордь	Kovács György	"-	1918. I. 12.
1293	Ковач Дьордь	Kovács György	"-	1915. VIII. 28.
1294	Ковач Іван	Kovács Iván	"-	1917. X. 4.
1295	Ковач Янош	Kovács János	"-	1914. XII. 4.
1296	Ковач Янош	Kovács János	"-	1915. III. 4.
1297	Ковач Янош	Kovács János	"-	1915. VII. 5.
1298	Ковач Юон	Kovács Juon	"-	1916. IX. 30.
1299	Ковач Ласло	Kovács László	"-	1917. II. 25.
1300	Ковач Мігай	Kovács Mihály	"-	1917. IX. 10.

1	2	3	4	5
1301	Ковач Міклош	Kovács Miklós	рядовий	1916. X. 25.
1302	Козак Іштван (Степан)	Kozák István	-"	1915. IX. 8.
1303	Козак Ласло (Василь)	Kozák László	-"	1916. IX. 15.
1304	Козак Міклош (Микола)	Kozák Miklós	-"	1917. II. 25.
1305	Козале Іштван	Kozale István	-"	1915. IX. 27.
1306	Козичар Деметер (Дмитро)	Kozicsár Demeter	-"	1915. VIII. 30.
1307	Козичка (Козичко) Дьордь (Юрій)	Kozicska György	-"	1917. IX. 4.
1308	Козичка Імре	Kozicska Imre	-"	1916. XII. 3.
1309	Козичка Мігай (Михайло)	Kozicska Mihály	-"	1917. VIII. 8.
1310	Козма Ласло Пийтер	Kozma László Péter	-"	1916. VIII. 1.
1311	Козурак Іштван (Степан)	Kozurák István	-"	1914. X. 5.
1312	Кенігсбергер Ференц	Königsberger Ferenc	-"	1915. I. 15.
1313	Коньо Ласло	Könyő László	-"	1915. III. 7.
1314	Коню (Кинів) Мігай	Könyü Mihály	-"	1917. IX. 29.
1315	Кортя Янош	Kortya János	-"	1915. III. 21.
1316	Кестенбаум Вілмош	Kösztcnbaum Vilmos	-"	1914. X. 20.
1317	Крац Хенфарат	Kracz Chenfarat Ch.	-"	1915. XI. 29.
1318	Крац Меньгирт	Kracz Menyhért	-"	1915. IX. 29.
1319	Крайла (Країло) Дьордь (Юрій)	Krajla György	-"	1916. VIII. 15.
1320	Крайла Василь	Krajla Vaszily-é Gy	єфрейтор	1915. IV. 25.
1321	Краммер (Крамер) Янош	Krammer János Gy.	єфрейтор	1916. VII. 6.
1322	Кранік Янош	Krányik János	єфрейтор	1916. IV. 21.
1323	Кранік Ласло	Kranyik László	рядовий	1917. VIII. 2.
1324	Крапнік Янош	Krapnik János	-"	1914. XII. 26.
1325	Краса Янош	Krasza II. János	-"	1914. VIII. 20.
1326	Красилинець	Kraszilinecz Fér.	-"	1918. VII. 2.
1327	Крацер (Ганс)	Kratzer (Ganz) J. I.	-"	1915. XI. 3.
1328	Кравал Йожеф	Kravál József	-"	1916. V. 17.
1329	Крецук Мігай (Михайло)	Kreczuk Mihály	-"	1915. XI. 28.
1330	Кречук Дьордь (Юрій)	Krecsuk György	-"	1915. XI. 29.
1331	Кречун Томаш	Krecsun Tamás	-"	1915. III. 20.
1332	Кречунь Пийтер	Krecsuny Péter	-"	1914. X. 22.
1333	Креділ Янош	Kredil János	-"	1915. XI. 15.
1334	Крегул Пийтер	Krehul Péter	-"	1916. VII. 30.
1335	Крегул Пийтер	Krehul Péter	-"	1918. VII. 5.
1336	Крегун Фюлеп	Krehun Fülöp	-"	1915. VIII. 23.
1337	Крегут Ласло	Krehut László	-"	1917. I. 25.
1338	Кремейнь Дьордь	Kremény György	-"	1917. VII. 13.
1339	Кремпотюк Дьордь (Юрій)	Krempotyuk György	-"	1915. VIII. 25.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1340	Креваніц Іван	Krevanits Iván	рядовий	1915. V. 5.
1341	Крічфалуші Ференц	Kricsfalüssi Ferenc	"-	1914. XI. 25.
1342	Крічфалуші Іштван	Kricsfalussi István	капрал	1916. IV. 7.
1343	Крічфалуші Ласло	Kricsfalüssi László	рядовий	1916. IX. 18.
1344	Крічфалуші Василь	Kricsfalussi Vazul	"-	1917. VI. 12.
1345	Крічка (Кричко) Пийтер	Kricska Péter	"-	1917. V. 5.
1346	Крьока Ласло (Василь)	Kryoka László	"-	1914. VIII. 30.
1347	Кріста Ласло	Kriszta László Istv.	"-	1915. III. 17.
1348	Криванич Федор	Krivanics Fedor	"-	1916. VIII. 31.
1349	Кривський Йожеф (Йосип)	Krivszki József M.	"-	1915. III. 17.
1350	Кружель Карой	Krúzsely Károly	"-	1914. XI. 5.
1351	Кубанич Ласло (Василь)	Kubanics László	"-	1914. IX. 23.
1352	Кубарич Янош (Іван)	Kubarics János	"-	1917. X. 20.
1353	Кубинець Янош (Іван)	Kubinecz János M.	"-	1917. IV. 1.
1354	Кубинець Мігай (Михайло)	Kubinecz Mihály	"-	1915. IX. 2.
1355	Кубинець Тивадар	Kubinecz Tiv.	"-	1914. IX. 11.
1356	Куцин Деме	Kuczín Döme	"-	1915. XI. 5.
1357	Куцин Василь	Kuczín Vazul	"-	1916. IV.25.
1358	Куцина Василь	Kuczina Vazul	"-	1916.IX.23.
1359	Кучера Пийтер	Kucsera Péter	"-	1915.VI.28.
1360	Кучіца Іштван	Kucsicsa István	"-	1917. VII.17.
1361	Кучіца Гергель	Kucsicza Gergely	"-	1914.IX.21.
1362	Кудра Іштван	Kudra István	"-	1915. III.10.
1363	Кудріч Якоб	Kudrics Jakab	взводний	1914. XI.29.
1364	Кудріч Янош (Іван)	Kudricz János	рядовий	1916. II.16.
1365	Кулі Ласло	Kuli László	"-	1916. VIII. 15.
1366	Куліфа Йожеф	Kulifa József	"-	1916. XII.17.
1367	Куліш Янош (Іван)	Kulis János	"-	1915. X. 30.
1368	Куліш Пийтер (Петро)	Kulis Péter	"-	1918. III. 28.
1369	Кулі Ласло	Kulyi László	"-	1916. III. 20.
1370	Кулі Василь	Kulyi Vazul	"-	1916. VIII. 5.
1371	Кун Йожеф	Kun József	"-	1916. XII. 6.
1372	Кунта Янош	Kunta János	"-	1915. V. 20.
1373	Куні Ласло	Kunyi László	"-	1916. III. 20.
1374	Купча Ласло (Василь)	Kupcsa László	"-	1914. VIII. 28.
1375	Куріа Дьордь	Kúrái György	"-	1915. VI. 26.
1376	Курак Онофре	Kúrák Onofre	"-	1918. IV. 5.
1377	Курятник Ласло (Василь)	Kuriatnik László	"-	1915. II. 20.
1378	Куріца Ласло (Василь)	Kuricza László	"-	1917. VI. 15.
1379	Курічка (Куричко) Ласло (Василь)	Kuricska László	"-	1915. X. 25.
1380	Курічка Мігай (Михайло)	Kuricska Mihály	"-	1915. VI. 30.
1381	Курта Дьордь (Юрій)	Kurta György	єфрейтор	1914. XII. 2.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1382	Куртинець Ласло (Василь)	Kurtinecz László	єфрейтор	1915. I. 11.
1383	Куруц Шандор	Kurucz Sándor	рядовий	1917. V. 8.
1384	Кус Янош	Kusz János	-"	1915. VI. 20.
1385	Кус Мігай	Kusz Mihály	-"	1915. VI. 28.
1386	Кут Ласло (Василь)	Kuth László	-"	1916. VIII. 2.
1387	Кут Міклош Іван	Kuth Miklós Iván	-"	1916. IV. 21.
1388	Кутнич Янош (Іван)	Kutnics János	-"	1915. IV. 23.
1389	Кузечка (Кузечко) Василь	Kuzecska Vazul	-"	1915. X. 25.
1390	Кузма (Кузьма) Деметер (Дмитро)	Kuzma Demeter	-"	1916. VIII. 14.
1391	Кузма Шімон	Kuzma Simon	-"	1916. I. 11.
1392	Кузмич Іллейш	Kuzmics Illés	-"	1917. X. 6.
1393	Кузмович (Кузьмович) Янош (Іван)	Kuzmovics János	-"	1916. XI. 23.
1394	Кюн Лайош	Kühn Lajos	-"	1915. VIII. 7.
1395	Кікало Дьордь (Юрій)	Kükáló György	сапер	1915. VIII. 13.
1396	Квак Федор Дьордь	Kvák Fedor György	рядовий	1918. VII. 2.
Л				
1397	Лафернюк Ласло (Василь)	Laferynyuk László	рядовий	1918. X. 26.
1398	Лагош (Логош) Йовнаш	Lagos Jónás	-"	1917. V. 7.
1399	Ладян Ласло	Lágyán László	-"	1915. V. 19.
1400	Ладі Цісар Шандор	Lagyi Csiszár Sándor	капрал	1915. III. 16.
1401	Лайош (Лойош) Габор	Lajos Gábor	капрал	1914. VIII. 28.
1402	Лайош Дюла	Lajos Gyula	рядовий	1914. XI. 29.
1403	Лакатош Іллейш Дьордь	Lakatos Illés György	-"	1915. V. 23.
1404	Лакатош Йозеф (Йосип)	Lakatos József	-"	1915. VIII. 18.
1405	Лакатош Йозеф (Йосип)	Lakatos József	-"	1916. X. 7.
1406	Лакатош Карой	Lakatos Károly	взводний	1915. VII. 14.
1407	Ламор Єно	Lámor Jenő	взводний	1915. III. 5.
1408	Лапшанський Мігай (Михайло)	Lapsanczky Mihály	рядовий	1917. VIII. 29.
1409	Лар (Ларо) Дьордь	Larj (Lára) György	рядовий	1914. XI. 15.
1410	Ласло Бейла	László Béla	взводний	1917. VII. 21.
1411	Лазло (Роман) Янош	Lázló (Román) János	рядовий	1915. V. 26.
1412	Ласло Маркуш	László Márkus	-"	1916. VI. 16.
1413	Ласло Шімон	László Simon	-"	1918. IV. 1.
1414	Ласторечек Юра	Lasztorecsek Jura Gy.	-"	1915. VI. 28.
1415	Лавришин Андраш (Андрій)	Laurisin András	-"	1914. IX. 30.
1416	Лавор Міклош (Микола)	Lavór Miklós	-"	1917. V. 15.
1417	Лазар Дьордь (Юрій)	Lázár György	-"	1916. X. 9.
1418	Лазар Янош (Іван)	Lázár János	-"	1918. VIII. 8.
1419	Лазарчук Оніфріуш	Lázáracsuk Onifrius	-"	1915. XII. 3.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1420	Лазарчук Мігай (Михайло)	Lázárczuk Mihály	рядовий	1918. XI. 5.
1421	Лазаревич Алайош	Lázárevics Alajos	"-	1915. III. 21.
1422	Лазарік (Лазорик) Дьордь (Юрій)	Lazarik György	"-	1915. VI. 3.
1423	Лебович Бернат	Lebovics Bernát	"-	1916. X. 23.
1424	Лебович Давід	Lebovics Dávid	"-	1917. IX. 20.
1425	Лебович Давід	Lebovics Dávid	"-	1915. XI. 25.
1426	Лебович Леопольд	Lebovics Lipót	"-	1915. IV. 10.
1427	Лебович Маєр Волф	Lebovics Mayer Wolf	"-	1915. X. 10.
1428	Лебович Мойсей	Lebovics Mózes	"-	1916. II. 27.
1429	Лебович Регіл	Lebovics Rehiel	"-	1915. XII. 15.
1430	Лебович Самуїл	Lebovics Sámuel	"-	1916. VIII. 9.
1431	Лебович Шімон	Lebovics Simon	"-	1915. V. 29.
1432	Лебович Соломон	Lebovics Salamon	"-	1915. V. 17.
1433	Лебович Шапша	Lebovics Sapsa	"-	1915. III. 8.
1434	Лел Мартон	Lel Márton	"-	1915. XI. 29.
1435	Леле Янош Іштван	Lele János István	"-	1915. VII. 7.
1436	Легман Іллейш Давід	Lehmann Illés Dávid	"-	1915. V. 22.
1437	Лемак Деметер (Дмитро)	Lemák Demeter	"-	1915. IV. 1.
1438	Лемак Габор Мігай	Lemák Gábor Mihály	"-	1915. III. 7.
1439	Лемак Габор	Lemák Gábor	"-	1916. VIII. 14.
1440	Лемак Іллейш	Lemák Illés	"-	1915. VIII. 7.
1441	Лемак Янош (Іван)	Lemák János	капрал	1914. IX. 1.
1442	Лемак Мігай (Михайло)	Lemák Mihály	капрал	1916. X. 20.
1443	Лемак Мігай (Михайло)	Lemák Mihály	капрал	1915. III. 20.
1444	Лемак Шімон	Lemák Simon	рядовий	1914. X. 18.
1445	Лемко Янус	Lemko Janusz	"-	1914. X. 25.
1446	Ленаді Іллейш	Lenadi Illés	"-	1915. VIII. 7.
1447	Лендей Андраш (Андрій)	Lendej András	"-	1916. IX. 30.
1448	Ленней Василь	Lennej Vazul	"-	1918. IX. 21.
1449	Лендєл Деметер	Lengyel Demeter	"-	1918. VII. 30.
1450	Лендєл Янош	Lengyel János	"-	1915. III. 17.
1451	Лендєл Тивадар	Lengyel Tivadar	"-	1915. III. 16.
1452	Ленко Дьордь (Юрій)	Lenka György	"-	1918. VI. 27.
1453	Леордян Ласло	Leorgyan László	"-	1914. X. 11.
1454	Липей Дьордь (Юрій)	Lepej György	"-	1916. III. 21.
1455	Лепойда Мігай (Михайло)	Lepojda Mihály	"-	1915. III. 8.
1456	Леспух Іллейш	Leszpuch Illés	"-	1915. V.
1457	Леспух Янош (Іван)	Leszpuch János	"-	1916. IX. 3.
1458	Леспух Нікула	Leszpuch Nikula	"-	1915. V. 16.
1459	Лейта Мийтер	Léta Méter	"-	1918. III. 30.
1460	Лейтай Янош	Létai János	"-	1915. I. 19.
1461	Лейва Григор	Léva Grigor	"-	1915. III. 22.

1	2	3	4	5
1462	Лейва Дьордь	Léva György	рядовий	1915. V. 25.
1463	Лейва Ласло	Léva László	"-	1918. V. 31.
1464	Лейвай Імре	Lévay Imre	"-	1915. VIII. 9.
1465	Лях Деметер (Дмитро)	Lyach Demeter	"-	1918. V. 30.
1466	Лях Янош (Іван)	Lyach János	"-	1917. V. 25.
1467	Лікерман Генрік	licuermann Henrik	"-	1915. IV. 29.
1468	Ліберман Маєр	Liebermann Mayer	"-	1916. IV. 26.
1469	Лігердт Флореа	Liherdt Florea	"-	1918. XI. 11.
1470	Лігет Флора	Lihet Flóra	"-	1918. VI. 24.
1471	Лігет Міклош	Lihet Miklós	"-	1915. VII. 7.
1472	Лінгуров Дьордь	Lingurow György	"-	1918. X. 7.
1473	Лінгардт Міклош	Linhardt Miklós	"-	1915. VII. 7.
1474	Льолюк Даліда Мігай	Lyolyuk Dalyida Mihály	"-	1914. X. 3.
1475	Липчей Янош (Іван)	Lipcsei János	"-	1914. XI. 4.
1476	Липчей Ласло (Василь)	Lipcsei László	"-	1916. V. 23.
1477	Любенчук Іштван (Степан)	Lyubencsuk István	"-	1914. X. 23.
1478	Логош Янош (Іван)	Logos Elek János	капрал	1917. V. 7.
1479	Логош Міклош (Микола)	Logos Miklós	рядовий	1915. III. 18.
1480	Логан Мігай (Михайло)	Lohán Mihály	"-	1915. VIII. 14.
1481	Лонга (Лонго) Янош	Longa János	"-	1916. IX. 25.
1482	Лонга Янош	Longa János	єфрейтор	1917. X. 9.
1483	Лонга Мігай	Longa Mihály	рядовий	1916. X. 11.
1484	Лопойда Мігай (Михайло)	Lopojda Mihály	"-	1915. III. 8.
1485	Лопуцек Прокоп	Lopucek Prokőp	"-	1914. XI. 21.
1486	Лозан Іллейш	Lozán Illés	"-	1917. XII. 23.
1487	Левдар Андраш	Lődár András	взводний	1916. VI. 18.
1488	Леві Лазар	Lőwy Lázár	рядовий	1918. III. 20.
1489	Леві Режо	Lőwy Rezső	"-	1915. VI. 5.
1490	Леві Шаму	Lőwy Samu	"-	1918. II. 12.
1491	Лублінчук Іштван (Степан)	Lublincsuk István	"-	1914. X. 23.
1492	Лучан Дьордь (Юрій)	Lucsán György	"-	1915. XI. 9.
1493	Лука Флоріан	Luka Flórián	"-	1916. VIII. 25.
1494	Лукачка (Лукачко) Йожеф	Lukácska József	"-	1916. VI. 18.
1495	Лумей Ласло (Василь)	Lumej László	капрал	1917. XI. 23.
1496	Лумей Пийтер (Петро)	Lumeij Péter	рядовий	1915. V. 19.
1497	Лунга Янош	Lunga János	"-	1916. IX. 25.
1498	Лупан Ласло (Василь)	Lupán László	"-	1915. XI. 4.
1499	Лупуцек Прокоп	Lupucek Prikop	"-	1914. XI. 21.
1500	Лустік Деметер	Lustyik Demeter	"-	1915. III. 5.
М				
1501	Маханець Янош (Іван)	Machanecz János	рядовий	1914. IX. 26.
1502	Мачов Йожеф	Macsó József	єфрейтор	1915. VI. 27.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1503	Мацелка (Мацелко) Іштван	Maczelka István	рядовий	1915. VII. 13.
1504	Мацко Мігай (Михайло)	Maczkó Mihály	"-	1917. II. 19.
1505	Мацола Іван	Maczola Iván	"-	1915. XII. 4.
1506	Мацола Янош	Maczola János	"-	1917. VIII. 28.
1507	Мацук Нікофор	Maczuk Nikofor	"-	1915. III. 8.
1508	Мадар (Модар) Дьордь	Madár György	"-	1914. XII. 1.
1509	Мадар (Модар) Ілько	Madár Ilko	"-	1916. IV. 9.
1510	Мадарич Янош (Іван)	Madarics János	"-	1915. VIII. 5.
1511	Мага Мігай (Михайло)	Maga Mihály	"-	1917. IX. 8.
1512	Магас Дьордь	Magász György	капрап	1916. XI. 27.
1513	Магей Андраш (Андрій)	Magé András	рядовий	1916. IX. 22.
1514	Магей Ференц	Magej Ferenc	"-	1914. IX. 21.
1515	Магоча Янош	Magocsa János	"-	1916. VIII. 25.
1516	Мадяр (Модьор) Янош (Іван)	Magyar János	"-	1917. X. 9.
1517	Мадяр Янош (Іван)	Magyar János	"-	1918. III. 29.
1518	Мадярі Ласло	Magyari László	"-	1916. IX. 6.
1519	Магола Еліаш	Mahola Éliás	"-	1917. XII. 27.
1520	Маїланд	Mailand B.	"-	1914. X. 7.
1521	Маєр Шендерович	Mayer Szenderovics D.	"-	1917. IV. 6.
1522	Масрович Давід	Majerovics Dávid	"-	1915. III. 4.
1523	Майо Мартон	Majó Márton	"-	1915. VI. 26.
1524	Майор Дьордь	Major György	"-	1917. VII. 11.
1525	Майорош Янош	Majoros János József-é	"-	1916. X. 5.
1526	Макар Деметер (Дмитро)	Makar Demeter	"-	1918. XI. 13.
1527	Максем Адам	Mákszem Ádám	єфрейтор	1915. III. 4.
1528	Максинюк Онофрі	Makszynuk Onofri	єфрейтор	1917. VII. 8.
1529	Малацков Лазар	Malaczkov Lázár	єфрейтор	1915. V. 25.
1530	Маланка Янош (Іван)	Malanka János	рядовий	1915. V. 25.
1531	Малата Дьордь (Юрій)	Malata György	"-	1918. X. 25.
1532	Малек Бийрі	Malek Béri	"-	1917. I. 6.
1533	Малена Ласло	Malena László	"-	1916. IX. 17.
1534	Малкта Іван	Malcta Iván	"-	1917. III. 22.
1535	Малета Янош (Іван)	Maleta János	"-	1915. X. 7.
1536	Малета Мігай (Михайло)	Maleta Mihály	"-	1918. VI. 16.
1537	Малінка Ласло	Malinka László	"-	1917. IV. 8.
1538	Маляр Ласло (Василь)	Mályár László	"-	1917. II. 22.
1539	Ман Дьордь	Mán György	"-	1915. VI. 28.
1540	Ман Дьордь	Mán György (János fia)	"-	1915. VI. 21.
1541	Мандої (Мандай) Дьордь	Mánday György	"-	1918. XI. 9.
1542	Мандра (Мондро) Дьордь	Mandra György	"-	1914. X. 6.

Продовження списку

	2	3	4	5
1543	Мандрик Янош (Іван)	Mandrik János	рядовий	1916. IX. 28.
1544	Мандруц Гергель	Mandrucz Gergely	"-	1916. V. 29.
1545	Мандзук (Мандзюк) Тивадар	Mandzuk Tivadar	"-	1915. X. 21.
1546	Манинець Іван	Maninecz Iván	"-	1915. II. 20.
1547	Маня (Моньо, Маньо) Сімньоні	Manya Szimnyoni	"-	1916. VIII. 4.
1548	Маня, Маньо Тімо	Mánya Timó (Fedor-é)	"-	1916. VIII. 4.
1549	Маніть Іштван	Manity István	"-	1915. IX. 17.
1550	Марцицук Янош (Іван)	Marcziczuk János Dem.	"-	1914. XI. 19.
1551	Марейк Ференц	Marék Ferenc	капрал	1917. IX. 4.
1552	Марфич Андраш (Андрій)	Márfics András	рядовий	1917. VIII. 28.
1553	Маргітич Ласло (Василь)	Margitics László Dem.-é	"-	1916. IX. 30.
1554	Маргітич Пийтер (Петро)	Margitics Péter	"-	1916. II. 20.
1555	Марица Янош	Maricza János	"-	1915. III. 9.
1556	Марина Дьордь (Юрій)	Marina György	"-	1916. VII. 10.
1557	Марина Дьордь (Юрій)	Marina György	"-	1917. III. 15.
1558	Марина Янош (Іван)	Marina János	"-	1915. III. 25.
1559	Марина Ласло (Василь)	Marina László	взводний	1918. VI. 22.
1560	Марина Ласло (Василь)	Marina László	капрал	1915. VIII. 17.
1561	Марінгат Габор	Marinhát Gábor	рядовий	1917. XII. 20.
1562	Маринка (Маринко) Дьордь (Юрій)	Marinka György	"-	1918. V. 23.
1563	Маринка Василь	Marinka Vazul	"-	1917. IV. 8.
1564	Маринкат Деметер	Marinkát Demeter	"-	1915. VIII. 7.
1565	Маринкат Габор	Marinkát Gábor	"-	1917. XII. 20.
1566	Маріо Ласло	Márió László	"-	1918. X. 21.
1567	Маріш (Моріш) Іштван	Maris István	"-	1914. VIII. 28.
1568	Маріш Янош	Maris János	"-	1914. X. 3.
1569	Маріш Янош	Maris János	"-	1917.V. 12-14.
1570	Маріш Янош	Maris János	"-	1915. III. 9.
1571	Маріш Міклош	Maris Miklós	"-	1915. V. 19.
1572	Маріш Василь	Maris Vazul	"-	1915. XII. 6.
1573	Марк Ласло	Márk László	"-	1916. III. 20.
1574	Маркіш Янош	Márkis János	єфрейтор	1914. VIII. 31.
1575	Маркіш Янош	Márkis János	єфрейтор	1916. IX. 10.
1576	Маркіш Янош	Márkis János	рядовий	1915. VI. 15.
1577	Маркіш Янош	Márkis János	"-	1914. XI. 5.
1578	Маркотан Деметер	Markotán Demeter	"-	1915. VII. 3.
1579	Маркович Бернат	Markovics Bernát	"-	1918. I. 29.
1580	Маркович Дьордь (Юрій)	Markovics György	"-	1917. V. 13.
1581	Маркович Еліаш	Markovics Éliás Porf.	"-	1914. XII. 21.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1582	Маркович Янош (Іван)	Markovics János	рядовий	1915. IX. 6.
1583	Маркович Мігай (Михайло)	Markovics Mihály	"-	1916. VI. 23.
1584	Марку Ласло	Márku László	"-	1914. X. 1.
1585	Маркуш Янош (Іван)	Márkus János	"-	1914. XI. 6.
1586	Маркуш Ласло (Василь)	Márkus László	"-	1916. VI. 7.
1587	Маркуш Ласло (Василь)	Márkus László	"-	1915. X. 25.
1588	Марочела Іван	Marocsela Iván	"-	1915. III. 7.
1589	Маровді Антал	Maródi Antal	єфрейтор	1917. IV. 18.
1590	Марош Ласло (Василь)	Maros László	рядовий	1915. V. 19.
1591	Марожан Елек	Marozsán Elek	військовий інвалід	1918. V. 1.
1592	Марошан Янош	Marosán János	рядовий	1917. V. 22.
1593	Марожан Ласло	Marozsán László	"-	1915. V. 19.
1594	Марошан Траян	Marosán Traján	"-	1916. V. 25.
1595	Мартин Нікіта	Martin Nikita	"-	1917. VIII. 20.
1596	Мартон Ференц	Márton Ferenc	"-	1915. XII. 3.
1597	Марушка Дьордь (Юрій)	Maruska György	"-	1916. III. 1.
1598	Масайло Андраш	Maszajló András	"-	1916. VIII. 14.
1599	Маркіш Янош	Márkis János	"-	1914. IX. 5.
1600	Машкіш Янош	Maskis János	"-	1914. IX. 5.
1601	Машкал Міклош	Maskál Miklós	"-	1915. VI. 12.
1602	Маскальський Ласло (Василь)	Maszkalyszki László	"-	1915. VIII. 2.
1603	Маскалюк (Москалюк) Ласло (Василь)	Maszkaljuk László	"-	1915. VIII. 23.
1604	Маслаг Ласло	Maszlág László	"-	1915. VIII. 7.
1605	Маслей Дьордь (Юрій)	Maszlei György	"-	1916. XI. 16.
1606	Маслей Янош (Іван)	Maszlei János	"-	1918. III. 6.
1607	Маслей Мігай (Михайло)	Maszlei Mihály	"-	1917. V. 26.
1608	Матей Міклош	Máté Miklós	"-	1917. I. 19.
1609	Матерні Ференц	Materni Ferenc	єфрейтор	1917. VI. 4.
1610	Матица Даміла Юон	Maticsa Damila Juon	рядовий	1916. VIII. 5.
1611	Матнічук (Мотнічук) Янош (Іван)	Matnicsuk János	"-	1917. IV. 3.
1612	Матринець (Мотринець) Федор	Matrinecz Fedor	"-	191. XII. 28.
1613	Матринець Пийтер Янош	Matrinecz Péter János	"-	1916. VI. 24.
1614	Матуз (Мотуз) Ференц	Matuz Ferenc	"-	1917. VIII. 6.
1615	Матічин Федьн	Matyicsin Fegjn	"-	1915. XI. 26.
1616	Матічуч Янош	Matyicsucs János	"-	1915. XI. 26.
1617	Матюк Шімон	Matyk Simon	"-	1917. I. 11.
1618	Максеняк Онофре	Maxenyák Onofre	"-	1917. VII. 8.
1619	Максим Адам	Maxim Ádám	єфрейтор	1915. XI. 30.
1620	Максим Алекса	Maxim Alexa	єфрейтор	1915. III. 9.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1621	Максим Янош (Іван)	Maxim János	єфрейтор	1915. XI. 27.
1622	Максimeць Андраш (Андрій)	Maximecz András	єфрейтор	1915. XII. 23.
1623	Мазух Дьордь	Mazuch György	рядовий	1915. VIII. 18.
1624	Михайло Мігай (Михайло)	Mechajló Mihály	-"	1917. V. 19.
1625	Мейгеш Балінт	Méhes Bálint	-"	1915. V. 20.
1626	Мейвашко Пийтер	Mejvaskó Péter	-"	1914. X. 29.
1627	Меккер Янош	Mekker János	-"	1917. VIII. 15.
1628	Меклеш Пийтер	Mekles Péter	-"	1918. X. 24.
1629	Мелега Мігай (Михайло)	Melega Mihály	-"	1917. III. 1.
1630	Меллеш (Мелеш) Янош (Іван)	Melles János	-"	1917. X. 5.
1631	Мелкаш Іштван	Melkás István	-"	1915. VII. 18.
1632	Мельник Елек	Melnik Elek	-"	1914. XI. 24.
1633	Мельник Янош (Іван)	Melnik János	-"	1916. III. 22.
1634	Мельничук Дьордь (Юрій)	Melnitsuk György	-"	1919. IV. 30.
1635	Мемеротекі Йозеф	Memeroteki József	-"	1918. I. 24.
1636	Менделович Аба	Mendelovics Aba	-"	1917. VI. 26.
1637	Менделович Мендель	Mendelovics Mendel	взводний	1916. VI. 27.
1638	Менделович Мендель	Mendelovics Mendel	взводний	1917. VIII. 12.
1639	Менделович Шая	Mendelovics Saja	взводний	1916. I. 15.
1640	Менделович Соломон	Mendelovics Salamon	рядовий	1916. II. 1.
1641	Менделович Рахміл	Mendelovics Rachmiel	-"	1915. I. 31.
1642	Мендулович Мендель	Mendulovics Mendel	-"	1916. II. 6.
1643	Мейсарош Деметер Якоб	Mészáros Demeter Jakab	-"	1917. IX. 19.
1644	Мейсарош Дьордь	Mészáros György	-"	1914. X. 19.
1645	Мейсарош Йозеф	Mészáros József	-"	1916. VI. 5.
1646	Мейсарош Лорінц	Mészáros Lőrinc	-"	1917. XI. 12.
1647	Метнечук Шандор (Олександр)	Metnecsuk Sándor	капрал	1917. VIII. 31.
1648	Метнічук Янош (Іван)	Metnicsuk János	капрал	1917. IV. 3.
1649	Метіш Янош Гергель	Metyis János Gergely	рядовий	1914. VIII. 31.
1650	Метіш Янош	Metyis János	-"	1915. III. 21.
1651	Мезей Деметер (Дмитро)	Mezey Demeter	-"	1917. V. 14.
1652	Мезей Іллейш	Mezey Illés	-"	1917. VI. 13.
1653	Мезей Іван	Mezey Iván	-"	1915. VIII. 30.
1654	Мезей Янош	Mezey János	-"	1915. III. 25.
1655	Михайло Іванів Мігай (Михайло)	Michailó Ivanyiw Mihály	-"	1914. XI. 8.
1656	Міхня (Міхньо) Дьордь (Юрій)	Michnya György	-"	1915. IX. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1657	Міхня Дьордь (Юрій)	Michnya György	рядовий	1916. IX. 14.
1658	Міхня Мігай (Михайло)	Michnya Mihály	-"-	1916. X. 2.
1659	Міхне Іштван Василь	Michnye István Vazul	-"-	1916. IX. 14.
1660	Міхне Янош	Michnye János	-"-	1916. II. 5.
1661	Міхне Мігай	Michnye Mihály	-"-	1916. X. 2.
1662	Міхне Пийтер	Michnye Péter	-"-	1914. VIII. 30.
1663	Міціці Янош	Miczizci János	-"-	1914. X. 5.
1664	Міціці Пийтер	Miczizci Péter	капрал	1917. II. 22.
1665	Міцілюк Янош (Іван)	Miczilyuk János	єфрейтор	1918. V. 20.
1666	Мідянок Андраш (Андрій)	Migyankó András	єфрейтор	1914. XII. 10.
1667	Мігалего Дьордь	Mihalego György	рядовий	1916. II. 6.
1668	Мігальчич Мігай	Mihálcscics Mihály	-"-	1914. XI. 28.
1669	Мігальчич Василь	Mihálcscics Vazul	-"-	1917. II. 13.
1670	Мігалі Андраш	Miháli János András	-"-	1917. II. 26.
1671	Мігалко Деметер (Дмитро)	Miháلكó Demeter	-"-	1917. V. 11.
1672	Мігалко Деметер (Дмитро)	Miháلكó Demeter	-"-	1915. XI. 22.
1673	Мігалко Деметер (дмитро)	Miháلكó Demeter	-"-	1915. VII. 5.
1674	Мігалко Гергель	Miháلكó Gergely	-"-	1915. III. 17.
1675	Мігаль Габор	Mihály Gábor	-"-	1917. VIII. 28.
1676	Мігаль Дьордь	Mihály György	-"-	1914. X. 16.
1677	Мігаль Іллейш	Mihály Illés	-"-	1916. VIII. 2.
1678	Мігаль Іштван	Mihály István	-"-	1915. III. 17.
1679	Мігаль Юон	Mihály Juon	єфрейтор	1917. II. 26.
1680	Мігаль Ласло	Mihály László	єфрейтор	1914. VIII. 28.
1681	Мігаль Мігай	Mihály Mihály	єфрейтор	1915. III. 3.
1682	Мігаль Томаш	Mihály Tamás	рядовий	1915. II. 5.
1683	Мігальчук Мігай (Михайло)	Mihálycsuk Mihály	-"-	1915. VI. 28.
1684	Мігалі Деметер	Mihályi Demeter	-"-	1914. XI. 24.
1685	Мігалі Деметер	Mihályi Demeter	-"-	1916. VII. 6.
1686	Мігалі Дьордь	Mihályi György	-"-	1914. X. 16.
1687	Мігалі Дьордь	Mihályi György	-"-	1915. III. 25.
1688	Мігалі Дьордь	Mihályi György	-"-	1915. IX. 18.
1689	Мігалі Іллейш	Mihályi Illés	-"-	1916. VIII. 2.
1690	Мігалі Іллейш	Mihályi Illés	-"-	1915. III. 18.
1691	Мігалі Іштван	Mihályi István	-"-	1915. III. 17.
1692	Мігалі Янош	Mihályi János	-"-	1915. III. 18.
1693	Мігалі Янош	Mihályi János	єфрейтор	1915. VI. 3.
1694	Мігалі Янош	Mihályi János	рядовий	1917. VI. 29.
1695	Мігалі Йозеф	Mihályi József	-"-	1915. III. 17.
1696	Мігалі Ласло	Mihályi László	-"-	1917. VI. 12.
1697	Мігалі Ласло Василь	Mihályi László Vazul	-"-	1916. III. 12.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1698	Мігалі Тодор	Mihályi Tódor	рядовий	1914.
1699	Мігалюк Гергель	Mihályuk Gergely	"-	1914. XI. 29.
1700	Мігалюк Василь	Mihályuk Vazul	"-	1914. IX. 29.
1701	Мігаль Ласло	Mihály László	"-	1914. VIII. 28.
1702	Міговк Флоріан	Mihók Flórián	"-	1914. IX. 10.
1703	Мік Ласло	Mik László (György fia)	"-	1917. II. 14.
1704	Мікгала Андраш	Mikhálya András	"-	1915. VI. 28.
1705	Мікловш (Міклош) Карой	Miklós Károly	"-	1915. VII. 7.
1706	Мікловш Ласло	Miklós László	"-	1916. I. 25.
1707	Мікуланич Мігай (Михайло)	Mikulanics Mihály	"-	1917. II. 10.
1708	Мілчевич (Мільчевич) Янош	Milcsevics János	взводний	1918. X. 2.
1709	Мілчевич Імре	Milcsevics Imre	рядовий	1917. II. 25.
1710	Міліц Марк	Milic Mark	"-	1917. II. 25.
1711	Мілованов Ізідор	Milovanov Izidor	"-	1915. IV. 29.
1712	Мілшасук Янош	Milsaszuk János	"-	1914. VIII. 31.
1713	Мінач Пал	Minács Pál	"-	1917. VI. 10.
1714	Міндак Йозеф	Mindák József	капрал	1918. VII. 5.
1715	Мінянка Янош	Minyanka János	рядовий	1917. VI. 25.
1716	Мирон Мігай (Михайло)	Miron Mihály	"-	1918. I. 3.
1717	Мирон Міклош (Микола)	Miron Miklós	"-	1914. XII. 19.
1718	Мізарчек Мартон	Mizarcsek Márton	"-	1917. V. 25.
1719	Мізун Мігай (Михайло)	Mizun Mihály	"-	1916. IX. 30.
1720	Мляшніца Ласло	Mlesnicza László	"-	1915. V. 31.
1721	Модіш Дьордь	Modis György	"-	1915. III. 18.
1722	Модра Ференц	Módra Ferenc	"-	1915. IX. 13.
1723	Мога Даніел	Moga Dániel	"-	1917. VII. 2.
1724	Мога Іштван	Moga István	"-	1917. V. 13.
1725	Мога Роберт	Moga Róbert	"-	1915. VI. 13.
1726	Могоріта Федор	Mohorita Fedor	"-	1914. X. 27.
1727	Мойш Дьордь	Mois György	"-	1915. VII. 3.
1728	Мойс Дьордь	Moisz György	"-	1914. XII. 7.
1729	Мойс Іштван	Moisz István	"-	1917. IX. 4.
1730	Мойс Ласло Дьордь	Moisz László György	"-	1916. IX. 11.
1731	Мойс Мігай	Moisz Mihály	"-	1917. III. 13.
1732	Мойш Пийтер	Mojs Péter	"-	1915. III. 21.
1733	Мойсин Дьордь	Mojszin György	"-	1916. II. 6.
1734	Молдован Ендре	Moldován Endre	"-	1918. X. 15.
1735	Молдован Флоріан	Moldován Flórián	"-	1917. IX. 4.
1736	Молдован Дьордь	Moldován György	"-	1918. VII. 13.
1737	Молдован Янош	Moldován János	"-	1914. X. 26.
1738	Молдован Василь	Moldován Vazul	"-	1916. XII. 10.
1739	Моле Мігай	Mole Mihály	"-	1916. X. 14.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1740	Молнар Андраш	Molnár András	рядовий	1916. V. 25.
1741	Молнар Балаж	Mólnár Balázs	"-	1915. XI. 1.
1742	Молнар Ференц	Molnár Ferenc	"-	1915. VI. 26.
1743	Молнар Дьордь	Molnár György	"-	1915. IX. 3.
1744	Молнар Імре	Molnár Imre, Pálé	"-	1915. VI. 28.
1745	Молнар Іштван	Molnár István	"-	1915. VII. 1.
1746	Молнар Іштван	Molnár István	"-	1914. IX. 10.
1747	Молнар Іштван	Molnár István	фельдфебель	1915. VI. 28.
1748	Молнар Янош	Molnár János	рядовий	1914. IX. 16.
1749	Молнар Йожеф	Molnár József	"-	1917. V. 14.
1750	Молнар Ласло	Molnár László	"-	1917. IX. 20.
1751	Молнар Ласло	Molnár László	єфрейтор	1915. XI. 1.
1752	Молнар Мігай	Molnár Mihály	рядовий	1915. VI. 26.
1753	Молнар Шімон Янош	Molnár Simon János	"-	1914. XI. 1.
1754	Молнар Секереш Йожеф	Molnár Szekeres József	"-	1915. VI. 2.
1755	Монич Ласло (Василь)	Monics László Mihályé	"-	1917. XI. 1.
1756	Монич Мігай (Михайло)	Monics Mihály	"-	1917. IV. 19.
1757	Монька Мігай	Monyka Mihály	"-	1915. III. 8.
1758	Мовш Пийтер	Moós Péter	"-	1915. XI. 17.
1759	Морар Дьордь	Morár György	"-	1915. V. 25.
1760	Морар Янош	Morár János	"-	1916. XI. 19.
1761	Моравчук Янош (Іван)	Moravcsuk János	"-	1918. VIII. 6.
1762	Моргентал Йожеф	Morgenthal József	"-	1915. VIII. 19.
1763	Моргітич Ласло Деметер	Morgitics László Demeter	"-	1916. IX. 30.
1764	Морош Елек	Moros Elek	"-	1915. V. 17.
1765	Морже Гергель	Morzse Gergely	"-	1915. VIII. 13.
1766	Мошкович Абрагам	Moskovics Ábrahám	"-	1917. V. 15.
1767	Мотиль Міклош (Микола)	Motily Miklós	"-	1917. I. 19.
1768	Мовдіс Йожеф	Movdisz József	"-	1918. XI. 12.
1769	Мовзеш Янош	Mózes János	"-	1915. X. 9.
1770	Мовц Пийтер	Mócz Péter	"-	1916. VII. 26.
1771	Мундач Янош	Mundács János	"-	1916. I. 9.
1772	Мундач Дьордь	Mundács György	"-	1915. III. 8.
1773	Мункач Карой Андраш	Munkácsy Károly András	капрал	1914. X. 27
1774	Мунтван Флоріан	Muntván Flórián	рядовий	1915. V. 21.
1775	Мунтян Якоб	Muntyán Jakab	взводний	1916. III. 15.
1776	Мунтян Ласло Янош	Muntyán László János	єфрейтор	1917. III. 17.

1	2	3	4	5
1777	Мунтян Ласло	Muntyán László	рядовий	1917. II. 27.
1778	Мунтян Ласло	Muntyán László	"-	1915. V. 17.
1779	Мунтян Ласло	Muntyán László	"-	1918. IX. 26.
1780	Мунтян Мігай	Muntyán Mihály	"-	1916. VII. 25.
1781	Муркал Шімон	Murkal Simon	"-	1915. XI. 14.
1782	Муржа Ласло (Василь)	Murzsa László	"-	1917. VI. 18.
1783	Муш Дьордь	Musch György	"-	1917. V. 15.
1784	Мушинський Янош (Іван)	Musinszki János	"-	1915. V. 23.
1785	Муска (Муско) Габор	Muszka Gábor	"-	1915. IV. 1.
1786	Мускаі Пийтер Янош	Muszkái Péter János	"-	1917. I. 15.
1787	Мускаі Шімон	Muszkái Simon	"-	1915. XI. 14.
1788	Муж Янош Нікіта	Muzs János Nikita	"-	1914. VIII. 30.
1789	Мюлбауер Еде	Mühlbauer Ede	фельдфебель	1917. I. 17.
1790	Мюллер Бурех	Müller Burech	рядовий	1916. X. 27.
1791	Мюллер Ігнац Абрагам	Müller Ignác Ábrahám	"-	1917. II. 20.
1792	Мюллер Йожеф	Müller József	"-	1917. XII. 10.
1793	Мюллер Соломон	Müller Salamon	єфрейтор	1915. XII. 8.
1794	Мюллер Томаш	Müller Tamás	взводний	1918. IX. 12.
Н				
1795	Нача Мігай	Nacsa Mihály	рядовий	1915. VI. 26.
1796	Надаш (Надош) Вілмош	Nádas Vilmos	капрал	1916. X. 15.
1797	Надь (Нодь) Андраш	Nagy I. András	капрал	1915. VII. 5.
1798	Надь Балінт	Nagy Bálint	рядовий	1915. V. 26.
1799	Надь Елек	Nagy Elek	"-	1915. VI. 23.
1800	Надь Фрідєш	Nagy Frigyes	єфрейтор	1915. V. 26.
1801	Надь Дьордь	Nagy György	рядовий	1916. III. 3.
1802	Надь Дюла	Nagy Gyula	"-	1919. X. 15.
1803	Надь Іштван	Nagy István	єфрейтор	1915. III. 17.
1804	Надь Янош Іштван	Nagy János István	рядовий	1916. X. 4.
1805	Надь Йожеф	Nagy József	"-	1915. IV. 4.
1806	Надь Лайош	Nagy Lajos	старшина	1915. VI. 24.
1807	Надь Лайош	Nagy Lajos	рядовий	1915. I. 11.
1808	Надь Лайош	Nagy Lajos	"-	1915. XII. 22.
1809	Надь Мігай	Nagy Mihály	"-	1914. VII. 13.
1810	Надь Мікллош Іван	Nagy Miklós Iván	єфрейтор	1914. XI. 22.
1811	Надь Шаму	Nagy Samu	рядовий	1917. V. 12.
1812	Надь Шандор	Nagy Sándor	"-	1915. III. 25.
1813	Нан Янош Шандор	Nán János Sándor	"-	1917. III. 16.
1814	Насуль (Носуль) Дьордь	Naszuly György	"-	1918. VI. 9.
1815	Насуль Янош	Naszuly János	"-	1914. XI. 23.
1816	Насуль Василь	Naszuly Vazul	"-	1916. III. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1817	Навадацкі (Новодацький) Янош (Іван)	Navadaczky János	рядовий	1916. VI. 5.
1818	Навої Андраш	Návai András	"-	1916. VIII. 19.
1819	Небела (Небело) Янош	Nebela János	"-	1915. VIII. 14.
1820	Небіла (Небіло) Дьордь	Nebila György	"-	1916. VIII. 8.
1821	Небіляк Іллейш	Nebilyák Illés	"-	1918. X. 6.
1822	Недецькі Іллейш Василь	Nedetzki Illés Vazul	"-	1914. IX. 11.
1823	Немеш Ференц	Nemes Ferenc	"-	1915. VI. 5.
1824	Немеш Дьордь Янош	Nemes György János	"-	1915. X. 19.
1825	Немеш Іллейш	Nemes Illés	"-	1916. III. 7.
1826	Немеш Янош (Іван)	Nemes János	"-	1915. XII. 15.
1827	Немеш Янош (Іван)	Nemes János	"-	1916. XII. 6.
1828	Немеш Янош Ласло	Nemes János László	"-	1916. VIII. 2.
1829	Немеш Ласло (Василь)	Nemes László	"-	1918. VI. 17.
1830	Немеш Пийтер (Петро)	Nemes Péter	"-	1915. X. 30.
1831	Немеш Пийтер (Петро)	Nemes Péter	"-	1917. II. 24.
1832	Немеш Тивадар	Nemes Tivadar	взводний	1917.V. 14-16.
1833	Немеш Тодор	Nemes Tódor	рядовий	1918. VI. 29.
1834	Немештян Іштван	Nemestyán István	капрал	1915. III. 7.
1835	Неймет Іштван	Németh I. István	рядовий	1915. IX. 30.
1836	Неймет Лайош	Németh Lajos	"-	1915. VII. 17.
1837	Неймет Лайош	Németh Lajos	"-	1915. IV. 1.
1838	Немзет Дьордь	Nemzet György	"-	1915. VIII. 4.
1839	Немзет Мігай	Nemzet Mihály	капрал	1916. VI. 17.
1840	Ненештян Янош	Nenyestyán János	капрал	1914. XII. 15.
1841	Нейгауз Пал	Neuhaus Pál	рядовий	1917. VII. 9.
1842	Нейман Армін	Neumann Ármin	"-	1915. II. 8.
1843	Нейман Фрідман	Neumann Fridmann	капрал	1915. III. 12.
1844	Нейман Леопольд	Neumann Lipó	капрал	1917. I. 17.
1845	Незерон Пийтер Ференц	Nezeron Péter Ferenc	рядовий	1915. VIII. 23.
1846	Нікітуц Дьордь	Nikitucz György	"-	1915. III. 17.
1847	Нікітуц Міклош	Nikitucz Miklós	"-	1915. IV. 25.
1848	Ніколайчук Василь	Nikolajcsuk Vazul	"-	1915. III. 29.
1849	Ніколіца Траян	Nikolicsa Traján	"-	1918. IV. 9.
1850	Нікореско Шандор	Nikoreszko Sándor	"-	1915. XII. 27.
1851	Носа Антал	Nosza Antal	"-	1915. VI. 26.
1852	Носа Іван	Nosza Iván	"-	1918. X. 2.
1853	Носа Мігай (Михайло)	Nosza Mihály	"-	1915. V.
1854	Носа Пийтер (Петро)	Nosza Péter	"-	1915. III. 17.
1855	Новоселицький Ласло (Василь)	Novoszeliczky László	"-	1915. XII. 4.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1856	Новадоцкі Янош	Nowadoezky János	капрал	1916. VI. 5.
1857	Новзнер Йозеф	Nó'zner József	фельдфебель	1916. XII. 4.
1858	Нутовіц Йозеф	Nutovits József	фельдфебель	1916. XII. 4.
1859	Няйкало Тодор	Nyajkaló Tódor	рядовий	1915. V. 8.
1860	Нєгре Дьордь	Nyegre György	"-	1917. IX. 20.
1861	Нєгре Ласло	Nyegre László	"-	1915. VI. 23.
1862	Нєгре Ласло Василь	Nyegre László Vazul	"-	1915. XI. 1.
1863	Нєгре Пийтер	Nyegre Péter Mih. fia	"-	1916. X. 1.
1864	Нєгре Пийтер	Nyegre Péter	"-	1915. XI. 8.
1865	Нєнєштян Іштван	Nyenyestyán István	капрал	1915. III. 7.
1866	Нєгреш Дьордь	Nyerges György	рядовий	1917. IX. 16.
1867	Нєріполь Імре	Nyeripoly Imre	"-	1915. IV. 17.
1868	Нібак Ференц	Nyibák Ferenc	"-	1916. VIII. 26.
1869	Нікора Гергель	Nyikora Gergely	"-	1916. VII. 24.
1870	Нілаш (Нілош) Іштван	Nyilas István	"-	1915. VI. 29.
1871	Нірі Балінт	Nyiri Bálint	"-	1915. IV. 3.
1872	Нірі Ласло	Nyiri László	"-	1915. V. 17.
1873	Нішован Деме	Nyisován Döme	"-	1915. III. 12.
1874	Ністор Аурел	Nyisztor Aurél	"-	1917. VI. 18.
1875	Ністор Дьордь	Nyisztor György	"-	1917. II. 4.
1876	Нюл Ласло	Nyúl László	"-	1914. IX. 22.
О				
1877	Оанча Пийтер	Oanca Péter	рядовий	1915. IX. 9.
1878	Оанда Мігай	Oanda Mihály	"-	1915. VII. 2.
1879	Обєрбухлер Вінце	Oberbüchler Vince	"-	1917. IX. 9.
1880	Обєрландер Леопольд	Oberlander Lipót	"-	1919. XII. 16.
1881	Обладан Йозеф (Йосип)	Obladán József	"-	1917. XI. 24.
1882	Облака (Облоко) Мартон	Oblaka Márton	"-	1915. X. 29.
1883	Обріскі Пийтер	Obriski Péter	"-	1917. X. 8.
1884	Обшитош Ласло (Василь)	Obsitos László	взводний	1915. XII. 7.
1885	Офрім Пийтер	Ofrim Péter	рядовий	1915. XI. 28.
1886	Олаг Янош	Oláh János	"-	1915. III. 23.
1887	Олайош (Олойош) Янош	Olajos János	"-	1915. XI. 29.
1888	Олас (Олос) Даніель	Olasz Dániel	"-	1915. VI. 29.
1889	Олас Йозеф	Olasz Józsel	"-	1916. II. 26.
1890	Олас Шандор	Olasz II. Sándor	"-	1915. VIII. 13.
1891	Олефір Іллейш	Olefir Illés	капрал	1918. VI. 14.
1892	Олегаш Василь	Olegás Vazul	рядовий	1917.V. 12-16.
1893	Олтвані Ференц	Oltványi Ferenc	"-	1918. X. 8.
1894	Олін Ференц	Olyin Ferenc	"-	1917. III. 4.
1895	Она (Оно) Мігай	Ona Mihály	"-	1914. XII. 9.
1896	Онча (Ончо) Федор	Oncsa Fedor	"-	1918. III. 8.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1897	Онча Ігнат	Oncsa Ihnat	рядовий	1915. V. 21.
1898	Онча Пийтер	Oncsa Péter	"-	1916. VI. 6.
1899	Ондріка Мігай	Ondrika Mihály	"-	1916. V. 19.
1900	Оніско (Онисько) Дьордь (Юрій)	Oniszkó György	єфрейтор	1916. X. 5.
1901	Опаранюк Міклош (Микола)	Oparanyuk Miklós	рядовий	1917. III. 2.
1902	Опреан Шімон	Oprean Simon	"-	1917. II. 9-12.
1903	Опріш Іллейш	Opris Illés	"-	1916. IX. 15.
1904	Опріш Янош (Іван)	Opris János	"-	1915. I. 13.
1905	Опріш Янош (Іван)	Opris János	"-	1917. X. 16.
1906	Опріш Ласло (Василь)	Opris László	капрал	1918. VII. 10.
1907	Опріш Ласло (Василь)	Opris László	капрал	1917. V. 5.
1908	Опріш Мігай (Михайло)	Opris Mihály	рядовий	1918. V. 26.
1909	Ораса (Оросо) Нуцу	Orasza Nuczu	"-	1918. V. 25.
1910	Орбан Йозеф	Orbán József	"-	1916. XI. 5.
1911	Оренчак Лайош	Orencsák Lajos	"-	1915. III. 19.
1912	Ор'япка (Оряпко) Ласло (Василь)	Orjápka László	"-	1917.V. 12-16.
1913	Омік Янош	Omyik János	"-	1917. VII. 6.
1914	Оролоскі Лайош	Oroloszki Lajos	єфрейтор	1914. IX. 22.
1915	Орос Ференц	Orosz Ferenc	взводний	1915. III. 14.
1916	Орос Дьордь (Юрій)	Orosz György	капрал	1917. II. 17.
1917	Орос Імре	Orosz Imre	капрал	1914. XI. 27.
1918	Орос Іштван (Степан)	Orosz István	рядовий	1918. V. 26.
1919	Орос Іштван Імре	Orosz István Imre	капрал	1915. VIII. 13.
1920	Орос Янош (Іван)	Orosz János	рядовий	1914. X. 7.
1921	Орос Йозеф (Йосип)	Orosz József	"-	1915. III. 9.
1922	Орос Ласло (Василь)	Orosz László	"-	1916. VIII. 1.
1923	Орос Мігай (Михайло)	Orosz Mihály	"-	1918. VI. 21,
1924	Орос Пийтер (Петро)	Orosz Péter	"-	1917. VII. 30.
1925	Оросі Балінт	Oroszi Bálint	"-	1915. VI, 25.
1926	Остап Янош (Іван)	Ostap János	"-	1918. XI. 16.
1927	Орза (Орзо) Грігор	Orza Grigor	"-	1915. VI. 28
1928	Орза Пийтер	Orza Péter	"-	1916. VIII. 2.
1929	Орзіцкій Йозеф Мігай	Orzitzkij József Mihály	"-	1915. VI. 6.
1930	Отоголя Янош	Otogolya János	"-	1916. II. 26.
П				
1931	Пацкан Дьордь (Юрій)	Páczkán György	рядовий	1914. IX. 22.
1932	Пацкан Василь	Páczkán Vazul	"-	1914. X. 12.
1933	Пафіруляк (Пофіруляк) Ференц	Pafirulyák Ferenc	"-	1915. V. 18.
1934	Пайсу Янош	Pájszu János	"-	1917. V. 25.
1935	Пакорта (Покорто) Дьордь	Pakorta György	"-	1917. III. 9.
1936	Паллагі (Пологі) Ференц	Pallagi Ferenc	єфрейтор	1916. III. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1937	Палатінуш Пал	Palatínus Pál	рядовий	1918. X. 5.
1938	Палай (Полай) Ференц	Palay Ferenc	-"	1915. IV. 16
1939	Палешник Мігай (Михайло)	Palesnik Mihály	-"	1916. II. 9.
1940	Палінчак Деметер (Дмитро)	Palincsák Demeter	-"	1916. VII. 22.
1941	Палінкаш Мігай (Михайло)	Pálinkás Mihály	-"	1916. X. 5.
1942	Палковіч Дьордь (Юрій)	Palkovics György	-"	1916. III. 30.
1943	Палкуш Ласло	Palkus László	-"	1917. IX. 9.
1944	Палоташ Янош (Іван)	Palotás János	-"	1916. I. 11.
1945	Палоташ Янош (Іван)	Palotás János	-"	1915. III. 16.
1946	Пальок Янош (Іван)	Pályok János	капрал	1917. VIII. 6.
1947	Панч Еде	Páncs Ede	рядовий	1916. III. 7.
1948	Панюшка (Понюшко) Мігай	Panjuska Mihály	ефрейтор	1918. VII. 5.
1949	Пантлик Антал	Pántlik Antal	рядовий	1914. XI. 29.
1950	Пантлик Ігнац	Pántlik Ignác	-"	1916. VIII. 27.
1951	Панько Янош (Іван)	Panyakó János	-"	1915. II. 27.
1952	Папп (Пап) Адольф	Papp Adolf	-"	1915. XI. 28.
1953	Папп Ананіаш	Papp Ananiás	-"	1917. V. 5.
1954	Папп Андраш	Papp András	-"	1917. V. 5.
1955	Папп Деметер	Papp Demeter	-"	1914. VIII. 30.
1956	Папп Ференц	Papp Ferenc	ефрейтор	1915. III. 6.
1957	Папп Ференц	Papp Ferenc	рядовий	1916. I. 1.
1958	Папп Габор	Papp Gábor	-"	1915. V. 17.
1959	Папп Гергель	Papp Gergely	-"	1918. XI. 8.
1960	Папп Гергель Деметер	Papp Gergely Dömötör	-"	1914. VIII. 30.
1961	Папп Дьордь	Papp György	-"	1917. IV. 20.
1962	Папп Дьордь	Papp György	-"	1915. VIII. 19.
1963	Папп Дьордь	Papp György	-"	1915. III. 8.
1964	Папп Дьордь	Papp György	-"	1916. II. 27.
1965	Папп Дьордь Пийтер	Papp György Péter	-"	1917. III. 6.
1966	Папп Дьордь	Papp György	-"	1914. VIII. 31.
1967	Папп Дьордь	Papp György	-"	1916. VIII. 4.
1968	Папп Дьордь	Papp György	-"	1917. IV. 17.
1969	Папп Дьордь	Papp György	-"	1914. IX. 3.
1970	Папп Дьордь	Papp György	-"	1916. VIII. 4.
1971	Папп Гітон	Papp Hiton	-"	1915. XII. 12.
1972	Папп Іштван	Papp István	-"	1917. III. 13.
1973	Папп Іштван	Papp István	-"	1915. VII. 5.
1974	Папп Янош	Papp János	-"	1917. VII. 31.
1975	Папп Янош	Papp János Sándoré	-"	1914. VIII. 26.
1976	Папп Янош	Papp János	-"	1916. V. 17.
1977	Папп Янош	Papp János	-"	1915. IV. 3.

Продовження списку

1	2	3	4	5
1978	Папп Янош	Papp I. János	рядовий	1914. VIII. 31.
1979	Папп Янош	Papp (lehet: Pop) János	-"	1916. III. 5.
1980	Папп Янош	Papp János	-"	1918. IV. 28.
1981	Папп Янош Мігай	Papp János Mihály	-"	1916. XI. 27.
1982	Папп Янош	Papp János	-"	1915. VI. 20.
1983	Папп Янош	Papp János	єфрейтор	1915. III. 6.
1984	Папп Лайош	Papp Lajos	капрал	1916. II. 27.
1985	Папп Ласло	Papp László	рядовий	1918. VI. 3.
1986	Папп Ласло	Papp László	-"	1914. IX. 2.
1987	Папп Ласло Василь	Papp László Vazul	-"	1917. V. 23.
1988	Папп (Поп) Ласло	Papp (lehet: Pop) László	-"	1915. XI. 27.
1989	Папп Мігай	Papp Mihály	-"	1914. VIII. 10.
1990	Папп Мігай	Papp Mihály	-"	1914. X. 27.
1991	Папп Мігай	Papp Mihály	-"	1915. VIII. 19.
1992	Папп Пийтер	Papp Péter	-"	1917. VII. 30.
1993	Папп Шандор	Papp Sándor	-"	1918. VII. 28.
1994	Папп Тивадар	Papp Tivadar	-"	1915. III. 17.
1995	Папп Тодор	Papp Tódor	-"	1915. III. 23.
1996	Папп Тодор	Papp Tódor	-"	1915. XII. 14.
1997	Папп Тодєр	Papp Togyer	-"	1917. II. 19.
1998	Папп Василь	Papp Vazul	-"	1917. III. 28.
1999	Папарєга (Папарига) Елек	Paparega Elek	-"	1914. IX. 24.
2000	Папарєга Мігай (Михайло)	Paparega Mihály	-"	1915. XII. 11.
2001	Папаручек Мігай	Paparucsek Mihály	трубач роти	1914. X. 7.
2002	Паплюк (Поплюк) Міклош (Микола)	Paplyuk Miklós	єфрейтор	1918. V. 8.
2003	Парагі (Порогі) Ференц	Paragi Ferenc	рядовий	1915. X. 23.
2004	Паращук (Порощук) Ференц	Parasczuk Ferenc	-"	1915. III. 17.
2005	Паршинець Мігай (Михайло)	Parsinecz Mihály	-"	1915. III. 23.
2006	Пасєре Янош	Pászere János	єфрейтор	1914. IX. 30.
2007	Паш Ласло	Pás László	рядовий	1915. III. 16.
2008	Паш Мігай	Pass Mihály	-"	1914. IX. 18.
2009	Паш Ласло	Pasch László	-"	1915. III. 26.
2010	Пашку Янош	Pasku János	-"	1914. X. 20.
2011	Пашку Тодор	Pasku Tódor	-"	1915. VI. 26.
2012	Паскі (Поскі) Дьордь	Paszki György	-"	1917. IX. 8.
2013	Паскін Василь Мігай	Pászkin Vazul Mihály	-"	1914. X. 12.
2014	Пастор Янош	Pásztor János	-"	1915. VIII. 29.
2015	Пастор Янош Шандор	Pásztor János Sándor	-"	1917. III. 23.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2016	Пасулька (Пасулько) Ласло (Василь)	Paszulyka László	рядовий	1915. IX. 24.
2017	Патай (Потай) Йозеф	Patay József	"-	1917. V. 23.
2018	Патовч Імре	Patócs Imre	"-	1916. X. 25.
2019	Паул Янош	Paul János	"-	1915. VI. 5.
2020	Паул Янош Юон	Paul János Juon	"-	1918. I. 13.
2021	Паул Пийтер	Paul Péter	"-	1915. VII. 3.
2022	Павшинець Юра	Pausinecz Jura	"-	1915. VI. 28.
2023	Павлов Шебе	Pavlov Sebő	"-	1916. VI. 11.
2024	Паво Йозеф	Pávó József	"-	1915. VI. 26.
2025	Павелка (Павелко) Ласло (Василь)	Pawelka László	"-	1916. II. 5.
2026	Пазинець Мігай (Михайло)	Pazinecz Mihály	"-	1915. III. 23.
2027	Пецко Даніел (Данило)	Peczkó Dániel	"-	1914. XII. 27.
2028	Пецко Елек	Peczkó Elek	"-	1917. IX. 1.
2029	Пелех Янош (Іван)	Pellech János	"-	1915. III. 17.
2030	Пелеі Йозеф	Pelei József	"-	1916. VI. 12.
2031	Пелептян Янош Іллейш	Peleptyan János Illés	"-	1918. VII. 2.
2032	Пелешкей Міклош	Peleskei Miklós	"-	1918. V. 13.
2033	Пеліан Ласло	Pelián László	"-	1918. VI. 1-30.
2034	Пеньла (Пеньло) Мігай	Penyla Mihály	"-	1914. XI. 4.
2035	Пейнзеш Дьордь	Pénczes György	єфрейтор	1915. III. 19.
2036	Пере Ушер	Pere User	єфрейтор	1914. XI. 16.
2037	Перон Гаралампіч	Peron Haralampics	єфрейтор	1915. XI. 18.
2038	Перец Дьордь Василь	Perecz György Vazul	рядовий	1917. II. 4.
2039	Перец Янош (Іван)	Perecz János	"-	1916. IX. 5.
2040	Перца Деметер	Percza Demeter	"-	1915. III. 8.
2041	Перца Міклош	Percza Miklós	"-	1916. VII. 20.
2042	Перинець Мігай (Михайло)	Perinecz Mihály	"-	1917. II. 21.
2043	Перл Соломон	Perl Salamon	"-	1915. VII. 3.
2044	Петер Янош	Peter János	"-	1915. V. 19.
2045	Петер Пийтер	Peter Péter	"-	1916. V. 22.
2046	Петран Мігай	Petrán Mihály	"-	1915. XI. 28.
2047	Петрар Ласло	Petrár László	"-	1914. X. 7.
2048	Петраш Янош (Іван)	Petrás János	"-	1916. III. 12.
2049	Петрашук Ласло (Василь)	Petrásczuk László	взводний	1914. IX. 11.
2050	Петрецький Янош (Іван)	Petreczki János	рядовий	1918. IX. 21.
2051	Петрецький Мігай (Михайло)	Petreczki Mihály	"-	1916. I. 28.
2052	Петреуш Деметер	Petreus Demeter	"-	1916. VII. 28.
2053	Петреуш Гергель	Petreus Gergely	"-	1914. XII. 12.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2054	Петреуш Янош	Petreus János	рядовий	1915. VI. 26.
2055	Петрик Андраш (Андрій)	Petrik András	"-	1916. I. 15.
2056	Петрінка (Петрінко) Ласло (Василь)	Petrinka László	"-	1918. VIII. 4.
2057	Петровці Антал	Petróczi Antal	єфрейтор	1916. V. 25.
2058	Пейтровці Янош	Pétróczi János	рядовий	1917. IV. 22.
2059	Петров Пийтер Пал	Petrov Pau Péter Pál	"-	1915. VÍI. 3.
2060	Петровай Янош	Petrovai János	"-	1915. XII. 9.
2061	Петровай Ласло	Petrovai László	"-	1914.
2062	Петровай Нуцу	Petrovai Nucu	"-	1915. XII. 9.
2063	Петрован Деметер	Petrovan Demeter	"-	1917. X. 21.
2064	Петрован Елек	Petrovan Elek Jánosé	сапер	1914. X. 19.
2065	Петрован Дьордь	Petrován György	рядовий	1915. III. 16.
2066	Петрован Дьордь	Petrovan György	"-	1917. III. 22.
2067	Петрован Янош	Petrovan János	"-	1915. IV. 22.
2068	Петрован Міклош	Petrovan Miklós	"-	1916. VII. 24.
2069	Петрован Василь Дьордь	Petrovan Vazul György	"-	1915. III. 10.
2070	Петрованов Лупу	Petrovanov Lupu	"-	1915. VIII. 17.
2071	Петруляк Дьордь (Юрій)	Petrulyak György	"-	1915. III. 18.
2072	Петруляк Міклош (Микола)	Petrulyak Miklós	"-	1916. VIII. 23.
2073	Петруняк Пийтер (Петро)	Petrunyák Péter	"-	1916. VIII. 23.
2074	Петрус Гергель	Petrusz Gergely	"-	1914. XII. 2.
2075	Петрус Іштван	Petrus István	"-	1918. IV. 17.
2076	Петружела Адольф	Petruzela Adolf	фельдфебель	1915. II. 21.
2077	Петько Йожеф (Йосип)	Petykó József	фельдфебель	1918. XI. 1.
2078	Піцур Іллейш	Piczur Illés	фельдфебель	1914. X. 25.
2079	Піцура Дьордь	Piczura György	рядовий	1917. II. 18.
2080	Піцура Дьордь Янош	Piczura György János	"-	1917. II. 20.
2081	Піх Тобіаш	Pich Tóbiás	"-	1917. V. 27.
2082	Пігулек Міклош	Pihulyek Miklós	"-	1917. XII. 27.
2083	Піккел Йожеф	Pikkel József	"-	1917. III. 27.
2084	Пилип Янош (Іван)	Pilip János	"-	1916. VIII. 8.
2085	Пилип Ласло (Василь)	Pilip László	капрал	1917.V. 14-16.
2086	Пилип Мігай (Михайло)	Pilip Mihály	рядовий	1918. VII. 4.
2087	Пилип Мойсей	Pilip Mózes	"-	1914. VIII. 30.
2088	Пилипинець Янош (Іван)	Pilipinecs János	"-	1915. VII. 18.
2089	Пінцейш Арпад	Pinczés Árpád	"-	1916. IX. 30.
2090	Пінтейр Іштван	Pintér István	"-	1918. VII. 12.

1	2	3	4	5
2091	Пінте Мігай	Pintye Mihály	рядовий	1914. XI. 4.
2092	Пінте Мігай	Pintye Mihály	-"	1916. II. 5.
2093	Піньовзі Габор	Pinyőzi Gábor	-"	1917. VIII. 28.
2094	Піпаш Міклош (Микола)	Pipás Miklós	-"	1914. XI. 23.
2095	Піповш Дьордь	Pipós György	-"	1917. V. 13.
2096	Піркман Деметер	Pirkman Demeter	-"	1914. X. 23.
2097	Пішларчук Дьордь (Юрій)	Pislarcsuk György	-"	1918. VI. 16.
2098	Пішта Дьордь	Pista György	-"	1916. IV. 20.
2099	Пішта Пал	Pista Pál	-"	1918. V. 31.
2100	Піштолак Дюла	Pistolák Gyula	-"	1915. V. 19.
2101	Піштука Іштван	Pistuka István	-"	1915. VIII. 16.
2102	Пітулек Ласло	Pitulyek László	-"	1915. V. 2.
2103	Пластунск Деметер	Plasztunyek Demeter	-"	1914. VIII. 20.
2104	Пластунск Ласло	Plasztunyek László	-"	1916. V. 30.
2105	Плавка Пийтер	Plawka Péter	-"	1915. XII. 18.
2106	Плебан Ференц	Pleban Ferenc	-"	1916. X. 30.
2107	Плец Мігай	Plecz Mihály	-"	1915. III. 8.
2108	Плеш Гергель	Ples Gergely	-"	1915. VI. 11.
2109	Плеш Пал	Plesch Pál	-"	1915. IV. 11.
2110	Плешинець Дьордь (Юрій)	Plesinecz György	-"	1917. II. 9-12.
2111	Плешинець Лукач	Plesihecz Lukács	-"	1917. VI. 18.
2112	Плиска Василь	Pleszka Bazil Vazul	-"	1915. II. 2.
2113	Плиска Юра	Pleszka Jura	-"	1917. IX. 23.
2114	Плиска Пийтер (Петро)	Pleszka Péter	-"	1918. VI. 1.
2115	Побуцький Мігай (Михайло)	Pobucki Mihály	-"	1915. III. 16.
2116	Подмальніцкі (Подмальницький) Мігай (Михайло)	Podmalynszki Mihály Gy.	-"	1918. VIII. 2.
2117	Погань Янош	Pogány János	-"	1917. VII. 4.
2118	Погар Альберт Ігнац	Pogár Albert Ignác	-"	1916. X. 31.
2119	Погл Шандор	Pohl Sándor	єфрейтор	1914. XI. 1.
2120	Пойсу Янош	Pojszu János	єфрейтор	1917. V. 25.
2121	Покорба Іван	Pokorba Iván	рядовий	1916. I. 27.
2122	Поколбан Юре	Pokolban Jure	-"	1917. III. 9.
2123	Поковба Мігай Ласло	Pokowba Mihály László	-"	1917. IX. 3.
2124	Покута Мігай (Михайло)	Pokuta Mihály	-"	1916. IX. 30.
2125	Поллак Анчел	Pollák Ancsel	-"	1915. I. 17.
2126	Поллак Ігнац	Pollák Ignác	офіц. денщик	1917. III. 14.
2127	Поллак Ісак Юдаш	Pollák Izsák Judás	рядовий	
2128	Поллак Леб Бухеш	Pollák Leb Busech	рядовий	1914. VIII. 31.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2129	Поллак Берко	Pollák M. H. Berko	капрал	1916. VII. 8.
2130	Поллак Мор	Pollák Mór	рядовий	1915. VI. 5.
2131	Поллак Мойсей	Pollák Mózes	-"	1916. XT. 2.
2132	Поллак Мойсей	Pollák Mózes	-"	1917. XII. 4.
2133	Поллак Жігмонд	Pollák Zsigniond	-"	1917. VI. 19.
2134	Поляк Янош (Іван)	Pólyák János	єфрейтор	1917. VIII. 6.
2135	Поляк Мігай (Михайло)	Pólyák Mihály	рядовий	1917. II. 9-12.
2136	Полгар Альберт	Polgár Albert	рядовий	1916. X. 31.
2137	Повлі Янош	Póli János	взводний	1915. VI. 8.
2138	Половка Мігай (Михайло)	Polóka Mihály	рядовий	1916. XII. 7.
2139	Поп Йовановіч Тодор	Pop Jovanovics Tódor	-"	1915. X. 11.
2140	Попадець Мігай (Михайло)	Popadecz Mihály	-"	1916. VII. 23.
2141	Попадинець Іштван (Степан)	Popadinecz István	взводний	1917. IV. 18.
2142	Попадинець	Popadinecz I. D.	рядовий	1917. III. 10.
2143	Попадинець Пийтер (Петро)	Popadinecz Péter	-"	1917.11. 9-12.
2144	Попадинець Василь	Popadinecz Vazul	-"	1916. VIII. 17.
2145	Попеше Янош	Popese János	-"	1918. VII. 2.
2146	Попюк Іллейш	Popjuk Illés	капрал	1917. V.14-16.
2147	Попович Андраш (Андрій)	Popovics András	єфрейтор	1915. III. 3.
2148	Попович Деметер (Дмитро)	Popovics Dömötör	єфрейтор	1915. VI. 24.
2149	Попович Дьордь (Юрій)	Popovics György	єфрейтор	1914. XII. 27.
2150	Попович Іштван (Степан)	Popovics István	рядовий	1916. VIII. 24.
2151	Попович Янош (Іван)	Popovics János	-"	1917. X. 26.
2152	Попович Янош (Іван)	Popovics János	-"	1916. VII. 3.
2153	Попович Янош (Іван)	Popovics János	-"	1915. VIII. 23.
2154	Попович Йовей	Popovics Jóéi	-"	1914. X. 26.
2155	Попович Лайош	Popovics Lajos L.	-"	1914. VIII. 27.
2156	Попович Ласло (Василь)	Popovics László	-"	1914. XII. 13.
2157	Попович Ласло (Василь)	Popovics László	-"	1918. XI. 5.
2158	Попович Міклош (Микола)	Popovics Miklós	-"	1916. VIII. 29.
2159	Попович Галас	Popovics Galasz M.	-"	1914. X. 26.
2160	Попович Пийтер (Петро)	Popovics Péter	-"	1915. III. 13.
2161	Попович Шандор Шімон	Popovics Sándor Simon	-"	1915. XI. 28.
2162	Попша Янош	Popsa János	-"	1915. VI. 2.
2163	Попша Янош	Popsa János	-"	1917. IX. 15.
2164	Попша Янош	Popsa János	-"	1915. X. 11.
2165	Попша Ласло Янош	Popsa László János	капрал	1917. III. 16.
2166	Поряк Ференц	Porjak Ferenc	капрал	1915. V. 18.

1	2	3	4	5
2167	Постош Янош	Posztos János	рядовий	1916. X. 27.
2168	Пожар Федор	Pozsár Fedor	"-	1915. V. 20.
2169	Пожар Янош	Pozsár János	"-	1916. XII. 10.
2170	Певрінц Мігай	Pőrinicz Mihály	"-	1917. II. 21.
2171	Прадек Мігай	Pragyek Mihály	"-	1915. V. 20.
2172	Праді (Проді) Дюла	Pragyi Gyula	"-	1915. V. 18.
2173	Пранічук Мігай (Михайло)	Pranicsuk Mihály	"-	1917. VI. 25.
2174	Прейнешбергер Рудольф	Preinesberger Rudolf	взводний	1915. II. 12.
2175	Прейма Андраш Дьордь	Préma András György	рядовий	1918. IV. 14.
2176	Примак Йозеф (Йосип)	Premák József	"-	1915. III. 25.
2177	Преніца Янош	Prenyicza János	"-	1918. IX. 29.
2178	Пріалла Елек	Prialla Elek	"-	1915. III. 11.
2179	Прібейк Шандор	Pribék Sándor	"-	1915. III. 17.
2180	Прічіня Йозеф	Pricsinya József	"-	1916. X. 10.
2181	Прімак Янош (Іван)	Prímák János	"-	1915. III. 25.
2182	Проц Дьордь	Procz Jura György	"-	1915. III. 8.
2183	Продан Дьордь (Юрій)	Prodán György	"-	1915. II. 22.
2184	Проднюк Янош (Іван)	Prodnyuk János M.	капрал	1917. II. 10.
2185	Продіан Янош	Prodián János	рядовий	1914. X. 7.
2186	Продіан Василь	Prodián Vazul	"-	1915. XII. 5.
2187	Проданець	Prodanecz L. Gy.	"-	1918. VII. 16.
2188	Птетрар Тодор	Ptyetrár Tódor	"-	1915. V. 22.
2189	Пуц Дьордь	Pucz György	"-	1918. III. 10.
2190	Пуцай Дьордь	Puczáj György	"-	1918. I. 15.
2191	Пудберецький Іллейш	Pudberecki Illés	"-	1917. V. 12.
2192	Пуя (Пуйо) Пийтер	Púja Péter	єфрейтор	1917. VIII. 6.
2193	Пука (Пуко) Янош	Puka János	єфрейтор	1916. XII. 26.
2194	Пукман Деметер	Pukman Dömötör	рядовий	1914. X. 23.
2195	Пукман Міклош	Pukman Miklós	"-	1915. VI. 23.
2196	Пурчак Дьордь	Purcsák György	"-	1915. III. 18.
2197	Пушкеш Гедеон	Puskás Gedeon	"-	1916. X. 8.
P				
2198	Рац Агоштон	Rác Ágoston	рядовий	1916. IX. 6.
2199	Рац Антал	Rác Antal	"-	1916. X. 24.
2200	Рац Ференц	Rác Ferenc	"-	1917. VII. 3.
2201	Рац Габор	Rác Gábor	"-	1918. III. 3.
2202	Рац Густав	Rác Gusztáv	"-	1916. IX. 6.
2203	Рац Йозеф	Rác József	"-	1915. V. 17.
2204	Рад Янош	Rád János	"-	1914. VIII. 31.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2205	Рад Ласло	Rád László	рядовий	1915. III. 15.
2206	Радої Пал	Radóí Pál	"-	1916. X. 30.
2207	Радух Ференц	Raduch Ferenc	"-	1916. XI. 3.
2208	Рак Пийтер (Петро)	Rák Péter	"-	1915. VIII. 23.
2209	Ракіш Янош	Rakis János	"-	1915. III. 8.
2210	Ракошімієз Мігай	Rakosimieez Mihály	"-	1914. X. 29.
2211	Раковський Ілько	Rakovszky Ilyko	"-	1917. V. 24.
2212	Ракшан Деметер	Raksán Demeter	"-	1915. VI. 25.
2213	Ракушинець Дьордь (Юрій)	Rakusinecz György	"-	1914. X. 5.
2214	Ракусицинець Мігай (Михайло)	Rakuszcinecz Mihály	"-	1918. VIII. 11.
2215	Ракущинець Мігай (Михайло)	Rakuszcinecz Mihály	"-	1915. III. 4.
2216	Рашко Янош	Raskó Ferenc János	"-	1916. VIII. 21.
2217	Расараб Ласло	Raszarab László	"-	1914. XI. 22.
2218	Ратіснєк Елек	Ratycznyek Elek	"-	1915. IV. 11.
2219	Ребрей Дьордь (Юрій)	Rebrej György	"-	1915. VIII. 27.
2220	Реднік Гергель	Rednik Gergely	"-	1917. III. 4.
2221	Реднік Дьордь	Rednik György	"-	1917. II. 22.
2222	Реднік Іштван	Rednik István	"-	1917.V. 12-16.
2223	Реднік Янош	Rednik János	"-	1916. III. 1.
2224	Реднік Янош	Rednik János	"-	1914. IX. 3.
2225	Реднік Пийтер	Rednik Péter	"-	1916. V. 26.
2226	Регнік Ласло	Regnik László	"-	1915. XI. 26.
2227	Рейшеобухлер Йозеф	Reiseobüchler József	"-	1916. IX. 26.
2228	Рейшінан Мойсей	Reisinan Mózes	"-	1914. VIII. 31.
2229	Рейшнер Хаїм	Reisner Chaim	"-	1915. VI. 30.
2230	Рекало Василь	Rekáló Vazul	"-	1917. IX. 30.
2231	Репарук Дьордь (Юрій)	Reparuk György	єфрейтор	1915. I. 16.
2232	Репкен Шімон	Repken Simon	рядовий	1917. VIII. 29.
2233	Рещук Дьордь (Юрій)	Rescsuk György	"-	1915. VI. 28.
2234	Ретізнек Елек	Retyznék Elek	"-	1915. IV. 11.
2235	Рездак Янош	Rezdák János	"-	1915. IV. 23.
2236	Ріхтарік Янош	Richtarik János.	"-	1916. VII. 17.
2237	Річречак Янош	Ricsrecsak János L.	"-	1916. IV. 22.
2238	Рідкор Василь	Ridkor Vaszil	"-	1914. XII. 8.
2239	Ріго Андраш	Rigó András	"-	1915. VII. 2.
2240	Рішко Янош (Іван)	Risko János	"-	1915. XII. 9.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2241	Рішко Янош (Іван)	Risko János	рядовий	1915. II. 5.
2242	Рішко Мігай (Михайло)	Risko Mihály	-"	1916. VIII. 23.
2243	Рішко Мігай (Михайло)	Risko Mihály	-"	1915. VII. 13.
2244	Рофтя Дьордь	Roftya György	-"	1916. VIII. 2.
2245	Рогожар Пийтер	Rogozsár Péter	-"	1916. XI. 28.
2246	Рохнян Пал	Rochnyán Pál	-"	1915. IV. 5.
2247	Рояшіз Пийтер	Rojásiz Péter	-"	1915. III. 3.
2248	Ройда (Ройдо) Мігай Ігнац	Rojda Mihály Ignác	-"	1915. VI. 3.
2249	Роляк Янош (Іван)	Rolyák János	-"	1915. VI. 22.
2250	Роман Деметер (Дмитро)	Román Dömötör	-"	1915. I. 15.
2251	Роман Елек	Román Elek	-"	1915. VI. 9.
2252	Роман Дьордь (Юрій)	Román György	-"	1915. X. 6.
2253	Роман Дьордь (Юрій)	Román György	-"	1918. V. 14.
2254	Роман Дьордь (Юрій)	Román György	-"	1915. V. 18.
2255	Роман Дьордь (Юрій)	Román György	-"	1916. IX. 22.
2256	Роман Іллейш	Román Illés	-"	1915. III. 7.
2257	Роман Іллейш	Román Illés	-"	1915. VIII. 29.
2258	Роман Янош (Іван)	Román János	-"	1915. III. 27.
2259	Роман Янош (Іван)	Román János	-"	1914. X. 10.
2260	Роман Ласло Шімон	Román László Simon	капрал	1917. VI. 4.
2261	Роман Ласло Гергель	Román László Gergely	капрал	1915. I. 13.
2262	Роман Ласло (Василь)	Román László, Gáboré	рядовий	1914. XI. 23.
2263	Роман Ласло (Василь)	Román László	-"	1915. V. 27.
2264	Роман Ласло (Василь)	Román László	-"	1915. III. 4.
2265	Роман Ласло (Василь)	Román László	-"	1917. IX. 7.
2266	Роман Ласло (Василь)	Román László	-"	1914. X. 9.
2267	Роман Ласло (Василь) Павел	Román László Pavel	-"	1914. XI. 29.
2268	Роман Ласло (Василь)	Román László	-"	1914. IX. 17.
2269	Роман Мігай (Михайло)	Román Mihály	-"	1915. XII. 9.
2270	Роман Пийтер Дьордь	Román Péter György	-"	1916. VIII. 31.
2271	Роман Пийтер (Петро)	Román Péter	-"	1916. II. 13.
2272	Роман Шандор	Román Sándor	-"	1915. VI. 9.
2273	Роман Шандор	Román Sándor	-"	1915. II. 22.
2274	Ромаїт Тивадар	Romáit Tivadar	-"	1916. X. 2.
2275	Роман Василіє	Román Vasilije	-"	1914. IX. 17.
2276	Романишук Андраш (Андрій)	Romanesuk András	-"	1915. III. 17.
2277	Романич Янош (Іван)	Romanics János	-"	1916. VIII. 7.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2278	Романка (Романко) Іван	Románka Jván	рядовий	1915. XII. 18.
2279	Романюк Дьордь (Юрій)	Romanyuk György	"-	1915. X. 26.
2280	Романюк Мігай (Михайло)	Romanyuk Mihály	"-	1915. X. 26.
2281	Романюк Пал (Павло)	Romanyuk Pál	"-	1916. I. 15.
2282	Романюк Шімон	Romanyuk Simon	"-	1916. VI. 13.
2283	Ронков Ференц	Ronkov I. Ferenc	"-	1915. X. 27.
2284	Рошашанський Йозеф	Rosasánszky József	"-	1918. XI. 11.
2285	Рошенберг Герман	Rosenberg Hermann	"-	1916. VIII. 9.
2286	Рошенберг Ізраел	Rosenberg Izrael	"-	1916. XI. 6.
2287	Рошенбергер Рубіншхел	Rosenberger Rubinschel	"-	1918. VI. 30.
2288	Рошенфельд Дюла	Rosenfeld Gyula	"-	1916. X. 16.
2289	Рошенфельд Лейба	Rosenfeld Leba	"-	1917. V. 15.
2290	Рошка (Рошко) Іван	Roska Iván	"-	1915. V. 27.
2291	Рошка Ласло (Василь)	Roska László	"-	1918. IX. 28.
2292	Рошка Мігай (Михайло)	Roska Mihály	"-	1914. X. 27.
2293	Рошка Пийтер (Петро)	Roska Péter	"-	1919. I. 13.
2294	Рошка Пийтер (Петро)	Roska Péter	"-	1915. XI. 16.
2295	Рошка Пийтер (Петро)	Roska Péter	"-	1915. VI. 25.
2296	Рошован Іштван	Rosován István	"-	1915. IV. 5.
2297	Росога Ференц	Roszoha Ferenc	"-	1918. X. 23.
2298	Росоха Янош (Іван)	Rozsocha János	"-	1917. VIII. 29.
2299	Роспапа (Роспопа) Мігай (Михайло)	Rozzpapa Mihály	"-	1917.V. 12-16.
2300	Рот Адольф	Roth Adolf	"-	1917.II. 9-12.
2301	Ротка (Ротко) Ференц	Rotka Ferenc	"-	1916. VIII. 21.
2302	Ротяк Янош (Іван)	Rotyák János	"-	1915. VI. 22.
2303	Розман Янош	Rozmann János	"-	1917. III. 18.
2304	Ровжа Пийтер	Rózsa Péter	єфрейтор	1914. XI. 28.
2305	Рожнаї Карой	Rozsnyai Károly	рядовий	1917. II. 5.
2306	Рубін Мано	Rubin Manó	єфрейтор	1919. II. 21.
2307	Руцак Ференц	Ruscák Ferenc	рядовий	1916. XII. 10.
2308	Руцак Гергель	Ruscák Gergely	"-	1917. V. 23.
2309	Руцак Ласло (Василь)	Ruscák László	"-	1914. XI. 21.
2310	Руцак Ласло (Василь)	Ruscák László	"-	1915. IV. 21.
2311	Руцак Міклош (Микола)	Ruscák Miklós	"-	1915. III. 13.
2312	Русин Ласло (Василь)	Russin László	"-	1915. V. 2.
2313	Рушнак Іван	Rusnák Iván	"-	1917. III. 20.
2314	Рус Дьордь	Rusz György	"-	1914. IX. 2.
2315	Рус Іллейш	Rusz Illés	"-	1915. V. 28.

1	2	3	4	5
2316	Рус Янош	Rusz János	рядовий	1917. VIII. 15.
2317	Рус Ласло	Rusz László	"-	1914. IX. 26.
2318	Рус Мігай	Rusz Mihály	"-	1916. XII. 15.
2319	Рускован Гергель	Ruszkován Gergely	"-	1916. VIII. 15.
2320	Руснак Андраш (Андрій)	Rusznák András	"-	1917. II. 11.
2321	Русняк Дьордь (Юрій)	Rusznayák György	"-	1918. X. 5.
С				
2322	Сабад Еміл	Szabad Emil	рядовий	1915. I.
2323	Сабад Міклош	Szabad Miklós	"-	1917. VIII. 31.
2324	Сабадош Еміл	Szabados Emil	"-	1917. IV. 23.
2325	Сабадош Дьордь	Szabados György	"-	1916. VIII.
2326	Сабадош Дьордь	Szabados György	"-	1916. VIII. 16.
2327	Сабадош Іштван	Szabados István	"-	1917. XII. 14.
2328	Сабадош Янош	Szabados János	"-	1916. V. 12.
2329	Сабадош Ласло	Szabados László	"-	1914. X.
2330	Сабаді Іштван	Szabadi István	візник	1918. VIII. 13.
2331	Сабов (Сабо) Бейла	Szabó Béla	рядовий	1916. III. 12.
2332	Сабов Бейла	Szabó Béla	"-	1915. VI. 29.
2333	Сабов Еразмус	Szabó Erazmus	"-	1914. X. 9.
2334	Сабов Дьозе	Szabó Győző	"-	1915. V. 25.
2335	Сабов Імре	Szabó Imre	"-	1917. IV. 20.
2336	Сабов Іштван	Szabó István	"-	1917. IV. 20.
2337	Сабов Іштван	Szabó István	"-	1915. VI. 5.
2338	Сабов Янош	Szabó János	"-	1915. VI. 26.
2339	Сабов Янош	Szabó János	"-	1915. VI. 28.
2340	Сабов Карой	Szabó Károly	капрал	1918. IX. 29.
2341	Сабов Лайош	Szabó Lajos	рядовий	1914. X. 29.
2342	Сабов Ласло	Szabó László	"-	1915. V. 7.
2343	Сабов Янош	Szabó Batancs János	"-	1916. II. 5.
2344	Сабовіч Йожеф	Szabovics József S.	"-	1916. II. 2.
2345	Саді Іштван	Szadi István	"-	1917. II. 1.
2346	Сай Габор	Szaj Gábor	"-	1915. IV. 3.
2347	Сайко Янош (Іван)	Szajkó János	"-	1917. III. 7.
2348	Сакач (Сокач) Йожеф	Szakács József	"-	1915. XII. 28.
2349	Сакалош Дьордь	Szakálos György	ефрейтор	1917. III. 15.
2350	Сакалош Пийтер	Szakálos Péter	рядовий	1914. XI. 21.
2351	Сакалош Василь	Szakálos Vazul	"-	1918. IX. 7.
2352	Сакарець Іштван	Szakarecz István	"-	1915. V. 16.
2353	Саксон Ласло	Szakszón László	"-	1915. III. 20.
2354	Салатян Ласло	Szalatyán László	"-	1916. VI. 6.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2355	Салма Янош	Szalma I. János	рядовий	1915. VI. 25.
2356	Саловка Василь	Szalóka Vazul	"-	1917. VI. 26.
2357	Самарегна Ференц	Szamarigna Ferenc	"-	1918. I. 20.
2358	Самаріга Мігай	Szamariga Miály	"-	1917. VII. 6.
2359	Самош Ласло	Szamos László	"-	1916. VII. 26
2360	Сампука Ференц	Számputka Ferenc	"-	1914. XI. 29.
2361	Санка Ференц	Szanka Ferenc	"-	1915. III. 20.
2362	Сані Іштван	Szanyi István	"-	1916. VIII. 24.
2363	Сапін Мігай	Szapin Mihály	"-	1917. III. 1.
2364	Саплонцаї Ласло	Szaplonczai László	"-	1915. II. 25.
2365	Сарасован Гергель	Szaraszován Gergely	"-	1915. V. 23.
2366	Сарка Гергель	Szarka Gergely	"-	1915. VI. 5.
2367	Сарка Іллейш	Szarka Illés	"-	1916. VIII. 25.
2368	Сарка Якоб	Szarka Jakab	"-	1914. XII. 3.
2369	Сарвинець Пийтер (Петро)	Szarvinecz Péter	"-	1914. XI. 3.
2370	Сас Габор	Szász Gábor	"-	1915. V. 17.
2371	Сас Гавріл	Szász Gavril	"-	1915. V. 5.
2372	Сас Дьордь	Szász György	"-	1915. III. 20.
2373	Сас Янош	Szász III. János L.	"-	1916. VI. 1.
2374	Сас Янош	Szász János	"-	1917. IV. 1.
2375	Сас Ласло	Szász László	"-	1914. VIII. 26.
2376	Сас Ласло	Szász László	"-	1916. VI. 4.
2377	Сасаран Пийтер	Szaszarán Péter	"-	1916. VIII. 14.
2378	Сасин Іван	Szaszin Iván	"-	1915. IV. 5.
2379	Сасин Янош	Szaszin János	"-	1914. XI. 29.
2380	Сасин Мігай (Михайло)	Szaszin Mihály	"-	1917. III. 1.
2381	Сасин Пийтер (Петро)	Szaszin Péter	"-	1916. IX. 17.
2382	Сатмарі (Сотмарі) Йозеф	Szatmári József	"-	1918. IV. 18.
2383	Саучук (Савчук) Міклош (Микола)	Szaucsuk Miklós M.	"-	1917. II. 12.
2384	Сауко (Савко) Дьордь (Юрій)	Szauko György	"-	1918. VI. 29.
2385	Сауляк Янош	Szaulyák János	капрал	1914. IX. 22.
2386	Савка Ференц	Szauka Ferenc	капрал	1915. III. 20.
2387	Савка Дьордь (Юрій)	Szauka György	капрал	1915. VIII. 23.
2388	Сава Янош	Száva János	рядовий	1917. XI. 3.
2389	Савинець Ласло (Василь)	Szavinecz László	"-	1914. XI. 2.
2390	Савинець Пийтер (Петро)	Szavinecz Péter	"-	1914. XI. 5.
2391	Савка Дьордь (Юрій)	Szávka György	"-	1915. VIII. 23.
2392	Саву Василь	Szavú Vazul	"-	1916. IV. 23.

1	2	3	4	5
2393	Седлак Йозеф	Szedlák József	рядовий	1914. XI. 24.
2394	Сейберт Йозеф	Szeibert József	єфрейтор	1916. VIII. 22.
2395	Секереш Балінт	Szekeres Bálint	рядовий	1915. V. 18.
2396	Секереш Йозеф	Szekeres József	"-	1915. VI. 2.
2397	Сейленік Дьордь	Szélenyik György	"-	1915. VIII. 23.
2398	Селіштян Янош	Szelistyán János	"-	1918. II. 2.
2399	Селушек Пал	Szelusek Pál	"-	1917. IX. 7.
2400	Семак Пал (Павло)	Szemák Pál	"-	1916. VIII.27.
2401	Семеган Пийтер (Петро)	Szemebán Péter	"-	1917. V. 6.
2402	Семен Іштван (Степан)	Szemen István	"-	1915. X. 15.
2403	Семен Янош (Іван)	Szemen János	"-	1916. XI. 13.
2404	Семен Шандор	Szemen Sándor	"-	1916. XI. 13.
2405	Сейнаші Йозеф	Szénási József	"-	1916. X. 25.
2406	Сенчелла Янош	Szencsella János	"-	1915. XI. 20.
2407	Сендерович Адольф	Szenderovics Adol	"-	1917. VII. 4.
2408	Сендерович Алайош	Szenderovics Alajos	"-	1914. XII. 2.
2409	Сендерович Янош	Szenderovics János	"-	1914. XII. 2.
2410	Сендерович Маєр	Szenderovics Majer	"-	1917. IV. 6.
2411	Сенек Лайош (Василь)	Szenek Lajos	"-	1917. IV. 6.
2412	Сенгу Ласло	Szengu László	"-	1917. IV. 6.
2413	Сейпі Гейза	Szépi Géza	єфрейтор	1916. VIII. 1.
2414	Сейпі Дюла Янош	Szépi Gyula János	рядовий	1916. VIII. 1.
2415	Сейпі Янош	Szépi János	рядовий	1916. III. 12.
2416	Сербак Іштван (Степан)	Szerbák István	взводний	1915. VIII. 30.
2417	Сербу Дьордь	Szerbu György	рядовий	1915. VI. 23.
2418	Серекейн Деметер	Szerekén Demeter	"-	1915. VII. 15.
2419	Серуха Василь Іван	Szerucha Vazul Iván	"-	1918. II. 25.
2420	Сідей Янош (Іван)	Szidei János	"-	1917. V. 14.
2421	Сідор Ласло (Василь)	Szidor László	"-	1915. III. 5.
2422	Сідор Віктор	Szidor Viktor	"-	1918. VI. 8.
2423	Сігеті Сімон	Szigeti Simon	"-	1914. X. 11.
2424	Сілард Режо	Szilárd Rezső	капрал	1917. XI. 9,
2425	Сільваші Ерне	Szilvási Ernő	рядовий	1915. VI. 27.
2426	Сільваші Йозеф	Szilvási József	"-	1917. VII. 19.
2427	Сільвіріус Іллейш	Szilviriusz Illés	"-	1916. VI. 22.
2428	Сіма Іштван (Степан)	Szima István	"-	1917. V. 23.
2429	Симканич Дьордь (Юрій)	Szimkonics György	"-	1917. IV. 26.
2430	Сірбу Дьордь	Szirbu György	"-	1915. VI. 23.
2431	Сітар Дьордь (Юрій)	Szitar György	"-	1915. V. 16.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2432	Сітар Іштван (Степан)	Szitár István	рядовий	1915. V. 17.
2433	Сітар Пал (Павло)	Szitár Pál	"-	1917. VI. 23.
2434	Сівак Ласло (Василь)	Szivák László	"-	1915. XI. 29.
2435	Скейра Янош	Szkéra János	"-	1917. IV. 1.
2436	Скінчеї Дьордь	Szkincsei György	"-	1915. VI. 25.
2437	Скіуза Мігай Лайош	Szkiuza Mihály	"-	1916. XI. 5.
2438	Слаунік Елек	Szlaunyk Elek	"-	1917. VI. 10.
2439	Слава Ласло (Василь)	Szláva László	"-	1915. V. 26.
2440	Славіта Янош (Іван)	Szlavita János	"-	1915. V. 17.
2441	Сленка Дьордь	Szlenka György	"-	1916. IX. 30.
2442	Слетзан Гергель	Szletzán Gergely	"-	1915. XI. 14.
2443	Сліфка Пийтер	Szliftá Péter	"-	1916. VIII. 16.
2444	Сліган Мігай Лайош	Szligán Mihály Lajos	"-	1916. XI. 21.
2445	Сливка Дьордь (Юрій)	Szlivka György	"-	1916. IX. 30.
2446	Сметанка (Сметанко) Янош (Іван)	Szmetánka János	"-	1917. VII. 12.
2447	Смук Юда	Szmuk Juda	"-	1916. VIII. 1.
2448	Сочка Дьордь (Юрій)	Szócska György	"-	1915. XII. 6.
2449	Сойна Антал	Szojina Antal	"-	1915. VII. 1.
2450	Сойна Іллейш	Szojina Illés	"-	1915. V. 5.
2451	Сойна Янош	Szojina János	"-	1915. III. 15.
2452	Сойна Ласло	Szojina László	"-	1917. I. 19.
2453	Сойна Мігай	Szojina Mihály	"-	1915. XI. 4.
2454	Сойна Росінка	Szojina Roszinka	"-	1918. I. 27.
2455	Сопка (Сопко) Мігай (Михайло)	Szopka Mihály	"-	1915. VII. 11.
2456	Соріч Янош	Szorics János	"-	1918. III. 9.
2457	Сьоке Лайош	Szóke Lajos	"-	1917. II. 10.
2458	Стан Янош (Іван)	Sztán János	"-	1916. X. 20.
2459	Стан Ласло (Василь)	Sztán László	єфрейтор	1918. VI. 5.
2460	Стан Ласло (Василь)	Sztán László	єфрейтор	1916. VIII. 8.
2461	Стан Марк	Sztán Márk	рядовий	1914. X. 9.
2462	Стан Мігай (Михайло)	Sztán Mihály	"-	1916. IX. 28.
2463	Стан Пийтер (Петро)	Sztán Péter	"-	1916. VIII. 1.
2464	Стан Тодор	Sztán Tódor	"-	1918. IV. 3.
2465	Станч Імре Недобан	Sztáncs Imre Nedobán	"-	1916. V. 18.
2466	Станко Василь	Sztanko Vazul	"-	1916. VIII. 7.
2467	Ставнік Елек	Sztaunik Elek	"-	1917. VI. 10.
2468	Стецька (Стецько) Василь	Sztecza Vazul	"-	1918. VIII. 26.
2469	Стецько Дьордь (Юрій)	Szteczkó György	"-	1915. XI. 20.

1	2	3	4	5
2470	Стезеран Деметер	Sztezerán Dömötör	рядовий	1915. XII. 28
2471	Стойка Янош (Іван)	Sztojka János	"-	1915. VII. 18.
2472	Стойка Ласло (Василь)	Sztojka László	"-	1917. IV. 4.
2473	Стойка Шандор	Sztojka Sándor	"-	1917. II. 23.
2474	Стойка Василь	Sztojka Vazul	"-	1915. I. 18.
2475	Стреленчук Дьордь (Юрій)	Sztrelyencsuk György	"-	1915. VI. 28.
2476	Субота Міклош (Микола)	Szubota Miklós	"-	1918. II. 1.
2477	Суда Матяш Дьордь	Szuda Mátyás György	"-	1915. X. 16.
2478	Судей Ласло (Василь)	Szudej László	"-	1917. II. 9-12.
2479	Сунканич Дьордь (Юрій)	Szunkanics György	"-	1917. IV. 26.
2480	Сурдюк Янош (Іван)	Szurdok János	"-	1914. X. 10.
2481	Суско Ласло (Василь)	Szuskó László	"-	1917. VI. 6.
2482	Сюч Балінт	Szűcs Bálint	"-	1916. XI. 9.
2483	Сюч Іштван	Szűcs István	"-	1915. VIII. 31.
2484	Сюч Янош Мігай	Szűcs János Mihályé	"-	1916. X. 1.
2485	Сюч Ласло	Szűcs László	"-	1915. XII. 9.
2486	Сюч Мігай	Szűcs Mihály	"-	1918. VII. 6.
2487	Сюч Вінце	Szűcs Vince	"-	1915. VI. 28.
2488	Сюсер Йожеф	Szűszer József	"-	1915. III. 17.
2489	Свірчак Василь	Szvircsák Vazul	"-	1917. III. 23.
2490	Свистак Деметер (Дмитро)	Szviszták Demeter	"-	1918. VI. 30.
2491	Світлик Мігай (Михайло)	Szvitlik Mihály	"-	1914. VIII. 29.
Т				
2492	Тацінець Янош (Іван)	Taczinecz János	рядовий	1917. X. 19
2493	Тафічук Деметер (Дмитро)	Taficsuk Demeter	"-	1918. IV. 7.
2494	Тафічук Елек	Taficsuk Elek	"-	1915. VI. 3.
2495	Тафічук Федор	Taficsuk Fedor	"-	1917. IX. 2.
2496	Тафічук Ласло (Василь)	Taficsuk László	фельдфебель	1918. IV. 18.
2497	Такач (Токач) Пийтер (Петро)	Takács Péter	рядовий	1915. VI. 26.
2498	Такач Шандор	Takács Sándor	"-	1917. III. 20.
2499	Такар (Токар) Лайош	Takár Lajos	"-	1915. VIII. 17.
2500	Токар Василь	Takár Vazul	"-	1915. VIII. 30.
2501	Талапканич Мігай (Михайло)	Talapkanics Mihály	"-	1916. VIII. 14.
2502	Талпаш Дьордь	Talpas György	"-	1916. X. 21.
2503	Талпаш Іштван	Talpas István	"-	1916. VIII. 1.
2504	Талпаш Ласло	Talpas László	"-	1915. III. 8.
2505	Тамаш (Томаш) Грігор	Tamás Grigor	"-	1915. VI. 2.
2506	Тамаш Іштван	Tamás István	"-	1916. XI. 2.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2507	Тамаш Ласло	Tamás László	рядовий	1916. IV. 25.
2508	Тамаш Мігай	Tamás Mihály	"-	1915. II. 5.
2509	Тамаш Шандор	Tamás Sándor	"-	1916.I. 19.
2510	Тамаш Шандор	Tamás Sándor	єфрейтор	1916. VIII. 17.
2511	Тамаш Томаш	Tamás Tamás	рядовий	1915.IX.15.
2512	Тамаш Василь	Tamás Vasil	"-	1915. XI. 4.
2513	Тамашук (Томашук) Янош (Іван)	Tamáscsuk János	"-	1915. III. 17.
2514	Тамояго Габор	Tamojago Gábor	"-	1918. IX. 8.
2515	Тамояга Янош	Tamojaga János	"-	1915. III. 13.
2516	Тамовк (Томовк) Шандор	Tamók Sándor	"-	1915. VII. 1.
2517	Тан Деметер	Tán Demeter	"-	1915. VI. 5.
2518	Танач (Тонач) Іштван	Tanács István	"-	1915. XII. 21.
2519	Танашук (Тонашук) Гриць	Tanácsuk Hricz	"-	1915. XI. 30.
2520	Танчениць (Танчинець) Прокоп	Tancsenicz Prokop	капрал	1917. III. 2
2521	Танчинець Елек	Tancsinecz Elek	рядовий	1915. XII. 2.
2522	Танчинець Дьордь (Юрій)	Tancsinecz György	"-	1915. VI. 28.
2523	Танчинець Пал (Павло)	Tancsinecz Pál	"-	1915. VI. 21.
2524	Танд Габор	Tand Gábor	"-	1914. VIII. 30.
2525	Тарапканич Мігай (Михайло)	Tarapkanics Mihály	"-	1916. VIII. 14.
2526	Тарі Іштван	Tari István	"-	1915. VII. 9.
2527	Тат (Тот) Василь Янош	Tat Vazul János	"-	1917. VIII. 29.
2528	Тедорік Мігай	Tedorik Mihály	"-	1914. X. 21.
2529	Телептян Янош	Teleptyán János	"-	1915. V. 30.
2530	Телептян Мігай	Teleptyán Mihály	"-	1916. XII. 15.
2531	Телептян Мігай	Teleptyán Mihály Péter	"-	1917. III. 12.
2532	Телтор Деметер	Teltor Demeter	"-	1914. IX. 13.
2533	Темерйов Мігай	Temerjó Mihály	взводний	1916. VII. 26.
2534	Тентеш Шандор	Tentyes Sánd. Gáb.	рядовий	1915. VI. 28.
2535	Тереля Деметер (Дмитро)	Terelya Demeter	"-	1917. I. 19.
2536	Тереля Деметер (Дмитро)	Terelya Demeter	"-	1917. II. 14.
2537	Теслер Ефрем	Teszler Efrem	"-	1917. II. 19.
2538	Теслер Ейсіг	Teszler Eisig	"-	1915. X. 24.
2539	Теслер Мендель	Teszler Mendel	"-	1918. VI. 3.
2540	Тач Андраш Міклош	Thacs András Miklós	"-	1916. XII. 4.
2541	Тікор Янош	Tikor János	"-	1915. V. 22.
2542	Тільняк Дьордь (Юрій)	Tilnyák György	"-	1917. XI. 19.
2543	Тіміш Думітру	Timis Dumitru	єфрейтор	1915. VI. 3.
2544	Тіміш Деметер	Timis Demeter	рядовий	1916. IV. 10.
2545	Тіміш Елек	Timis Elek	"-	1915. XI. 9.

1	2	3	4	5
2546	Тіміш Габор	Timis Gábor	рядовий	1915. III. 1.
2547	Тіміш Габор	Timis Gábor	"-	1915. III. 9.
2548	Тіміш Дьордь	Timis György	"-	1918. XII. 18.
2549	Тіміш Дьордь	Timis György	"-	1914. X. 17.
2550	Тіміш Ігнац	Timis Ignác	"-	1916. VIII. 14.
2551	Тіміш Янош	Timis János	"-	1915. VI. 1.
2552	Тіміш Янош	Timis János	"-	1915. III. 18.
2553	Тіміш Ласло	Timis László	"-	1918. V. 6.
2554	Тіміш Сімон	Timis Simon	"-	1916. X. 6.
2555	Тіміш Тивадар	Timis Tivadar	фельдфебель	1918. VII. 16.
2556	Тіміш Тодор	Timis Tódor	рядовий	1918. VIII. 25.
2557	Тіміш Василь	Timis Vazul	"-	1918. X. 31.
2558	Тіміш Василь	Timis Vazul	"-	1915. V. 30.
2559	Тимко Дьордь (Юрій)	Timkó György	"-	1915. XII. 11.
2560	Тімрі Мігай	Timri Mihály	взводний	1916. VII. 26.
2561	Тімша Васіле	Timsa Vasziye	рядовий	1916. VIII. 28.
2562	Тирпак Янош (Іван)	Tirpák János	рядовий	1918. VI. 5.
2563	Тисан Лоурінц	Tiszán Lőrinc	ефрейтор	1917. I. 13.
2564	Тивадар (Тиводар) Андраш (Андрій)	Tivadar András	рядовий	1914. VIII. 29.
2565	Тивадар Дьордь (Юрій)	Tivadar György	"-	1916. X. 3.
2566	Тивадар Янош (Іван)	Tivadar János	"-	1915. VI. 23.
2567	Тивадар Янош (Іван)	Tivadar János	"-	1915. V. 26.
2568	Тивадар Василь	Tivadar Vazul	"-	1914. X. 7.
2569	Тивадар Міклош (Микола)	Tivadar Miklós	"-	1915. VI. 20.
2570	Тивадар Пийтер (Петро)	Tivadar Péter	"-	1915. VI. 3.
2571	Ткач Пал (Павло)	Tkács Pál	"-	1916. XI. 3.
2572	Ткач Павел	Tkács Pavel	"-	1916. XI. 29.
2573	Тодор Мартон	Todor Márton	"-	1917. VII. 4.
2574	Тодьцаш Тодераш Якоб	Todyczás Togyerás Jakab	"-	1914. X. 16.
2575	Токар Базілеус	Tokár Basilaeus	"-	1914. X. 2-10.
2576	Токар Базілеус	Tokár Basilaeus	"-	1915. VIII. 30.
2577	Токар Янош (Іван)	Tokár János	"-	1918. V. 31.
2578	Токар Янош (Іван)	Tokár János	"-	1915. XII. 29.
2579	Токар Ласло (Василь)	Tokár László	"-	1914. X.
2580	Томаяг Василь	Tomajag Vazul	"-	1918. X. 2.
2581	Томаяга (Томояго) Адам	Tomajaga Ádám	"-	1916. IX. 12.
2582	Томаяга Андраш	Tomajaga András	"-	1915. V. 19.
2583	Томаяга Дьордь	Tomajaga György	"-	1915. IV. 21.
2584	Томаяга Іштван	Tomajaga István	"-	1914. X. 13.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2585	Томаяга Іштван	Tomajaga István	рядовий	1915. XII. 29.
2586	Томаяга Янош	Tomajaga János	"-	1915. III. 3.
2587	Томаяга Янош	Tomajaga János	"-	1917. IV. 20.
2588	Томаяга Юон	Tomajaga Juon	"-	1915. V. 19.
2589	Томаяга Ласло	Tomajaga László	"-	1915. X. 8.
2590	Томаяга Тодєр	Tomajaga T. Tógyer	"-	1914. X. 2-10.
2591	Томаяга Василь	Tomajaga Vazul	"-	1916. VIII. 3.
2592	Томашук Янош (Іван)	Tomasczuk János	"-	1915. III. 17.
2593	Томеяга Василь	Tomejaga Vazul	"-	1915. VIII. 17.
2594	Томейнюк Дьордь (Юрій)	Töményük György	"-	1918. VIII. 2.
2595	Томейнюк Янош (Іван)	Töményük János	"-	1915. IV. 17.
2596	Томіч Янош (Іван)	Tomics János	"-	1917. IX. 5.
2597	Томіч Янош Дьордь	Tomics János György	"-	1917. III. 4.
2598	Томишин Мігай (Михайло)	Tomisin Mihály	"-	1915. III. 31.
2599	Томишинець Сімон	Tomisinecz Simon	"-	1917. IV. 2.
2600	Томоя (Томойо) Дьордь	Tomoja György	"-	1914. XII. 15.
2601	Томша Габор	Tomsa Gábor	"-	1915. VI. 1.
2602	Томуля Данієл	Tomulya Dániel	"-	1914. XII. 15.
2603	Топоран Василь	Toporan Vazulj	"-	1915. III. 10.
2604	Торма Янош (Іван)	Torma János	"-	1915. VIII. 19.
2605	Товт Андор	Tóth Andor	"-	1915. IV. 5.
2606	Товт Габор	Tóth Gábor	"-	1915. V. 25.
2607	Товт Габор	Tóth Gábor	капрал	1914. IX. 16.
2608	Товт Гейза	Tóth Géza	капрал	1915. V. 20.
2609	Товт Дьордь Янош	Tóth György János	рядовий	1917. II. 9.
2610	Товт Імре Шандор	Tóth Imre Sándor	"-	1915. VIII. 12.
2611	Товт Іштван	Tóth István	"-	1915. XII. 9.
2612	Товт Янош	Tóth János (Vasilya Ny.)	"-	1915.VII.17.
2613	Товт Янош	Tóth János	"-	1916. VIII. 15.
2614	Товт Янош	Tóth János	"-	1916. VI. 30.
2615	Товт Йожєф	Tóth József	"-	1915. V. 25
2616	Товт Йожєф Янош	Tóth József János	"-	1915. VII. 20.
2617	Товт Мігай	Tóth Mihály	"-	1917. IV. 6.
2618	Товт Буздер Янош	Tóth Buzder János	"-	1916. VIII. 15.
2619	Товт Ковач Імре	Tóth Kovács Imre	"-	1915. VIII. 30.
2620	Терек Імре	Török II. Imre	"-	1915. VI. 24.
2621	Терек Імре	Török Imre	"-	1917. III. 4.
2622	Тєрі Елемійрн	Tőry Elemérn	взводний	1917. VIII. 1.
2623	Трайтлі Йожєф	Traitli József	взводний	1917. V. 21.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2624	Траян (Троян) Ференц	Traján Ferenc	взводний	1915. VIII. 23.
2625	Трайсайсен Йозеф	Treiseisen József	взводний	1914. XI. 29.
2626	Трайтл Йозеф	Treitl József	капрал	1915. XII. 9.
2627	Трайтлі Йозеф	Treitli József	рядовий	1917. V. 21.
2628	Тресела Юон	Treszela Juon	рядовий	1917. VIII. 1.
2629	Тріцкун Мігай (Михайло)	Triczkun Mihály	єфрейтор	1914. XI. 11.
2630	Трифої Янош	Trifói János	рядовий	1915. III. 16.
2631	Трифої Тивадар	Trifói Tivadar	"-	1917. VII. 22.
2632	Троян Тивадар	Tróján Tivadar	"-	1915. VIII. 28.
2633	Трембецкі Шанд	Trömböczky Sánd	капрал	1917. X. 27.
2634	Туцканюк Ласло (Василь)	Tucskanyuk László	капрал	1915. IX. 9.
2635	Тодовші Дьордь	Tudósi György	рядовий	1915. X. 8.
2636	Тулайдан Янош (Іван)	Tulajdon János	"-	1916. X. 3.
2637	Тупіца Андраш (Андрій)	Tupicza András	"-	1916. IX. 2.
2638	Тупіца Василь	Tupicza Vazul	"-	1918. V. 5.
2639	Турані Ференц	Turányi Ferenc	"-	1917. VII. 22.
2640	Турчак Янош (Іван)	Turcsák János	"-	1915. III. 18.
2641	Турнер Ференц	Turner Ferenc	"-	1916. III. 10.
2642	Турок Дьордь (Юрій)	Túrok György	"-	1917. VI. 7.
2643	Туруц Дьордь	Turucz György	"-	1918. VIII. 13.
2644	Тюзер Міклош	Tüzér Miklós	"-	1918. II. 28.
2645	Тяско Ференц	Tyaszko Ferenc	"-	1917. II. 9.
2646	Тяско Іштван (Степан)	Tyaszko István	"-	1914. X. 22.
2647	Тяско Ласло (Василь)	Tyaszko László	єфрейтор	1916. III. 7.
2648	Тяско Ласло (Василь)	Tyaszko László	рядовий	1916. VI. 19.
2649	Тєнтеш Шандор	Tyentyes Sándor	"-	1915. VI. 28.
2650	Тєша (Тєшо) Янош	Tyesa János	"-	1917. IV. 9.
2651	Тєша Тодєр	Tyesa Tógyer	"-	1916. IV. 14.
2652	Тєтралі Василь	Tyétráli Vazul	"-	1914. X. 7.
2653	Тібіл Василь	Tyibil Vazul	"-	1914. VIII. 30.
2654	Тіран Янош	Tyirán János	"-	1916. VIII. 2.
2655	Тіран Ласло	Tyirán László	"-	1946. II. 4.
2656	Тітє Деметєр	Tyitye Demeter	"-	1916. VIII. 23.
2657	Тютюон Ласло	Tyutyon László	"-	1917. II. 9-12.
2658	Тютюон Ласло	Tyutyon László	"-	1917. II. 9-12
у				
2659	Удуд Янош (Іван)	Udud János	рядовий	1917. VI. 1.
2660	Удварі Ференц Іштван	Udvari Ferenc István	"-	1918. VI. 15.
2661	Угляр Мігай (Михайло)	Uglyaj Mihály	"-	1916. IX. 6.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2662	Ухалюк Іштван (Степан)	Uchályuk István	рядовий	1915. V. 7.
2663	Уйфалуші Дьордь	Ujfalusi György	"-	1916. IX. 15.
2664	Уйвароші Шебестєн	Újvárosi Sebestyén	взводний	1915. VI. 25.
2665	Уйгедь Іштван	Újhegyi István	взводний	1916. III. 16.
2666	Ул Мігай	Uhl Mihály	взводний	1916. X. 14.
2667	Улаткан Міклош (Микола)	Ulatkán Miklós	взводний	1917. V. 20.
2668	Уліч Янош	Ulics János	рядовий	1917. VII. 21.
2669	Уліч Янош	Ulics János	"-	1916. IV. 24.
2670	Унеско Мігай	Uneszko Mihály	"-	1915. IV. 5.
2671	Унгур Василь	Ungur Vazul	"-	1916. IX. 30.
2672	Урбан Ерне	Urbán Ernő	"-	1915. VI. 19.
2673	Урбан Ференц	Urbán Ferenc	"-	1915. III. 9.
2674	Урбан Янош	Urbán János	старшина	1915. VIII. 10.
2675	Урста Янош	Urszta János	старшина	1916. VI. 12.
2676	Ушерович Лейба	Userovics Léba	рядовий	1916. VIII. 2.
2677	Ускалеску Панку	Uszkaleszku Panku	"-	1916. XII. 15.
2678	Устюк Василь	Ustyuk Vazul	"-	1915. V. 25.
Ф				
2679	Фабіан Шандор	Fábián Sándor	взводний	1917. II. 21.
2680	Фабріці Іштван	Fábriczi István	рядовий	1916. VI. 7.
2681	Фацинець Янош (Іван)	Faczinecz János	"-	1917. X. 19.
2682	Фанглі Мігай	Fangli Mihály	взводний	1918. VII. 9.
2683	Фаркаш (Форкош) Андраш	Farkas András	рядовий	1915. XI. 15.
2684	Фаркаш Хайм	Farkas Chajm	"-	1916. X. 3.
2685	Фаркаш Якоб	Farkas Jakab	"-	1916. X. 20.
2686	Фаркаш Йозеф	Farkas József	"-	"-
2687	Фаркаш Лазар	Farkas Lázár	"-	1918. VII. 2.
2688	Фаркаш Лейбі	Farkas Lébi	"-	1917. V. 14.
2689	Фаркаш Самуїл	Farkas Sámuel	сфрейтор	1917. III. 9.
2690	Фаркавець Ласло (Василь)	Farkaveczi László	капрал	1918. IV. 21.
2691	Фатол Янош	Fától János	рядовий	1915. IX. 4.
2692	Фаур Ласло	Faur László	"-	1916. VI. 28.
2693	Фазекаш (Фозекош) Балінт	Fazekas Bálint	"-	1915. VI. 14.
2694	Фазекаш Лайош	Fazekas Lajos	"-	1918. V. 20.
2695	Фецца Дем'ян	Feczka Demján	"-	1917. V. 22.
2696	Фецьо Янош (Іван)	Feczjo János	"-	1915. XI. 23.
2697	Федор Ігнац	Fedor Ignác	"-	1915. VI. 14.
2698	Федор Ласло (Василь)	Fedor László	"-	1915. VIII. 24.
2699	Федорик Мігай (Михайло)	Fedorik Mihály	"-	1914. X. 21.
2700	Федлоруч Янош	Fedorucz János	"-	1915. XI. 25.

1	2	3	4	5
2701	Федюк Деметер (Дмитро)	Fegyuk Demeter	рядовий	1917. VII. 11.
2702	Феср Дьордь	Fejér György	-"	1915. III. 18.
2703	Феср Янош	Fejér János	-"	1917. III. 24.
2704	Фегейр Янош	Fehér János	-"	1917. XII. 16.
2705	Фегейр Янош	Fehér János	-"	1916. VIII. 14.
2706	Фегейр Ласло	Fehér László	-"	1915. III. 18.
2707	Фегейр Мігай	Fehér Mihály	-"	1915. III. 13.
2708	Фегейр Міклош	Fehér Miklós	-"	1915. IX. 15.
2709	Фейг Мендель	Feig Mendel	-"	1917. V. 28.
2710	Фейзер Нухем Якубович	Feizer Nuchem Jakubovics	-"	1915. V. 3.
2711	Фекете Ференц	Fekete Ferenc	-"	1915. XI. 25.
2712	Фекете Габор	Fekete Gábor	-"	1915. V. 10.
2713	Фекете Дьордь	Fekete György	-"	1916. IX. 27.
2714	Фекете Іштван	Fekete István	-"	1918. VI. 3.
2715	Фекете Задорі	Fekete Zádori J.	-"	1919. VII. 3.
2716	Фекете Янош	Fekete János	-"	1915. VIII. 14.
2717	Фелекан Габор	Felekán Gábor	-"	1918. X. 15.
2718	Фелтінка Федор	Feltinka Fedor	капрал	1916. III. 15.
2719	Ференц Мігай	Ferenc Mihály	капрал	1915. IV. 9.
2720	Ференці Йожеф	Ferenczi József	рядовий	1915. VIII. 18.
2721	Фетька (Фетько) Пийтер Іштван	Fetyka Péter István	-"	1916. IX. 30.
2722	Феуерман Матяш	Feuermann Mátyás	-"	1916. VIII. 8.
2723	Феуерверкер Герш	Feuerwerker Hers	-"	1915. V. 20.
2724	Фіца Пийтер Мігай	Ficza Péter Mihály	-"	1917. III. 12.
2725	Фіцай Янош (Іван)	Ficzai János	фельдшер	1915. III. 16.
2726	Фіцай Міклош (Микола)	Ficzai Miklós	фельдшер	1914. XII. 18.
2727	Фіцай Іван	Ficzai Pavel Iván	рядовий	1918. IV. 12.
2728	Філей Янош (Іван)	Filej János	-"	1914. XI. 29.
2729	Філіп Мойсей	Filip Mózes	-"	1914. VIII. 30.
2730	Філімон Дьордь (Юрій)	Filimon György	-"	1917. VII. 30.
2731	Філіп Дьордь (Юрій)	Filip György	-"	1915. VIII. 23.
2732	Філіп Янош Мігай	Filip János Mihály	-"	1916. VIII. 8.
2733	Філіп Мігай (Михайло)	Filip Mihály	-"	1918. IX. 24.
2734	Фішер Бернат	Fischer Bernát	-"	1917. III. 19.
2735	Фішер Сруль	Fischer Srul	-"	1917. X. 28.
2736	Флора (Флоуро) Дьордь	Flóra György	-"	1914.
2737	Флора Янош	Flóra János	-"	1915. III. 25.
2738	Флора Янош	Flóra János	-"	1917. III. 30.
2739	Флора Ласло	Flóra László	-"	1916. IX. 4.
2740	Флора Мар'ян	Flóra Marján	-"	1916. XI. 6.
2741	Флора Пийтер	Flóra Péter	-"	1914. VIII. 26.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2742	Флора Шандор	Flóra Sándor	рядовий	1916. VI. 21.
2743	Флук Янош	Fluck János	капрал	1915. I. 18.
2744	Флусар Дьордь	Fluszár György	капрал	1916. I. 3.
2745	Фодор Деметер	Fodor Demeter	рядовий	1917. VIII. 29.
2746	Фодорюк Дьордь (Юрій)	Fodorjuk György	"-	1915. XI. 1.
2747	Фодруц Янош	Fodrucz János	"-	1915. XI. 25.
2748	Фогараші (Фогораші) Янош	Fogarasi János	"-	1916. III. 19.
2749	Фогей Вольф	Fogéi Volf	"-	1917. VII. 10.
2750	Фогей Йожеф	Fogéi József	"-	1917. IV. 6.
2751	Фодор Пал	Fodor Pál	"-	1914. X. 4.
2752	Фодор Жигмонд	Fodor Zsigmond	"-	1917. VIII. 19.
2753	Фонта Деметер	Fonta Demeter	"-	1915. VI. 3.
2754	Форіч Лайош Пал	Forics Lajos Pál	"-	1914. VIII. 26.
2755	Форковець Янош (Іван)	Forkovecz János	"-	1917. I. 13.
2756	Фьоріс (Феріс) Ференц	Főrisz Ferenc	"-	1917. III. 18.
2757	Фрацілла Янош	Fraczilla János	"-	1915. VII. 14.
2758	Франі Габор	Frányi Gábor	"-	1915. V. 19.
2759	Франі Пийтер	Frányi Péter	"-	1917. VI. 13.
2760	Фрашун Іван	Frasyn Iván	"-	1916. XI. 1.
2761	Фрід Йожеф	Fried József	"-	1915. XI. 3.
2762	Фрайсайзен Йожеф	Freiseisen József	взводний	1914. XI. 29.
2763	Франкей Леві	Frankéi Löwi	капрал	1917. IV. 12.
2764	Фрід Іциг	Fried Itzig	капрал	1914. X. 8.
2765	Фрід Йожеф	Fried József	рядовий	1915. XI. 3.
2766	Фрід Маєр	Fried Mayer	"-	1915. XI. 1.
2767	Фрід Тобіаш	Fried Tóbiás	"-	1914. VIII. 26.
2768	Фрід Соломон	Fried Salamon	"-	1915. IX. 25.
2769	Фрідман Давід	Friedmann Dávid	"-	1915. X. 7.
2770	Фрідман Ігнац	Friedmann Ignác	"-	1914. XI. 3.
2771	Фрідман Єно	Friedmann Jenő	"-	1916. XII. 1.
2772	Фрінт Віктор	Frindt Viktor	взводний	1914. VIII. 20.
2773	Фухс Моїсей	Fuchs Mózes	рядовий	1915. XII. 10.
2774	Фуделла Йожеф	Fudella József		1916. XI. 16.
2775	Фулетка Іван	Fuletká Iván		1917. I. 18.
2776	Фулетка Тивадар	Fuletká Tivadar		1914. X. 31.
2777	Фундурак Мігай (Михайло)	Fundurak Mihály		1916. I. 3.
2778	Фунер Янош	Funer János	взводний	1916. IX. 5.
2779	Фурдь (Фурт) Ласло (Василь)	Furgy (Furth) László	рядовий	1917. VII. 9.
2780	Фюлеш Ференц	Füles Ferenc	"-	1916. IX. 30.
2781	Фюлеп Аміко	Fülöp Amikó	"-	1917. V. 25.
2782	Фюлеп Янош	Fülöp János	"-	1916. VII. 31.
2783	Фюлеп Янош	Fülöp János	"-	1917. IV. 20.

1	2	3	4	5
2784	Фюлеп Лайош	Fülöp Lajos	сапер	1915. VIII. 14.
2785	Фюрдь Ласло	Fürgy László	рядовий	1916. VIII. 14.
2786	Фюрман (Фурман) Дьордь	Fürmann György	"-	1915. VI. 18.
2787	Фюзер (Фізер) Міклош	Füzér Miklós	"-	1918. II. 28.
2788	Фюзешан Янош	Füzesán János	"-	1916. X. 27.
Х				
2789	Ханціг Ласло	Chanczig László	рядовий	1916. III. 12.
2790	Хаймович Соломон	Chajmovics Salamon	"-	1916. VI. 20.
2791	Халуш (Халус) Елек	Chalus Elek	"-	1918. IX. 24.
2792	Хемчук	Chemcsuk D.	"-	1915. VIII. 27.
2793	Худан Мігай (Михайло) Іван	Chudan Mihály Iván	"-	1915. VIII. 1.
2794	Хмара Дьордь (Юрій)	Chmara György	"-	1915. XI. 6.
2795	Худан Ласло (Василь)	Chudán László	"-	1916. IX. 30.
Ц				
2796	Цірук Андраш	Ciryk András	рядовий	1915. VI. 30.
2797	Цоара Ромулуш	Coara Romulus	"-	1916. VII. 9.
2798	Цуперек Яро	Cuperek Jara	"-	1917. VIII. 28.
2799	Цуц (Цуш) Ласло	Cusch László	"-	1915. VI. 19.
2800	Цако (Цоко) Імре	Czakó Imre	"-	1917. VI. 18.
2801	Цампока (Цомпоко) Ференц	Czampoka Ferenc	"-	1914. XI. 29.
2802	Цаско Іштван	Tzászko István	"-	1914. X. 23.
2803	Цендра Янош (Іван)	Czendra János	"-	1918. IV. 29.
2804	Цендра Ласло (Василь)	Czendra László	"-	1914. IX. 19.
2805	Цертю Дьордь	Czertyu György	"-	1916. VIII. 3.
2806	Цертю Янош	Czertyu János	"-	1915. III. 17.
2807	Ціфрак Янош (Іван)	Czifrák János M.	"-	1915. III. 7.
2808	Ціг Мартон	Czig Márton	"-	1917. III. 9.
2809	Цік Маркуш	Czikk Márkus	"-	1917. III. 9.
2810	Цікало Дьордь (Юрій)	Czikalo György	"-	1918. III. 23.
2811	Цікала Мігай (Михайло)	Czikala Mihály	"-	1916. VII. 21.
2812	Циміч Йона	Czimics Jona	"-	1916. VII. 18.
2813	Цінцаш Ласло	Czinczás László	"-	1917. IV. 24.
2814	Цінцаш Пийтер	Czinczás Péter	"-	1916. IX. 30.
2815	Цінцаш Пийтер Тодор	Czinczás Tódor Péter	"-	1916. X. 10.
2816	Ціотя (Ціотьо) Янош	Cziotya János	"-	1915. III. 17.
2817	Ціпле Янош	Cziple János	"-	1915. V. 29.
2818	Ціпле Мігай	Cziple Mihály	"-	1915. III. 15.
2819	Ціпле Тодор (Тивадар)	Cziple Tódor (Tivadar)	"-	1915. VI. 20.
2820	Цірік Андраш (Андрій)	Czirik András	"-	1915. VI. 30.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2821	Цірік Янош (Іван)	Czirik János	рядовий	1917. III. 3.
2822	Ціртун Дьордь	Czirtyn György Vasilye	"-	1916. VIII. 9.
2823	Цока (Цьока) Міклош (Микола)	Czoka Miklós	"-	1914. XI. 11.
2824	Цол Василь	Czol Vazul	"-	1917. XI. 4.
2825	Цомба (Цомбо) Ласло	Czomba László	"-	1917. IX. 29.
2826	Цубера Янош (Іван)	Czuberá János	"-	1914. X. 28.
2827	Цудек Йозеф	Czudek József	"-	1917. VI. 17.
2828	Цупек Ласло Пал	Czupek László Pál	"-	1916. VIII. 22.
Ч				
2829	Чабак (Чобак) Ласло (Василь)	Csabák László	єфрейтор	1917. IV. 16.
2830	Чакай Іштван	Csákay István	рядовий	1914. IV. 16.
2831	Чангар (Чонгор) Янош	Csangar János	"-	1917. II. 13.
2832	Чаподя (Чоповдя) Янош (Іван)	Csapogya János	"-	1917. V. 14.
2833	Чаконь Іштван	Csákony István	"-	1914. XII. 1.
2834	Чедрекі Йозеф	Csedreki József	єфрейтор	1915. VII. 18.
2835	Чен Міклош	Csen Miklós	єфрейтор	1914. XII. 24.
2836	Чендей Ласло (Василь)	Csendej László	рядовий	1915. V. 19.
2837	Чендель Мігай (Михайло)	Csendely Mihály	"-	1917. II. 17.
2838	Чепа Янош	Csepa János	"-	1916. III. 25.
2839	Чепа Іван	Csepa Iván	"-	1916. III. 22.
2840	Чепеш Янош (Іван)	Csepes János	"-	1918. VII. 21.
2841	Чейпеш Янош (Іван)	Csépes János	"-	1915. II. 7.
2842	Чейпеш Янош (Іван)	Csépes János	"-	1916. XI. 23.
2843	Чейпеш Мігай (Михайло)	Csépes Mihály	капрал	1918. IV. 19.
2844	Черей Янош	Cserei János	рядовий	1918. III. 10.
2845	Черевка (Черевко) Янош (Іван)	Cserevka János	рядовий	1914. XI. 29.
2846	Черничка (Черничко)	Csernicska D.	єфрейтор	1915. VI. 30.
2847	Черничка Янош (Іван)	Csernicska János	єфрейтор	1915. VI. 30.
2848	Чічо Гергель	Csicsó Gergely	рядовий	1915. V. 23.
2849	Чік Мігай	Csik Mihály	"-	1917. V. 1.
2850	Чікерлан Ласло	Csikerlán László	"-	1917. V. 21.
2851	Чін Ласло	Csin László	капрал	1916. VII. 8.
2852	Чін Міклош	Csin Miklós	капрал	1916. XI. 6.
2853	Чісар Іштван	Csiszár István	рядовий	1915. V. 25.
2854	Чісар Янош	Csiszár János	рядовий	1915. III. 16.
2855	Чісар Ладі Шандор	Csiszár Lagyi Sándor	капрал	1915. III. 16.
2856	Чісар Шандор	Csiszár Sándor	взводний	1918. III. 17.
2857	Чізмар (Чіжмар) Дьордь (Юрій)	Csizmár György	рядовий	1915. XII. 3.
2858	Чобей Міклош (Микола)	Csobej Miklós	"-	1916. XI. 6.
2859	Чоголя (Чогольо) Янош (Іван)	Csogolya János	"-	1916. II. 26.
2860	Чока (Чоко) Міклош	Csóka Miklós	"-	1914. XI. 12.

1	2	3	4	5
2861	Чокай Іштван	Csókey István	рядовий	1914. X. 12.
2862	Чокотішан Янош	Csokotyisán János	"-	1916. VI. 18.
2863	Чолпан Ласло	Csolpán László	"-	1917. VII. 25.
2864	Чолі Деме Дюрі	Csolyi Döme Gyuri	"-	1914. XI. 29.
2865	Чомба (Чомбо) Ласло	Csomba László	"-	1917. IX. 29.
2866	Чонка Гергель	Csonka Gergely	"-	1914. X. 22.
2867	Чонка Янош (Іван)	Csonka János	"-	1917. VIII. 26.
2868	Чонка Янош (Іван)	Csonka János M.	"-	1915. IX. 20.
2869	Чопік Ференц	Csopik Ferenc	взводний	1918. VIII. 11.
2870	Чопік Дьордь (Юрій)	Csopik György	рядовий	1916. XI. 27.
2871	Чора (Чоро) Ромулуш	Csora Romulus	"-	1916. VII. 9.
2872	Чорба (Чорбо) Андраш	Csorba András	"-	1915. VIII. 5.
2873	Чорба Дьордь	Csorba György	"-	1916. V. 2.
2874	Чорба	Csorba Gy. Zs	"-	1916. XII. 10.
2875	Чорба Шімон	Csorba Simon	взводний	1915. X. 25.
2876	Чорвей Федор	Csorvej Fedor	рядовий	1917. III. 22.
2877	Чьорней (Черней) Ласло (Василь)	Csörnyej László J.	"-	1914. VIII. 31.
2878	Чотя (Чотьо) Дьордь	Csotya György	"-	1914. VIII. 30.
2879	Чудек Йожеф	Csudek József	"-	1917. VI. 17.
2880	Чуфестюк Лесь	Csufestyuk Lesz	"-	1915. VI. 29.
2881	Чуйка (Чуйко) Мігай (Михайло)	Csuika Mihály	"-	1915. VI. 28.
2882	Чука (Чуко) Дьордь	Csuka György	"-	1915. III. 5.
2883	Чуле Пийтер	Csule Péter	"-	1918. I. 6.
2884	Чулей Мігай (Михайло)	Csulej Mihály	"-	1917. XII. 27.
2885	Чуп Василь	Csup Vazul	"-	1915. II. 24.
2886	Чуп Василь	Csup Vazul	"-	1915. XI. 1.
2887	Чупіка (Чупіко) Мігай	Csupika Mihály	"-	1915. VI. 28.
2888	Чурга (Чурго) Лайош	Csurha Lajos	"-	1918. III. 18.
2889	Чута (Чуто) Янош	Csuta János	"-	1917. IV. 17.
Ш				
2890	Шабей (Шобей) Янош (Іван)	Sabej János	рядовий	1915. VI. 28.
2891	Шафар Мігай	Sáfár Mihály	"-	1916. II. 9.
2892	Шафрань Андраш	Sáfrány András	"-	1918. VII. 1.
2893	Шаламон (Соломон) Абрагам	Salamon Ábrahám	"-	1917. VI. 1.
2894	Шандор Іштван	Sándor István	"-	1915. VI. 28.
2895	Шанскі Якоб	Sanszky Jakab	"-	1914. X. 30.
2896	Шанта Томаш	Sánta Tamás	"-	1915. IX. 15.
2897	Шараї (Шарої) Янош	Sárai János	"-	1916. VIII. 22.
2898	Шарга (Шарго) Андраш	Sárga András	"-	1914. X. 16.
2899	Шарі Іштван Антал	Sári István Antal	"-	1915. IX. 22.
2900	Шаркаді Мігай	Sarkadi Mihály	"-	1915. VIII. 7.
2901	Шаркозі Карой	Sárközi Károly	"-	1916. V. 8.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2902	Шаш (Шош) Абрагам	Sas Ábrahám	рядовий	1914. IX. 11.
2903	Шава (Шаво) Янош	Sáva János	"-	1914. XII. 18.
2904	Шаваня (Шовоньо) Імре	Savanya Imre	"-	1917. VIII. 23.
2905	Шавеніс Ласло	Savenisz László	"-	1914. XI. 2.
2906	Шавернох Йожеф	Savernoch József	"-	1917. II. 17.
2907	Шехтер Зіндел	Schechter Zindel M.	"-	1916. VIII. 16.
2908	Шендро (Шиндра) Ласло (Василь)	Schendro (Sindra) László	капрал	1914. IX. 23.
2909	Шласр Шебестєн	Schleier Sebestyén	рядовий	1917. I. 15.
2910	Шмерлер Якоб	Schmerler Jakab	"-	1917. V. 13.
2911	Шмілович Якоб	Schmilovich Jakab	"-	1917. X. 28.
2912	Шмюллер Янош	Schmüller János	"-	1916. VIII. 15.
2913	Шнайдер (Шнейдер) Вендел	Schneider Vendel	"-	1915. IV. 2.
2914	Шнепт Ференц	Schnept Ferenc	взводний	1914. VIII. 20.
2915	Шнелзер Йожеф	Sclinelzer József	єфрейтор	1914. VIII. 20.
2916	Шредер Лазар	Schreder Lázár	рядовий	1915. VI. 8.
2917	Шрейтер Лазар	Schréter Lázár	"-	1916. I. 2.
2918	Шварц Генрік	Schwartz Henrik	"-	1915. VII. 29.
2919	Шварц Мартон	Schwartz Márton	"-	1917. II. 20.
2920	Шварц Мор	Schwartz Mór	"-	1915. VI. 26.
2921	Шварц Самуель	Schwartz Sámuel	єфрейтор	1916. X. 1.
2922	Шайшеревич Моїсей	Seiserovics Mózes	"-	1915. V. 17.
2923	Шелемба Янош (Іван)	Selemba János	"-	1915. VI. 28.
2924	Шелемба Мігай (Михайло)	Selemba Mihály	"-	1915. III. 24.
2925	Шелемік Янош Дьордь	Selemik János György	"-	1915. XI. 25.
2926	Шелевець Янош (Іван)	Selevec János	"-	1915. I. 11
2927	Шелевер Мігай (Михайло)	Selevér Mihály	"-	1918. III. 23.
2928	Шелевер Пийтер (Петро)	Selevér Péter	"-	1915. IX. 23.
2929	Шемота Сімон	Semota Simon	"-	1915. VI. 30.
2930	Шемота Василь	Semota Vazul	"-	1917. I. 21.
2931	Шепа Ласло (Василь)	Sepa László	"-	1916. X. 8.
2932	Шевера Мігай (Михайло)	Severa Mihály	"-	1916. XII. 4.
2933	Шіма Янош (Іван)	Sima János	"-	1916. VI. 19.
2934	Шиман Деметер	Simán Dömötör	"-	1914. X. 6.
2935	Шиман Габор	Simán Gábor	"-	1917. V. 13.
2936	Шиман Янош	Simán János	"-	1915. VII. 26.
2937	Шиман Мігай	Simán Mihály	"-	1914. VIII. 31.
2938	Шиман Василь	Simán Vaszily	"-	1918. IV. 23.
2939	Шиман Василь	Simán Vazul	"-	1915. IV. 11.
2940	Шимон Альберт	Simon Albert	"-	1914. X. 21.
2941	Шимон Деметер (Дмитро)	Simon Dömötör	"-	1915. VII. 17.
2942	Шимон Деметер (Дмитро)	Simon Demeter	"-	1914. X. 6.

Продовження списку

1	2	3	4	5
2943	Шимон Ференц	Simon Ferenc	єфрейтор	1915. IX. 3.
2944	Шимон Габор	Simon Gábor	рядовий	1917. V. 13.
2945	Шимон Іштван (Степан)	Simon István	"-	1917. V. 23.
2946	Шимон Іштван (Степан)	Simon István	"-	1916. III. 6.
2947	Шимон Іштван (Степан)	Simon István	"-	1916. III. 6.
2948	Шимон Іштван (Степан)	Simon István	"-	1917. I. 4.
2949	Шимон Іштван (Степан)	Simon István	"-	1916. IX. 3.
2950	Шимон Янош (Іван)	Simon János	"-	1917. I. 11.
2951	Шимон Янош (Іван)	Simon János	"-	1914. X. 28.
2952	Шимон Йожеф (Йосип)	Simon József	єфрейтор	1915. X. 7
2953	Шимон Ласло (Василь)	Simon László	рядовий	1915. IV. 11.
2954	Шимон Мігай (Михайло)	Simon Mihály	"-	1915. VII. 9.
2955	Шимон Мігай (Михайло)	Simon Mihály	"-	1916. IX. 30.
2956	Шимон Мігай (Михайло) Василь	Simon Mihály Vazil	"-	1914.VIII.31.
2957	Шимон Пал (Павло)	Simon Pál	"-	1917. VII. 11.
2958	Шимон Шандор Гергель	Simon Sándor Gergely	"-	1915. IX. 30.
2959	Шимоніч Янош (Іван)	Simonics János	"-	1915. VIII. 27.
2960	Шимонович Ейсіг	Simonovics Eisig	"-	1916. X. 17.
2961	Шимоняк Янош (Іван)	Simonyák János	"-	1915. VI. 24.
2962	Шимоні Ференц	Simonyi Ferenc	"-	1917. V. 21.
2963	Шимшович Ісак	Simsovics Izsák	"-	1916. VI. 27.
2964	Шиша Іштван	Sisa István	"-	1915. VI. 26.
2965	Шкіра Яно	Skira János	"-	1917. IV. 1.
2966	Шкріба Дьордь (Юрій)	Skriba György	"-	1917. III. 5.
2967	Шкріба Мігай (Михайло)	Skriba Mihály	"-	1917. V. 13.
2968	Шкундра Деметер	Skundra Dömötör	"-	1915. XII. 26.
2969	Шлайгер (Шлейгер) Йожеф	Sleiher József	"-	1917. I. 5.
2970	Шломович Мойсей	Slomovics Mózes	"-	1917. VIII. 26.
2971	Шмерлер Якоб	Smerler Jakab	"-	1917. V. 13.
2972	Шміллар Янош	Smillár János	капрал	1916. VIII. 15.
2973	Шміллар Матяш	Smillár Mátyás	рядовий	1916. VIII. 17.
2974	Шмілович Єне	Smilovics Jenő	"-	1918. VI. 15.
2975	Шмілович Адлер Сімон	Smilovics Adler Simon	"-	1915. VIII. 8.
2976	Шнабел (Шнобель) Іжо	Snabel Izsó	"-	1918. VI. 18.
2977	Шнеп Янош	Snep János	"-	1915. XII. 29.
2978	Шобей Андраш (Андрій)	Sobej András	"-	1917. IX. 3.
2979	Шобей Янош (Іван)	Sobej János	"-	1915. VI. 28.
2980	Шобей Міклош (Микола)	Sobej Miklós	"-	1916. XI. 20.
2981	Шофинець Дьордь (Юрій)	Sofinecz György	"-	1914. X. 12.
2982	Шофронович Деметер	Sofronovics Dömötör	"-	1915. IV. 22

Продовження списку

1	2	3	4	5
2983	Шофронич Янош (Іван)	Sofronics János	рядовий	1916. VII. 4.
2984	Шофроник Янош	Sofronik János	"-	1916. IX. 4.
2985	Шолтескі (Шолтеський) Єне	Solteszky Jenő	"-	1915. VIII. 16.
2986	Шомотюк Карой	Somotyuk Károly	"-	1918. IV. 29.
2987	Шопа Дьордь	Sopa György	взводний	1917. II. 9-12
2988	Шорбан Мігай (Михайло)	Sorbán Mihály	взводний	1914. XII. 23.
2989	Шорбан Мікша	Sorbán Miksa	взводний	1917. V. 11.
2990	Шовш Іштван	Sós István	рядовий	1915. XII. 8.
2991	Шовш Шандор	Sós Sándor	"-	1917. V. 25.
2992	Шовша Сілард	Sósa Szilárd	"-	1915. VI. 13.
2993	Шотнік Мігай	Sotnik Mihály	"-	1914. XI. 30.
2994	Шетеір Янош	Sóter János	"-	1915. V. 17.
2995	Шпак Янош (Іван)	Spák János	"-	1915. IV. 17.
2996	Шпак Янош (Іван)	Spák János	"-	1915. XII. 13.
2997	Шпак Мігай (Михайло)	Spák Mihály	єфрейтор	1916. VI. 16.
2998	Шпар Янош	Spár János	рядовий	1915. XII. 13.
2999	Шпілька Деметер (Дмитро)	Spilka Demeter	"-	1916. X. 16.
3000	Шпілька Мігай (Михайло)	Spilka Mihály	"-	1916. VIII. 23.
3001	Шпрінцин Пал	Sprinczin Pál	"-	1916. VIII. 15.
3002	Шраля Дьордь	Sralya György	взводний	1916. III. 8.
3003	Штадлер Дюла	Stadler Gyula	взводний	1917. II. 25.
3004	Штадлер Янош	Stadler János	взводний	1917. III. 13.
3005	Штафескі Еде	Stafeczki Ede	рядовий	1918. IV. 10.
3006	Штан Марк Ласло	Stán Márk László	"-	1914. X. 9.
3007	Штан Пийтер	Stán Péter	"-	1916. VIII. 1.
3008	Штарк Міклош	Stark Miklós	"-	1914 XII 3.
3009	Штарк Рудольф	Stark Rudolf	"-	1915. V. 19.
3010	Штарк Вілмош	Stárk Vilmos	"-	1915. V. 17.
3011	Штавницький Янош (Іван)	Stavniczki János Ist.	"-	1917. VIII. 29.
3012	Штець Дьордь (Юрій)	Stecz György	"-	1916. VIII. 14.
3013	Штецько Габор	Steczko Gábor	"-	1915. VII. 1.
3014	Штецько Дьордь Гергель	Steczko György Gergely	"-	1915. III. 16.
3015	Штецько Дьордь (Юрій)	Steczko György	"-	1915. III. 2.
3016	Штецько Дьордь (Юрій)	Steczko György	"-	1917. II. 9-12.
3017	Штецько Янош (Іван)	Steczko János	"-	1915. V. 22.
3018	Штецько Янош (Іван)	Steczko János	"-	1915. III. 10.
3019	Штецько Ласло (Василь)	Steczko László	взводний	1914. IX. 11.
3020	Штефі Василь	Stefi Vazul	рядовий	1916. VII. 29.
3021	Штефко Іллейш	Stefko Illés	"-	1916. VIII. 9.
3022	Штефко Янош (Іван)	Stefko János	"-	1915. III. 14.
3023	Штефко Мігай (Михайло)	Stefko Mihály	"-	1917. VI. 8.

Продовження списку

1	2	3	4	5
3024	Штефуца Мігай (Михайло)	Stefuczsa Mihály	рядовий	1917. VI. 8.
3025	Штефурек Гергель	Stefurek Gergely	"-	1917. VI. 28.
3026	Штайн Бейла	Stein Béla	"-	1917. II. 9-12.
3027	Штайн Бернат	Stein Bernát	"-	1915. VI. 5.
3028	Штайн Ізраель	Stein Izrael	"-	1917. V. 21.
3029	Штайн Соломон	Stein Salamon	"-	1914. X. 21.
3030	Штейнберг Герш	Steinberg Hersch	"-	1916. III. 16.
3031	Штейнмец Фішел	Steinmetz Fischel F.	"-	1915. XII. 2.
3032	Штейнмец Вілмош	Steinmetz Vilmos M.	"-	1915. V. 24.
3033	Штеклі Янош	Stekli János	"-	1918. III. 6.
3034	Штеляк Василє	Stelyák Vaszilje	єфрейтор	1915. XII. 15.
3035	Штен Мігай	Sten Mihály	рядовий	1917. X. 29.
3036	Штерн Ізраель	Stern Izrael	"-	1915. V. 20.
3037	Штерн Ісак	Stern Izsák	"-	1916. I. 10.
3038	Штем Йозеф	Stem József	"-	1916. IX. 7.
3039	Штерн Шаму	Stern Samu	"-	1915. V. 19.
3040	Штежеран Юшнейт	Stezseran Yusnét D	"-	1915. XII. 28.
3041	Штірбан Янош	Stirbán János	"-	1917. V. 26.
3042	Штобер Бернат	Stober Bernát	капрал	1918. IX. 7.
3043	Шток Іштван	Stock István	рядовий	1916. II. 29.
3044	Штець Янош (Іван)	Stócz János	"-	1918. II. 24.
3045	Штрейбелі Дюла	Strébeli Gyula	"-	1915. I. 15.
3046	Штрецко Іллейш	Streczkó Illés	"-	1916. VIII. 9.
3047	Штрімбей Дьордь	Strimbely György	єфрейтор	1918. VII. 11.
3048	Штрінбей Мігай	Strinbey Mihály	рядовий	1918. VI. 28.
3049	Штроя Міклош	Stroja Miklós	"-	1915. VIII. 30.
3050	Штьопей Дьордь	Styopej György	капрал	1914. IX. 13.
3051	Шурін Шандор	Surin Sándor	рядовий	1916. XII. 19.
3052	Шуша Шандор	Susa Sándor	"-	1915. VII. 13.
3053	Шушка (Шушко) Янош (Іван)	Suska János	"-	1915. IV. 20.
3054	Шюнеан Йоакім	Sűnean Joakim	"-	1916. X. 11.
3055	Шуштік Деметер	Sustyik Demeter	"-	1915. III. 5.
3056	Шюссер Йозеф	Sűsser József	"-	1915. III. 17.
3057	Шюте Іштван	Sütő István	"-	1915. VIII. 7.
3058	Шваля Дьордь (Юрій)	Sválya György	"-	1916. III. 8.
3059	Шваля Янош (Іван)	Sválya János	"-	1916. III. 8.
3060	Швіршак Ласло (Василь)	Svirsák László	"-	1917. III. 23.
3061	Шлоінш Іллейш	Syloins Illés	"-	1916. VI. 22.
Щ				
3062	Щербан Мікша	Scserbán Miksa	рядовий	1917. II. 9-12.
3063	Щерка (Щерко) Іштван (Степан)	Scserka István	"-	1914. VIII. 28.
3064	Щуо Ласло	Scsuo László	капрал	1915. V.

Продовження списку

1	2	3	4	5
Ю				
3065	Юга (Юго) Гергель	Juga Gergely	рядовий	1915. III. 8.
3066	Юга Деметер	Juga Demeter	-"	1915. IV. 4.
3067	Юга Габор	Juga Gábor	-"	1914. XI. 2.
3068	Юга Янош	Juga János	-"	1914. XI. 29.
3069	Юга Янош	Juga János	-"	1917. XI. 1.
3070	Юга Мігай	Juga Mihály D.	-"	1915. IV. 4.
3071	Юкішинець Янош (Іван)	Jukisinecz János	-"	1914. X. 14.
3072	Юнгер Барух	Junger Baruch	-"	1917. X. 24.
3073	Юнгер Іцїг	Junger Iczig	-"	1915. VI. 5.
3074	Юнгер Шїмон	Junger Simon	-"	1915. V. 10.
3075	Юрин Ласло (Василь)	Jurin László	-"	1915. III. 5.
3076	Юрин Янош (Іван)	Jurin János	-"	1915. III. 25.
3077	Юришинич Мігай (Михайло)	Jurisinics Mihály	-"	1917. IX. 13.
3078	Юрка (Юрко) Ласло (Василь)	Jurka László	-"	1915. IV. 5.
3079	Юркуц Міклош	Jurkucz Miklós	єфрейтор	1916. II. 14.
3080	Юрок Дьордь	Jurok György	єфрейтор	1917. VI. 7.
3081	Юрович Іван	Jurovics Iván	єфрейтор	1915. VI. 8.
3082	Юрович Пийтер (Петро)	Jurovics Péter	єфрейтор	1916. III. 21.
3083	Юшка (Юшко) Іллейш	Juska Illés	рядовий	1917. VI. 13.
3084	Юшков Янош	Juskó János	-"	1915. III. 15.
3085	Юсков (Юско) Янош (Іван)	Juszkó János	-"	1915. XII. 13.
3086	Юсков Ласло (Василь)	Juszkó László	-"	1916. XII. 17.
3087	Юсков Алекса	Juszkó Alexa G.	-"	1915. VII. 21.
3088	Юскович Мартон	Juszkovics Márton	-"	1915. V. 17.
Я				
3089	Яцук Ласло (Василь)	Jaczuk László	рядовий	1916. III. 7.
3090	Яцура Янош (Іван)	Jaczura János	-"	1915. V. '29.
3091	Яцура Мігай (Михайло)	Jaczura Mihály	-"	1915. TV. 8.
3092	Якоб Іштван	Jakab István	-"	1916. XI. 30.
3093	Якоб Шандор	Jakab Sándor	-"	1917. IV. 22.
3094	Якоб Жигмонд	Jakab Zsigmond	-"	1917. II. 9-12.
3095	Якобович Давід	Jakabovich Dávid	капрал	1917. II. 12.
3096	Якобович Лазар	Jakabovics Lázár	рядовий	1915. V. 19.
3097	Якобович Вілмош	Jakabovics Vilmos	єфрейтор	1915. XII. 3.
3098	Яканішек Дьордь	Jakaniszek György	єфрейтор	1916. VI. 7.
3099	Якін Дьордь	Jakin György	єфрейтор	1915. III. 20.
3100	Якін Мігай	Jakin Mihály	єфрейтор	1914. X. 29.
3101	Якобіні Ференц	Jakobinyi Ferenc	єфрейтор	1915. I. 31.
3102	Якобович Лайош	Jakobovics Lajos	рядовий	1916. XII. 11.
3103	Якобович Вендель	Jakobovics Vendel	рядовий	1917. X. 18.
3104	Якобович Соломон	Jakobovics Salamon	капрал	1917. II. 9-12.

Продовження списку

1	2	3	4	5
3105	Якобович Шаму	Jakobovics Samu	рядовий	1916. XI. 3.
3106	Якобушен Янош	Jakobusen János	взводний	1917. II. 10.
3107	Якомішек Дьордь	Jakomisek György	рядовий	1916. VI. 4.
3108	Яна Карой	Jana Károly	єфрейтор	1915. III. 2.
3109	Яна Мігай	Jana Mihály	єфрейтор	1915. IX. 8.
3110	Янаш Генріх	Janas Henrik	взводний	1916. VIII. 30.
3111	Янашко Мігай (Михайло)	Janaskó Mihály A.	рядовий	1916. VIII. 3.
3112	Янчик Янош (Іван)	Jancsik János	"-	1916. IX. 4.
3113	Янчук Деметер (Дмитро)	Janczuk Demeter	"-	1918. VII. 7.
3114	Янк Пийтер	Jank Péter	"-	1918. V. 5.
3115	Янкелович Абрагам	Jankelovics Ábrahám	"-	1915. VI. 30
3116	Янкелович Моїсей	Jankelovics Mózes	"-	1915. III. 3.
3117	Янош Янош	János János	"-	1916. XI. 11.
3118	Яношко Мігай	Janoskó Mihály	"-	1916. VIII. 3.
3119	Ярема Мігай (Михайло)	Jarema Mihály	"-	1914. XI. 2.
3120	Яренцук Янош (Іван)	Jarenczuk János	"-	1917. X. 19.
3121	Яренно Василь	Jarennó Vazul	"-	1915. V. 2.
3122	Ящук Міклош (Микола)	Jascuk Miklós	"-	1918. VII. 21.
3123	Ясаї Міклош	Jászai Miklós	"-	1917. IV. 23.
3124	Ясінчида Мігай	Jaszincsida Mihály	"-	1915. IV. 8.
3125	Ясінко Андраш	Jaszinkó András	"-	1916. IX. 17.
3126	Язуро Янош	Jazuro János	"-	1915. V. 29.
3127	Ягер Мігай	Jager Mihály	"-	1918. VI. 23.

Військове кладовище австро-угорських та російських вояків, полеглих у боях листопада – грудня 1914 р. на околиці села Ржеплін біля Кракова (Польща). Серед похованих – і солдати 85-го Мараморсько-Угочанського піхотного полка [11].

Залишки сільського цвинтаря біля села Яблінки у гміні Балигород Ліського повіту Підкарпатського воєводства у південно-східній Польщі. Тут були поховані солдати, які загинули у лютому – березні 1915 р. [11].

Вершина гори Манілова у Польських Бещадах. Вересень 2015 р. [6].

Металічні уламки від гарматних снарядів, гранат, рушничні набії та залишки військової амуніції і нині, через 100 років, у великій кількості лежать під ногами на горі Манілова.

На геодезичному знакові, що знаходиться на самій вершині, – ті уламки, що лежали коло нього.
Вересень 2015 р. [6].

Лише такі таблички на горі Манілова свідчать сьогодні, що 100 років тому тут загинули і знайшли свій вічний спокій тисячі австро-угорських і російських вояків. Серед них і сотні синів Срібної Землі з 85-го Мараморсько-Угочанського піхотного полка. Впорядкованого військового цвинтаря, на жаль, немає... Вересень 2015 р. [6].

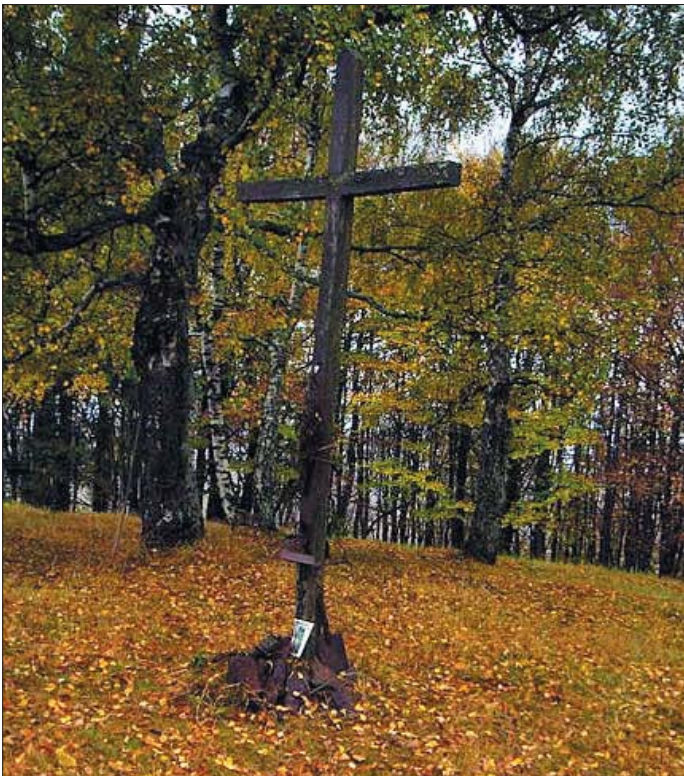
Автор книги Юрій Фатула на горі Манілова біля могил полеглих вояків.
Вересень 2015 р. [6].

Нинішній стан найбільшої братської могили на горі Манілова на місці велетенської
воронки від підриву російського укріплення, в якій поховані сотні вояків
австро-угорської та російської армій. Вересень 2015 р. [6].

Відновлене у 2007 р. військове кладовище біля колишнього села Велька Поляна Снінського округу Пряшівського краю Словаччини. Тут поховано 340 невідомих вояків у 298 одиночних і 12 спільних могилах. На передньому плані відремонтована кам'яна ротунда [9].

Кам'яний хрест у центрі військового цвинтаря Першої світової війни на горі Гайдошік у Словацьких Карпатах, висота 851 метр. Тут поховано 668 невідомих вояків, серед яких і солдати 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка [9].

Військовий цвинтар полеглих у Першій світовій війні у селі Глинсько (у 5 км від райцентру Жовква на Львівщині). Фото 2009 р. Автор Роман Брецько [11].

Меморіальний стовп, встановлений у 1917 р. на військовому цвинтарі у селі Глинсько. На стовпі чотирма мовами (німецькою, угорською, українською, польською) написано посвяту полеглим воїнам: “Тут ми лежимо, що в лютім бою упали для красної долі будучих поколінь. Згадайте ж, прохожі, що жите ми віддали, щоб ви не зазнали наших надмірних терпінь”. Фото 2009 р. Автор Роман Брецько [11].

Нинішній стан меморіального комплексу-кладовища з храмом та військово-історичним музеєм на горі Монте-Граппа (1778 м) на півночі Італії. Тут поховано 22910 воїнів – 12615 італійських та 10293 австро-угорських, з яких ідентифіковано лише 2283 італійця та 294 австро-угорця. Серед них багато солдатів з 85-го піхотного полка [11].

Поховальна крипта меморіального комплексу на горі Монте-Граппа з останками ідентифікованого полеглого солдата Першої світової війни [11].

Зразки артилерійської зброї Першої світової війни – експонати військово-історичного музею на горі Монте-Граппа [11].

Експонати військово-історичного музею на горі Монте-Граппа [11].

Меморіальна пам'ятна колона на честь полеглих у Першій світовій війні на горі Кол-Мошин (1280 м) в передгір'ях італійських Альп [11].

Пам'ятний хрест і монумент загиблим воюкам Першої світової війни на горі Монте-Асолоне в передгір'ях італійських Альп [11].

Військове кладовище британських вояків у провінції Вінченце на півночі Італії, які загинули у битві при Вікторіо – Венето – останній операції Першої світової війни на Італійському фронті [11].

**Перелік населених пунктів з інформацією про кількість
загиблих солдатів (відомих) 85-го піхотного полка
австро-угорської армії у Першій світовій війні**

Перелік населених пунктів (в угорській транскрипції) наводиться з книги Матяша Шандора “Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка. 1914 – 1918” (Mátyás Sándor. A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914 – 1918. Bp., 1941, Stádium. 848 o.).

Україна, Закарпатська область		
Населені пункти		Кількість загиблих
Сучасна назва	Назва в Австро-Угорщині	
1	2	3
<u>Тячівський район:</u>		<u>398</u>
<i>Бедєвля</i>	Bedőháza	16
<i>Біловарці</i>	Kiskirva	6
<i>Буштино</i>	Bustyaháza	12
<i>Вільхівці</i>	Irhóc	24
<i>Вонігово</i>	Vajnág	4
<i>Ганичі</i>	Gánya	12
<i>Грушово</i>	Szentmihálykörtvélyes	7
<i>Діброва</i>	Alsóapsa	45
<i>Добрянське</i>	Nyágova	2
<i>Дубове</i>	Dombó	32
<i>Дулово</i>	Dulfalva	8
<i>Калини</i>	Alsókálfalva	13
<i>Комсомольськ</i>	Németmokra	4
<i>Красна</i>	Tarackraszna	4
<i>Крива</i>	Nagykirva	6
<i>Кричово</i>	Kricsfalva	6
<i>Лопухів</i>	Bruzstura	10
<i>Нересниця</i>	Nyéresháza	6
<i>Новобарово</i>	Újbárd	6
<i>Новоселиця</i>	Taracújfalu	21
<i>Округла</i>	Kerekhegy	4
<i>Підплеша</i>	Pelesalja	1
<i>Руська Мокра</i>	Oroszmokra	2
<i>Руське Поле</i>	Úrmező	8
<i>Солотвино</i>	Aknaszlatina, Faluszlatina	27
<i>Теребля</i>	Talaborfalu	22
<i>Тересва</i>	Taracköz	13
<i>Терново</i>	Kökényes	7
<i>Тячів</i>	Técső	16
<i>Угля</i>	Uglya	25
<i>Усть-Чорна</i>	Királymező	4
<i>Чумальово</i>	Csománfalva	10
<i>Широкий Луг</i>	Széleslonka	15

1	2	3
<u>Хустський район:</u>		<u>314</u>
<i>Березово</i>	Berezna	8
<i>Бороняво</i>	Husztbaranya	3
<i>Велятино</i>	Veléte	12
<i>Вишково</i>	Visk	34
<i>Горінчово</i>	Herincse	28
<i>Данилово</i>	Husztzófalva	2
<i>Драгово</i>	Kövesliget	32
<i>Золотарьово</i>	Őtvösfalva	12
<i>Іза</i>	Iza	10
<i>Копашново</i>	Gernyés	13
<i>Кошельово</i>	Keselymező	12
<i>Крайниково</i>	Mihálka	3
<i>Липецька Поляна</i>	Lipcsemező	6
<i>Липча</i>	Lipcse	13
<i>Нанково</i>	Husztköz	5
<i>Нижнє Селище</i>	Alsószelistye	11
<i>Нижній Бистрий</i>	Alsóbisztra	16
<i>Олександрівка</i>	Ósándorfalva	7
<i>Рокосово</i>	Rakosz	12
<i>Сокирниця</i>	Szeklencze	16
<i>Стеблівка</i>	Száldobos	6
<i>Хуст</i>	Huszt	53
<u>Рахівський район:</u>		<u>250</u>
<i>Біла Церква</i>	Tiszafehéregyház	13
<i>Білин</i>	Bilin	5
<i>Богдан</i>	Tiszabogdány	32
<i>Великий Бичків</i>	Nagybocskó	42
<i>Верхнє Водяне</i>	Felsőapsa	22
<i>Ділове</i>	Terebesfejérpatak	17
<i>Кваси</i>	Tiszaborkút	4
<i>Кобилецька Поляна</i>	Gyertyánliget	2
<i>Косівська Поляна</i>	Kaszómező	11
<i>Луґ</i>	Tiszalonka	3
<i>Рахів</i>	Rahó	32
<i>Росішка</i>	Rászócaska	1
<i>Ясіня</i>	Körösmező	66

Продовження додатку 3

1	2	3
<u>Виноградівський район:</u>		<u>202</u>
<i>Боржавське</i>	Nagycsongova	5
<i>Ботар</i>	Batár	4
<i>Велика Копаня</i>	Felsőveresmart	4
<i>Великі Ком'яти</i>	Magyarkomját	7
<i>Вербовець</i>	Verbőc	5
<i>Вилок</i>	Tiszaújlak	20
<i>Виноградів</i>	Nagyszőlős	16
<i>Гетиня</i>	Tiszahetény	4
<i>Гудя</i>	Gödényháza	1
<i>Дротинці</i>	Tizzaszirma	2
<i>Дюла</i>	Szőllősgyula	7
<i>Завадка</i>	Kiscsongova	2
<i>Карачин</i>	Karácshalva	5
<i>Королево</i>	Királyháza	7
<i>Мала Копаня</i>	Alsóveresmart	5
<i>Матійово</i>	Mátyfalva	1
<i>Неветленфолу</i>	Nevetlenfalu	2
<i>Нове Село</i>	Tiszaújhely	5
<i>Новоселиця</i>	Sósújfalu	2
<i>Оклі</i>	Akli	6
<i>Олешник</i>	Szőllősegres	7
<i>Онок</i>	Ilonokújfalu	3
<i>Перехрестя</i>	Tiszakeresztúr	3
<i>Пийтерфоло</i>	Tiszapéterfalva	5
<i>Пийтерфолво</i>	Tivadarfalva	5
<i>Підвиноградів</i>	Szőllősvégardó	4
<i>Сасово</i>	Tizzaszászfalu	4
<i>Теково</i>	Tekeháza	3
<i>Тисобикень</i>	Tiszabökény, Tiszafarkasfalva	5
<i>Тросник</i>	Tizzasásvár	4
<i>Фанчиково</i>	Fancsika	2
<i>Фертешолмаш</i>	Fertősalmás	3
<i>Форголань</i>	Forglány	6
<i>Хижа</i>	Kistarna	6
<i>Чепа</i>	Csepe	5
<i>Черна</i>	Csarnatő	4
<i>Чорний Потік</i>	Feketepatak	4
<i>Чорнотисів</i>	Feketeardó	3
<i>Шаланки</i>	Salánk	14
<i>Широке</i>	Alsósárad	2

1	2	3
<u>Міжгірський район:</u>		<u>126</u>
Буковець	Bükköspatak	4
Верхній Студений	Felsőhidekpaták	3
Голятин	Tarfallu	4
Ізки	Iszka	2
Келечин	Kelecsény	6
Колочава	Alsókalocsa	12
Лісковець	Lengyelszállás	2
Лозянський	Cserjés	1
Майдан	Majdánka	5
Міжгір'я	Ökörmező	18
Негровець	Felsőkalocsa	1
Нижній Студений	Alsóhidekpaták	6
Новоселиця	Tarújfalu	9
Подобовець	Padócz	1
Присліп	Pereszlő	2
Рекіти	Rekettye	4
Репинне	Repenye	4
Річка	Kispatak	4
Синевир	Alsószinovér	22
Синевирська Поляна	Felsőszinovér	8
Сойми	Vizköz	2
Торунь	Toronya	5
Тюшка	Csuszka	1
<u>Іршавський район:</u>		<u>80</u>
Арданово	Árdánháza	1
Білкі	Bilke	1
Бронька	Szuhabaranka	2
Великий Раковець	Nagyrákócz	17
Вільхівка	Ólyvös	4
Довге	Dolha	12
Ільниця	Ilonca	1
Кушниця	Kovácsrét	10
Лисичово	Rókamező	8
Луково	Lukova	1
Малий Раковець	Kisrákóc	10
Приборжавське	Zádnya	9
Суша	Szuhabaranka	2

Продовження додатку 3

1	2	3
<u>Свалявський район:</u>		<u>20</u>
<i>Березники</i>	Bereznek	4
<i>Керецьки</i>	Kerecke	15
<i>Сасієка</i>	Szászóka	1
<u>Мукачівський район:</u>		<u>5</u>
<i>Бабичі</i>	Bábakút	1
<i>Буковинка</i>	Beregbükkös	1
<i>Зняцьово</i>	Ignécz	1
<i>Копинівці – Балаживці</i>	Balászfalva	1
<i>Мукачево</i>	Munkacs	1
<u>Воловецький район:</u>		<u>4</u>
<i>Воловець</i>	Volócz	2
<i>Задільське</i>	Rekesz	1
<i>Латірка</i>	Latorcafő	1
<u>Берегівський район:</u>		<u>1</u>
<i>Шом</i>	Beregson	1
<u>Ужгородський район:</u>		<u>1</u>
<i>Чоп</i>	Csap	1
Всього по Закарпатській області України		1401

Румунія		
Населені пункти		Кількість загиблих
Сучасна назва	Назва в Австро-Угорщині	
1	2	3
<i>Sighetu Marmației</i>	Máramarossziget	85
<i>Borșa</i>	Borsa	77
<i>Strâmtura</i>	Szurdok	57
<i>Vișeu de Sus</i>	Felsővisó	52
<i>Călinești</i>	Felsőkálinalva	38
<i>Bârsana</i>	Barczánfalva	37
<i>Poienile de sub Munte</i>	Havasmező	36
<i>Vadu Izei</i>	Farkasrév	31
<i>Moisei</i>	Mojszin	30
<i>Petrova</i>	Petrova	28
<i>Vișeu de Jos</i>	Alsóvisó	28
<i>Cuțiș</i>	Kökényes	27
<i>Ocna Șugatag</i>	Aknasugatag	25
<i>Rozavlea</i>	Rozália	25
<i>Ieud</i>	Jód	23
<i>Săliște de Sus</i>	Felsőszelistye	23
<i>Leordina</i>	Leordina	21
<i>Săcel</i>	Izaszacsal	19
<i>Dragomirești</i>	Dragomérfalva	18
<i>Túrț</i>	Turc	17
<i>Săpânța</i>	Szaplonca	16
<i>Budești</i>	Budfalu	15
<i>Giulești</i>	Gyulafalu	15
<i>Lunca la Tisa</i>	Lonka	15
<i>Botiza</i>	Batiza	14
<i>Câmpulung la Tisa</i>	Hosszúmező	14
<i>Fântânele – Rus</i>	Kabolapatak	14
<i>Oncești</i>	Váncsfalu	14
<i>Repedea</i>	Oroszkő	14
<i>Valea Vișeului</i>	Terebespatak	14
<i>Sat Șugatag</i>	Falusugatag	13
<i>Turulung</i>	Turterebes	13
<i>Bătarci</i>	Batarcs	12
<i>Desești</i>	Desze	12
<i>Gherta Mică</i>	Kisgérce	12
<i>Tarna Mare</i>	Nagytarna	12
<i>Breb</i>	Bréb	11
<i>Coștiui</i>	Rónaszék	11
<i>Sarasău</i>	Szarvasszó	11
<i>Berbești</i>	Bárdfalva	10
<i>Róna de Jos</i>	Alsóróna	10
<i>Crăcești</i>	Krácsfalva	9
<i>Glod</i>	Glód	9
<i>Hărnicești</i>	Hernécs	9

Продовження додатку 3

1	2	3
<i>Rôna de Sus</i>	Felsőróna	9
<i>Slătioara</i>	Izasópatak	9
<i>Macău</i>	Makó	8
<i>Vistișoara</i>	Kisvisó	8
<i>Văleni</i>	Mikolapatak	8
<i>Virismost la Tisa</i>	Veresmart	8
<i>Hoteni</i>	Hotinka	7
<i>Nănești</i>	Nánfalva	7
<i>Titulescu</i>	Halmi	7
<i>Poienile Izei</i>	Sajómező	6
<i>Șieu</i>	Sajó	6
<i>Tămășeni</i>	Tamásváralja	6
<i>Bistra</i>	Petrovabiztra	5
<i>Crăciunești</i>	Tiszakarácsonyfalu	5
<i>Valea Stejarului</i>	Disznópatak	5
<i>Valea Seacă</i>	Avaspatak	5
<i>Baia Mare</i>	Nagybánya	4
<i>Comlăușa</i>	Ugocsakomlós	4
<i>Cornești</i>	Somosfalu	4
<i>Gherța Mare</i>	Nagygérce	4
<i>Negrești-Oas</i>	Avasfelsőfalu	4
<i>Băbești</i>	Kisbábony	3
<i>Dobolț</i>	Dobolc	3
<i>Pribilești</i>	Pribékfalva	3
<i>Arad</i>	Arad	2
<i>Bățanii Mia</i>	Kisbacon	2
<i>Breazova</i>	Béganyiresd	2
<i>Carei</i>	Nagykároly	2
<i>Ceany Mare</i>	Mezőcsány	2
<i>Cidreag</i>	Csedreg	2
<i>Homorodu de Mijloc</i>	Középhomoród	2
<i>Podele</i>	Podele	2
<i>Rădăuți</i>	Radóc	2
<i>Remetea</i>	Pálosremete	2
<i>Satu Mare</i>	Szatmárnémeti	2
<i>Sânnicolau Mare</i>	Nagyszentmiklós	2
<i>Vălcani</i>	Valkány	2
<i>Vidra</i>	Alsóvidra	2
<i>Ardusat</i>	Erdőszáda	1
<i>Baia Sprie</i>	Felsőbánya	1
<i>Cicârlău</i>	Nagysikárló	1
<i>Oradea</i>	Nagyvárad	1
<i>Șișești</i>	Lácfalu	1
<i>Timișoara</i>	Temesvár	1
<i>Valea Chicarului</i>	Kővárgara	1
		Bcix – 1169

Угорщина		
Населені пункти		Кількість загиблих
Сучасна назва	Назва в Австро-Угорщині	
<i>Szeged</i>	Szeged	26
<i>Hódmezővásárhely</i>	Hódmezővásárhely	20
<i>Csongrád</i>	Csongrád	11
<i>Budapest</i>	Budapest	5
<i>Dóc</i>	Sándorfalva	4
<i>Beremend</i>	Fehérfalu	3
<i>Forráskút</i>	Kiskundorozsma	3
<i>Földeák</i>	Földeák	3
<i>Pitvaros</i>	Pitvaros	3
<i>Röszke</i>	Horgos	3
<i>Szolnok</i>	Szolnok	3
<i>Csánytelek</i>	Csánytelek	2
<i>Garbolcz</i>	Garbolcz	2
<i>Hajdúböszörmény</i>	Hajdúböszörmény	2
<i>Kistelek</i>	Kistelek	2
<i>Kisvárd</i>	Kisvárd	2
<i>Mátészalka</i>	Mátészalka	2
<i>Mérek</i>	Mérek	2
<i>Petneháza</i>	Petneháza	2
<i>Abaújkér</i>	Abaújkér	1
<i>Balassagyarmat</i>	Balassagyarmat	1
<i>Debrecen</i>	Debrecen	1
<i>Hajdúszoboszló</i>	Hajdúszoboszló	1
<i>Nagykörtvélyes</i>	Nagykörtvélyes	1
		Всіх – 103

Словаччина		
Населені пункти		Кількість загиблих
Сучасна назва	Назва в Австро-Угорщині	
<i>Chvalová</i>	Felsőfalva	8
<i>Hriňová</i>	Herencsvölgy	2
<i>Košice</i>	Kassa	1
<i>Poprad</i>	Poprád	1
		Всіх – 12

Австрія		
Населені пункти		Кількість загиблих
Сучасна назва	Назва в Австро-Угорщині	
<i>Wien</i>	Wien	1

Бібліографія

Адаменко Д. Українцы в австро-венгерской армии. 1914–1918. – Режим доступу: <http://ah.milua.org/ukraincy-v-avstro-vengerskoj-armii-1914>.

Аржевітін С.М. Шугаї: Історія верховинського села Колочава / Передм. В.В. Німчука, О.С. Рубльова, В.Д. Малети. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек»; К.: Укр. Письменник, 2006. – Т. 5. – 548 с.: іл.

Арямов И.А. / Из воспоминаний Ивана Арямова «Война 1914–1918 гг.» [Текст] / вступ. ст., подгот. текста к публ. и коммент. О. Е. Думенко // Отечественные архивы. – 2014. – № 3. – С. 91–103.

Баран І.В., Мазур О.Я. Звільнення Галичини від російських військ (1915) – Режим доступу: www.sworld.com.ua

Боевой состав Российской Императорской Армии (1907–1914 гг.) – Режим доступу: ruguard.ru/forum/index.php/topic,649.0.html

Брусилов А.А. Воспоминания. Сайт «Военная литература»: militera.lib.ru
Издание: Брусилов А.А. Воспоминания. – М.: Воениздат, 1963. Книга на сайте: <http://militera.lib.ru/memo/russian/brusilov/index.html>

Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У двох книгах. – Книга 1. Історичні нариси. – К.: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2014. – 784 с.

Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У двох книгах. – Книга 2: Мовою документів і свідчень / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк та ін.; відп. ред. О. П. Реєнт; авт. кол.: Ю. В. Берестень та ін. – К.: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2015. – 800 с.

Взорванные горы – Альпийская горная война между Австро-Венгрией и Италией. Режим доступу: p-w-w.org/index.php

Гашек Я. Похождения бравого солдата Швейка. – Х.: Прапор, 1980. – 631 с.

Грицкевич А.П. Борьба за Украину. 1917–1921 / А.П. Грицкевич; под науч. ред. А.Е. Тараса. – Минск: Современная школа, 2011. – 528 с.: ил. – (Серия «Неизвестная история»).

Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового. – Режим доступу: fb2.coollib.com/b/191065/read

Гренджа-Донський В.С. Твори у 2-х томах. – Том 2. Сини Верховини / Упорядкування та підготовка текстів З. Гренджі-Донської. – Ужгород: Карпати, 2004. – 464 с.: іл.

Дзюба-Погребняк О. Перша світова війна в літературах південних слов'ян. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА. – 2014. – 496 с.

Довідник з історії України. Том 2 / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. – К.: Генеза, 1995. – 440 с.

Дочинець М. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.

Зайончковский А.М. Первая мировая война. Сайт «Военная литература»: militera.lib.ru Издание: Зайончковский А.М. Первая мировая война. – СПб: Полигон, 2000. – 878 с. Книга на сайте: [http:// militera.lib.ru/h/zayonchkovsky 1/](http://militera.lib.ru/h/zayonchkovsky_1/)

Зайцов А.А. Семеновцы в 1914 году. ВИК «Лейб-Гвардии Семеновский полк». – Режим доступа: [www.lgsp.petrobrigada.ru/ index.html](http://www.lgsp.petrobrigada.ru/index.html)

Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег.: Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відп. за вип. М. Токар]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.

Залесский К.А. Сто великих полководцев Первой мировой / К.А. Залесский. – М.: Вече, 2014. – 416 с. – (100 великих).

Кац Н.Г. Русская армия в карпатской зимней кампании 1915 г.: неизвестные документы и новые оценки в книге американского историка Г. Тунсталла // Новый исторический вестник. – 2014. – № 40. – С. 163–175.

Ключурак С. ДО ВОЛП: Спомини / передмова М. Мушинки. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 184 с.

Кобаль Й., Кобаль О. Тиводар Легоцький / Йосип В. Кобаль, Олена Кобаль. – Ужгород : ТОВ «ІВА», 2015. – 16 с. [8] арк. іл.

Коленковский А.К. Маневренный период первой мировой империалистической войны 1914 г. Сайт «Военная литература»: militera.lib.ru Издание: Коленковский А. Маневренный период первой мировой империалистической войны 1914 г. – М.: Воениздат НКО СССР, 1940. Книга на сайте: [http:// militera.lib.ru/h/kolenkovsky_ ak2/index.html](http://militera.lib.ru/h/kolenkovsky_ak2/index.html)

Литвин В.М. Україна: доба війн і революцій (1914–1920 рр.) – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2003. – 488 с.

Лупій Г.В. Львівський історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар»: Путівник / Худож. оформл. Б.Р. Пікулицького; Фотозйомка Б. Любіва, окремі світлини Л. Криси. – Львів: Каменяр, 1996. – 367 с.: іл.

Ольбрахт І. Микола Шугай, розбійник: Роман (пер. з чес.). – Ужгород: Закарпаття, 2001. – 216 с., іл.

Оськин М.В. Неизвестные трагедии Первой мировой. Пленные. Дезертиры. Беженцы / М.В. Оськин. – М.: Вече, 2011. – 432 с.: ил. – (Военные тайны XX века).

Проект «Рязанская Книга Памяти Великой войны 1914-1918 годов» Том 1 / Авторы проекта: Григоров А.И., Вершинин А.А., Махалин А.В., Юшко В.Л., Григоров А.А. 2002-2010. Интернет-версия: Рогге В.О.

Русская армия в Великой войне: Архив проекта. – Режим доступа: [www.gwar.ru/ library/](http://www.gwar.ru/library/)

Русская Императорская Армия. – Режим доступа: [http:// www.regiment.ru/ index.htm](http://www.regiment.ru/index.htm)

Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 480 с., іл.

Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вст. ст. С. В. Кульчицького. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1992. – 512 с.: іл.

Устрій австро-угорської армії. – Режим доступу: <http://ah.milua.org/>

Фатула Ю.М. Військово-медична служба австро-угорської армії у Першій світовій війні / Ю.М. Фатула, Д.С. Петнегазі // Наука і практика. Міжвідомчий медичний журнал. – 2015. – № 1–2 (5–6). – С. 155–160.

Фатула Ю.М. Досвід військово-медичної служби австро-угорської армії у Першій світовій війні / Ю.М. Фатула, Д.С. Петнегазі // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина». – 2015. – Вип. 1 (51). – С. 313–318.

Циркуляр Міністерства внутрішніх справ Угорщини про вміст посилок, що посилаються військовослужбовцям та військовополоненим. (12.12.–16.12.1916 р.). Державний архів Закарпатської області. Ф. 4, оп. 18, од. зб. 1998, арк. 1.

Циркуляр Міністерства внутрішніх справ Угорщини про догляд за військовими могилами. Державний архів Закарпатської області. Ф. 4, оп. 18, од. зб. 1997, арк. 1–2. (16.06.–20.07.1916 р.)

Циркуляр Міністра внутрішніх справ Угорщини про зговір військовополонених, які повертаються з Росії, не стріляти в росіян у випадку їх відправки на фронт. (23.08.1918 р.) Державний архів Закарпатської області. Ф. 320, оп. 1, од. зб. 6, арк. 1.

Циркуляр Піджупана Березької жупи про догляд за могилами фронтовиків. (21.09.1918 р.). Державний архів Закарпатської області. Ф. 721, оп. 4, од. зб. 1435, арк. 1.

Яровий В.Г., Черник П.П. Карпатська операція 1914–1915 рр.: аналіз бойових дій та їх впливу на подальший розвиток воєнного мистецтва // Військово-науковий вісник. – 2011. – С. 213–226.

Ярослав Достал. Підкарпатська Русь (Закарпаття періоду Чехословацької Республіки: 1919–1938 рр.) : Путівник-довідник / пер., упоряд., доповн. Юрія Фатули. – Ужгород : Карпати, 2014. – 312 с.: іл.

A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. Szerkesztette: Sgardelli Caesar. – Budapest, 1944. 288 o.

ÁZ ELSŐ VILAGHÁBORÚ MAGYAR HŐSEINEK ALBUMA. – Режим доступу: www.hungarianarmedforces.com/1vh/

Andrzej Olejko. Karpacka wojna trzech cesarzy. – Wydawnictwo "Carpathia". 2014. – 563 s.

Batin Laurențiu. Maramureșul și maramureșenii în timpul Primului Război Mondial / Laurențiu Batin ; pref.: Alexandru Surdu. – Cluj-Napoca : Grinta, 2014, 472 p.

Doromby József. Az Uzsoki-hágó megvédése. A Magyar Katona. Szerkesztő Ajtay Endre ny. áll. m. kir. ezredes. – Budapest, 1944. – O. 154–168.

Doromby József. Przemysłért. A Magyar Katona. Szerkesztő Ajtay Endre ny. áll. m. kir. ezredes. – Budapest, 1944. – O. 123–153.

Doromby József. Téli csata a Kárpátokban. A Magyar Katona. Szerkesztő Ajtay Endre ny. áll. m. kir. ezredes. – Budapest, 1944. O. 101–122.

Elektronická encyklopedie historie. – Режим доступу: ee.valka.cz/pages/hrbitovy-vyber.php

Hajdú-Moharos József. Magyar Településtár. Kárpát–Pannon Kiadó, Budapest, 2000, 788 o.

Klub vojenskej histórie Beskydy Humenne. – Режим доступу: www.kvhbeskydy.sk

Lehoczky Tivadar. Világháborunk. 1914–1915. Munkács, 850 o. Державний архів Закарпатської області.

Mátyás Sándor. A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914–1918. Bp., 1941, Stádium. 848 o.

Társadalmi és etnikai konfliktusok a 19-20 – században Atrocitasok, pogromok, tömegzilkosságok, néepirtások (Digitalis Konfliktus Adatbazis) / Erdély, 1940: magyar atrocitások románok és zsidok ellen. – www.konfliktuskutato.hu

The Project Gutenberg eBook, The Story of the Great War, Volume E (12), edited by Francis J. Reynolds, Allen L. Churchill and Francis Trevelyan Miller. Режим доступу: www.gutenberg.org

Világirodalmi kisenciklopédia. – II.k. – szerk.: Köpeczi Béla, Pók Lajos. – Budapest: Gondolat, 1978. 836 o.

Список джерел, з яких використано фотографії та ілюстрації

1. Mátyás Sándor. A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914 – 1918. Bp., 1941, Stádium. 848 o.
2. Doromby József. Przemysłért. A Magyar Katona. Szerkesztő Ajtay Endreny. áll. m. kir. ezredes. – Budapest, 1944. O. 123–153.
3. Приватна колекція Йосипа Бартоша.
4. Приватна колекція Дезидерія Петнегазі.
5. Приватна колекція Андрія Світлинця.
6. Фотографії автора книги Юрія Фатули.
7. Зайончковский А.М. Первая мировая война. Сайт «Военная литература»: militera.lib.ru Издание: Зайончковский А.М. Первая мировая война. – СПб: Полигон, 2000. – 878 с. Книга на сайте: [http:// militera.lib.ru/h/zayonchkovsky 1/](http://militera.lib.ru/h/zayonchkovsky_1/)
8. Русская армия в Великой войне: Фотогалерея проекта. Режим доступа: [www.grwar.ru/ library/](http://www.grwar.ru/library/)
9. Klub vojenskej histórie Beskydy Humenne. Режим доступа: www.kvhbeskydy.sk
10. Интернет-сайт – Transcarpathian Heritage
11. Интернет-ресурси.

Довідка про автора

Фатула Юрій Михайлович – лікар-практик, за спеціальністю хірург, кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургічних дисциплін факультету післядипломної освіти Ужгородського національного університету. Народився 1963 р. в м. Хуст на Закарпатті, проживає в м. Ужгород. Автор багатьох медичних наукових статей, навчальних посібників, хірургічних патентів.

Протягом останніх років паралельно з медичною діяльністю почав активно вивчати історію свого рідного краю. Результатом цих пошуків стала його перша книга – “Ярослав Достал. Підкарпатська Русь” (видавництво “Карпати”, Ужгород, 2014), яка була презентована на Львівському книжковому форумі і на 21-му міжнародно-

му літературному фестивалі “Світ книги” у Празі (травень 2015 р.), а також стала переможцем обласного конкурсу “Книга – Фест” у номінації “Туризм і рекреація”.

Другим виданням у творчому доробку автора стала книга “Полеглих ми так і не поховали...” (видавництво “Патент”, Ужгород, 2016; доповнене видання 2019 р.) – глибоке військово-історичне дослідження маловідомих і недостатньо вивчених сторінок Першої світової війни, в якому описаний бойовий шлях одного з полків австро-угорської армії, 85-го Мараморосько-Угочанського, який формувався на території сусідніх земель сучасних Угорщини, Румунії та Закарпатської області України. Ця праця стала першою в сучасній українській документальній військово-історичній літературі, в якій подана вичерпна і всебічна інформація про один з військових підрозділів того періоду.

Книга “Ярослав Достал. Європейське коріння” (видавництво “Карпати”, Ужгород, 2016) – наступне творче надбання автора, в якому розкриваються нові яскраві сторінки регіональної історії Закарпатського краю у період Чехословацької республіки 1919–1938 рр. Книга стала одним з переможців загальнодержавної програми “Українська книга – 2016”, що проводиться Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Нова творча сходинка Юрія Фатули – книга “Неси мамці жалість мою... Закарпатці у Першій світовій війні” стала продовженням дослідження автором теми Великої війни у регіональному вимірі. У книзі на підставі опрацьованих автором архівних матеріалів Праги та Будапешта повернуті із тривалого забуття тисячі імен та трагічних доль солдатів, уродженців Срібної Землі.

Всі книги Юрія Фатули є результатом багаторічних архівних та бібліографічних досліджень, безпосереднього виїзду автора на місця подій, творчого спілкування з багатьма краєзнавцями, істориками не лише з України, а й Словаччини, Чехії, Угорщини, Польщі, Румунії. Книги Юрія Фатули для читачів, яким не байдужа історія рідного краю, кому важливий і дорогий свій родовід.

Автор висловлює щиру подяку за творчу допомогу у створенні книги:

Кобалю Йосипу Васильовичу – кандидату історичних наук, завідувачу відділу Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Тиводара Легоцького;

Петнегазі Дезидерію Сигізмундовичу – кандидату медичних наук, заслуженому лікарю України;

Світлинцю Андрію Андрійовичу – директору Іршавського районного історико-краєзнавчого музею;

Боташу Івану Михайловичу – голові Закарпатської обласної спілки румунів, директору приватного музею румунів Закарпаття, члену національної спілки журналістів України, лікарю;

Антоненку Миколі Миколайовичу – старшому викладачу кафедри угорської філології Ужгородського національного університету;

Павлик Єві Степанівні – науковому співробітнику УжНУ;

Варзі Лайошу Лайошовичу – кандидату медичних наук, доценту кафедри хірургічних дисциплін ФПО УжНУ;

Льницькому Василю Івановичу – головному редактору газети «Срібна Земля–Фест», заслуженому журналісту України;

Лесіку Костянтину Едуардовичу – директору фірми «Сенк»;

Бартошу Йосипу Йосиповичу – художнику, композитору, поету, орендару Чинадівського замку «Сент-Міклош» ;

Фокиї Тамарі Михайлівні – вчителю Ужгородської ЗОШ І–ІІІ ст. № 12;

Чорній Марії Іванівні – завідувачу краєзнавчого відділу «Карпатика» наукової бібліотеки Ужгородського національного університету;

Працівникам державного архіву Закарпатської області: директору Місюку М.Д., працівницям Берегівського відділення – Сказовій Л.М., Лейтай Л.Д., Джеженяк Д.В. ;
Творчому колективу видавництва «Патент» (директор Ключевський Іван Іванович).

Щира подяка рідним та близьким за моральну підтримку.

Науково-популярне видання

ФАГУЛА Юрій Михайлович

Полеглих ми так і не поховали...

**Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського
піхотного полка австро-угорської армії.
1914–1918**

2-ге видання, доповнене

Редактор, коректор *Т. Лазоренко*
Комп'ютерна верстка *Ю. Гандери*

Формат 70x100/16. Умовн. друк. арк. 28,058. Обл.-вид. 27,89.
Тираж 500 прим. Зам. № 5П.

Віддруковано у ТДВ «Патент»
88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101
Тел.: (0312) 66-07-03; факс: (0312) 66-02-22
e-mail: upatent@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4078 від 31 травня 2011 р.